

ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว
ในกระแสโลกาภิวัตน์
ECONOMIC REVIVAL STRATEGIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION
FOR THE BANG SA KAO COMMUNITY

ดุชนิพนธ์

ของ

พระปลัด สาริต ทองเปรม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

พฤศจิกายน 2566

ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว
ในกระแสโลกาภิวัตน์

ECONOMIC REVIVAL STRATEGIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION
FOR THE BANG SA KAO COMMUNITY

ดุชนินิพนธ์
ของ
พระปลัด สาคิต ทองเปรม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
เสนอต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
พฤศจิกายน 2566

ใบรับรองคุณวุฒิ

เรื่อง

ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าในกระแสโลกาภิวัตน์
Economic Revival Strategies in the Context of Globalization
for the Bang Sa Kao Community

พระปลัด สานิต ทองเปรม

คณะกรรมการสอบคุณวุฒิ

(อาจารย์ ดร.พีระ รัตนวิจิตร)

ประธานสอบคุณวุฒิ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จำลอง แสนเสนาะ)

ประธานที่ปรึกษาคุณวุฒิ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมพล สุวรรณภู)

กรรมการที่ปรึกษาคุณวุฒิ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เยาวเรศ ใจเย็น)

กรรมการสอบคุณวุฒิ

ได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวงค์ อุบาลี)

วันที่.....เดือน 27 พ.ย. 2566 พ.ศ.....

พระปลัด สาธิต ทองเปรม. (2566). ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชน
บางสะพานในกระแสโลกาภิวัตน์. ดุษฎีนิพนธ์ ปร.ด. (สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน).
จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

คณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จำลอง แสนเสนาะ ร.ด. (เศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ)	ประธานกรรมการ
อาจารย์ ดร.พีระ รัตน์วิจิตร กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์)	กรรมการ

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ 3) ศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งบางสะพาน ในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบสหวิทยาการ วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการแสวงหาความรู้ใหม่ ซึ่งต้องตั้งอยู่บนฐานความจริงที่มีหลักฐานและค้นหาสภาพเศรษฐกิจในยุคต่าง ๆ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงแบบใด เพราะสาเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นและมีวิธีการฟื้นฟูอย่างไร รวมถึงมีเหตุปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่เหมาะสมในการสัมภาษณ์บริบท สัมภาษณ์กลุ่ม สัมภาษณ์เจาะลึกและมีการตรวจสอบด้วยแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและตรวจสอบข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสะพานสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา 1) เป็นช่วงเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ 2) ช่วงเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเหลือขาย 3) เป็นช่วงเศรษฐกิจเพื่อขาย ส่วนการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ พบว่า เกี่ยวข้องกับปัจจัย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ 2) ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร 3) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี 4) ปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร 5) ปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน และพบว่ามียุทธศาสตร์การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งบางสะพานที่เหมาะสม 5 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน 2) ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต 3) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน 4) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 5) ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล

คำสำคัญ : พัฒนาการทางเศรษฐกิจ, ยุทธศาสตร์การฟื้นฟู, ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

Phrapalad Sathit Thongprem. (2023). **Economic Revival Strategies in the Context of Globalization for the Bang Sa Kao Community**. Ph.D. Dissertation (Interdisciplinarity of Sustainable Development). Chanthaburi: Rambhai Barni Rajabhat University.

Dissertation Advisor

Assistant Professor Dr. Chamlong Saensanoh Ph.D. (Political Economy and Governance)	Chairman
Dr. Peera Ruttanawijit Ed.D. (Development Education)	Member

Abstract

The purposes of this research were to study the economic development, factors affecting economic changes, and economic revival strategies in the context of globalization for the Bang Sa Kao community. The study utilized an interdisciplinary research methodology in combination with qualitative research approaches to gather data through document analysis and in-depth interviews with sixteen key informants. The research instrument was a set of interviewing guidelines that were developed and examined with theoretical concepts and relevant research. Data triangulation was used to classify and analyze the collected data; moreover, nine experts checked its appropriateness and feasibility in practice.

The research found that the economic development from the past to the present of Bang Sa Kao community could be divided into three economic eras: 1) the subsistence era; 2) the era of subsistence with surplus for sale; and 3) the era of production for sale. There were five factors affecting economic change: 1) public utilities and facilities; 2) agricultural product value; 3) technology; 4) resource competition; and 5) excess benefits. There were five economic revival strategies in the context of globalization for Bang Sa Kao community: 1) generation of income to combat poverty; 2) establishment of a community enterprise that would integrate production groups; 3) promotion of local culture and products; 4) promotion of tourism and economic development; and 5) establishment of a subdistrict sufficiency economy learning center.

Keywords: Economic Development, Strategies, Economic Revival

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฎีนิพนธ์นี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี โดยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์และความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จากคณะกรรมการสอบดุขฎีนิพนธ์ทุกท่าน ได้แก่ อาจารย์ ดร.พีระ รัตนวิจิตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จำลอง แสนเสนา ในฐานะที่ท่านเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุขฎีนิพนธ์เล่มนี้ และรองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษาแนะนำ การตรวจสอบและการให้ข้อคิดเห็นสำหรับการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงข้อมูล อีกทั้งคอยให้คำชี้แนะ พร้อมทั้งให้คำแนะนำ และแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนทั้งในทางวิชาการ รวมถึงตลอดไปจนถึงการใช้ชีวิตแก่ผู้ศึกษาที่เปี่ยมล้นด้วยความเมตตาเป็นอย่างดียิ่งเสมอมา ยังผลทำให้ผู้ศึกษาบังเกิดพลังมุ่งมั่น จนกระทั่งสามารถจัดทำดุขฎีนิพนธ์นี้สำเร็จได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ

ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของพระเถระ มีท่านพระครูสิริปัญญาวงศ์ เจ้าอาวาสวัดสวนมะม่วง ที่ให้การสนับสนุนทุนการศึกษา พระครูโสภณศาสนานุรักษ์ เจ้าอาวาสวัดบางสระเก้า สนับสนุนปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนผู้ศึกษาให้สามารถเดินทางไปสู่เป้าหมายที่คาดหวังไว้ และขออนุโมทนาขอบคุณ คุณอมรรัตน์ ทองเปรม คุณราตรี เอื้อนอรรถ ที่สนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ในขณะทำการศึกษาจนจบหลักสูตร ขอขอบคุณอาจารย์ประจำหลักสูตร และคณาจารย์ผู้สอนในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธรรมพงศ์ วงษ์สวัสดิ์ ที่ปรึกษาพิเศษในการเขียนสำนวน รวมไปถึงผู้ให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ อีกทั้งเจ้าหน้าที่ในส่วนต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์อำนวยความสะดวกในขั้นตอนต่าง ๆ เป็นอย่างดี ขออนุโมทนาแก่ท่านสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ผู้บริหารระดับสูงและคณะที่ปรึกษา ที่ได้มอบหมายให้ข้าราชการเจ้าหน้าที่มาช่วยสนับสนุน ภาควิชาปฏิบัติการในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า ขอขอบคุณกัลยาณมิตร ร่วมสถาบันและผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ถือว่าเป็นบุคคลผู้ซึ่งคอยห่วงใยเป็นกำลังใจผู้ศึกษา อย่างเสมอต้นเสมอปลาย จนสามารถทำให้ผู้ศึกษาก้าวเผชิญผ่านพ้นทุกอุปสรรคต่าง ๆ มาได้

อนึ่ง คุณค่าและคุณประโยชน์อันพึงมีจากดุขฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้ศึกษาขอมอบเป็นกัตถุญกตเวทิตาแด่พระเถระ บิดา มารดา ครูอาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่าน และขออุทิศบุญกุศลให้แก่โยมแม่ทองทิพย์ ทองเปรม ผู้เป็นมารดา ขอประกาศอนุโมทนาแก่ทุกท่านที่มีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อมสำหรับการวางรากฐานให้ผู้ศึกษามีโอกาสในการก้าวเข้าสู่ชีวิตการศึกษาระดับสูงเป็นแรงจูงใจสำคัญทำให้ผู้ศึกษามีความมุ่งมั่นศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกอย่างภาคภูมิใจไว้ด้วยความซาบซึ้งใจ

พระปลัด สาธิต ทองเปรม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(2)
กิตติกรรมประกาศ	(3)
สารบัญ	(4)
สารบัญตาราง	(7)
สารบัญแผนภาพ	(8)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	7
1.3 ปัญหาการวิจัย	7
1.4 ขอบเขตการวิจัย	8
1.5 คำนิยามศัพท์ในการวิจัย	11
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	14
บทที่ 2 การสำรวจองค์ความรู้	15
2.1 แนวคิดและทฤษฎี	15
2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์	26
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน	32
2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน	54
2.1.4 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	58
2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบบูรณาการ	92
2.1.6 แนวคิดโมเดล Thailand 4.0	96
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	101
2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย	102
บทที่ 3 วิธีวิทยาการวิจัย	102
3.1 แนวทางในการวิจัย	102
3.2 วิธีการวิจัย	103
3.3 เทคนิคการวิจัย	103
3.4 พื้นที่และองค์กรที่ทำการวิจัย	106
3.5 กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	106
3.6 เครื่องมือการวิจัย	110

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.7 การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ	111
3.8 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล	112
3.9 การวิเคราะห์ข้อมูล	113
3.10 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ	114
3.11 สรุปกระบวนการวิจัย	115
บทที่ 4 บริบททางประวัติศาสตร์ของตำบลบางสระเก้า	116
4.1 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2365-2510	116
4.2 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2510-2528 (ช่วงยุคเริ่มการก่อสร้างงานสาธารณูปโภคสาธารณูปการหรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและเหลือขาย)	123
4.3 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2528-2544 (ช่วงยุคการผลิตเพื่อการขายเต็มรูปแบบ)	125
4.4 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2544-2565 (ช่วงยุคปัจจุบันหรือยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์)	128
บทที่ 5 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	133
5.1 ปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	133
5.2 ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร	138
5.3 ปัจจัยด้านเทคโนโลยี	141
5.4 ปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร	144
5.5 ปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน	146
บทที่ 6 ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี	151
6.1 ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน	151
6.2 ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต	160
6.3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน	170
6.4 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	177
6.5 ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล	182
6.6 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ	187

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7	
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	206
7.1 วัตถุประสงค์การวิจัย	206
7.2 สรุปผลการวิจัย	206
7.3 อภิปรายผล	211
7.4 ข้อเสนอแนะ	213
7.5 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ	214
บรรณานุกรม	215
ภาคผนวก	224
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	225
ภาคผนวก ข การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	241
ภาคผนวก ค การบันทึกผลการสังเคราะห์เอกสาร	247
ภาคผนวก ง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ	250
ประวัติย่อผู้วิจัย	253

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	ลักษณะของสังคมดั้งเดิมและสังคมทันสมัย	35
2.2	ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย	39
3.1	สรุปกระบวนการวิจัย	115
4.1	จำนวนประชากรในตำบลบางสระแก้ว จำแนกตามหมู่บ้าน	129
6.1	การตรวจสอบเชิงสามเส้า (Triangulation)	192

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	กรอบแนวคิดการวิจัย	101
3.1	แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	105
4.1	สภาพของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว	132

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

บางสระแก้วเป็นตำบลแห่งหนึ่งที่มีขนาดเล็กที่สุดในจังหวัดจันทบุรี ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนพบว่า พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย มีสัตว์บกและสัตว์น้ำนานาชนิด เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่มตั้งอยู่ชายทะเลและปากแม่น้ำ มีลำคลองล้อมรอบ มีน้ำเค็มไหลผ่านตลอดทั้งปี การแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างป่าไม้กับระบบธรรมชาติสิ่งแวดล้อมดังกล่าว อาจทำให้สภาพอากาศ ดิน และน้ำมีความอุดมสมบูรณ์มาก ทำให้สัตว์นานาชนิดต่างดำรงอยู่และหาอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเองและฝูง ลักษณะของป่ามีพรรณไม้หลากหลายชนิดขึ้นอยู่กลางเนินดินของตำบล ได้แก่ ต้นยางนา ต้นยางใต้ ต้นตะเคียน ต้นไผ่และต้นประดู่ ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ในเขตน้ำจืด รายล้อมด้วยป่าชายเลนซึ่งมีหลากหลายชนิดเช่นเดียวกัน ได้แก่ ต้นโกงกาง ต้นจอกวาด ต้นแสม ต้นลำพู ต้นลำแพน ต้นกะสัก ต้นโปร่ง และ ต้นตะบูน ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ในเขตน้ำเค็ม (สถิต แสนเสนาะ, สัมภาษณ์ 23 พฤศจิกายน 2562)

นอกจากนี้แล้วตามหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ที่มีการบันทึกถึงร่องรอยทางประวัติศาสตร์พอสรุปได้ว่า กลุ่มคนที่น่าจะเข้ามาสร้างถิ่นฐานเป็นชนกลุ่มแรกอาจจะเป็นชนเผ่าชาติพันธุ์ของที่เป็นคนพื้นที่เดิมของจังหวัดจันทบุรี ต่อมาเมื่อระบบคมนาคมทางน้ำ และการติดต่อ สื่อสารระหว่างกันถูกพัฒนามากขึ้น ประกอบกับความได้เปรียบทางพื้นที่ภูมิศาสตร์ของตำบลบางสระแก้ว ที่ติดกับทะเลชายฝั่ง ทำให้กลุ่มชนต่างชาติต่าง ๆ สามารถอาศัยพักแรมระหว่างหลบมรสุม หรือระหว่างการเดินทาง ๆ น้ำ หรือการเข้ามาตั้งสถานีการค้า ต่อมาเมื่อบริเวณดังกล่าวมีผู้คนรู้จักกันมากขึ้น กลุ่มชนชนชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาติดต่อกับชาย เช่น ชาวจีน ชาวญวน และคนไทยจากภาคใต้ เป็นต้น ซึ่งปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว เมื่อได้ดำรงความสัมพันธ์อยู่ในระยะเวลาที่ยาวนาน ทำให้เกิดความเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น จากที่พักชั่วคราวมาเป็นที่อยู่อาศัย และที่ทำมาหากินหลัก หรือการตั้งถิ่นฐานถาวรใหม่ จากกลุ่มชนเชื้อชาติเดียวขยายตัวเป็นกลุ่มชนหลายเชื้อชาติมาอยู่รวมกันมีทั้งชาวของชาวไทยภาคใต้ ชาวจีน ชาวญวน มีร่องรอยหลักฐานที่สันนิษฐาน (องค์การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว, 2562 ; สถิตย แสนเสนาะ, สัมภาษณ์ 23 พฤศจิกายน 2562) ดังนี้ 1) จากสำเนียงภาษาพูดพื้นบ้านจะมีลักษณะเป็นสำเนียงของผสมกับภาษาพื้นบ้านภาคใต้ ภาษาพูดคำบางคำเป็นภาษาถิ่นภาคใต้ เช่น หนา (ชะ-หนา) หมายถึง ที่พักอาศัยชั่วคราว ปลัก หมายถึง หลุมดินที่มีน้ำขังขนาดเล็กถึงขนาดย่อม ถ้าขนาดใหญ่จะเรียกว่า “สระ” เป็นต้น ตัวอย่างของปลัก เช่น ปลักควาย เกิดจากควายนอนเล่นจนกลายเป็นแอ่งดินที่มีน้ำขัง เป็นต้น “เฮาะ” หมายถึง คำเรียกผู้ให้กำเนิดที่ใช้แทนคำว่า “พ่อ” “แม่” หมายถึง คำเรียกผู้ให้กำเนิดเช่นกันใช้แทนคำว่า “แม่” 2) จากประเพณีพื้นบ้าน เช่น การแต่งงาน จะมีพิธีบอกผี หมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย ของฝ่ายเจ้าสาวที่ได้ตายไปแล้ว จะมีการบอกกล่าวว่า ลูกหลานได้มีการออกเหย้า ออกเรือน อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี จะเป็นลูกปัดสีต่าง ๆ ซึ่งชาวชองนิยมใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น 3) จากต้นตระกูลของชาวบ้านในปัจจุบัน จะมีเชื้อสายสืบทอดมาจากชาวจีน และชาวญวน ปัจจุบันตำบลบางสระแก้ว ประกอบด้วย หมู่บ้าน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านเนิน หมู่ที่ 2 บ้านกลาง หมู่ที่ 3 บ้านเนินกลาง หมู่ที่ 4 บ้านล่าง และหมู่ที่ 5 บ้านแฉวนา

มีประชากรโดยประมาณ 3,172 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2562) สภาพพื้นที่ของตำบลฯ อยู่ใกล้ทะเลมีพื้นที่ป่าชายเลน และมีที่ดอนไม่มากนัก หากแต่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการเกษตร โดยที่ชาวบ้านจะกันคันดินเพื่อกันน้ำเค็มเข้านา มีการทำนาปีละหนึ่งครั้ง เย็บดับใบจาก เพื่อมุงหลังคา ทอเสื่ออกเป็นอาชีพเสริม และซ่อมแซมบ้านเรือน ทั้งนี้ ชุมชนตำบลบางสระแก้ว มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการประกอบอาชีพ พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ในการดำรงชีวิต มีการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการเรียนรู้ เรื่องผลิตภัณฑ์ การแปรรูปอาหารทะเล การทำกะปิ งานฝีมือชุมชน อย่างไรก็ตาม ตำบลบางสระแก้วจะมีต้นทุนชีวิตที่สำคัญมากมาในการดำรงชีวิต หากแต่กระแสของความเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจก็กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โฉมหน้าของชุมชนแห่งนี้เปลี่ยนไป (องค์การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว, 2562)

ชุมชนเข้มแข็งบางสระแก้ว มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามยุคโลกาภิวัตน์ คือ ผลจากการพัฒนา การติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลชุมชน หน่วยธุรกิจและรัฐบาลทั่วทั้งโลก ชุมชนบางสระแก้วนั้นตั้งแต่อดีตประมาณปี พ.ศ. 2300 นับตั้งแต่มีการสืบค้นพบว่า มีการก่อตั้งชุมชนแล้ว จนถึงศตวรรษที่ 25 (พ.ศ. 2500) ในช่วงเวลา 200 ปี มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและวัฒนธรรมใหม่ ไม่เข้ามาแทรกแซง จึงอยู่กันในรูปแบบของระบบเครือญาติ ถ้อยที่ถ้อยอาศัย ดูแลกันเหมือนคนในครอบครัวของตน ทรัพย์สินที่มีก็ได้แต่ครอบครองโดยการจับจอง ไม่มีการออกเอกสารสิทธิ์ว่าเป็นของใคร แต่เป็นที่รู้กันว่าทรัพย์สินนั้นของใคร เช่น ที่ดินของตามา ใช้เลี้ยงควายและควายของตามาชื่อไอ้แดง ที่ดินแปลงนั้นตมาก็สามารถใช้สอยได้โดยไม่ต้องมีเอกสารสิทธิ์ในลักษณะของการอยู่อาศัยรวมกันแบบพึ่งพา เรียกว่าการอยู่ร่วมกันแบบ “คนบ้านเรา” คำนี้มักจะได้ยินกันบ่อย ๆ เป็นต้น แต่สำหรับคนบางสระแก้ว คนบ้านเราเป็นคำที่ใช้เรียกคนที่มีความผูกพัน อาจจะมีเกิดในบางสระแก้ว หรือเป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายมาทำมาหากินอยู่ในบางสระแก้ว โดยที่ครอบครัวแต่ละคนก็จะช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน ประกอบอาชีพต่าง ๆ ก็จะช่วยกัน ยามตกทุกข์ได้ยากก็ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือกัน เป็นหูเป็นตาในการดูแลทรัพย์สินให้กัน ทำกิจกรรมร่วมกัน จึงเกิดชุมชนที่มีความรักใคร่สามัคคี ทำกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีมาโดยตลอด ซึ่งเป็นรูปแบบของคนใน (In Group) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีสภาพให้เห็นได้บ้างจากการปลูกฝังค่านิยมจากบรรพบุรุษ ให้ร่วมแรงร่วมใจ (เฉลิมชัย ทองอยู่, สัมภาษณ์ 1 ธันวาคม 2562)

เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบางสระแก้วที่เกิดขึ้นแล้วนั้น พอสรุปได้ว่า ชุมชนบางสระแก้วเริ่มมีคนรู้จักตั้งแต่สมัยสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 อันเป็นเรื่องราวจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ ผนวกกับประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของทายาทตระกูลตั้งเดิมรุ่นเหลน โดยการอ้างอิงประวัติศาสตร์ต่อจากเหตุการณ์พระเจ้าตากสินตีเมืองจันทบุรี (ประเสริฐ ณ นคร, 2562) จนกระทั่งเหตุการณ์ต่อเนื่องมาถึงยุคของการสถาปนาอาณาจักรธนบุรี ซึ่งเป็นอาณาจักรที่มีระยะเวลาสั้นที่สุดของไทย คือระหว่าง พ.ศ. 2310-2325 ระยะเวลา 15 ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครองเพียงพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ภายหลังจากอาณาจักรอยุธยา

ล่มสลายไปพร้อมกับการเสียดวงศรัทธาครั้งที่สอง และในเวลาต่อมาสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ และทรงย้ายเมืองหลวงไปยังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน ชาวบ้านจึงเริ่มตั้งถิ่นฐาน นำช่างมาวัวควายเข้ามาเลี้ยงบนเกาะ ใช้เส้นทางเดินตามคันนาและแนวคลองน้ำตกพลิว เริ่มมีท่าเรือเกิดขึ้นจำนวนมาก ใช้เรือแจวเป็นพาหนะเดินทาง บ้างก็ใช้ควายลากเกวียน ข้ามน้ำ เกิดเป็นชุมชนเล็ก ๆ เมื่อถึงคราวหน้าแล้ง (ฤดูหนาว ฤดูร้อน) น้ำในคลองหรือแหล่งน้ำจืดต่าง ๆ ก็ได้แห้งลงไป แต่ยังคงเหลือน้ำในสระที่ขัง ม้า วัว ควาย ตีปลักลงไปลึก ทำให้มีน้ำจืดใช้สอยได้ตลอดทั้งปี นับแล้วสระบนเกาะมีจำนวนทั้งหมด 9 ลูก หมู่บ้านใกล้เคียงที่ไม่มีน้ำจืดใช้ ต่างก็มาขนน้ำบนเกาะไปใช้กันเป็นจำนวนมาก เมื่อน้ำลดลง ข้างใหญ่และควายก็ช่วยกันย่ำดินเป็นตมำ เกิดน้ำจืดใต้ดินออกมาอีก สระก็ยิ่งลึกมากขึ้น ยิ่งใหญ่มากขึ้น ทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ชาวแพร์สะพัดไปไกลหลายหมู่บ้าน ว่าบนเกาะแห่งนี้มีแหล่งน้ำ ต่างก็พากันมาดู ซึ่งอาจเป็นที่มาของการย้ายชุมชนเข้ามาอยู่ ทำให้ประชากรบนเกาะในสมัยนั้นเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงตั้งชื่อเกาะเล็ก ๆ นี้ว่า “บ้านบางสระแก้ว” ตั้งตามสระขนาดใหญ่ 9 ลูกนั้นแหละ เมื่อมีทรัพยากรบนเกาะเยอะพอที่จะเลี้ยงชุมชนให้อยู่ได้ด้วยตัวเอง คนบางสระแก้วในสมัยนั้นจึงไม่มีมสร้างเส้นทางคมนาคม ใช้วิธีการเดินเท้าหรือใช้เรือแจวในการเดินทาง บางครั้งหากมีการเก็บเกี่ยวข้าว หญ้า งา ถั่ว และผลผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ ก็จะใช้ควายลากเกวียนเพื่อไม่ใช้ผลผลิตเปียกชื้นเสียหาย

ต่อมาเป็นยุคของการปกครองท้องถิ่นซึ่งเริ่มต้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยทรงมีพระราชดำริให้มีการจัดระเบียบการปกครองระดับ “หมู่บ้าน” ภายใต้กรมเวียง ที่มีมาแต่เดิมขึ้นใหม่ เพราะทรงเล็งเห็นว่าการปกครองในระดับนี้จำเป็นและสำคัญยิ่งในการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากเป็นหน่วยการปกครองที่ใกล้ชิดกับราษฎรมากที่สุด โดยได้ทรงให้ราษฎรเลือกผู้ใหญ่บ้านแทนการแต่งตั้งโดยเจ้าเมือง ต่อมาจึงได้มีการจัดระเบียบการปกครองตำบล หมู่บ้าน ตามหัวเมืองต่าง ๆ โดยตราเป็นพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2440 ซึ่งถือเป็นกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ฉบับแรกของประเทศไทย จนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ขึ้นใช้บังคับแทน แต่ชาวบางสระแก้วในสมัยนั้น ไม่กล้าเลือกผู้ใหญ่บ้าน เป็นเพราะกลัวเสียความเป็นญาติมิตร ตัดขาดสัมพันธ์อันดีงาม จึงให้เจ้าอาวาสวัดบางสระแก้ว เป็นผู้เลือกกำนันและผู้ใหญ่บ้าน เป็นเพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ทำกิจกรรมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ซึ่งตำบลบางสระแก้ว ในสมัยนั้นประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน 2 ฝั่งคลอง คือ หมู่ที่ 1 บ้านเนิน ตั้งอยู่ในทิศตะวันออก อยู่ติดกับตำบลคลองน้ำเค็ม เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่มีพื้นที่ครึ่งหนึ่งของเกาะ แต่มากด้วยพื้นที่ป่าชายเลนและนาข้าว มีน้ำจืดจากคลองน้ำตกพลิวไหลผ่านตลอดปี หมู่ที่ 2 บ้านกลาง เป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นที่ตั้งของวัดโรงเรียนและสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ แม้เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ แต่เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนอาหารการกินต่าง ๆ หมู่ที่ 3 บ้านเนินกลาง หมู่บ้านกลางชุมชนเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน มีเรือขนาดใหญ่เกินบ้านเรือนจำนวนมาก กลางชุมชน หมู่ที่ 4 บ้านกองหิน อยู่ทางทิศตะวันตกของเกาะพื้นที่ติดปากน้ำจันทบุรี มีน้ำเค็มล้อมรอบ อาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพประมงชายฝั่ง มีท่าเรือจำนวนมากที่สามารถข้ามสู่หมู่บ้านอื่น ๆ และเข้าสู่ตัวเมืองจันทบุรีได้ หมู่ที่ 5 บ้านล่างหรือบ้านแถวนา อยู่ทางทิศเหนือของเกาะ มีการทำนาข้าวเป็นแนวยาว มีพืชผักผลไม้รสชาติดีเพราะดินมีสภาพเป็น 3 น้ำ

(น้ำกร่อย น้ำจืดและน้ำเค็ม) หมู่ที่ 6 บ้านบางมะนาว อยู่นอกเกาะปัจจุบันคือบ้านเสม็ดงามเป็นที่ตั้งของอุ้งต่อเรือสมเด็จพระเจ้าตากสิน และหมู่ที่ 7 บ้านเสม็ดงาม ตั้งอยู่ระหว่างบ้านบางมะนาวและบ้านเกาะโตนด เจ้าอาวาสวัดบางสระเก้าในสมัยนั้นก็ได้อาราธนาไปเป็นเจ้าอาวาสวัดเสม็ดงาม และได้มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน โดยเจ้าอาวาสได้เลือกให้เป็น ทั้ง 7 หมู่บ้าน ในภายหลังการเดินทางระหว่างบางสระเก้าและบ้านเสม็ดงามเป็นไปได้ยากลำบากมากขึ้น มีการย้ายตำบลหนองบัวจากอำเภอพลั่วไปอยู่อำเภอเมืองจันทบุรี จึงได้ย้ายบ้านเสม็ดงาม 2 หมู่บ้านไปอยู่ตำบลหนองบัวด้วย ตำบลบางสระเก้าจึงมีพื้นที่เหลือเพียง 5 หมู่บ้านบนเกาะเท่านั้น (วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์, 2546 : 8-10)

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2479 ได้มีการสร้างโรงเรียนวัดบางสระเก้าหลังแรกเป็นโรงเรียนประชาบาลชื่อว่าโรงเรียนศรีสุนทรพจนปริยัติธรรม หมู่แจ้งบริจาคร 2478 โดยการนำของเจ้าอาวาส วัดบางสระเก้าในสมัยนั้น คือท่านพระครูพิสิฐธรรมมากร (ท่านพ่อเต่า) ชาวบางสระเก้าจึงเริ่มได้รับการศึกษามากขึ้น มีกิจกรรมทางการศึกษาและจิตสาธารณะมากมาย ซึ่งกฎหมายการปกครองยังอ่อนแอมากนักผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ในสมัยนั้น จึงไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่เลือกจากคนที่เสียสละมีผลงานและสามารถเป็นผู้นำได้ดี โดยท่านพ่อเต่าก็ได้เป็นผู้นำในการคัดเลือก ได้กำนันคนแรกชื่อขุนสิงห์สาธการ ชาวบ้านเรียกกันว่ากำนันบา ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 และเป็นพี่ชายของท่านพ่อเต่า กำนันบาเข้ามาในยุคของการเปลี่ยนรัชกาล จึงทำให้การทำงานเป็นไปได้ด้วยความยากลำบากเพราะยังไม่เข้าใจระบบราชการ ในช่วงนั้นชายหนุ่มทุกคนต้องเข้ารับเกณฑ์ทหารหรือเกณฑ์ไปเป็นตำรวจ เพราะเป็นช่วงที่ประเทศฝั่งตะวันตกล่าอาณานิคม สำหรับทหารที่ไม่ได้ไปสงครามก็ต้องผันตัวไปเป็นบ่าวโทน รับใช้ข้าหลวง กำนันก็จะต้องเป็นผู้ติดตามผู้คนเข้าไปเกณฑ์ทหาร หากผู้ใดไม่ไปจะต้องเสียเงินเพื่อเป็นการทดแทน ในสมัยนั้นไม่มีทะเบียนราษฎรจึงไม่สามารถสำรวจได้ว่ามีผู้ต้องเข้ารับเกณฑ์ทหารกี่คน แต่ปัญหาของคนบางสระเก้าในยุคนี้คือไม่รู้จักราชการเก็บออมจึงไม่มีเงินเพื่อส่งไปข้าหลวงชายหนุ่มทุกคนจึงต้องเข้ารับเกณฑ์ทหาร บางคนไปในถิ่นที่เจริญรุ่งเรือง หลงแสงสีไม่กลับมาก็มีเยอะเพราะบางสระเก้าเป็นเกาะที่การคมนาคมลำบาก หลังจากที่ขุนสิงห์สาธการ พ้นจากตำแหน่งกำนันตำบลบางสระเก้า ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2503 ก็มีกำนันเกียรติหรือขุนพินิจ กำนันตำบลพลั่วมารักษาการทำหน้าที่แทน เพราะคนบางสระเก้าเริ่มมองว่าการเป็นกำนันแสนยากลำบาก ต้องรับใช้ข้าหลวงและค่าตอบแทนน้อย ไม่พอที่จะดูแลลูกบ้าน พอถึงเวลาที่ราชการเริ่มมีการปกครองเป็นรูปเป็นร่าง ท่านพ่อเต่าและชาวบ้านก็ได้คัดเลือกกำนันเดิม ดาวประกาย ซึ่งอาศัยอยู่หัวเนินหรือหัวเกาะบางสระเก้า เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จากการทำมาหากินแบ่งปันกันในเครือญาติ ในครัวเรือนใกล้เคียงกัน ท่านพ่อเต่าอยากจะหาพื้นที่ให้ชาวบ้านเอาของดีที่ตนมีมาแลกกัน เรียกว่าทำกันเองหากันเอง กินกันเอง จึงเลือกพื้นที่ในวัดบางส่วนเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้าน ได้เป็นที่ทำกิจกรรมชุมชนในช่วงนี้ทรัพยากรลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะชาวบ้านเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตมากขึ้น ไม่ได้นำสิ่งของอาหาร ผัก ปลา มาแลกกัน แต่เริ่มมีการค้าขายบ้าง และบางส่วนชาวบ้านหาบไปขายที่ตลาดวัดใหญ่พลั่วใช้เส้นทางเดินตามคันนาระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินไม่เกิน 45 นาที เมื่อขายได้เงินธนบัตรสยามรัฐมา ก็นำไปซื้อของใช้สอยในครัวเรือน เครื่องเทศ เครื่องปรุงรส เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ที่ตลาดหนองบัว โดยวิธีการแจวเรือข้ามคลองไป ยุคนี้ทำให้ชาวบ้านทิ้งศิลปะโบราณไปกันมาก เช่น การทอผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้า ปลูกเครื่องเทศ ปลูกเครื่องสมุนไพร ช่างปั้นหม้อดินเผา ช่างทำเตาถ่าน เพราะเมื่อนำเงินไปซื้อ ได้ของใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำจากโลหะ มีความทนทานใช้งานได้นานกว่า ยารักษา

โรคที่มีประสิทธิภาพดีกว่า เครื่องเทศที่มีรสชาติเข้มข้นกว่า จึงนิยมเปลี่ยนอาชีพมาทำการค้า ขับเรือเมย์ รับส่งพ่อค้าแม่ค้ามากขึ้น ทั้งอาชีพเดิม ๆ ไว้และไม่ได้ถ่ายทอดวิชาไว้ให้ลูกหลาน ต่อมา ยุคของกำนันเชิง ศิริมาลย์ เป็นยุคที่ใช้วัดเป็นจุดศูนย์กลาง มีการเปลี่ยนเจ้าอาวาสเนื่องจาก ท่านพ่อเต่าได้มรณภาพลง (สุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2562)

เมื่อปี พ.ศ. 2505 ท่านพระครูโอภาสกิจจาทร (ท่านพ่อแสง) ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วัดบางสระแก้ว เห็นว่าคนบางสระแก้ว ออกไปทำการค้ายากลำบาก จึงคิดริเริ่มสร้างถนนเข้าออกบ้าน บางสระแก้ว ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร จากบางสระแก้วถึงบ้านหนองของและหนองบัว ก็ได้เริ่ม เถนถนอหนุ่มสาวชาวบ้านมาช่วยกันขุดดิน แทะโพลงดินเหนียว ทั้งยกใส่บุงก็แบก ใส่เรือแจว หรือรถเข็น ชาวบ้านก็มาช่วยกันสร้าง โดยที่ดินสมัยนั้นไม่มีราคา รัฐบาลในสมัยนั้นเริ่มใช้กฎหมายแจ้ง การครอบครองที่ดิน สค.1 ท่านพ่อแสงจึงขอปิดขนาบที่ดินเพื่อสร้างถนนตลอดเส้นทาง ชาวบ้านที่มา ช่วยกันทำถนนมีทั้งหนุ่มสาว คนแก่ชรา ข้าราชการ บางคนก็มาเจอคู่รักแต่งงานกันในช่วงสร้างถนน นี้แหละ บางคนก็เหนื่อยขาดใจตายก็มี ใช้เวลาสร้างประมาณ 9 ปี ถนนเริ่มมีรูปร่าง เริ่มมี รถโดยสารเข้ามาให้บริการ คนบางสระแก้วก็เอาผลผลิตไปขายในตลาดวัดสวนมะม่วง เมืองจันทบุรี กันมาก คนจันทบุรีก็เอาสินค้าเข้ามาขายในบางสระแก้วกันมาก เมื่อการค้ารุ่งเรืองมากท่านพ่อแสง ได้มองเห็นถึงความยากลำบากและจุดศูนย์กลางการค้าก็ยังมี จึงให้ใช้พื้นที่รอบ ๆ กำแพงวัด บางสระแก้ว เป็นพื้นที่ค้าขายสำหรับคนบางสระแก้ว โดยไม่ได้เก็บค่าเช่าเพียงแต่ให้ช่วยกันดูแล ทำความสะอาด เรียกว่าลานค้าชุมชนวัดบางสระแก้ว เมื่อกำนันเชิง อายุมากขึ้น จึงพ้นจากตำแหน่ง ปี พ.ศ. 2517 ท่านพ่อแสงจึงตั้งกำนันกอบ สุขสิงห์ มาเป็นกำนัน ในช่วงนั้นวัดบางสระแก้วกำลังจะปิดทอง ฟังลูกนิมิต การพัฒนาเส้นทางทั้งทางบกและทางน้ำจึงเป็นเรื่องสำคัญ คณะทางกรุงเทพโดยท่าน เจ้าคุณพระสาสนโสภณ (ไย ภาททิโย) ผู้อุปถัมภ์วัดบางสระแก้ว ได้แจ้งว่าได้หล่อพระพุทธรูปมาประดิษฐาน เป็นพระประธานในอุโบสถ ชื่อว่าพระพุทธรูปโสภณ ชาวบ้านจึงได้แห่หน้าพระพุทธรูปนั้นโดยรถบรรทุก ขนาดใหญ่จากกรุงเทพเข้ามาและถือโอกาสนี้ประกาศเปิดถนนเส้นทางบางสระแก้ว-เนินโพธิ์ ในเวลา นั้น เมื่อหลังจากเสร็จงานปิดทองฟังลูกนิมิต คนจันทบุรีได้รู้จักชุมชนบางสระแก้วมากขึ้น เมื่อมีถนนดี ร่องคลองดี เดินทางสะดวกก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก (สุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2562)

เมื่อถึงปี พ.ศ. 2525 ชาวบ้านก็ได้คัดเลือกกำนันจ้อย มาเป็นกำนันแทนกำนันกอบ เริ่มมี การพัฒนาการค้ามากขึ้น มีการฉายหนังขายยาบ่อยครั้ง โดยความคิดของท่านพ่อแสงจึงอยากให้ ขยายตลาดสร้างถนนและก่อสร้างสะพานระยะทางยาวประมาณ 600 เมตร จากตำบลบางสระแก้ว ข้ามไปฝั่งตำบลปากน้ำแหลมสิงห์แต่ยังไม่ทันได้เริ่มทำ กำนันจ้อยก็ได้ถูกฆาตกรรมเสียชีวิตลง และได้มี การเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการขึ้น ชาวบ้านต่างไปใช้สิทธิเลือกตั้ง กำนันที่พร้อม เข้ามาทำงานรับใช้ประชาชน โดยวิธีในระบอบประชาธิปไตยเป็นครั้งแรกของชาวบางสระแก้ว กำนัน มงคล ทองอ่อน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ได้รับเลือกเป็นกำนันตำบลบางสระแก้ว คนที่ 7 จึงเริ่มมีการพัฒนา ตลาดลานค้าชุมชน ได้ถือเมรุหลังเก่าและย้ายเข้ามาสร้างใหม่ ใช้พื้นที่รอบเมรุในการสร้างตลาด ลานค้าชุมชน ชาวบ้านที่ผ่านไปผ่านมาต่างก็เรียกกันว่าตลาดสี่มุมเมรุ ชาวบ้านในช่วงที่มีตลาดเป็นของ ตัวเอง ช่วงเช้าก็จะออกมาผักปลา ส่วนหนึ่งเอาไว้กินเอง ส่วนที่เหลือนำมาวางขายที่ตลาดสี่มุมเมรุหน้า วัดบางสระแก้วในช่วงบ่าย ๆ ขายเป็นถึงเย็นมืด ทุก ๆ บ้านก็จะมีรายได้จากการเกษตรแบบพอเลี้ยงชีพ

ในครัวเรือนได้ แต่เมื่อใช้ทรัพยากรมากทำการประมงมากและใช้วิธีการผิดวิธี เช่น อวนล้อม ตาละเอียด โพงพาง ยกยอ ทำให้สัตว์น้ำขยายพันธุ์ไม่ได้ จึงไม่ค่อยมีสัตว์น้ำมาขายที่ตลาด ในยุคนี้ แหะที่ทุนนิยมเข้ามา จึงเกิดการทำลายทรัพยากรอย่างล้างผลาญ ขูดป่าขายเลนเป็นบ่อกึ่ง เพราะกึ่งกุลาดำหรือกึ่งขาวกึ่งนาราคาดีขึ้นมา ยิ่งทำให้แหล่งอนุบาลสัตว์น้ำลดลง เริ่มเลี้ยงกึ่ง ในยุคแรก ๆ ขายได้กำไรดี กึ่งโตไวตัวใหญ่ เพราะแร่ธาตุในดินมีมาก แต่มายุคหลังเมื่อกึ่งเริ่มเป็นโรค มากขึ้น ชาวบ้านก็เลี้ยงกันแบบไม่มีวิชาความรู้จึงต้องพึ่งพาอาศัยนายทุนที่เข้ามา ยารักษาโรคกึ่งซึ่งมี ราคาแพงมากและไม่รู้ว่าจะรักษาโรคให้กึ่งได้หรือไม่ แต่ก็จำใจต้องซื้อยาเพราะไม่รู้จะไปพึ่งพาใครได้ สุดท้ายกึ่งติดโรคกันทั่วมีนกกและปูเป็นพาหะนำโรค และวิทยาการในการเลี้ยงกึ่งบรรพบุรุษก็ไม่เคยได้ สอนไว้เพราะทรัพยากรในสมัยก่อนมีพอเลี้ยงชีวิต ไม่คิดว่าจะต้องมาผลิตเพื่อขาย เมื่อเลี้ยงกึ่งไม่ได้ก็เริ่ม ขาดทุนมากขึ้นบวกกับการลงทุนที่ค่อนข้างสูง รัฐบาลได้มีการส่งเสริมอาชีพทางการเกษตรได้จัดตั้ง ธนาคารเพื่อการเกษตรปล่อยเงินกู้ให้เกษตรกร ทำให้ชาวบ้านเอาโฉนดที่ดินไปจำนองเอาเงินมาใช้ หนี้สินเมื่อเลี้ยงกึ่งขาดทุน ทำให้ยุคนี้ชาวบ้านเป็นหนี้กันมาก บางครัวเรือนติดหนี้แก้ไขปัญหาไม่ได้ จนต้องคิดสั้นผูกคอตายก็มี บางรายเปลี่ยนมาเลี้ยงปลาเก่า ปลากระพง ซึ่งลงทุนสูงขึ้นอีกและ กำไรก็ลดน้อยลง อาชีพเลี้ยงสัตว์น้ำคงไม่ยั่งยืนสำหรับชุมชนบางสระแก้ว (สุรศักดิ์ บรรเทาวงศ์, สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2562)

ภายใต้อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาแล้วนั้น จึงเกิดการเปลี่ยนอาชีพมาทำ หัตถกรรมกันมากขึ้น โดยเฉพาะวิชาการทอเสื่อที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดวิชาไว้ให้ บวกกับแหล่งผลิตต้นกก ต้นปอคุณภาพดี เพราะบางสระแก้วมีดิน 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม ทำให้มีวัสดุในการทำ เสื่อคุณภาพดี จึงเริ่มทอเสื่อขายกันมากจนผลิตวัตถุดิบไม่ทัน เมื่อเสื่อมีคุณภาพดีก็ได้ส่งขาย ไปทั่วประเทศ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาหาซื้อเสื่อกกบางสระแก้วกันมากจนผลิตแทบไม่ทัน ในยุคนี้ พ.ศ. 2538 ทุก ๆ บ้านต้องทอเสื่อเป็นอาชีพหลัก หรือเมื่อประกอบอาชีพอื่นก็จะใช้เวลาว่างทอเสื่อ บางบ้านเมียฟุ้งฟัวทอ บางบ้านแม่ฟุ้งลูกทอ เสียงกระทบฟืมทอเสื่อดังตั้งแต่เช้ามืดตี 4 กันทุกบ้าน ในยุคนี้บางรายทอเสื่อปลดหนี้ได้คืนโฉนดเมื่อครั้งเลี้ยงกึ่งขาดทุนได้เลยก็มี ทางส่วนราชการเข้ามา ศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากและเอาเสื่อบางสระแก้วไปเป็นคำขวัญจังหวัดจันทบุรีตอนหนึ่งว่า “เสื่อจันทบุรี” ในยุคนี้ชาวบางสระแก้วมีรายได้ดีจากการทอเสื่อจึงนิยมส่งลูกหลานไปเรียนให้จบ ในชั้นสูง ๆ มีปริญญามาแปะฝาบ้านให้พ่อแม่ภูมิใจ อวดเพื่อนบ้านกันมากเลยทีเดียว หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2542 จันทบุรีได้ประสบภัยพิบัติ เขาดล่ม เขื่อนรับน้ำไม่ไหว น้ำหลากเข้าท่วมเมืองจันทน์นาน หลายวัน ผลิตภัณฑ์เสื่อกกเสียหายจำนวนมาก นักท่องเที่ยวเริ่มไม่มาเที่ยวเมืองจันทน์และซื้อเสื่อ เป็นของฝากมากเท่าเดิม ราคาเสื่อจึงถูกลงมาก ชาวบ้านจึงมาร่วมกันแก้ปัญหาการจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อ และศูนย์กลางการค้าเสื่อ เช่น กลุ่มสตรีทอเสื่อกก ศูนย์ศิลป์เสื่อบางสระแก้วและกลุ่มปั่นปอทอเสื่อทุก หมู่บ้าน เป็นต้น จึงเริ่มมีการเรียนรู้การตลาดพัฒนาผลิตภัณฑ์ แปรรูปเสื่อกกและออกแบบเป็นลวดลาย ต่าง ๆ ประยุกต์จากเสื่อรองนอนนำมาเย็บใส่ฟองน้ำเป็นเสื่อพักราคาสูง เศษเสื่อทำกระบะเป่า ทำรองเท้า ทำเป็นเสื่อรองจานได้อีก (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2562)

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังได้รับอิทธิพลจากนโยบายภาครัฐ ดังสามารถสะท้อนให้เห็นได้จาก ในปี พ.ศ. 2544 ที่เกิดนโยบายกองทุนหมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน) และโครงการพัฒนาสินค้าโอท็อปอีกมากมาย ทำให้เสื่อบางสระแก้วส่งออกไปยังต่างประเทศได้มาก

อย่างเหลือเชื่อ ในชื่อของ “เสื่อจันทบุรี” ในยุคนี้วัตถุดิบขาดตลาดอย่างหนักเนื่องจากเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำนาปลูกกกปลูกปอ แต่ไปทำงานรับราชการหรืองานเอกชนกินเงินเดือนแทน การผลิตจึงมียอดตกลงมาก เมื่อหาวัตถุดิบไม่ได้จึงต้องสั่งมาจากต่างจังหวัด เช่น สั่งกกมาจากปราจีนบุรี สั่งปอมาจากสระแก้ว เป็นต้น ซึ่งทำให้คุณภาพผลิตภัณฑ์ลดลง เพราะพื้นที่เพาะปลูกแตกต่างจากบางสระแก้ว เสื่อบางสระแก้วจึงไม่มีคุณภาพ ตลาดจึงไม่เป็นที่ต้องการ อีกทั้งทำให้ราคาตก ชาวบ้านส่วนหนึ่งเมื่อทำเสื่อแล้วไม่ได้กำไรพอสมควรจึงเปลี่ยนอาชีพไปเป็นลูกจ้างหรือกลับไปเลี้ยงสัตว์น้ำตามเดิม บางครัวเรือนไปทำการเกษตรหมุนเวียน สินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาด เช่น ปลูกกล้วย ปลูกข้าวหอมมะลิ ปลูกข้าวโพด ปลูกมันเทศ บางบ้านปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง มะพร้าว สินค้าราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาดแต่พืชเหล่านี้มีฤดูกาล ออกผลผลิตปีละครั้ง ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ไม่เพียงพอ (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2562)

จะเห็นได้ว่าชุมชนบางสระแก้ว นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันต้องก้าวเผชิญกับวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายประการ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีสมัยใหม่ และที่สำคัญมากยิ่งขึ้นไปกว่านั้นก็คือ กระแสโลกาภิวัตน์ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชุมชนบางสระแก้วต้องต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลง ท่ามกลางความไม่พร้อมของชุมชนในหลายด้าน แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จะส่งผลกระทบต่อทั้งในแง่บวกและลบควบคู่กันไป แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับพบว่าชาวตำบลบางสระแก้ว ได้รับผลกระทบในแง่ลบมากกว่าผลบวก เช่น ปัญหาพึ่งพาตนเองไม่ได้ ชุมชนเกิดการแตกตัว ประชาชนมีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ พืชผลทางการเกษตรราคาตกต่ำ เป็นต้น จึงเป็นโจทย์วิจัยหลักสำหรับการศึกษาค้นคว้าที่จะสามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วให้มีความเข้มแข็งขึ้นได้อย่างไร และชุมชนบางสระแก้วมีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว เป็นเงื่อนไขที่จุดประกายสำคัญทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจ ในการทำการศึกษารายละเอียด การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อหาแนวทางให้ชุมชนบางสระแก้วเกิดกระบวนการพัฒนาและสามารถกลับมาที่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากเดิมและเป็นแนวทางในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ที่เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันและอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

1.3 ปัญหาการวิจัย

1. การพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไร
2. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เป็นอย่างไร
3. ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการเก็บข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key Informants) โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อทราบสภาพปัจจุบันและผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน และแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งมีขอบเขตด้านเนื้อหาตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. เนื้อหาเกี่ยวกับบริบทของชุมชนเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเกี่ยวข้องกับเนื้อหาในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชนบางสระแก้ว เศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้ว วัฒนธรรมของชุมชนบางสระแก้ว และการเมืองการปกครองชุมชนบางสระแก้ว
2. เนื้อหาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว โดยเกี่ยวข้องกับเนื้อหาในการสัมภาษณ์ ได้แก่ เศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้วมีลักษณะความเป็นมา การประกอบอาชีพหลัก การผลิตสินค้าเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน การผลิตสินค้าเพื่อขาย ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว อาชีพหลักที่สร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัวของชาวชุมชนบางสระแก้ว ทูทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจฐานราก (เงิน ที่ดิน ทรัพย์สิน เป็นต้น) ที่ส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็ง กติกาทางสังคม บรรทัดฐานทางสังคม องค์กรทางสังคมที่มีผลต่อการดำเนินวิถีทางเศรษฐกิจของชาวชุมชน การกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ปัจจัยด้านสาธารณสุขภาค สาธารณูปการ ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร ปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน กำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชายแดนหลังการเก็บกู้ทุ่นระเบิด และแผนพัฒนาพื้นที่ชายแดนของชุมชน

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจาก 5 หมู่บ้านในชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีบริบทโดยทั่วไปที่หลากหลาย เพื่อจะได้ข้อมูลที่สมารถตอบวัตถุประสงค์ได้

1.4.3 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างดี ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรมในชุมชนบางสระแก้ว และผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยไว้ตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยไว้จำนวน 2 กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายที่ 1 เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ผู้อาวุโสในชุมชนที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างดี ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 6 คน ได้แก่ ผู้อาวุโสชุมชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการครูเกษียณ และนักประวัติศาสตร์ชุมชน ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

1. เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2500
2. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาโดยกำเนิด
3. เป็นผู้ประกอบอาชีพในพื้นที่โดยไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
4. เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)
5. เป็นผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน

กลุ่มเป้าหมายที่ 2 เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชน และตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรมในชุมชนบางสระแก้ว ดังนี้

1. ตัวแทนกลุ่มอาชีพที่ผู้วิจัยได้เลือก 3 อาชีพ ได้แก่ กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

- 1.1 เป็นผู้ที่อยู่ในตำบลบางสระแก้วตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530
- 1.2 เป็นผู้ประกอบอาชีพมายาวนานทั้ง 3 อาชีพ
- 1.3 เป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี

2. ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

- 2.1 เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2510
- 2.2 เป็นผู้มีภูมิลำเนาในตำบลบางสระแก้วโดยกำเนิด
- 2.3 เป็นไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
- 2.4 สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)

3. ตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกมาจาก 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมะพร้าวแปลงใหญ่ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มสตรีทอเสื่อกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

- 3.1 เป็นผู้ที่อยู่ในตำบลบางสระเกล้าตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530
- 3.2 เป็นประธานกลุ่มเครือข่ายหรือเคยเป็นประธานกลุ่มเครือข่าย
- 3.3 ได้ร่วมกิจกรรมของกลุ่มมานานเกินกว่า 20 ปี
- 3.4 สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)

2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยตามขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเกล้า ตำบลบางสระเกล้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยไว้จำนวน 2 กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายที่ 1 เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเกล้าเป็นอย่างดี ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 6 คน คน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสชุมชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการครูเกษียณ และนักประวัติศาสตร์ชุมชน ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

1. เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2500
2. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาโดยกำเนิด
3. เป็นผู้ประกอบอาชีพในพื้นที่โดยไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
4. เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)
5. เป็นผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน
6. เป็นปราชญ์ชุมชนท้องถิ่น

กลุ่มเป้าหมายที่ 2 เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเกล้าเป็นอย่างดี ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 คน ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

1. เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2500
2. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาโดยกำเนิด
3. เป็นผู้ประกอบอาชีพในพื้นที่โดยไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
4. เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)
5. เป็นผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน

3. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยตามขั้นตอนที่ 3 การศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเกล้า ตำบลบางสระเกล้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชน และตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรมในชุมชนบางสระเกล้า ดังนี้

1. ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ผู้วิจัยได้เลือก 3 อาชีพ ได้แก่ กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

- 1.1 เป็นผู้ที่อยู่ในตำบลบางสระเกล้าตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530
- 1.2 เป็นผู้ประกอบอาชีพมายาวนานทั้ง 3 อาชีพ
- 1.3 เป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี

2. ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

- 2.1 เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2510
- 2.2 เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในตำบลบางสระเกล้าโดยกำเนิด

2.3 เป็นไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน

2.4 สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สถิติสัมปัญญะปกติ)

3. ตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรม ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาจาก 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมะพร้าวแปลงใหญ่ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มสตรีทอเสื่อกก กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

3.1 เป็นผู้ที่อยู่ในตำบลบางสระเก้าตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530

3.2 เป็นประธานกลุ่มเครือข่ายหรือเคยเป็นประธานกลุ่มเครือข่าย

3.3 ได้ร่วมกิจกรรมของกลุ่มมานานเกินกว่า 20 ปี

3.4 สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สถิติสัมปัญญะปกติ)

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าในกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งทั้งระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

4.1 การวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดการดำเนินการระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2562 ถึง วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563

4.2 การวิจัยตามขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดการดำเนินการระหว่างวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึง วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564

4.3 การวิจัยตามขั้นตอนที่ 3 การศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดการดำเนินการระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 ถึง วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564

1.5 คำนิยามศัพท์ในการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ มีเนื้อหาและความเข้าใจตรงกัน ซึ่งเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะกำหนดนิยามศัพท์ไว้ดังนี้

ประวัติความเป็นมา หมายถึง การแสดงถึงคำบอกเล่าสืบต่อกันมาของคนเฒ่าคนแก่และผู้รู้ในตำบลว่า ในสมัยก่อนมีผู้คนเข้าตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในชุมชนบางสระเก้า และมีเหตุการณ์ในอดีตที่ชาวบ้านได้สืบสวนค้นคว้าแสวงหาหลักฐานมารวบรวมและเรียบเรียงขึ้น เนื่องจากเรื่องราวของชุมชนในอดีตมีขอบเขตกว้างขวาง และมีความสำคัญแตกต่างกันไป และหยิบยกขึ้นมาศึกษาเฉพาะแต่สิ่งที่ตนเห็นว่ามีค่าและมีความสำคัญ ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นสมควรต้องมีการศึกษาปัญหาพิเศษ โดยพยายามกำหนดปัญหาให้ชัดเจนทั้งในด้านการเกิดความรู้ การกระจายตัวของปัญหา หรือด้านอื่น ๆ ให้เข้าถึงข้อเท็จจริงของปัญหาอย่างแท้จริง ด้วยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบสถิติ สอบถามความเห็นจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และแสวงหาเหตุผลที่น่าเป็นไปได้ จากทฤษฎีและสาขาที่เกี่ยวข้อง

เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ หมายถึง การผลิตที่มีวัตถุประสงค์ที่ไว้กิน และไว้ใช้ในครัวเรือนหรือเป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อลดปัญหาการว่างงานของเกษตรกร ผู้มีรายได้น้อย โดยสนับสนุนให้มี

การผลิตการเกษตรเพื่อบริโภคในครัวเรือน และลดค่าใช้จ่ายในการครองชีพ ได้แก่ การเพาะปลูก พอยังชีพซึ่งหมายถึงการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมแบบหนึ่งโดยการปลูกพืชใช้กันเป็นอาหารภายใน ครอบครัวยังชีพไม่ได้ปลูกมากเหลือใช้พอที่จะส่งไปขายนอกท้องถิ่นได้

เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพและเหลือขาย หมายถึง การผลิตที่มีวัตถุประสงค์ที่ไว้กินใช้ใน ครัวเรือน และถ้าหากมีส่วนเหลือก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นภายในและนอกชุมชนบางสระแก้ว ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีการฝึกฝน เรียนรู้ และพัฒนาเทคนิคในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้า ทางการผลิตของตนเอง เพื่อให้สามารถเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรได้มากขึ้น

เศรษฐกิจเพื่อการขาย หมายถึง การผลิตที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขายหรือแลกเปลี่ยน ของชุมชนบางสระแก้ว ซึ่งอาจมีระบบกิจกรรมทางธุรกิจส่วนรวมที่มีผลกระทบซึ่งกันและกัน มีการ กำหนดเพื่อการวางแผน การกำหนดราคา การกระจายสินค้าและบริการที่ใช้ในการบำบัดความ ต้องการให้กับลูกค้าปัจจุบันและอนาคตได้

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หมายถึง ปัจจัยที่มีการเคลื่อนไหว เมื่อมีการกระทำที่ก่อให้เกิด กิจกรรมการผลิต การจำหน่าย การบริโภค การซื้อขายแลกเปลี่ยน การลงทุน และอื่น ๆ ที่มีผล ออกมาในรูปของค่าของเงิน โดยในการศึกษาคั้งนี้จะศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจ ดังนี้ ผลตอบแทนหรืออัตราดอกเบี้ย ปริมาณเงินในระบบเศรษฐกิจ เงินเพื่อ ประกันชีวิต กองทุน สำรองเลี้ยงชีพ กองทุนประกันสังคม กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ ทั้งนี้รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อ การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนบางสระแก้ว

ปัจจัยทางสังคม หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการรวมตัวของชุมชน กิจกรรมของชุมชน และองค์ประกอบต่าง ๆ ของความเป็นชุมชนบางสระแก้ว รวมถึงการเปิดโอกาสชาวชุมชนตัดสินใจเอง ว่าจะดำเนินการหรือไม่ดำเนินการโครงการใด กำหนดเป้าหมายของแต่ละโครงการกันเอง สามารถ ดำเนินโครงการด้วยตนเอง รับผิดชอบให้โครงการสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้วัดผลสำเร็จของ โครงการกันเอง แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบหรือแบ่งงานกันเองและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกันเอง

ปัจจัยทางการเมือง หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิทธิของประชาชน การรับฟัง ความคิดเห็นและการขับเคลื่อนชุมชนโดยใช้งบประมาณจากภาครัฐ รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รวมถึงเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อกำหนดแนวทาง การพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่นและเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วย ตัวแทนของสถาบัน ในชุมชนท้องถิ่น เช่น วัด โรงเรียน สถานีนอนามัย เป็นต้น ตัวแทนของกลุ่มองค์กร ชุมชนต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนบางสระแก้ว เป็นต้น

ปัจจัยทางวัฒนธรรม หมายถึง เป็นสิ่งที่สะท้อนการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ทั้งด้านความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี วิทยาการ และทุกสิ่งทุกอย่างที่คิดและ ทำในฐานะเป็นสมาชิกในชุมชน ครอบคลุมถึงธรรมเนียมปฏิบัติ การแสดงออกยังเกี่ยวข้องกับ ความรู้สึกผูกพัน การถ่ายทอดหรือดัดแปลง ทั้งนี้ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นรากฐานของชุมชน มีวิถีปฏิบัติ ตามขนบธรรมเนียมแบบเดิมที่ชุมชนบางสระแก้วยังยึดถือปฏิบัติ โดยมีปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้นำทางศาสนา ได้ทำกิจกรรมมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง รวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ สถานที่ วัดถุ และองค์ความรู้ที่ชุมชนได้รับการสืบทอดจากยุคก่อน

ปัจจัยทางเทคโนโลยี หมายถึง เทคโนโลยีเป็นเรื่องของการแสดงความสามารถในเชิงความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ส่วนการจัดการเทคโนโลยีเกี่ยวข้องกับความสามารถในการสร้างสรรค์เทคโนโลยี การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริการและผลสำเร็จของการนำสิ่งเหล่านั้นเข้าสู่ตลาด ทั้งหมดนี้ต้องใช้ความคิดริเริ่มอย่างมากด้วยการทำงานที่เป็นระบบจึงจะสามารถสร้างเทคโนโลยีสำเร็จ รวมทั้งการลงทุนในการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีมีค่าใช้จ่ายถือเป็นความเสี่ยง ซึ่งกระบวนการสร้างเทคโนโลยีเป็นกระบวนการที่เกิดต่อเนื่องเริ่มต้นจากการประดิษฐ์และสิ้นสุดที่ตลาดอันเป็นวิถีทางที่นำสิ่งที่เป็นผลผลิตของเทคโนโลยีเสนอต่อผู้บริโภคต่อการเข้ามาของเทคโนโลยีสู่ชุมชนบางสระแก้ว

ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจ หมายถึง วิธีการและแนวคิดต่าง ๆ ในการบริหารจัดการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้นจากเดิม โดยได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ โดยประเมินจากสภาพภูมิสังคมที่สอดคล้องกับความต้องการของประชากร โดยต้องกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์ รวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น นำไปสู่กระบวนการที่สามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจได้ ซึ่งกระบวนการหมายถึงการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมการท่องเที่ยว การสร้างองค์ความรู้ทางเศรษฐกิจและพัฒนาคนให้ชุมชนบางสระแก้วพ้นจากปัญหาความยากจน

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การประกอบอาชีพและการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชนที่เน้นความร่วมมือในรูปกิจกรรมการเกษตรและนอกภาคเกษตรโดยคำนึงถึงการทำนุบำรุงพื้นฐานของตนเองให้เข้มแข็งทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้วเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค รวมถึงการจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน เช่น วัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่ และเศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญ คือ ครอบคลุมเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง และต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีพลวัต และสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ มีการพัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม

โลกาภิวัตน์ หมายถึง กระบวนการสร้างโลกให้เป็นแบบเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ การยกเลิกระบบสังคมนิยมมาหาทุนนิยม การลงทุนข้ามชาติในทุกประเทศ การติดต่อค้าขายและร่วมลงทุนในแบบเดียวกันในแทบทุกรัฐทั่วโลก สิ่งที่จะช่วยให้สิ่งเหล่านั้นเป็นไปได้ ยังมีปัจจัยเสริม คือ ระบบโทรคมนาคมสมัยใหม่ ระบบคมนาคมที่รัฐรับใช้หรือร่วมมือกับธุรกิจหรือความเข้มแข็งของกลุ่มธุรกิจ ทำให้เขตแดนของรัฐลดความสำคัญลงไปมาก การติดต่อกันอย่างมากและรวดเร็วทั่วโลก หรือที่ให้มีบางคนเรียกว่า “โลกไร้พรมแดน” ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์เกิดได้เพราะการเติบโตของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เพราะระบบเศรษฐกิจกล่าวเปิดโอกาสให้พลังการผลิตมีการพัฒนาไปอย่างมาก ซึ่งเท่ากับช่วยให้กระบวนการสร้างโลกทั้งใบเป็นไปได้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ผลการวิจัยทำให้ได้ข้อมูลพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. ผลการศึกษานำไปพัฒนายุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าในกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงและสภาพภูมิศาสตร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระเก้า และศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงประเด็นและเป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยมีการสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับการวิจัย สามารถสรุปเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

2.1.4 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบบูรณาการ

2.1.6 แนวคิดโมเดล Thailand 4.0

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

ในการสำรวจแนวคิดและทฤษฎี จำเป็นต้องทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสดงให้เห็นถึงขอบเขตขององค์ความรู้ที่จะใช้เป็นกรอบสำหรับการวิจัย สำหรับแนวคิดและทฤษฎีที่จะใช้ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

2.1.4 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบบูรณาการ

2.1.6 แนวคิดโมเดล Thailand 4.0

ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

แนวคิดเกี่ยวข้องกับโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วยหัวข้อ ความหมายของโลกาภิวัตน์ กรอบแนวคิดในการศึกษาโลกาภิวัตน์ ประเด็นสำคัญ ๆ เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง

ของชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นส่งผลกระทบต่อชุมชน การใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสภาพโลกาภิวัตน์ ซึ่งแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1.1 ความหมายของโลกาภิวัตน์

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของโลกาภิวัตน์ไว้ดังนี้

วราธิ์กร เณิมพนธุศักดิ์ (2550) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) ออกจะเป็นถ้อยคำคั่นหูและสร้างความเคยชินให้กับสายตาชาวไทยมาเกือบสองทศวรรษเพราะแทรกซึมเข้าไปในทุกวงการ แต่หากมองในระดับโลก โดยเฉพาะในขอบข่ายของสังคมตะวันตกคงต้องยอมรับว่าถ้อยคำดังกล่าว เป็นที่รู้จักกันในแวดวงวิชาการและหนังสือมาเกือบครึ่งศตวรรษก่อนจะแพร่กระจายออกไปในทุกภูมิภาคและทุกส่วนของสังคมในราวเกือบสองทศวรรษ ดังที่กล่าว หากย้อนพิจารณาในระดับต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบตั้งแต่วิถีชีวิตของปัจเจกชน ทั้งในรูปของชีวิตประจำวัน การทำงาน การพักผ่อน ตลอดจนมุมมองต่อโลกและสังคม ไปจนกระทั่งกลุ่มสังคมรูปแบบต่าง ๆ ที่ปัจเจกชนเป็นหรือไม่เป็นสมาชิก ตลอดจนรัฐทั้งในรูปของรัฐเดี่ยวและองค์การระหว่างรัฐบ้างกล่าวถึงโลกาภิวัตน์ในแง่ดี เย้ยถึงถ้อยคำดังกล่าวพร้อมกับรอยยิ้ม และสายตาแห่งความหวัง บ้างเย้ยคำและแสดงท่าทีไปในทิศทางตรงข้าม โลกาภิวัตน์คืออะไร เหตุใดจึงสร้างความรู้สึกและผลกระทบได้หลากหลายเช่นนี้ คือ สิ่งที่หน่วยนี้ พยายามให้ภาพเพื่อตอบคำถามดังกล่าว

โลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นคำแห่งยุคสมัยของโลกปัจจุบัน แต่ความเข้าใจของแต่ละกลุ่มคนดูจะแตกต่างกัน มีทั้งกลุ่มคนที่ชอบและกลุ่มคนที่ไม่ชอบ อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ได้เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และคลี่คลายขยายตัวต่อไป ทั้งในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ก่อให้เกิดผลทั้งดีทั้งเลวให้แก่กลุ่มคนและสังคมในโลกนี้ สังคมไทยตกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากทั้งผลดีและผลเสียของมัน ปัญหาว่าประเทศไทยจะอยู่กับมันอย่างไร เราจะมีแนวคิดและทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์อย่างไร จึงจะสามารถลดข้อเสียลงได้ และใช้ข้อดีของมันให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทย

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) โลกาภิวัตน์ หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง อันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ โลกาภิวัตน์เป็นคำศัพท์เฉพาะที่บัญญัติขึ้นเพื่อตอบสนองปรากฏการณ์ของสังคมโลกที่เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งของโลก ส่งผลกระทบอันรวดเร็วและสำคัญต่อส่วนอื่น ๆ ของโลก

ยุค ศรีอาริยะ (2544) ใช้คำว่าโลกาภิวัตน์ สื่อความถึง Globalization คือ การวิวัฒนาการของระบบโลก ซึ่งประกอบด้วยมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งมิติทางวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนตัวของทุนในระบบโลกคือหัวใจที่ทำให้ระบบนี้ก่อตัวขึ้น ดังนั้นวิถีหรือการสะสมทุนแบบต่าง ๆ จึงกลายเป็นหัวใจของการพัฒนาระบบโลกและระบบโลกไม่ใช่ระบบที่มีเอกภาพที่มีกระแสพัฒนาการเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นระบบที่มีกระแสการเคลื่อนตัวหลาย

กระแสและหลายทิศทางที่ขัดแย้งกันเอง และไม่ได้หมายความว่าส่วนประกอบของมันจะไม่สำคัญ การเกิดระบบโลกขึ้นทำให้ส่วนประกอบย่อยทั้งหลายมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยุค ศรีอาริยะ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของโลกาภิวัตน์ว่า การเคลื่อนตัวหรือการพัฒนาของทุนในระดับโลกเริ่มมาตั้งแต่ประมาณศตวรรษที่ 15-16 เมื่อยุโรปเกิดการปฏิวัติทางการค้า นำไปสู่ความต้องการสินค้า วัตถุดิบ เงิน และทอง นำไปสู่การเชื่อมตัวทางการค้าระหว่างยุโรปฝั่งตะวันตกกับยุโรปตะวันออก และระหว่างยุโรปกับเอเชีย สู่อการค้นพบทวีปอเมริกา เมื่อ ค.ศ. 1492 ต่อด้วยทวีปแอฟริกาประมาณปี ค.ศ. 1444 นำไปสู่การค้นพบวิธีสะสมทุนและสร้างกำไรแบบใหม่คือ การล่าอาณานิคม ตักตวงทรัพยากรและความมั่งคั่งจากดินแดนรอบนอกยุโรปเหล่านี้พร้อมกันนั้นได้เกิดรัฐในรูปแบบรัฐอาณานิคม (Empire States) ขึ้นในยุโรปตะวันตก ส่วนในเอเชีย การล่าอาณานิคมได้ขยายตัวเข้ามาในศตวรรษที่ 17 ดินแดนต่าง ๆ จึงเริ่มตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกยุโรป ดังนั้นเห็นได้ว่า การดำเนินของทุนจากการปฏิวัติการค้านำไปสู่การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมระหว่างสี่ทวีปด้วยกันคือ ยุโรป อเมริกา แอฟริกา และเอเชีย โดยมียุโรปเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของระบบทุนโลก และนี่คือที่มาของสิ่งที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์

จิรัฐธิ เสนาคำ (2548 : 7) กล่าวว่า คำว่า Globalization เริ่มใช้ในโลกธุรกิจในช่วงทศวรรษ 1960 และกลายเป็นวาทกรรมสาธารณะในทศวรรษ 1990 จนทำให้ทศวรรษนี้เป็นทศวรรษแห่งการวิวาทะว่าด้วยโลกาภิวัตน์ การเป็นประเด็นวิวาทะอาจมีความหมายหลายนัย แต่หนึ่งในนั้นคือ โลกาภิวัตน์ยังไม่อาจหาความหมายที่ลงตัว คือ เป็นประจุก “เซ็ตว่าง” (Empty Set) ที่ต่างคนต่างเดิม

บุรชัย ศิริมหาสาร (2555) อ้างถึงคัมภีร์ของศาสนาบาไฮ (BAHI) ได้กล่าวถึงความหมายของโลกาภิวัตน์ไว้ว่า โลกนี้เป็นแผ่นดินเดียว และมวลมนุษยชาติในโลก ก็เป็นเสมือนครอบครัวเดียวกันหมด

จำนง ทองประเสริฐ (2557) กล่าวว่า ราชบัณฑิตสำนักธรรมศาสตร์และการเมืองได้อธิบายความหมายคำว่า โลกาภิวัตน์ ว่าเป็นคำสนธิที่เกิดมาจากคำว่า “โลก (โล-กะ)” กับคำว่า “อภิวัตน์” ซึ่งแปลว่า ความเป็นไป ยิ่งรวมความแล้วหมายถึงการเป็นไปทั่วโลก หรือแพร่ไปในโลก

จากที่กล่าวมาในประเด็นของจุดเริ่มต้น และนิยามความหมายของโลกาภิวัตน์สรุปได้ว่า โลกาภิวัตน์ คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับโลก ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม เริ่มจากการเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ในยุโรป (Nation State) ต่อมาเมื่อมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดความต้องการวัตถุดิบ และตลาดระบายสินค้า ผลักดันให้รัฐชาติต่าง ๆ ในยุโรปออกแสวงหาดินแดนใหม่เพื่อค้นหาและครอบครองวัตถุดิบ หรือที่เรียกว่ายุคล่าอาณานิคม (Colonization) จากยุคล่าอาณานิคมผ่านสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและสอง ถึงยุคสงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์การปกครองหรือยุคสงครามเย็น และเมื่อสิ้นสุดยุคสงครามเย็น ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทำให้โลกหดแคบเกิดความเปลี่ยนแปลงเรื่องเวลาและพื้นที่ ส่งผลให้ข่าวสาร ผู้คน สินค้า ซอกซอนเข้าถึงทุกแห่งหนได้อย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกกันว่า ยุคโลกาภิวัตน์ นั่นเอง

2.1.1.2 กรอบแนวคิดในการศึกษาโลกาภิวัตน์

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงกรอบแนวคิดในการศึกษาโลกาภิวัตน์ไว้ดังนี้
 พรียส์ (Pries, 2001 อ้างถึงใน จีรูวดี เสนาคำ, 2548 : 7 - 8) จำแนกการศึกษา
 โลกาภิวัตน์ออกเป็น 2 กรอบแนวคิดคิด ประการแรก แนวคิดที่มองโลกาภิวัตน์ในฐานะกระบวนการ
 ลดทอนพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โลกาภิวัตน์ หมายถึง การหายไปของมิติภูมิศาสตร์ ภูมิศาสตร์ของโลก
 แคบลง ผู้คนมีสำนึกของการเป็นส่วนหนึ่งของโลกเมื่อเหตุการณ์จากมุมหนึ่งของโลกสามารถรับรู้ได้
 อย่างฉับพลัน และมีผลกระทบต่อคนอีกมุมของโลก ทั้งนี้เพราะสื่อสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์ โทรศัพท์
 อินเทอร์เน็ตและเครือข่ายการสื่อสารอื่น ประการที่สอง แนวคิดที่มองโลกาภิวัตน์ คือ ยุคความสัมพันธ์
 ทางสังคมขนาดใหญ่ ความสัมพันธ์ของผู้คนไม่ได้จำกัดแค่ในหมู่บ้าน แต่ขยายเป็นความสัมพันธ์ข้าม
 พรมแดนและความสัมพันธ์ระดับโลก กล่าวคือ ในยุคแรกความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์จำกัดอยู่
 ภายในกลุ่มขนาดเล็กตามลักษณะสังคมบุพกาล ยุคกลางของยุโรปความสัมพันธ์ขยายสู่ระดับเมืองหรือ
 แวนแคว้นของเจ้าศักดินา ในสังคมสมัยใหม่ความสัมพันธ์ทางสังคมขยายสู่ระดับประเทศหรือรัฐชาติ
 และขยายเป็นความสัมพันธ์ระดับโลกและข้ามพรมแดนรัฐชาติในยุคโลกาภิวัตน์

วัฒนา สุกัญศีล (2548 : 16) ซึ่งได้สังเคราะห์ทฤษฎีโลกาภิวัตน์ เสนอว่าแม้ว่า
 โลกาภิวัตน์ หมายถึง การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม จะทวีความเข้มข้น
 การเคลื่อนย้ายและไหลเวียนของทุน สินค้า ภาพ ข่าวสาร ความเชื่อและความคิดเห็นจะเร่งทวี
 ความเร็วมากขึ้น แต่โลกาภิวัตน์มีความหมายมากกว่าความเชื่อมโยงกันทั่วโลก (Global
 Interconnectedness) ซึ่งนักสังคมศาสตร์สำคัญ ๆ มีความเห็นว่า โลกาภิวัตน์ ยังหมายถึง
 การจัดการความสัมพันธ์เวลา และพื้นที่ใหม่ เช่น แนวคิดเรื่อง “การย่นย่อเวลาและพื้นที่” ของฮาร์เวย์
 (Harvey, 1989) เป็นต้น

นอกจากนั้น ในงานศึกษานี้ วัฒนา สุกัญศีล ได้สรุปชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง
 ความสัมพันธ์เรื่องเวลาและพื้นที่ รวมทั้งลักษณะสำคัญ ๆ ของกระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน
 กล่าวคือ

ประการแรก บนพื้นฐานการพัฒนาระบบการขนส่งและการสื่อสารที่มีเครือข่าย
 ทั่วโลกกระบวนการโลกาภิวัตน์ มีนัยบ่งบอกถึงความรวดเร็วในการเคลื่อนย้าย และไหลเวียน
 ของเงินทุน ผู้คน สินค้า ภาพและความคิดข้ามโลก ขณะที่ช่วงจังหวะเวลาของปฏิสัมพันธ์ และ
 กระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั่วโลกก็กระชั้นและถี่มากขึ้นเช่นกัน

ประการที่สอง โลกาภิวัตน์ชี้ให้เห็นถึง ความเข้มข้นของการเชื่อมต่อรูปแบบต่าง ๆ
 ของปฏิสัมพันธ์และการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงโลกเข้าไว้เป็นเครือข่ายเดียวกัน
 สายสัมพันธ์ข้ามเขตแดนจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นเรื่องปกติ
 ไปเสียแล้ว

ประการที่สาม โลกาภิวัตน์ หมายถึง การยืดขยายกิจกรรม หรือปฏิบัติการ
 ทางสังคมวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจข้ามพรมแดนออกไป เพื่อที่ว่าเหตุการณ์ การตัดสินใจ
 และปฏิบัติการใด ๆ ในที่หนึ่ง ๆ บนโลกสามารถส่งผลกระทบต่อผู้มีอิทธิพลต่อชุมชนและวัฒนธรรม
 ในที่ที่ห่างไกลออกไปได้

ประการที่สี่ ผลลัพธ์ของปรากฏการณ์ความรวดเร็ว ความเข้มข้นและการยืดขยาย ที่กล่าวมานี้ ทำให้โลกาภิวัตน์มีนัยบ่งบอกถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างเหตุการณ์ที่เป็นเรื่องของโลกและเรื่องราวของผู้คนและเหตุการณ์ในถิ่นต่าง ๆ ที่เกาะเกี่ยวกันใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น จนถึงขั้นที่ว่า แม้ทุกคนจะดำเนินชีวิตในถิ่นตนเองไปตามปกติ แต่โลกที่ทุกคนสัมผัสและเห็นอยู่ได้กลายเป็นโลกที่เชื่อมโยงกันไปหมดแล้ว เพราะเหตุการณ์ที่อยู่ไกลโพนสามารถส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนและชุมชนในท้องถิ่น ขณะที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในถิ่นหนึ่ง ๆ ก็สามารถสร้างผลสะท้อนได้ทั่วโลกเช่นกัน

ประการสุดท้าย โลกาภิวัตน์ยังหมายถึง การตระหนักรับรู้ความเป็นโลก (ร่วมกัน) ที่ทวีความเข้มข้นมากขึ้นด้วย ดังเช่นที่ผู้คนในที่ต่าง ๆ รับรู้ สัมผัสและเข้าใจร่วมกันไม่มากก็น้อย ถึงสิ่งที่เรียกกันทั่วไปว่าตลาดโลก สันติภาพโลก หรือภาวะโลกร้อน เป็นต้น นอกจากนี้โลกาภิวัตน์ยังเป็นคำที่มีนัยเชิงอุดมการณ์ และความหมายอื่น ๆ อีก เช่น โลกาภิวัตน์ถูกมองว่ามีความใกล้ชิดกับอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ เป็นต้น

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2549 : 186-187) กล่าวถึง โลกาภิวัตน์ในฐานะที่เป็นกระบวนการทางสังคมชนิดหนึ่ง มีองค์ประกอบ 2 ด้านที่ขัดแย้งกันและแยกกันไม่ออก ด้านหนึ่งคือกระบวนการโลกาภิวัตน์จากข้างบน (Globalization from Above) ส่วนอีกด้านคือ โลกาภิวัตน์จากด้านล่าง (Globalization from Below) ทั้งสองส่วนต่างร่วมกันกำหนดและประกอบกันขึ้นเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ในยุคหลังสงครามเย็น การพิจารณาการต่อต้านชัดเจนโลกาภิวัตน์ในฐานะเป็นคู่ตรงข้ามของโลกาภิวัตน์ (Anti-globalization) ไม่สามารถช่วยให้เห็นภาพสองด้านดังกล่าวของโลกาภิวัตน์ นั่นคือ การต่อต้านชัดเจนโลกาภิวัตน์ด้วยตัวเองแล้วก็คือ โลกาภิวัตน์แบบหนึ่ง เพียงแต่เป็นโลกาภิวัตน์จากข้างล่าง ไม่ใช่คู่ตรงข้ามโลกาภิวัตน์ ส่วนวลี “ข้างบน” และ “ข้างล่าง” เป็นเพียงการใช้คำเทียบเคียงอุปมาอุปมัย เพื่อผลในการสื่อความหมายและการวิเคราะห์ความขัดแย้งและการต่อต้านชัดเจนมากกว่าจะเป็นการคิดในเชิงแยกคู่ตรงข้ามเด็ดขาดอย่างที่นิยมเข้าใจกัน

องค์ประกอบที่โดดเด่นของโลกาภิวัตน์จากข้างบน ได้แก่ 1) โลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ที่แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของลัทธิเสรีนิยมใหม่ ที่เน้นการขยายตัวของทุนเอกชนและกลไกตลาด และ 2) โลกาภิวัตน์ทางการเมือง ที่ปรากฏในเชิงรูปธรรมในรูปของสิ่งที่คาร์ด และเนกรี (Hardt & Negri, 2000, อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549 : 151-187) เรียกว่า “จักรวรรดิ” (Empire) ที่มีจักรวรรดิในรูปแบบเก่า ที่ต้องการครอบครองดินแดนอย่างลัทธิล่าอาณานิคม แต่คือจักรวรรดิที่กลับมาใหม่ เป็นการทำให้สงครามในนามประชาธิปไตยและระเบียบโลกชุดใหม่ ส่วนเป้าหมายหลักของโลกาภิวัตน์จากข้างบนคือ การสร้างระเบียบโลกชุดใหม่ที่ทำให้การขยายตัวของลัทธิเสรีนิยมใหม่และระบบจักรวรรดิเป็นไปได้ในระดับโลกเป็นระเบียบโลกที่อ้างคุณค่าสากลอย่างตลาดเสรี สิทธิมนุษยชน สันติภาพโลก และประชาธิปไตย เป็นต้น ส่วนโลกาภิวัตน์จากข้างล่างมีเป้าหมายอยู่ที่การเรียกร้องให้เกิดระเบียบโลกที่เน้นความเป็นธรรมทางสังคมในระดับโลกและประชาธิปไตยเชิงสังคม (Social Democracy) มากกว่าประชาธิปไตยเชิงการเมืองหรือประชาธิปไตยแบบตัวแทน ที่ไม่สามารถปกป้องดูแลผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ในโลกได้

ในโลกยุคไร้พรมแดนที่การคมนาคมติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว และตัดข้ามอาณาเขตของรัฐ ความคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยของรัฐที่มีเหนืออาณาเขตประเทศตน

เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการทบทวน การเคลื่อนย้ายไหลเวียนที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและฉับพลันในทุกด้านของชีวิตมนุษย์ในโลกปัจจุบัน นอกจากจะทำให้อาณาเขตของรัฐ-ชาติ มีลักษณะไหลลื่นไม่มั่นคงแล้ว ยังทำให้การห้ามแทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน ซึ่งเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์หลักของความคิดเรื่อง “อำนาจอธิปไตยแห่งชาติ” หรืออำนาจอธิปไตยของรัฐในแบบของสนธิสัญญาเวสฟาเลีย กลายเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในโลกปัจจุบัน เมื่อโลกมีการเชื่อมโยงกระชับกันแน่นมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกเชกเช่นปัญหาความมั่นคงและสันติภาพโลก กลายเป็นปัญหาร่วมของประชาคมโลก และไม่อาจปล่อยให้ขึ้นกับความคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยที่คับแคบเด็ดขาดและขาดตอนได้อีกต่อไป นั่นคือในโลกยุคหลังสงครามเย็นยังมีประเด็นปัญหาที่กว้างไกลไปกว่าอาณาเขตรัฐ และมีตัวแสดงอื่น ๆ บนเวทีการเมืองระหว่างประเทศที่ไม่ใช่รัฐ (Non State Actors) เพิ่มมากขึ้น อย่างองค์กรระหว่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจและการค้า องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานตัดข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ รวมตลอดถึงบุคคลธรรมดาที่เคลื่อนไหวในระดับท้องถิ่นในประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาวโลก

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2549 : 145-147) กล่าวอีกว่า โลกาภิวัตน์ทำให้ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “อำนาจ” อำนาจบนเวทีการเมืองโลกเปลี่ยนไป อำนาจมิได้ผูกขาดรวมศูนย์อยู่ที่รัฐ-ชาติแต่เพียงแห่งเดียวอีกต่อไป แต่อำนาจเป็นเรื่องของการเชื่อมโยง เป็นเรื่องของเครือข่าย และเป็นเรื่องของความคิด ตลอดจนการเคลื่อนไหวของบุคคลธรรมดาเพียงคนเดียวอาจมีผลกระทบต่อเวทีการเมืองโลกได้ นั่นคือสิ่งที่โลกาภิวัตน์ทำ คือ เปลี่ยนวิธีการและช่องทางในการใช้อำนาจ และอำนาจยังเป็นกุญแจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและประเทศอยู่เช่นเดิม

2.1.1.3 ประเด็นสำคัญ ๆ เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญ ๆ เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ไว้ดังนี้ วัฒนา สุภักดิ์ (2548 : 29-30) สรุปประเด็นข้อถกเถียงต่าง ๆ เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์เป็นแนวทางทั้งหมดรวม 4 ประเด็น คือ ประการแรก กระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือมีอยู่จริงหรือไม่ ประการที่สอง โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางหรือจุดหมายเดียวกันหรือไม่ ประการที่สาม โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดวัฒนธรรมโลกขึ้นหรือไม่ นอกจากนี้ข้อถกเถียงที่กล่าวมา ยังมีงานของสุริชัย หวันแก้ว (2545) ซึ่งได้จำแนกท่าทีของผู้คนในการเผชิญหน้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ว่ามี 3 กระแสหลักคือ กลุ่มที่สนับสนุนโลกาภิวัตน์ กลุ่มที่ไม่เชื่อ และยังมีข้อกังขาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ของโลกาภิวัตน์ โดยแต่ละกลุ่มต่างมีท่าทีแตกต่างกันไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า สาระสำคัญของแนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ คือ การยอมรับความจริงที่ว่า ปัญหาและปรากฏการณ์หลายอย่างในสังคมปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ไม่สามารถศึกษาทำความเข้าใจได้ในระดับรัฐ-ชาติ ไม่ว่าจะ เป็นในแต่ละประเทศ หรือในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หากแต่ต้องทำความเข้าใจมุมมองของกระบวนการที่ครอบคลุม และเชื่อมโยงกันทั้งโลก

2.1.1.4 แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2561) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นคำแห่งยุคสมัยของโลกปัจจุบัน แต่ความเข้าใจของแต่ละกลุ่มคนดูจะแตกต่างกัน มีทั้งกลุ่มคนที่ชอบและกลุ่มคนที่ไม่ชอบ อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ได้เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และคลี่คลายขยายตัวต่อไปทั้งในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่ก่อให้เกิดผลทั้งดีทั้งเลวให้แก่กลุ่มคนและสังคมในโลกนี้ สังคมไทยตกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากทั้งผลดีและผลเสียของมัน ปัญหาว่าประเทศไทยจะอยู่กับมันอย่างไร เราจะมีแนวคิดและทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์อย่างไร จึงจะสามารถลดข้อเสียดังกล่าวได้ และใช้ข้อดีของมันให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทย

นักคิดนักวิชาการต่างสาขา ให้มุมมองและความหมายของคำว่า โลกาภิวัตน์ ที่แตกต่างกันไป แต่กล่าวโดยสรุปร่วม ต่างเห็นร่วมกันว่า โลกาภิวัตน์ เป็นภาวะหรือยุคสมัยของการที่เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในทุกภาคส่วน ในทุกภูมิภาคในทุกประเทศ เชื่อมต่อถึงกัน แผ่กระจายถ่ายเทจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งบนโลกนี้อย่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด แต่รูปธรรมที่เด่นชัดที่สุดของการแผ่กระจายถ่ายเทไปทั่วทุกถิ่นแดนในโลกนี้ ก็คือ การแผ่กระจายถ่ายเทของทุน และข่าวสารข้อมูล ดังนั้นถ้ากล่าวอย่างแคบ ภาวะโลกาภิวัตน์ จึงหมายถึงภาวะความเป็นไปตามกระแสโลก เมื่อโลกนี้เป็นโลกที่ครอบงำโดยทุน การเป็นไปตามโลกหมายถึงเป็นไปตามกระแสทุน กระแสทุนที่ไหลถ่ายกระจายแผ่ไปทั่วโลก ไร้ขอบเขต ไร้พรมแดน

อีกสิ่งหนึ่งของยุคนี้ที่ไหลถ่ายกระจายแพร่ไปทั่วทิศทางบนโลกกว้างใบนี้ ก็คือ ข่าวสารข้อมูลที่แพร่กระจายผ่านกลไกของเทคโนโลยีข่าวสารข้อมูลที่มีดาวเทียมและคอมพิวเตอร์เป็นจักรกลหลัก

2.1.1.5 ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

เป็นมิติที่เห็นได้ชัดเจน จากการที่รัฐหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ โดยเน้นการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ให้ความสำคัญกับภาคการเกษตรรองลงมาจากภาคอุตสาหกรรมแนวทางการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจของประเทศ จึงเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าและการส่งออก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

วิทยา ด้านธำรงกุล (2546) กล่าวว่า ค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สภาพแวดล้อมเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพล โดยเฉพาะสังคมยุคปัจจุบัน ที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านโลกาภิวัตน์ อันเนื่องมาจากพรมแดนระหว่างประเทศถูกสลายไปอย่างรวดเร็วผลจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่งและเทคโนโลยีสารสนเทศ

เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (2555) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงไปแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคล ชุมชน องค์กรธุรกิจ ประเทศจึงเปรียบเสมือนเป็นหมู่บ้านของโลก ทั้งนี้เพราะประชากรของโลก ถูกหลอมรวม กลายเป็นสังคมเดียว ซึ่งเกิดจากอิทธิพลร่วมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีสังคมวัฒนธรรม และการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทันสมัยอิทธิพล ร่วมนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น

อย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบให้ค่านิยมของคนในสังคมไทย เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยค่านิยมของคนในสังคมไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ มีแนวโน้มให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าจิตใจ จึงตกอยู่ในภาวะที่กิเลสและความโลภเข้าครอบงำ ทำให้ค่านิยมที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมแทรกซึมเข้ามาเป็นอุปสรรคในการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย ได้แก่

1. การเห็นคุณค่าของเงินตรามากเกินไป นิยมความร่ำรวย มั่งคั่ง เนื่องจากคนร่ำรวยจะเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในสังคม คนรวยต้องการสิ่งใดยอมใช้เงินซื้อ ได้เพื่อสนองความต้องการ ความอยากได้ อยากมีของตนเอง ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงดิ้นรน ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความมั่งคั่ง
2. การนิยมความหรูหราใช้ของที่มาจากต่างประเทศ เพื่อแสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีสถานภาพทางสังคมสูง เช่น จัดงานใหญ่โต แต่งกายด้วยของมีค่า มีเครื่องใช้ที่ทันสมัยและราคาแพง
3. การไม่รู้จักประมาณในการใช้จ่าย นิยมนำเงิน ในอนาคตมาใช้
4. การขาดระเบียบวินัย
5. การชอบเสี่ยงโชคและถือโชคกลาง
6. การไม่ชอบเห็นใครดีเด่นกว่าตนเอง
7. ให้การยกย่องผู้มีอำนาจ ให้ความเคารพและเกรง กลัวบาบมีเนื่องจากเชื่อว่าคนไม่มีอำนาจ คนในสังคมจะไม่เกรงใจ ดังนั้นคนไทยอยากจะเป็นคนที่มีอำนาจ เพื่อให้ได้รับการยกย่องและเกรงกลัวจากคนในสังคม จึงแสวงหาอำนาจ ซึ่งอาจจะทำในแนวทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น การใช้จ่ายเงินซื้อเสียงและตำแหน่งหน้าที่การงานต่าง ๆ เป็นต้น

สุพัตรา สุภาพ (2543) กล่าวว่า สังคมไทยที่จัดแบ่งเป็นระบบสังคมเมืองและระบบสังคมชนบท เป็นสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ รักอิสระ ยึดมั่นในสถาบันชาติศาสนา พระมหากษัตริย์มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งาม มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง สองระบบนี้เป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่และวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไม่มากก็น้อย เมื่อได้รับอิทธิพลจากสังคมต่างชาติทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการ ดำเนินชีวิตบางประการ สังคมเมืองก็มีคุณลักษณะเฉพาะ เช่น มีอาชีพหลากหลาย มีฐานะ ร่ำรวยและยากจนแตกต่างกัน ครอบครัวมีความผูกพันกันน้อยลง เพราะต้องทำงาน แข่งขันกันสูงในการแสวงหารายได้มีการละเมิดขนบธรรมเนียม เพราะรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาสูง ส่วนสังคมชนบท ถึงแม้จะมีลักษณะเฉพาะตัวแต่ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความใกล้ชิดสนิทสนม ช่วยเหลือกัน มีวัดและศาสนสถานเป็นที่รวมและยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์มีค่านิยมในเรื่องคุณงามความดีในทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคมแต่ทั้งสองระบบก็เปลี่ยนแปลงตามสภาพ โลกาภิวัตน์ และมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางลบสูงขึ้น เนื่องจากการขยายตัวทางด้าน เศรษฐกิจ ส่งผลให้สังคมเกิดความอ่อนแอ เพราะต้องพึ่งพิงตลาดและปัจจัยจากภายนอก ในการดำเนินชีวิตมากขึ้น

มานิตตา ชาญไชย (2554) ผลกระทบที่มาจากสภาพโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดแง่ดีและแง่ลบเพราะไม่ได้ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างเดียว แต่ในอีกแง่หนึ่งทำให้เกิดความเสื่อมถอยตกต่ำทางด้านวัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคมของประเทศไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

พริยะ ผลพิรุฬห์ (2552 : 71) กล่าวว่า การพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งด้านบวกและด้านลบ ด้านบวก เช่น ชุมชนมีรายได้มากขึ้น ภาวะความยากจนลดลง คุณภาพชีวิตของชุมชนดีขึ้น อัตราการรู้หนังสือของชุมชนดีขึ้น ตลาดแรงงานในประเทศไทยยกระดับมาตรฐานแรงงานของประเทศ พัฒนาประสิทธิภาพแรงงาน และช่วยทำให้ระดับความยากจนโดยรวมของคนไทยลดลงก็ตาม ด้านลบ ชุมชนกลับประสบปัญหามากขึ้น เช่น รูปแบบของการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน (Unequal Income Distribution) ไม่ว่าจะเป็ผลกระทบท่อความมั่นคงในการทำงานของแรงงานนอกระบบที่โดยส่วนใหญ่จะทำงานในภาคเกษตรกรรม การได้รับค่าจ้างที่ต่ำกว่า และไม่ได้รับการคุ้มครองของแรงงานสตรีและเด็กหรือการที่แรงงานต่างด้าวอาจส่งผลกระทบต่อค่าจ้างที่ลดลงของแรงงานในประเทศ เป็นต้น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540 : 6-7) กล่าวว่า การผลักดันชุมชนให้เข้าสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มีกลไกซับซ้อน ทำให้ชุมชนเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพที่มีอิสระมาเป็นการผลิตเพื่อขาย ซึ่งมีอำนาจต่อรองเป็นของผู้ซื้อและกลไกตลาดที่เกี่ยวข้องกับความต้องการผลิตภายในประเทศ ทำให้ชุมชนสูญเสียความเป็นไทยแก่ตนเอง ชุมชนเป็นหนี้และประสบความทุกข์ยากเป็นอันมาก

อภิศักดิ์ ธีระวิสิษฐ์ (2553 : 17) กล่าวว่า ส่งผลให้ครัวเรือนต้องเผชิญกับความเสี่ยงและไม่มีความมั่นคง เพราะการเสื่อมโทรมและการช่วงชิงทรัพยากร โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรได้กลายมาเป็นของนายทุนและถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อที่อยู่อาศัยแทนโดยเฉพาะพื้นที่ใกล้เมือง ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองทำให้ฐานทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่เป็นของสาธารณะเปลี่ยนรูปเป็นของปัจเจกมากขึ้น ส่งผลให้แหล่งอาหารของชุมชนลดลง สมาชิกในครัวเรือนจึงผันตัวเองมาเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง โดยได้รับค่าจ้างเป็นค่าตอบแทนที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพจนนำไปสู่ความขัดแย้งหรือความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเฉพาะในครัวเรือนที่ยากจนจะเผชิญกับความเปราะบาง ในครัวเรือนมากที่สุด

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2558 : 12) กล่าวว่า การพัฒนาของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดในปัจจุบันนี้ได้ส่งผลให้สังคมในชนบทไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบทล่มสลายลงเนื่องจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวสภาวะหนี้สินล้นพ้นตัวการสูญเสียที่ดินทำกินและการอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อทำงานรับจ้าง อาจกล่าวได้ว่าชนบทไทยในปัจจุบันเสื่อมโทรมลงอย่างมากจนไม่อาจกล่าวได้ว่ายังคงมีชุมชนในชนบทเป็นแกนกลาง

2.1.1.6 การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นส่งผลกระทบต่อชุมชน

สามารถ จันทรสุรีย์ (2534) กล่าวว่า ภูมิปัญญาจึงมีลักษณะเป็นการเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ให้กลมกลืนกัน ส่งผลให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กันทั้งด้านสังคม คือ มนุษย์กับมนุษย์ ด้านสิ่งแวดล้อม คือ มนุษย์พึ่งพาอาศัยธรรมชาติและมนุษย์กับธรรมชาติ คือ การที่มนุษย์ให้ความเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติ โดยการแสดงออกจากการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การไหว้ผี การบูชาเทพเจ้า การลอยกระทง เป็นต้น ภูมิปัญญาที่แสดงออกในลักษณะดังกล่าวช่วยลดความโหดงของมนุษย์ให้มนุษย์สามารถดำรงชีพอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศ

หรือสภาพแวดล้อมเดียวกันได้อย่างสงบ พึ่งตนเองได้และมีความยั่งยืนตลอดมา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภูมิปัญญาคือเครื่องมือในการดำรงอยู่ของชุมชน เครื่องมือนี้ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่พึ่งตนเองได้ ไม่แตกแยก ไม่ก่อปัญหา เป็นมิตรต่อสังคม ธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติจึงทำให้ชุมชนมีความยั่งยืนตลอดมา

เอกวิทย์ ฤ กลาง (2540) กล่าวว่า ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่ชุมชนได้สร้างและสั่งสมประสบการณ์จากการเรียนรู้ ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลาย ภูมิปัญญาจึงเป็นกระบวนการปรับตัว ตามสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในพื้นที่ที่มนุษย์ได้ตั้งถิ่นฐานและการปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่น ทำให้ภูมิปัญญาเกิดขึ้นทั้งจากบริบทภายในสังคมนั้น ๆ และภูมิปัญญาจากภายนอก ที่ผ่านการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อการผลิตซ้ำในการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็น และความเปลี่ยนแปลง

กล่าวสรุปได้ว่า ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นโลกาภิวัตน์เป็น กระบวนการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารให้ทั่วโลกสามารถเชื่อมโยงถึงกัน ทำให้คนที่อยู่ห่างไกลกัน สามารถรับรู้ความเป็นอยู่ของกันและกันได้อย่างรวดเร็วและทันเวลา (Real-time) ส่งผลให้พรมแดน ระหว่างประเทศลดความสำคัญลง เพราะแต่ละประเทศสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ง่ายขึ้น ด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้โครงสร้างความสัมพันธ์ของโลกเปลี่ยนไปจากเดิม ความสัมพันธ์ส่วนมากเกิดขึ้นในบริบทภูมิภาคเดียวกัน กลายมาเป็นความสัมพันธ์สามารถเกิดขึ้นได้ ระหว่างประเทศที่อยู่คนละซีกโลก การแพร่ขยายของโลกาภิวัตน์มีตัวแบบ (Model) มาจากประเทศ ตะวันตกที่ต้องการเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมจากสังคมประเพณี (Traditional Society) เป็นยุคสังคมสมัยใหม่ (Modernization Society) โดยเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรม (Agricultural Society) เป็นยุคสังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society) อย่างไรก็ตาม นัยสำคัญ ของ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ ความต้องการถ่ายโอนทรัพยากรภายในประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะการถ่ายโอนทรัพยากรจากประเทศโลกที่สามไปสู่ประเทศโลกที่หนึ่งหรือจากประเทศ ที่ด้อยพัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ ประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกา ภายใต้กรอบ ความร่วมมือระหว่างประเทศทำให้เกิดการพึ่งพาระหว่างประเทศ ประเทศแม่แบบได้นำวิทยาการ สมัยใหม่ซึ่งเป็นจุดแข็งของโลกาภิวัตน์มาแพร่ขยายไปทั่วโลก ซึ่งมาพร้อมกับวาทกรรมการพัฒนา ที่เป็นมายาคติที่มีนัยของการกดทับ ปิดกั้นความเป็นท้องถิ่นไว้ ทำให้ความเป็นท้องถิ่น หดหายและลด บทบาทลง โลกาภิวัตน์จึงเป็นกระบวนการพัฒนาแบบตะวันตกที่เน้นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ โดยให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อขายเป็นหลักและเป็นกระบวนการกระตุ้นให้เกิดเป็น สังคมบริโภคนิยมมากขึ้น มีลักษณะส่งเสริมความเป็นปัจเจกบุคคลและส่งเสริมการแข่งขันที่ต้องการ ความแข็งแกร่ง คนอ่อนแอ ย่อมแพ้ ไม่สามารถดำรงอยู่ได้

2.1.1.7 การใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสภาพโลกาภิวัตน์

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงการใช้อธิบายของเศรษฐกิจพอเพียงในสภาพโลกาภิวัตน์ไว้ดังนี้

มูลนิธิชัยพัฒนา (2556) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อ ยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการ ต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึก ในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อ ครอบครัว สังคม ชุมชนและต่อประเทศชาติการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสภาพ ครอบครัว สังคม มีส่วนทำให้ภูมิคุ้มกันขาดหายไปการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับคนใน สังคมให้รู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงจะต้องสร้างจิตสำนึก ปลูกฝังค่านิยมให้คนในสังคม ครอบครัว ชุมชนและ ประเทศชาติยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต โดยให้ความสำคัญกับเรื่อง คุณธรรม ความรู้ความเพียรและการมีภูมิคุ้มกัน จึงจะทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขได้หากพิจารณา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้คนเชื่อมั่นในความดี ยึดมั่นในความถูกต้องประกอบอาชีพ สุจริต ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งทั้งหมดมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวพันกับค่านิยมในการปฏิบัติของสังคมไทย ดังนั้นไม่ว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่ครอบคลุมวิถีปฏิบัติให้กลายเป็นค่านิยม ที่พึงประสงค์ได้

บทสรุปการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่นั้น ต้องสร้างความเข้มแข็งจากฐานรากที่แท้จริง ภายใต้การยึดถือแนวคิดการพึ่งตนเอง และแนวคิด การจัดการตนเอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้มแข็ง และพร้อมก้าวไปสู่การพัฒนา ที่ยั่งยืนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงไปของโลกยุคใหม่ กล่าวคือ มิติในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ควรมีการพัฒนาไปพร้อมกันอย่างครบถ้วนทั้ง

1. มิติความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองปัจจัยขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น เทคโนโลยีเพื่อการผลิตการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร สาธารณูปโภคและเทคโนโลยีทางการแพทย์ เป็นต้น ทั้งนี้หมายถึงองค์ความรู้และการปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาชุมชนร่วมด้วย

2. มิติความมั่นคงทางเศรษฐกิจอันเกิดจากความสมดุลของการผลิตและการบริโภค ให้คนในชุมชนได้รับอย่างสมบูรณ์เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว ภายใต้บริบทของชุมชนและสังคมโดยรวม

3. มิติความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่คำนึงถึงการรักษาคุณภาพของระบบนิเวศน์ภายในชุมชน และมีความพอเพียงในการบริโภค

4. มิติจิตใจและจริยธรรม คนในชุมชนต้องมีศรัทธาในการพึ่งพาตนเองมีจิตใจใฝ่พัฒนา มุ่งสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ตลอดจนมีจริยธรรมและศีลธรรมขั้น พื้นฐานเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตร่วมกันในชุมชน

5. มิติสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนมีทุนทางสังคมดั้งเดิมยึดโยงความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างเหนียวแน่น มีผู้นำชุมชนและเครือข่ายชุมชนที่ประสานงานกันในทุกมิติของการพัฒนาชุมชน เพื่อต้องการมีส่วนร่วมอันจะนำไปสู่ความเป็นปึกแผ่นของคนและชุมชนอย่างยั่งยืน

โดยยึดหลักการสำคัญอันเป็นร่มใหญ่ของการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น คือ ค่านิยมและหลักการประชาธิปไตยชุมชน ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญอันเป็นลักษณะของการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาเพื่อถึงความสนใจให้คนเห็นความสำคัญของการแก้ปัญหาชุมชน ท้องถิ่นร่วมกันอย่างจริงจังผ่านหลักยึดในการทำงาน ซึ่งเน้นการตัดสินใจร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวม ทั้งความสัมพันธ์ภายในชุมชนและขยายรูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะเครือข่ายชุมชนอันมีฐานมาจากการใช้ทุนชุมชนร่วมกัน โดยยึดหลักการพัฒนาเหล่านี้เป็นกรอบใหญ่อย่างหนักแน่น อันจะนำไปสู่การต่อยอดในกระบวนการดำเนินงานและการเลือกเครื่องมือกลไกที่เหมาะสมต่อไป ควบคู่ไปกับกลไกการทำงานควรประสานทั้งภายในชุมชนเอง คือ ประชาชน ผู้นำองค์กรชุมชน ตลอดจนกลไกการทำงานอันเป็นฝ่ายสนับสนุนจากภายนอก คือ องค์กรเอกชน และหน่วยงานภาครัฐผ่านกระบวนการทำงานภายในชุมชนเบื้องต้น ที่สำคัญที่สุดคือ กระบวนการมีส่วนร่วม ต้องต้องการเข้าร่วมในการพัฒนาของทุกภาคส่วนในชุมชนให้ได้มากที่สุด

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน ประกอบด้วยหัวข้อความหมายของชุมชน ประเภทของชุมชน ความแตกต่างทางด้านนิเวศวิทยา ความแตกต่างทางด้านสังคมวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละหัวข้อ มีรายละเอียดดังนี้

2.1.2.1 ความหมายของชุมชน

คำว่า ชุมชน ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Community มีความหมายตามพจนานุกรมว่า “กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือเมืองเดียวกัน ภายใต้กฎหมายเดียวกัน สนใจในเรื่องต่าง ๆ คล้ายกัน” ส่วนความหมายในวิชาการ แมคไอเวอร์ (1959 อ้างถึงใน อัจฉรา โพธิยานนท์, 2539) ให้ความหมายว่า “กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่เพียงแต่สนใจในเรื่องต่าง ๆ ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ความสนใจนั้นจะต้องมีขอบเขตมากพอที่อยู่ร่วมกันใน ชีวิตประจำวันจากขนาดเล็กในรูปหมู่บ้าน เผ่า หรือกลุ่มชนขนาดใหญ่กว่า” กลุ่มชนนี้จะต้องมี แบบแผนของพฤติกรรมเป็นทำนองเดียวกัน เช่น การกินอยู่ การหลับนอน การพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วยังมีนักวิชาการท่านต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้อย่างมากมายหลายทัศนะ ซึ่งสามารถรวบรวมนำมาเสนอไว้ได้ดังนี้

จิรวัดน์ นิจนตร (2528) ให้ความหมายว่า ชุมชน คือ หน่วยทางสังคมขนาดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นกลุ่มก้อน อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีประวัติความเป็นมาและสภาพความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน มีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนสามารถตอบสนอง ความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ ชุมชน ย่อมหมายถึงแหล่งที่คนมาอยู่รวมกันมาก ๆ แตกต่างกันด้วยกัน ความรู้ ทักษะ ความสามารถ เพศ อาชีพ และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ

จิรวัดน์ กาญจนะจิตรา (2522) และอุทัย หิรัญโต (2522) ต่างก็มีความคิดเห็นตรงกันว่าชุมชน หรือ ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนหนึ่งที่มีภูมิสำเนา อยู่ในเขตภูมิศาสตร์แห่งใดแห่งหนึ่งที่แน่นอนมีผลประโยชน์ใหญ่ร่วมกัน มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกันทั้งด้านภาษาขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือมีวัฒนธรรมร่วมกัน

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2540) ให้ความหมายว่า ชุมชนคือกลุ่มคนพวกหนึ่งที่มาอยู่รวมกัน ในอาณาบริเวณหนึ่ง โดยคนเหล่านี้ถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กันบริเวณแห่งนั้น มีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้านร่วมกัน เพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ และสังคมของสมาชิก ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัว โรงเรียน วัด ร้านค้า โรงงานฯ รวมกันเป็นหมู่บ้านเป็นเมือง แต่กระนั้นก็ตามถึงแม้ว่าชุมชนจะมีกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้าน และสามารถสนองความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกได้ แต่ชุมชนก็ยังเป็นหน่วยย่อยของสังคม คือชุมชนไม่มีอำนาจอิสระแต่ต้องขึ้นกับอำนาจรัฐ อาจกล่าวได้ว่าชุมชนเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ฉะนั้นเมื่อผู้คนบางคนตั้งหลักแหล่งอยู่ในบริเวณใดได้มักจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกัน และกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีแบบแผนและมีผลให้ผู้คนเหล่านั้นดำรงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งจะพบว่า ในแต่ละสังคมจะประกอบด้วยชุมชนเป็นจำนวนมากมาย อาจเล็กหรือใหญ่ก็ได้ เช่น หมู่บ้าน เมือง นครใหญ่ ๆ เป็นต้น ดังนั้นชุมชนจึงเป็นหน่วยสังคมที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลมากต่อการดำรงอยู่ของสังคมและบุคคล หากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในส่วนหนึ่งส่วนใดของชุมชนย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ของชุมชนด้วย

กาญจนา แก้วเทพ (2538) ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน และใหญ่กว่าระดับหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

ประเวศ วะสี (2541) ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) กล่าวถึงความสำคัญของความเป็นชุมชน ว่าการที่กลุ่มคนได้สร้างสรรค์ บางสิ่งบางอย่างขึ้นด้วยตนเอง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกัน คุณลักษณะ

หรืออัตลักษณ์ และการทำงานร่วมกัน ความเป็นชุมชนไม่ใช่สิ่งคงที่อยู่ตลอดเวลา อาจเกิดขึ้นและสลายไปได้ บางขณะก็มีความเข้มแข็งเพื่อเผชิญสถานการณ์ที่ยุ่ยาก บางขณะอาจจะไม่มีพลัง และสูญสลายไปหรืออาจฟื้นตัวขึ้นมาใหม่อีกก็ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตาม เงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เป็นต้น

จากความหมายของชุมชนพอสรุปได้ว่า ชุมชนหมายถึงแหล่งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ที่มีขอบเขตแน่นอนในลักษณะของหย่อมบ้าน หมู่บ้าน ตำบล เมือง อำเภอ จังหวัด เขต ภาค หรือเผ่าพันธุ์ หรือจะเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นในประเทศอื่น ๆ ก็ตาม แหล่งพื้นที่ดังกล่าวนี้ จะมีกลุ่มคนอาศัยอยู่ร่วมกัน แตกต่างกันด้วยอายุ เพศ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ อาชีพ แต่มีความเหมือนกันด้านวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ แล้วมีกิจกรรมร่วมกัน แบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ การทำในสังคมและมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนไม่ว่าจำนวนคนจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงไปเพราะการตายหรืออพยพโยกย้ายชุมชนก็จะยังอยู่ตราบเท่าที่ชุมชนนั้นยังมีกลุ่มคนอาคารบ้านเรือนและรูปแบบการดำรงชีวิตรวมกันอยู่ ณ สถานที่ตั้งของชุมชนนั้น แต่สิ่งที่ทำให้ชุมชนมีความหลากหลายและความแตกต่างกันก็คือโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมและสภาวะความแตกต่างทางด้านความเจริญทางเศรษฐกิจ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตามสภาพพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติได้กำหนดเกณฑ์คุณภาพชีวิตของประชาชน ของประเทศไทย ออกมาเป็นเครื่องชี้วัดระดับการพัฒนาของชุมชนแต่ละแห่ง

2.1.2.2 ประเภทของชุมชน

ประเภทของชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับการจัดแบ่งชุมชน ซึ่งเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามหลักเกณฑ์ของการจำแนกชุมชน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 10-13) ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจำแนกชุมชนดังนี้

1. จำแนกตามขนาดของพื้นที่และจำแนกประชากร เช่น ชุมชนขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ โดยยึดถือจำนวนของคนที่อยู่ในเขตชุมชนนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ เช่น

1.1 หมู่บ้านเล็ก ๆ (Hamlet) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองไม่เกิน 250 คน

1.2 หมู่บ้าน (Village) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 250-1,000 คน

1.3 เมือง (Town) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 1,000-5,000 คน

1.4 นครเล็ก (Small City) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 5,000-25,000 คน

1.5 นครขนาดกลาง (Middle City) คือ ชุมชนที่มีพลเมือง 25,000-100,000 คน

1.6 นครขนาดใหญ่ (Metropolis) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 100,000-

1,000,000 คน

1.7 มหานคร (Great Metropolis) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่หนึ่งล้านคนขึ้นไป

2. จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจและประเภทการประกอบอาชีพ เช่น ชุมชนชาวประมง-เมืองท่า เมืองอุตสาหกรรม ชุมชนเกษตรกรรม เป็นต้น

3. จำแนกตามลักษณะความคล้ายคลึงกันด้านวัฒนธรรม วิถีประชา เชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์ เช่น ชุมชนภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง หรือแม้แต่ชุมชนที่มีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรม เช่น ชุมชนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ชุมชนลาวโซ่ง ลาวพวน ชุมชนจีนฮ่อและไทยใหญ่ เป็นต้น

4. จำแนกตามลักษณะการปกครองของรัฐ เช่น มหานคร จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เทศบาล เทศบาลตำบล เขตสุขาภิบาล ตลอดจนการจำแนกตามลักษณะการจัดระเบียบการบริหารราชการเป็นกรณีพิเศษ เช่น ชุมชนเขตอาสาและพัฒนาป้องกันตนเอง หมู่บ้าน สวนป่า และชุมชนของเขตนิกมสร้างตนเอง เป็นต้น

งานนิพนธ์นี้จะแบ่งชุมชนเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท มีตัวแปรมากมายที่ใช้แยกประเภทของสองชุมชนนี้ เช่น ขนาด ความหนาแน่น ลักษณะทางนิเวศวิทยาสถานทางกฎหมาย ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นหลัก ตามแนวคิดนักวิชาการต่าง ๆ คือ

โทนี่ (Toennies, 1957 อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2556) ใช้ความคิดเกี่ยวกับ “Gemeinschaft” และ “Gesellschaft” ในการแสดงถึงความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ทางสังคม สถานการณ์ที่ตรงกันข้าม คือ ชนบท กับเมือง ในชุมชนชนบทนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีลักษณะที่มีการช่วยเหลือร่วมมือกัน มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน มีความผูกพันทางด้านจิตใจ และมีข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการ เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้นและซับซ้อนมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะเปลี่ยนไปเป็นแบบ Gesellschaft ซึ่งมีลักษณะที่มีกาติดต่อกันอย่างเป็นทางการ มีการแบ่งเฉพาะลงไปของหน้าที่ต่าง ๆ และมีการใช้ระบบเงิน และสินเชื่อในการแลกเปลี่ยนสินค้า

เรคฟิวส์ (Redfield, 1941 อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2556) ใช้ความคิดเกี่ยวกับ Folk-urban Continuum ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะที่มีการพัฒนาจากชุมชนชนบทไปสู่ชุมชนเมือง Redfield บอกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานสามอย่าง ในขณะที่ชุมชนชนบทกลายเป็นเมือง อย่างแรกคือ Cultural Disorganization ซึ่งหมายถึงว่ากฎเกณฑ์และข้อบังคับซึ่งใช้เป็นเครื่องชี้นำการกระทำของคนในสังคมเริ่มมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับด้านต่าง ๆ มากขึ้นและเริ่มจะไม่คงเส้นคงวา การเปลี่ยนแปลงอย่างที่สอง คือ Secularization ซึ่งหมายถึงกระบวนการที่มีการใช้เหตุและผลเป็นตัวนำในการจะกระทำสิ่งใดของคนในสังคมแทนที่ความเชื่อทางศาสนาการเปลี่ยนแปลงอย่างสาม คือ Individualism ซึ่งเกี่ยวข้องกับระดับความเป็นจริงตัวเองที่สูงขึ้นของคนในสังคมเมือง

ดรูคคิม (Durkheim, 1933 อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2556) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชน โดยเน้นความคิดเกี่ยวกับความคิดที่ผสมผสานกัน (Mechanical Solidarity) และองค์ประกอบที่ผสมผสานกัน (Organic Solidarity) โดยบอกว่าการแบ่งงานกันทำหรือการแยกย่อยของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นขณะที่ชุมชนมีขนาดและความหนาแน่นเพิ่มขึ้นเป็นปัจจัยสำคัญที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของการผสมผสานของส่วนต่าง ๆ ในสังคม (Social Integration) จากความคิดไปเป็นองค์ประกอบ โดยความคิดที่ผสมผสานกันเกิดจากค่านิยมและ

ความสนใจที่เหมือนกันของคนในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคลในชุมชนที่มีขนาดเล็ก และมีความคล้ายคลึงกันในหน้าที่และกิจกรรม ส่วนองค์ประกอบที่ผสมผสานกันนั้นเกิดขึ้นจากความแตกต่างกันของบทบาทและหน้าที่อันเป็นผลมาจากการแบ่งงานกันทำ เป็นแรงที่ทำให้เกิดการผสมผสานกันของส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ส่วนที่แตกต่างเหล่านี้ แม้ว่าจะมีความต้องการและหน้าที่ต่างกัน จะเป็นส่วนประกอบซึ่งกันและกัน และทำให้แต่ละส่วนต้องพึ่งส่วนอื่น ๆ มากขึ้น

ปีอบลิน (Poplin, 1972 อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2556) พิจารณาความแตกต่างกันของชุมชนสองประเภทนี้จากความแตกต่างด้านประชากร

พิจารณาจากขนาดของประชาชน การพิจารณาตัวแปรนี้มีข้อดี คือ มีข้อมูลอยู่แล้ว แต่มีข้อเสียถ้ามีการเปรียบเทียบชุมชนระหว่างประเทศ เพราะจำนวนประชากรเท่าใดถือเป็นเมืองหรือชนบทในแต่ละประเทศกำหนดไม่เท่ากันไม่ชัดเจนแน่นอน ส่วนการพิจารณาจากความหนาแน่นของประชากรซึ่งส่วนใหญ่ใช้วัดความเป็นเมืองในประเทศพัฒนาแล้ว ก็มีข้อแนะนำเมื่อมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนา เพราะในพื้นที่ชนบทของประเทศกำลังพัฒนาบางแห่งจะมีความหนาแน่นของประชากรสูงมาก นอกจากนี้ยังมีเรื่องของขนาดพื้นที่ที่ใช้เป็นตัวหารเพื่อหาค่าความหนาแน่นอีกด้วย

2.1.2.3 ความแตกต่างทางด้านนิเวศวิทยา

พิจารณาจากลักษณะพื้นที่โดยรอบ (Hinterland) ของชุมชน โดยมีหลักว่าถ้าเป็นชุมชนชนบท พื้นที่โดยรอบจะเล็กและไม่ได้รับการพัฒนา ถ้าเป็นชุมชนเมือง พื้นที่โดยรอบจะใหญ่และได้รับการพัฒนาพื้นที่โดยรอบ หรือ Hinterland สามารถอธิบายได้โดยการมองจากทางด้านประชากรและนิเวศวิทยา ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามเกี่ยวกับจำนวนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ที่อยู่รอบชุมชนขนาดและรูปร่างของพื้นที่โดยรอบนั้น

การแบ่งประเภทชุมชนโดยพิจารณาจากลักษณะของบริเวณโดยรอบ จำเป็นต้องดูความสัมพันธ์ของประชากรที่อยู่ในบริเวณ โดยรอบกับในชุมชนที่กำลังพัฒนาอยู่ ความสัมพันธ์อาจอยู่ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้ (กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2556)

1. มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งอาจแสดงด้วยการเดินทางเข้ามาซื้อของเป็นครั้งคราว เยี่ยมเยียนเพื่อนฝูงที่อาศัยอยู่ในชุมชน และการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนศูนย์กลาง โดยประชากรที่มาจากพื้นที่โดยรอบ

2. มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบที่ทำการค้าอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมอยู่แล้ว

3. เกี่ยวข้องกับอิทธิพล (Influence) เนื่องจากการเกิดขึ้นของสื่อสารมวลชนชุมชนเมือง จึงมักมีอิทธิพลแผ่ไกลเป็นบริเวณกว้าง ในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม ทศนคติและความรู้

อย่างไรก็ตามการวัดขนาดและระดับพัฒนาของพื้นที่โดยรอบของชุมชนไม่ใช่เรื่องง่ายและผู้ศึกษาจะต้องใช้คำจำกัดความของ “พื้นที่โดยรอบ” ของแต่ละชุมชนแตกต่างกันไป ปีอบลิน (Poplin, 1972 อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2556) ใช้แนวคิดเดียวกับ Community Areas ซึ่งคิดโดย ฮอร์เลย์ (Hawley, 1950 อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2539) ซึ่งพิจารณาว่า “Primary Community Area” หมายถึง พื้นที่ที่มีขนาดค่อนข้างเล็ก ซึ่งล้อมรอบชุมชนส่วนกลาง

(Central Community) ผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนปฐมภูมิ (Primary Community Area) นี้ ทำงานซื้อของและทำกิจกรรมทุกอย่างใน Central Community ส่วน “Secondary Community Area” หมายถึง พื้นที่ ที่มีแลกเปลี่ยนระหว่าง Central Community กับพื้นที่โดยรอบ แต่ไม่สม่ำเสมอ เช่น มีการซื้อขายปลีกสินค้าถาวร (Durable Goods) การกระจายขายส่ง บริการทางการแพทย์เฉพาะโรค บริการทางกฎหมายและการเงินสถานเริงรมย์บางประเภท โดยทั่วไปแล้วชุมชนชนบทไม่มี Secondary Community Area แต่จะอยู่ใน Secondary Community Area ของชุมชนที่เป็นเมืองมากกว่า สำหรับ “Tertiary Community Area” มักจะพบว่าเกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดชุมชนขนาดมหานคร (Metropolis) และทำหน้าที่ให้บริการเฉพาะอย่างสำหรับพื้นที่โดยรอบขนาดกว้างมาก หรือคือ Tertiary Area

ดังนั้นการมีหรือไม่มีของพื้นที่ที่มีขนาดเล็กที่ได้รับการพัฒนาแล้วรอบ ๆ ชุมชนศูนย์กลาง จึงเป็นหลักที่ใช้แยกว่าชุมชนเป็นชุมชนชนบท หรือชุมชนเมืองได้เป็นอย่างดี ถ้าหากชุมชนหนึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางให้บริการทางด้านการค้าปลีก การเงิน การค้าส่ง การแพทย์ และทางกฎหมายสำหรับบริเวณกว้าง ก็ไม่มีข้อสงสัยที่ว่านั่นคือชุมชนเมือง โดยไม่ต้องคำนึงถึงขนาดและความหนาแน่นของประชากร ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ของนักภูมิศาสตร์เมือง โดยการนำของ วอลเตอร์ คริสตัลเลอร์ (Walter Christaller) และยอมรับกันว่า บริการที่เมืองให้ต่อพื้นที่โดยรอบ (Central Services) ของชุมชน น่าจะเป็นตัวกำหนดตำแหน่ง ในการจัดลำดับของชุมชนชนบทและเมือง

2.1.2.4 ความแตกต่างทางด้านสังคมวัฒนธรรม

ไวทน์ (Wirth, 1938 อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2539) บอกว่าลักษณะที่เป็นเมือง (Urbanity) นั้นประกอบด้วยประชากรขนาดใหญ่ ความหนาแน่นของประชากรขนาดใหญ่ ความหนาแน่นของประชากรสูง และความหลากหลายของประชากรเมือง (Size, Density, Heterogeneity) จากข้อเขียนของ Louis Wirth อาจเข้าใจได้ว่าเป็นชนบท (Rural) นั้นน่าจะมีความเหมือนกันของประชากร (Homogeneity of Population) การมีความสัมพันธ์ขั้นปฐมภูมิมากกว่าชั้นอื่น และการควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ มีผู้วิจารณ์ว่าการกำหนดความเป็นเมืองของ Wirth นั้น ดูจากเหตุการณ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาในตอนนั้น ซึ่งอยู่ในตอนเริ่มต้นของการกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม และผู้ย้ายถิ่นระหว่างประเทศมาก แต่ในปัจจุบันเหตุการณ์ไม่ได้มีนักทฤษฎีเสนอว่าความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองกับชนบทนั้นอยู่ที่

1. การไม่รู้ว่าเป็นใคร (Anonymity) ในชุมชนเมืองมีมากกว่าชุมชนชนบท
2. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ในชุมชนเมืองมีมากกว่าชุมชนชนบท
3. ความหลากหลายของประชากร (Heterogeneity of Population) และองค์กรตลอดจนสมาคมต่าง ๆ (Multitude of Organization and Associations) ในชุมชนเมืองมีมากกว่าชุมชนชนบท

4. ความสัมพันธ์ในชุมชนเมือง เป็นแบบไม่เป็นกันเองและถูกกำหนดอย่างเป็นทางการ

5. คนในชุมชนเมืองจะถูกจัดอันดับสถานะทางสังคม โดยดูจากข้าวของเครื่องใช้ที่แสดงฐานะภายนอกที่มองเห็น

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

คำว่า การเปลี่ยนแปลง (Change) เป็นคำกลาง ๆ ที่หมายถึง การเปลี่ยนสภาพทั่ว ๆ ไป การเปลี่ยนแปลงจะตั้งอยู่บนรากฐานของเวลาคือใช้เวลาเป็นเกณฑ์วัดเปรียบเทียบในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ว่าบทบาทและสถานภาพของมนุษย์ กลุ่มคน และสถาบันต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมหรือไม่เพียงใด รวมทั้งมนุษย์ในชุมชนซึ่งโดยปกติต้องติดต่อสัมพันธ์กับพื้นและชุมชนอื่นได้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ไม่เพียงเท่านั้น มนุษย์มีศักยภาพ (Potentiality) และมีความสามารถไม่สิ้นสุด สามารถประดิษฐ์คิดค้นสรรพสิ่งต่าง ๆ ได้เสมอ จึงได้เกิดการเอาเยี่ยงอย่าง เลียนแบบ และสร้างความเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในชุมชนตลอดเวลาอีกด้วย ชุมชนใดจะเปลี่ยนแปลง หรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับพลัง (Force) 2 ประการที่คอยต่อสู้ตั้งร้งกันอยู่เสมอมา กล่าวคือ

1. พลังประการแรก คือ พลังที่ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Social Force for Change) พลังนี้จะพยายามอย่างยิ่งที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงพลังนี้ ได้แก่

1.1 ความคิดริเริ่ม สิ่งประดิษฐ์ใหม่ (Innovation) ได้แก่ การรู้จักประดิษฐ์คิดค้น ริเริ่ม ทดลอง และหาวิธีการใหม่ ๆ อยู่เสมอของมนุษย์ เป็นต้นว่า การประดิษฐ์เครื่องบินของพี่น้องตระกูลไรท์ (Wright) หรือเครื่องจักรไอน้ำ สำหรับเป็นพาหนะในการขนส่ง การคิดประดิษฐ์รถไถนา การคิดค้นข้าวพันธุ์ใหม่ ชุมชนใดที่มีการประดิษฐ์คิดค้นริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ ๆ ชุมชนนั้นก็เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

1.2 ความขัดแย้ง (Conflict) เมื่อมีการริเริ่มประดิษฐ์สิ่งใหม่ออกมาสิ่งประดิษฐ์นั้น จะเป็นพลังให้ประชาชนในสังคมมองเห็นของแปลกใหม่ซึ่งแตกต่างไปจากที่ชนะ ความรู้สึกนึกคิดและสภาพแบบเก่า อันจะก่อให้เกิดความคิดขัดแย้งขึ้นเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่เห็นด้วยกับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย หรือฝ่ายสนับสนุนกับฝ่ายคัดค้าน เช่น ฝ่ายที่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนน้ำโจน จังหวัดกาญจนบุรี กับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยซึ่งได้พยายามคัดค้านต่อต้าน และในที่สุดก็จะมีข้อยุติว่าสร้างหรือไม่อย่างไร ความขัดแย้งนี้เป็นสิ่งธรรมดาที่จะต้องเกิดขึ้นในชุมชน ความขัดแย้งนี้มีทั้งความขัดแย้งในระดับธรรมดากับความขัดแย้งขั้นรุนแรง (Violent Conflict) ในขั้นรุนแรงนี้อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วฉับพลัน เช่น การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงในวันที่ 14 ตุลาคม 2514 เป็นต้น

1.3 การแข่งขัน (Competition) เป็นพลังที่ไม่เห็นด้วยกับเทคนิควิธีการแบบเก่า เช่น แต่เดิมชาวนาใช้ควายไถนา ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นรถไถเดินตาม โดยมีการแข่งขันกันสร้างรถไถเดินตามรุ่นใหม่ขึ้นมาตลอดเวลาเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของรถไถเดินตามให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ชุมชนที่มีการแข่งขันกันมากดังตัวอย่างนี้ก็จะเปลี่ยนแปลงได้เร็ว

1.4 การผสมผสานกลมกลืน (Assimilation) เป็นพลังที่อยู่ในระดับอ่อน คือ เมื่อมีแนวคิดใหม่เข้ามา เกิดการขัดแย้งและการแข่งขันขึ้น ในที่สุดก็เกิดการปรับปรุงผสมผสานกลมกลืนขึ้น เช่น ประเทศไทยรับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมาจากอังกฤษ ได้เกิดการขัดแย้งต่อต้าน และแข่งขันจากผู้ที่ไม่เห็นด้วยในที่สุดก็มีการปรับปรุงผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นประชาธิปไตยแบบไทย

1.5 ความร่วมมือ (Cooperation) ถือเป็นพลังขั้นสุดท้าย เมื่อทุกฝ่ายร่วมมือกัน ก็จะเกิดสิ่งใหม่ตามมาในข้อนี้ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมแรงกัน

2. พลังประการที่สอง คือ พลังที่ต่อสู้เพื่อความคงอยู่พยายามรักษาสถานภาพเดิมไม่ยอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Social Force Against Change) พลังนี้ ได้แก่

2.1 การอบรมสั่งสอนทางสังคม (Socialization) เป็นพลังที่ชุมชนในระบบเดิมที่อบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชนเห็นดีเห็นงามยึดถือปฏิบัติและรักษาสภาพเดิมของขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม หรือวัฒนธรรมให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป

2.2 การควบคุมทางสังคม (Social Control) เป็นมาตรการที่ชุมชนรุ่นเก่าสร้างและสั่งสมไว้ ถ้าหากผู้ใดฝ่าฝืนยอมถูกลงโทษมากน้อยตามตัวบทกฎหมาย ตามจารีตประเพณีหรือความเชื่อ เป็นต้น พลังทั้งสองประการนี้ คือ พลังที่ต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลง และพลังที่ต่อสู้เพื่อความคงอยู่นั้น จะต่อสู้กันตลอดเวลา เมื่อใดพลังที่ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมีมากกว่าบทบาทของประชาชนและสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนก็เปลี่ยนไป บทบาทใหม่ก็ปรากฏขึ้น อันแสดงว่าการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นแล้วในชุมชน

กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลง คือ การเปลี่ยนแปลงหรือแปรจากสภาพหรือสถานภาพหนึ่ง ไปสู่อีกสภาพหรือสถานะภาพหนึ่ง เป็นต้นว่า การเปลี่ยนแปลงจากสภาพถนนที่เคยขรุขระไปสู่สภาพถนนที่ราบเรียบ หรือเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพโสดไปเป็นสถานภาพสมรส เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับจุลภาค (Micro) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทีละชนิด ๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป ในระดับล่าง และระดับมหภาค (Macro) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสะสมจากจุลภาคแล้วเปลี่ยนแปลงทั้งหมด หรือเปลี่ยนแปลงในระดับสูง หรือเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) อันหมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของสถาบันทางสังคมด้วย

จากการสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชนประมงพบว่า มีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง คือ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนา ดังนั้นจะประยุกต์แนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้จากการประยุกต์แนวคิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนา ที่นำมาใช้ในประเทศไทย เราสามารถสรุปถึงแนวคิดการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่มีอยู่ออกเป็น 3 ทฤษฎีหลัก คือ (กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2556)

2.1.4.1 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย

เป็นทฤษฎีการพัฒนาสังคม ที่เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจทางการเมืองและสังคมยังล้าหลังเปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและมีเทคโนโลยีระดับสูงตามแบบประเทศยุโรป ตะวันตกและอเมริกาเหนือ

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย (Modernization Theory) การพัฒนาชุมชนให้มีความทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญก้าวหน้า มีระบบเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมล้าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูงเช่นเดียวกับประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ (แสวง รัตนมงคลมาศ, 2534 : 43) เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวของบุคคลในแต่ละประเทศ จะมีภาวะ

แตกต่างกัน 2 ประการ คือ ภาวะเก่าแก่โบราณที่ล่าหลังกับภาวะการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้าต้องสร้างความทันสมัยแทนที่ความล่าหลังโบราณ ประเทศจึงเจริญก้าวหน้า ประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถก้าวสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตัวเอง แต่ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถที่จะดำเนินการได้สำเร็จ อาจจะสร้างความทันสมัยได้เพียงบางส่วนเท่านั้นทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กระบวนการสร้างภาวะความทันสมัยของประเทศด้อยพัฒนาต้องเป็นไปเช่นเดียวกับลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้นและการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งความเจริญก้าวหน้าตามลำดับขั้นนี้เกิดขึ้นจากการที่สังคมยอมรับเทคโนโลยีทันสมัยในแต่ละขั้นโดยไม่ข้ามขั้นตอน

การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจ คือ การมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทันสมัยแบบสังคมอุตสาหกรรม และการสร้างชุมชนเมืองให้เกิดขึ้นโดยกระบวนการที่สำคัญ คือ การกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และการกลายเป็นเมือง (Urbanization) การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยทางการเมือง คือ การนำการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีตัวแทน (Representative Democracy) ตามแบบกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือมาใช้

การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยทางวัฒนธรรม คือ การใช้ แนวความคิดแบบสมเหตุสมผลเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินระบบค่านิยม บรรทัดฐานทัศนคติและเป้าหมายของสังคม โดยการวางข้อกำหนดเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมของบุคคล และการจัดรูปแบบองค์กรของสถาบันต่าง ๆ เป็นองค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucracy) แบบตะวันตก บุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมทันสมัย (Modern Man) แบบชาวตะวันตก เช่น มีความรับผิดชอบ มุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญ มีระบบค่านิยม และการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมตลอดจนการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Participation)

แนวคิดเชื่อว่าสังคมเป็นระบบและมีความสมดุล แต่ในความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนาหรือความเจริญอย่างเต็มที่ ซึ่งตามหลักคิดของทฤษฎีนี้ เชื่อว่าถ้าต้องการให้สังคมมีความเจริญก็มีความจำเป็นต้องนำสิ่งที่เจริญ แล้วเข้ามาสู่สังคม (External Input) จากการโยกย้าย (Transfer) สิ่งทันสมัยกว่าเข้าสู่สังคมนั้น ในสังคมที่ล่าสมัย ก็จะมีขบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้าย และผสมผสานกลมกลืนกัน (Diffusion) ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้ามาเหมือนเส้นตรง (Linear)

ตามแนวคิดของทฤษฎีเพื่อให้ขบวนการปรับเปลี่ยนโยกย้าย และผสมผสานสังคมล่าสมัยตามสิ่งที่นำเข้ามา จึงเน้นการสร้างสถาบัน (Institution-building) เพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัยตามแนวคิดและกลไกการพัฒนา สาเหตุที่ทำให้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย สังกัดอยู่ในสำนักโครงสร้างหน้าที่เพราะกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาโดยการนำเข้าสู่สิ่งที่เรียกว่าทันสมัยว่าเข้าไปในสังคมเพื่อให้มีการเปรียบเทียบในสังคมก็จะมีกระบวนการปรับเปลี่ยนและผสมผสานกันของสภาพสังคมล่าสมัยให้เปลี่ยนเป็นสภาวะทันสมัยตามรูปแบบนำเข้า เมื่อสังคมมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ มีการปรับตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น จึงเป็นการมองการเปลี่ยนแปลงของสังคมในค่ายของวิวัฒนาการ เมื่อสังคมมีการพัฒนาความยากจนก็ลดลง

ในทุกสังคมจะไม่มีลักษณะของสังคมทันสมัยหรือสังคมดั้งเดิมเพียงลักษณะเดียว แต่จะมีลักษณะของสังคมทั้งสองอยู่ในทุกสังคม ลักษณะสังคมแบบดั้งเดิม มีความสำคัญต่อสังคมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่ออย่างยิ่งความต่อเนื่องทางความคิดและสถาบันทางสังคมแบบเดิมคือ ครอบครัว และศาสนาจะทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างราบรื่น ลักษณะสังคมแบบดั้งเดิมมีความสำคัญและเป็นรากฐานของความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงให้สังคมเป็นสมัยใหม่ ดังจะยกตัวอย่างให้ดูในตาราง 2.1 ดังนี้

ตารางที่ 2.1 ลักษณะของสังคมดั้งเดิมและสังคมทันสมัย

สังคมแบบดั้งเดิม	สังคมทันสมัย
1. ลักษณะทางสังคม	
1.1 ความสัมพันธ์ในครอบครัวและหมู่เครือญาติ มีความสำคัญในการทำงานมากกว่าความสามารถของบุคคล 1.2 การทำงานไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจน 1.3 ความสำคัญในตนเองมีสูง 1.4 มีจารีตประเพณี เฉพาะของท้องถิ่นที่ยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา ไม่มีกฎเกณฑ์ระเบียบหรือกฎหมายที่เป็นสากล 1.4 เป็นสังคมเกษตรกรรม	1.1 ให้ความสำคัญต่อความสามารถของบุคคล 1.2 การทำงานมีการแบ่งแยกหน้าที่และความรับผิดชอบชัดเจน 1.3 มีระเบียบกฎเกณฑ์ กฎหมายยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติมากกว่าจารีตประเพณี 1.4 ใช้เหตุและผลในการกระทำมากกว่าอารมณ์และความรู้สึก 1.5 เป็นสังคมอุตสาหกรรม
2. ลักษณะสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิศาสตร์	
2.1 เป็นสังคมชนบท 2.2 มีอัตราในผู้รู้หนังสือต่ำมาก 2.3 อัตราการเกิดสูง 2.4 อัตราการตายสูง 2.5 อัตราผู้เจ็บป่วยสูง 2.6 อัตราการเสี่ยงต่อภัยจากธรรมชาติสูง	2.1 เป็นสังคมเมือง 2.2 มีอัตราในผู้รู้หนังสือมีสูง 2.3 อัตราการเกิดต่ำ 2.4 อัตราการตายต่ำ 2.5 อัตราผู้เจ็บป่วยต่ำ 2.6 อัตราการเสี่ยงต่อภัยจากธรรมชาติต่ำ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

สังคมแบบดั้งเดิม	สังคมทันสมัย
3. ลักษณะโครงสร้างทางสังคมและชนชั้นทางวัฒนธรรม	
<p>3.1 ลักษณะของครอบครัวเป็นแบบขยายญาติพี่น้องอยู่รวมกันในครอบครัวเดียวกัน</p> <p>3.2 ความแตกต่างในการประกอบอาชีพมีน้อย</p> <p>3.3 ไม่มีศักยภาพทางสังคมคือไม่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม</p>	<p>3.1 ลักษณะของครอบครัวเป็นแบบเดี่ยวครอบครัวขนาดเล็ก</p> <p>3.2 มีการพัฒนาความชำนาญอาชีพเฉพาะด้านมากขึ้น</p> <p>3.3 มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมสูงโดยเฉพาะผู้มีความรู้ความสามารถ</p>
4. ลักษณะทางเศรษฐกิจ	
<p>4.1 ประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำไร่เลื่อนลอยและเลี้ยงสัตว์</p> <p>4.2 รายได้ต่ำและการบริโภคต่ำ</p> <p>4.3 มีการผลิตในระดับต่ำพอดีกับการบริโภค</p> <p>4.4 มีปัจจัยส่งเสริมในการผลิตระดับต่ำ เช่น ไฟฟ้า ถนน</p>	<p>4.1 ประกอบอาชีพทางอุตสาหกรรม</p> <p>4.2 รายได้และการบริโภคอยู่ในระดับสูง</p> <p>4.3 มีทุนสะสมและการผลิตอยู่ในระดับสูง</p> <p>4.4 ปัจจัยส่งเสริมการผลิตพัฒนาก้าวหน้าไปในระดับสูง</p> <p>4.5 ใช้ความรู้ทางวิทยาการควบคุมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ต่อมวลมนุษย์</p>
5. ลักษณะทางวัฒนธรรม	
<p>5.1 ครอบครัวมีความสำคัญต่อการอบรมสั่งสอน</p> <p>5.2 ยึดมั่นในระบบจารีตประเพณีและค่านิยมแบบเดิม</p> <p>5.3 ไม่สนใจไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง</p>	<p>5.1 นอกจากครอบครัวแล้ว สถาบัน การศึกษา สื่อมวลชน และสถาบันทางการเมือง มีอิทธิพลต่อการอบรมสั่งสอน</p> <p>5.2 ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของสังคมทันสมัย</p> <p>5.3 มีความสนใจและเข้าร่วมทางการเมือง</p>
6. ลักษณะทางสื่อมวลชน	
<p>6.1 การสื่อสารมีลักษณะปากต่อปาก</p> <p>6.2 มักจะเป็นการพรรณนาความ</p> <p>6.3 กลุ่มผู้รับข่าวสารมีจำนวนน้อย</p>	<p>6.1 ข่าวสารผ่านไปสู่มวลชนด้วยสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น</p> <p>6.2 มักเป็นการอธิบายมากกว่าการพรรณนาความ</p> <p>6.3 กลุ่มผู้รับบริการข่าวสารมีหลากหลาย</p>

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

สังคมแบบดั้งเดิม	สังคมทันสมัย
7. ลักษณะทางการเมือง	
7.1 หน้าที่ของระบบการเมืองมีน้อย 7.2 โครงสร้างทางการเมืองไม่ยุ่งยาก สลัซซ์ชั่น อำนาจหน้าที่ทางการเมืองไม่ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน	7.1 หน้าที่ของระบบการเมืองมีมากและ สลัซซ์ชั่น 7.2 อำนาจหน้าที่ทางการเมืองถูกกำหนดไว้ อย่างชัดเจน
8. ลักษณะทัศนคติและพฤติกรรม	
8.1 เชื่อในโชคraig 8.2 ยึดมั่นในระบบธรรมเนียมประเพณี 8.3 หน้าที่พลเมืองมีในระดับต่ำ 8.4 ความคิดสร้างสรรค์มีจำกัด 8.5 มีระดับความคาดหวังความต้องการต่ำ	8.1 เชื่อในเหตุผล 8.2 ตระหนักในหน้าที่พลเมืองระดับสูง 8.3 มีระดับความคาดหวังความต้องการสูง

ที่มา : (สนธยา พลศรี, 2533 : 55)

เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกษตรกรรม ทฤษฎีการสร้าง
ความทันสมัย จะมองว่าชุมชนเกษตรกรรมเป็นลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิม ดังนั้น ชุมชน
เกษตรกรรมจึงกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น โดยการทำให้ชาวเกษตรกรเปลี่ยนมาเป็น
ผู้ประกอบการจากการอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำให้การผลิตขนาดใหญ่ขึ้น มีการจ้างแรงงาน
และการผลิตเพื่อขายหรือเพื่อตลาด

จากทฤษฎีความทันสมัยที่กล่าวมานั้น เมื่อพิจารณาทฤษฎีความทันสมัยนั้น
มีจุดอ่อนและจุดแข็งของทฤษฎีดังนี้ คือ จุดแข็งของทฤษฎีความทันสมัย คือ การจะสร้างสังคมให้มี
ภาวะทันสมัย จะต้องให้เกิดความเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วจึงนำไปสู่การพัฒนา ซึ่งในทฤษฎีภาวะ
ทันสมัยนี้ มีเป้าหมายค่อนข้างเด่นชัดซึ่งสามารถพัฒนาแบบเส้นตรง (Linear Progress) ได้

จุดอ่อนของทฤษฎีความทันสมัยคือ การเปลี่ยนแปลงสังคมแบบเส้นตรงนั้น
ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ได้ เพราะติดอยู่กับค่านิยม จากภาวะ
ทันสมัย ซึ่งจะต้องเปลี่ยนค่านิยมให้ทันสมัยตามชาติตะวันตกนั้น ในบางกรณีจึงไม่มีความจำเป็น
ซึ่งจาคอบ (Jacob) ให้คำนิยามว่า “Modernization without development” นั้น จึงเห็นได้ชัดว่า
การเจริญเติบโตเป็นกระบวนการของการผลิต ซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทาง
ปริมาณเท่านั้น การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ซับซ้อนกว่า เป็นการเปลี่ยนแปลง
เชิงคุณภาพ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2543) การนำเอาทฤษฎีความเจริญเติบโตแบบนี้มาใช้เป็นความผิดพลาด โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่สนับสนุนคำกล่าวนั้น ก็คือ สูตรที่นำมาใช้ในตัวแบบ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนี้มีลักษณะการกระทำที่ซ้ำ ๆ กันไป โดยมีได้มีแนวทางหรือกระบวนการในการทำให้เกิดความเจริญเติบโตแต่อย่างใด มีเพียงหลักการกว้าง ๆ ว่าจะต้องมีดุลยภาพการที่จะให้มีลักษณะการกระทำที่ซ้ำกันเกิดขึ้นได้ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันของประเทศตะวันตกกับประเทศกำลังพัฒนานั้นคงเป็นไปได้ยาก เพราะมีหลาย สิ่งหลายอย่างที่ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ โครงสร้างทางสังคมองค์การหรือสถาบันต่าง ๆ รวมทั้งเจตคติของประชาชน ตลอดจนกลไกการพัฒนาที่สำคัญ คือ ระบบราชการโครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ รวมทั้งสภาพของตลาดการค้า เป็นต้น ความไม่เพียงพอ ในสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้การทำให้ทันสมัยล้มเหลวอยู่มาหลายหลายอย่างในสังคมกำลังพัฒนาประกอบกับกระบวนการทำให้เกิดการพัฒนาที่นำมาใช้ทั้งดัดแปลงและไม่ได้ดัดแปลงที่ยังไม่เหมาะสมถูกต้องจึงเป็นเหตุให้เกิดความล้มเหลวได้เช่นกัน

การต่อต้านและการวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัยมีมากมาย มีทั้งนักวิชาการสายยุโรป สายลาตินอเมริกา และกลุ่มนักวิชาการด้านความด้อยพัฒนานักวิชาการเหล่านี้เห็นว่าทฤษฎีการทำให้ทันสมัยมีปัญหาหลายอย่างดังได้กล่าวมาแล้ว เช่น แทนที่จะทำให้เกิดการพัฒนาแต่กลับทำให้คนยากจนยิ่งขึ้น จึงได้เสนอให้เปลี่ยนกรอบแนวความคิดและการแก้ปัญหาของประเทศโลกที่สามเสียใหม่ตามแนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีพึ่งพา ทฤษฎีความด้อยพัฒนา ทฤษฎีระบบโลก ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวใหม่ และทฤษฎีการค้ากับต่างประเทศ เป็นต้น นักวิชาการที่ต่อต้านเหล่านี้ส่วนใหญ่เห็นว่าการปฏิบัติตามทฤษฎีการทำให้ทันสมัยควรจะต้องศึกษาให้รู้ถึงพัฒนาการของประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยว่า มีลักษณะและกระบวนการขั้นตอนอย่างไร เพื่อจะเลียนแบบได้อย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

แนวคิดเชื่อว่าสังคมเป็นระบบและมีความสมดุล แต่ในความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนาหรือความเจริญอย่างเต็มที่ ซึ่งตามหลักคิดของทฤษฎีนี้ เชื่อว่าถ้าต้องการให้สังคมมีความเจริญก็มีความจำเป็นที่ต้องนำสิ่งที่เจริญแล้วเข้าสู่ประเทศเรา (External Input) จากการโยกย้าย (Transfer) สิ่งที่ทันสมัยกว่าเข้าประเทศนั้น สังคมในประเทศล้าสมัยก็จะมีขบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้ายและผสมผสานกลมกลืนกัน (Diffusion) ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้ามาเหมือนเส้นตรง (Linear)

ตามแนวคิดของทฤษฎีเพื่อให้ขบวนการปรับเปลี่ยนโยกย้าย และผสมผสานสังคมล้าสมัยตามสิ่งที่นำเข้ามา จึงเน้นการสร้างสถาบัน (Institution-building) เพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัยตามแนวคิดและกลไกการพัฒนา สาเหตุที่ทำให้ทฤษฎีภาวะทันสมัยสังกัดอยู่ในสำนักโครงสร้างหน้าที่เพราะกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาโดยการนำเข้าสิ่งที่เรียกว่าทันสมัยกว่าเข้าไปในสังคมเพื่อให้มีการเปรียบเทียบในสังคมก็จะมีปรับเปลี่ยนและผสมผสานกันของสภาพสังคมล้าสมัยให้เปลี่ยนเป็นภาวะทันสมัยตามรูปแบบนำเข้าเมื่อสังคมมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ มีการปรับตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น จึงเป็นการมองการเปลี่ยนแปลงของสังคมในค่านิยมของการพัฒนาการเมื่อสังคมเกิดไม่ทำหน้าที่ของตนเอง ก็จะมีการปฏิรูปขึ้นใหม่สังคมก็จะเกิดการพัฒนาขึ้นอีกทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อสังคมมีการพัฒนาความยากจนก็จะลดลง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย มีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังตารางที่ 2.2 คือ

ตารางที่ 2.2 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย

ลักษณะดั้งเดิม	กระบวนการเปลี่ยนแปลง	ลักษณะของภาวะทันสมัย
1. เกษตรกรรม	กระบวนการโยกย้าย	1. อุตสาหกรรม
2. การผลิตเพื่อยังชีพ	เปลี่ยนแปลง และผสมผสาน	2. การผลิตเพื่อการค้า
3. ระบบการเมืองและบริหารแบบเผด็จการ	เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีสถาบันเป็นตัวกลาง	3. ระบบการเมืองและการบริหารแบบประชาธิปไตยตัวแทน
4. ระบบราชการแบบเดิม	เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	4. การปกครองระบบสมัยใหม่
5. สังคมชนบท		5. สังคมเมือง
6. ความเชื่อแบบไสยศาสตร์		6. ความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์

ที่มา : (กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2556)

นอกจากนี้ พัทรินทร์ สิริสุนทร (2547 : 92) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีต ไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น
2. เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพ หรือการทำเกษตรในที่ดินแปลงเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวหรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว
3. มีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น
4. วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นแบบเป็นทางการ
5. เกิดเมืองเพิ่มขึ้นและการขยายตัวของสังคมเมือง
6. มีการสร้างโครงการพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น
7. เกิดชนชั้นกลางและผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เพิ่มขึ้น
8. มีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัวและชุมชนนิยม เป็นความคิดเชิงเหตุผล ปัจเจกชนนิยมและวัตถุนิยม
9. โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว
10. สถาบันทางสังคมต่าง ๆ มีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น

11. การจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้นแทนที่บรรทัดฐานและวิถีประชาที่ใช้กันในสังคมจารีต

แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยแบ่งสังคมออกเป็นสองรูปแบบ กล่าวคือ สังคมประเพณีที่ด้อยพัฒนากับสังคมทันสมัยที่พัฒนาแล้ว ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization) เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางเดียว และเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ระบบต่าง ๆ ในสังคมมีโอกาสได้ปรับตัวไปพร้อมกับการรักษาสมดุลภาพ (Equilibrium) และความมั่นคง (Stability) ของสังคมซึ่งรูปจำลองของการพัฒนา (Development Models) ก็คือ รูปแบบของสังคมเมืองที่ทันสมัย และพุ่งประเด็นไปที่เป้าหมายแรกของการพัฒนานั้นคือ ความเจริญทางเศรษฐกิจ (Development Equates Economic Growth) โดยใช้ดัชนีชี้วัดที่สำคัญของการพัฒนา (Development Indicators) นั่นก็คือ รายได้ประชาชาตินั้นเอง สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแต่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Change for Better) เท่านั้นจึงจะเรียกว่า การพัฒนา ซึ่งต้องเกิดมาจากการวางแผน และการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนที่พึงประสงค์ และต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization Process) โดยมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นสองระดับ คือระดับสังคมและระดับบุคคล

การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งข้อดีและข้อเสีย ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายที่ได้รับอิทธิพลจากการแผ่ขยายอำนาจของประเทศตะวันตก เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็ว เช่น ถนน สาธารณูปโภคต่าง ๆ โรงพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่น ปัญหาที่ตามมาคือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่เห็นคุณค่า การเกิดมลภาวะ ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาสังคมต่าง ๆ อีกมากมาย

การมีเปลี่ยนแปลง จำเป็นจะต้องตระหนักกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization Process) ซึ่งซนิตา รัักษพลเมือง (2545) ได้ระบุถึงกระบวนการสร้างความทันสมัยลักษณะดังต่อไปนี้

1. Modernization เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูป (Revolutionary Process) ของวิวัฒนาการทางสังคม
2. Modernization เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน (Complex Process)
3. Modernization เป็นกระบวนการที่เป็นระบบ (Systemic Process)
4. Modernization เป็นกระบวนการในระดับโลก (Global Process)
5. Modernization เป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนาน (Lengthy Process)
6. Modernization เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน (Phased Process)
7. Modernization เป็นกระบวนการสร้างความเป็นเอกพันธ์ (Homogenizing Process)

8. Modernization เป็นกระบวนการที่ไม่ย้อนกลับ (Irreversible Process)

9. Modernization เป็นกระบวนการก้าวหน้า (Progressive Process)

ทฤษฎีนี้มองว่าพัฒนาการของทุนนิยมในชนบทในที่สุดจะทำให้ชาวนาสูญหายไป กลายเป็นผู้ประกอบการเกษตรกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำการผลิตบนฟาร์มขนาดใหญ่ ใช้แรงงานรับจ้างและการจัดการทำนองเดียวกับการผลิตในภาคอุตสาหกรรม มโนทัศน์ที่สำคัญของ ทฤษฎีความทันสมัย ได้แก่ สังคมประเพณี (Traditional Society) และสังคมทันสมัย (Modern Society) ในขณะที่มโนทัศน์สังคมทันสมัยสร้างขึ้นจากการตั้งลักษณะทางโครงสร้างของประเทศ ทุนนิยม พัฒนาแล้ว โดยมีกระบวนการที่จะนำไปสู่ขั้นตอนความทันสมัย ได้แก่ การรับเอาความรู้ ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากตะวันตก การขยายตัวของเมือง การผลิตเกษตรกรรมเพื่อการค้า และใช้ปัจจัยผลิตสมัยใหม่ที่จัดซื้อจากตลาด การผลิตหัตถกรรมแบบอุตสาหกรรมรวมศูนย์คนงาน การเพิ่มสัดส่วนประชากรในเมือง การทำให้ความเชื่อทางศาสนากลายเป็นทางโลก เปิดให้มีการย้าย ช่างชั้นได้อย่างเสรี เกิดระบบการศึกษาแบบเป็นทางการ การสลายตัวของระบบครอบครัวขยายพร้อม ๆ กับทำลายระบบวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม พัฒนาระบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบสมัยใหม่ และการพัฒนาระบบการบริหารราชการที่ซับซ้อน ทฤษฎีนี้เห็นว่าสังคมใด ๆ ก็ตามที่สมาชิกจำนวนมาก มีความต้องการประสบความสำเร็จส่วนบุคคลระดับสูง (The Need for Achievement) จะก่อให้เกิด แบบแผนทางพฤติกรรมแบบนักประกอบการจำนวนมาก แบบแผนพฤติกรรมดังกล่าวจะปรากฏ เด่นชัดในนักธุรกิจ นอกจากนี้พฤติกรรมแบบนักประกอบการจะเป็นพลังสำคัญที่จะก่อให้เกิด การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว

เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย จะมองว่าชุมชนบางประเภทเป็นลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิม ดังนั้นชุมชนจึงกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ ความทันสมัยมากขึ้น โดยการทำให้เกษตรกรเปลี่ยนมาเป็นผู้ประกอบการ จากการอาศัยเทคโนโลยี สมัยใหม่ที่ทำการผลิตขนาดใหญ่ขึ้น มีการจ้างแรงงาน และการผลิตจะเปลี่ยนจากเป้าหมายเพื่อยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อขาย

2.1.3.2 ทฤษฎีมาร์กซิสต์

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชน ในประเทศไทยมี 2 กระแส คือ ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับและวิธีการผลิตตามแบบเอเชีย

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับมองว่า ชุมชนเป็นระบบก่อนทุนนิยม ซึ่งเกษตรกร ทั่วไป มีลักษณะเป็นชนชั้นหนึ่งและการขยายตัวของระบบทุนนิยมแบบอุตสาหกรรม จะมีผลให้ชุมชน ต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยการทำให้ชาวชุมชนแตกขั้วออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ คือ ชาวชุมชนที่รวย ชาวชุมชนฐานะปานกลางและชาวชุมชนที่ยากจน กล่าวคือ จะมีชาวชุมชนส่วนหนึ่งกลายมาเป็น ผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของเครื่องมือและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการจ้างแรงงานในขณะที่ชาวชุมชน อีกส่วนหนึ่งจะสูญเสียปัจจัยการผลิต กลายมาเป็นชาวชุมชนรับจ้าง ดังนั้นชุมชนก็จะเปลี่ยนเป็นระบบ ทุนนิยม

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ (2546 : 8) และกาญจนา แก้วเทพ (2549 : 200) ได้กล่าวถึง ตำแหน่งและบทบาทของชาวนาที่มีผลต่อการขยายตัวของระบบทุนนิยม ได้แก่ แนวคิด

การสะสมทุนเบื้องต้น หมายถึง กระบวนการแยกผู้ผลิตโดยตรงออกจากการครอบครองเงื่อนไขแห่งแรงงานหรือปัจจัยการผลิตของตนเอง โดยเปลี่ยนปัจจัยยังชีพและปัจจัยการผลิตให้กลายเป็นทุน และเปลี่ยนผู้ผลิตโดยตรงเป็นแรงงานรับจ้าง การแยกผู้ผลิตในภาคเกษตรกรรมหรือชานาออกจากที่ดินถือว่าเป็นรากฐานของกระบวนการนี้ทั้งหมด สถานะทางทฤษฎีเป็นการทำความเข้าใจในการวางรากฐานให้กับการเจริญเติบโตของวิธีการผลิตแบบทุนนิยมตามที่ชนะของมาร์กซ์ ซึ่งก้าวแรกของการสร้างตลาดภายในให้กับทุนอุตสาหกรรม เมื่อผู้ผลิตโดยตรงที่ถูกแยกขาดออกจากปัจจัยการผลิตต้องกลายเป็นองค์ประกอบทางวัตถุของทุนแปรผัน ขณะเดียวกันผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นวัตถุดิบของการผลิตภาคอุตสาหกรรมต้องกลายมาเป็นองค์ประกอบทางวัตถุของทุนคงที่ นอกจากนี้ การทำลายหัตถกรรมภายในครัวเรือน และการทำไร่นาขนาดใหญ่โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างเป็นการสร้างตลาดภายในให้กับทุนอุตสาหกรรมทั้งสิ้น ด้วยพื้นฐานของการแยกหัตถกรรมออกจากเกษตรกรรมภายในครัวเรือนและแยกขาดผู้ผลิต โดยตรงออกจากปัจจัยการผลิต ทำให้การผลิตภาคอุตสาหกรรมขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง มาร์กซ์ ได้วิเคราะห์ระบบนายทุนไว้ว่ามีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. จากการผลิตเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อตลาดไม่ใช่การผลิตเพื่อใช้เอง คาร์ล มาร์กซ์แยกแยะระหว่างคำว่าผลผลิต (Product) กับคำว่าสินค้า (Commodity) ผลผลิตไม่จำเป็นต้องเป็นสินค้าเมื่อผลผลิตนั้นถูกส่งออกขายในตลาด ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของระบบทุนนิยมคือการผลิตเพื่อขาย ระบบทุนนิยมวิวัฒนาการต่อจากระบบศักดินา ในระบบศักดินาการผลิตทำเพื่อใช้เองและเพื่อส่งส่วยแก่เจ้าของที่ดินผู้ปกครอง แต่ในระยะหลังของระบบศักดินาการค้าขายของเจริญขึ้นการซื้อขายแลกเปลี่ยนขยายจากเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือยสู่สินค้าธรรมดา การขยายตัวของการค้ามีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจการเมืองจากศักดินาสู่ระบบนายทุนเพราะการค้าขายต้องการความอิสระและการเลิกพันธนาการ (Bondage) ซึ่งมีอยู่มากในระบบศักดินา ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขาย หมายความว่า เป็นระบบที่รับรองกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในปัจจุบันการผลิตและผลผลิตของแรงงานเพราะการแลกเปลี่ยนคือการนำสินค้าของตัวเองไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น หากสิ่งของนั้นเป็นของส่วนรวมก็นำไปแลกเปลี่ยนไม่ได้และหมายความด้วยว่าเป็นระบบแบ่งงานกันทำ เพราะสิ่งของที่จะนำมาแลกเปลี่ยนย่อมต้องเป็นของต่างกัน

2. มีการผูกขาดปัจจัยการผลิตอยู่ในมือชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้าไม่จำเป็นต้องเป็นระบบทุนนิยมก็ได้ เช่น เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าที่ไม่มีนายทุนแต่ประกอบด้วยผู้ผลิตเล็กอิสระ (Petty Commodity Production) ที่ต่างเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต คือเป็นระบบที่มีกรรมสิทธิ์ส่วนตัวปัจจัยการผลิต แต่ปัจจัยการผลิตนั้นกระจายกันอยู่แรงงานแต่ละคนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและกิจการผลิตของตัวเองการแลกเปลี่ยนจากระบบผู้ผลิตเล็กอิสระเป็นระบบนายทุนเกิดเมื่อมีการสะสมทุนหรือปัจจัยการผลิตจำกัดอยู่ในมือคนจำนวนน้อย ขณะเดียวกันสมาชิกอื่นของสังคมคือผู้ผลิตเล็ก ช่างอิสระ และชานา ก็เสียปัจจัยการผลิตของตนไปกลายเป็นกรรมผู้มีชีวิตอยู่กับค่าแรงงาน ขบวนการสะสมทุนในมือชนชั้นนายทุน

3. พลังงานกลายมาเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง ซึ่งมาร์กซ์ได้แยกไว้อย่างชัดเจนระหว่างคำว่าผลผลิตกับคำว่าสินค้า ผลผลิตไม่จำเป็นต้องเป็นสินค้า ผลผลิตจะกลายเป็นสินค้าเมื่อผลผลิตนั้น

ถูกส่งออกขายนอกตลาดระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้า ไม่จำเป็นต้องเป็นระบบนายทุนก็ได้ เช่น เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าที่ไม่มีนายทุน แต่ประกอบด้วยผู้ผลิตเล็กอิสระที่ต่างเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตซึ่งการเปลี่ยนจากผู้ผลิตอิสระเล็กเป็นระบบทุน เกิดเมื่อมีการรวมสะสมทุนหรือปัจจัยการผลิตจำกัดอยู่ในมือคนจำนวนน้อย ขณะเดียวกันสมาชิกอื่นของสังคม คือผู้ผลิตเล็กก็เสียปัจจัยการผลิตของตนไป กลายเป็นกรรมกรผู้มีชีวิตอยู่กับค่าจ้างแรงงาน โดยพลังแรงงานได้กลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่งในตลาดสืบเนื่องจากการที่คนจำนวนมากไม่มีปัจจัยการผลิตเสียแล้ว จึงต้องขายพลังแรงงานให้กับนายทุน ซึ่งก็คือความสามารถในการทำงาน ระบบนายทุนจะมีการชูดริตค่าส่วนเกิน ที่มีมูลค่าของสินค้าที่แรงงานเป็นผู้นำขึ้นมา นายทุนจึงมีชีวิตอยู่บนหลังกรรมกร การชูดริตทำให้ระบบนายทุนประกอบด้วยสองชนชั้นที่ขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ฝ่ายหนึ่งคือ ชนชั้นนายทุน อีกฝ่ายหนึ่งคือ ชนชั้นกรรมกรอาชีพ

ส่วนทฤษฎีวิถีการผลิตตามแบบเอเชียมองว่า ชุมชนเป็นหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยผู้ผลิตรายย่อยอิสระ ชุมชนเป็นสถาบันเก่าแก่ ที่มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่บนค่านิยมที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงทำให้มีความเป็นชุมชนสูง ดังนั้นเมื่อมีการขยายตัวของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้ามา ความเป็นชุมชนจึงป้องกันมิให้เกิดการแตกขั้วเป็นชนชั้นต่าง ๆ อย่างง่ายดายนัก อย่างไรก็ตาม ชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ไปสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม เนื่องจากเป็นวิถีการผลิตที่ก้าวหน้ากว่า

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีการนำทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียมาใช้ โดยแนวทางที่ใช้ในการนำเสนอ คือการอธิบายวิถีการผลิตจากแง่มุมของหมู่บ้าน เป็นการปูทางให้ทราบถึงวิถีการผลิตแบบเอเชีย โดยแยกวิธีอธิบายออกเป็นหลายมิติ ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้าน รัฐ พลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตไว้ดังนี้ (ภคพัฒน ทิพย์ประไพ, 2540 : 48-70)

1. ชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนหมู่บ้านในวิถีการผลิตแบบเอเชีย ตั้งอยู่แยกห่างจากกัน และกระจายอยู่ทั่วไปในชนบท หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะเปรียบเสมือนโลกเล็ก ๆ ในตัวเอง ประกอบด้วยครัวเรือนหลาย ๆ ครัวเรือนอาศัยอยู่รวมกัน โดยที่แต่ละครัวเรือนทำการผลิตอาหารและเสื้อผ้าใช้เอง จึงมีความเพียงพอเบื้องต้นในระดับครัวเรือนและภายในหมู่บ้านก็ยังมีช่างฝีมือทำหัตถกรรมที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะทาง ทำให้หมู่บ้านมีความเพียงพอในตัวเองทางเศรษฐกิจ โดยแทบจะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยภายนอกเลย แต่ละหมู่บ้านจึงเป็นอิสระ ไม่ขึ้นแก่กันและมีการติดต่อกันน้อยมาก

ชุมชนหมู่บ้านมีกำเนิดมาจากชุมชนเชื้อสายหรือสังคมเผ่าในยุคโบราณ มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ ทุกคนในชุมชนมีเชื้อสายเดียวกันและต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอดมาตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นชนเผ่าเร่ร่อน ไม่ได้ลงหลักปักฐานเป็นการถาวร สภาพความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องขึ้นกับปัจจัยสภาวะแวดล้อมมากในระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาตินี้ ทำให้เกิดความอยู่รอดของทุกชีวิตในชุมชน ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนโดยตรง ฉะนั้นทั้งตัวชุมชนเองและความเป็นชุมชน จึงมีความหมายอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่และสืบทอดต่อไปของชุมชน โดยนัยนี้ชุมชนจึงเป็นทั้งโลกเป็นทั้งชีวิต และเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของคนในชุมชน แต่ละบุคคลจะเข้าถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพได้ก็โดยผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชนเพียงสถานเดียว

ความสำคัญของความเป็นชุมชนยังดำรงสืบต่อมา เมื่อชุมชนเริ่มปักหลักตั้งถิ่นฐานทำกิจกรรมและเลี้ยงสัตว์แทนที่จะหาเก็บหรือล่าเอาจากธรรมชาติอย่างที่เคยทำ ณ จุดนี้เองที่ชุมชนเริ่มทำการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจของตน พื้นฐานการผลิตของชุมชนหมู่บ้านในวิถีการผลิตแบบเอเชีย คือ เกษตรกรรมแต่ละครัวเรือนจะทำการผลิตสำหรับบริโภคในครัวเรือนของตน และทุกครัวเรือนต่างก็ทำการผลิตด้วยกันทั้งสิ้น การผลิตเพื่อเป็นสินค้าจึงมีความสำคัญน้อยมากในวิถีการผลิตแบบเอเชีย นอกจากแต่ละครัวเรือนจะผลิตอาหารกินเองแล้ว ยังมีการปั่นด้ายและทอผ้าใช้เองอีกด้วย ทุก ๆ ครัวเรือนจึงมีความเพียงพอในระดับหนึ่ง ส่วนงานหัตถกรรมที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะอย่างก็จะมีช่างฝีมือในหมู่บ้าน เช่น ช่างปั้น ช่างเหล็ก เป็นผู้ผลิตให้กับชุมชน หมู่บ้านจึงมีความพอเพียงในตัวเอง ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพเป็นโลกที่ปิดและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ภายในหมู่บ้านในระดับที่จำกัด โดยแทบจะไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับภายนอกเลย

พลังการผลิตทั้งในด้านเกษตรกรรมและหัตถกรรมอยู่ในระดับที่ต่ำ การผลิตขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมาก เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะทรัพยากรในท้องถิ่นรวมถึงดิน น้ำ ตลอดจนลม ฝน และฤดูกาล เป็นต้น เทคนิคการผลิตและเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบง่าย ๆ ที่ชุมชนพัฒนาขึ้นมาให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นตน โดยอาศัยประโยชน์จากสภาพที่เป็นอยู่ของธรรมชาติให้เข้ากับความต้องการของตน

การแบ่งงานกันทำในกระบวนการผลิต มีลักษณะเป็นการแบ่งกันตามสภาพทางกายภาพของบุคคล เช่น เพศและวัย ไม่ใช่การแบ่งกันตามทักษะความชำนาญ คนแต่ละคนจึงทำงานทุก ๆ อย่างเหมือน ๆ กัน ไม่มีการแบ่งงานกันทำเป็นเฉพาะ ประสิทธิภาพการผลิตจึงต่ำและไม่ค่อยมีผลผลิตส่วนเกินหรือมีก็แต่น้อย ทว่าเพียงพอต่อการดำรงอยู่ของชีวิตในชุมชน

ระบบกรรมสิทธิ์ในวิถีการผลิตแบบเอเชีย เป็นระบบกรรมสิทธิ์ชุมชน กล่าวคือกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินเป็นของชุมชน ปัจเจกชนไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินที่ตนทำการเพาะปลูก ทว่าที่ดินทั้งหมด เป็นทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน แต่ละบุคคลมีเพียงสิทธิ์ในการครอบครองเพื่อทำประโยชน์จากที่ดินและการครอบครองนี้จะทำได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นเป็นสมาชิกของชุมชนเท่านั้น

เนื่องจากพื้นฐานการผลิตของชุมชนคือเกษตรกรรม ปัจจัยการผลิตที่จำเป็นจึงได้แก่ ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนและคนจะเข้าถึงปัจจัยการผลิตนี้ได้ก็โดยผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชนเท่านั้น ทำให้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนด้วยพันธะที่ผูกพันแน่นหนา ไม่สามารถปลีกตัวออกจากชุมชนได้ เพราะการปฏิเสธชุมชนก็หมายถึง การปฏิเสธสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับการทำการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพไปด้วยพร้อม ๆ กัน

ในสภาวะที่พลังงานการผลิตอยู่ในระดับต่ำ บุคคลต้องเข้าถึงปัจจัยการผลิตโดยผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชน และมีการแบ่งงานกันทำในขนาดที่จำกัด ซึ่งก็ส่งผลให้มีการผลิตส่วนเกินจำกัดไปด้วยนี้ ทุกคนในชุมชนจึงมีความเท่าเทียมกันในแง่ของการดำรงชีวิต และหัวหน้าครอบครัวก็มีความเท่าเทียมกันในแง่ของสถานภาพทางสังคมด้วย

อย่างไรก็ดีในชุมชนก็ยังมีภารกิจส่วนรวมบางอย่างที่มีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของชุมชนโดยรวม เช่น งานหัตถกรรม งานดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย งานกำหนดเวลา

สำหรับกิจกรรมการเพาะปลูก งานควบคุมปริมาณน้ำ เป็นต้น ชุมชนต้องการให้คนบางคนในหมู่บ้าน ประกอบภารกิจเหล่านี้ ภายในหมู่บ้านจึงมีการแบ่งงานกันทำขึ้นในระดับหนึ่งที่ไม่สูงมากนักเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นร่วมกันของชุมชน และชุมชนจะเป็นผู้รับค่าใช้จ่าย สำหรับการดำรงชีพของผู้ที่ไม่ได้ทำการผลิตเพื่อการยังชีพของตนเหล่านั้น

โดยการจัดโครงสร้างของชุมชนในลักษณะนี้ ทำให้ความเพียงพอในตนเองของชุมชนขยายขอบเขตรวมไปถึงกิจการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของชุมชนด้วย ชุมชนได้อาศัยส่วนเกินของชุมชนรองรับความต้องการในส่วนนี้ได้ด้วยตัวของชุมชนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยภายนอกมากนัก ชุมชนจึงมีลักษณะเป็นองค์กรอิสระซึ่งดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการผลิตซ้ำตัวเองได้ด้วยตัวของตัวเอง และมีการติดต่อกับภายนอกที่จำกัด แต่ละชุมชนจึงมีลักษณะเป็นโลกของตัวเองและไม่ขึ้นแก่กัน

การแบ่งงานในชุมชนซึ่งยังมีขนาดที่จำกัดนี้ เป็นรูปแบบเบื้องต้นของการเกิดชุมชนขึ้นในหมู่บ้าน บางแห่งอาจมีระบบวรรณะและมีทาสด้วย แต่การมีชุมชนขึ้นนี้ ยังไม่ได้พัฒนาไปจนถึงขั้นของการแบ่งแยกเป็นชนชั้นเจ้าของปัจจัยการผลิตและชนชั้นที่ไร้ปัจจัยการผลิต เพราะระบบหมู่บ้านบนพื้นฐานของกรรมสิทธิ์ชุมชนยังคงเข้มแข็งอยู่ จึงยังไม่มี ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นเกิดขึ้นในหมู่บ้าน การเกิดชุมชนจึงไม่ใช่ลักษณะหลักของหมู่บ้าน ไม่สามารถทำลายลักษณะความเป็นชุมชน ซ้ำยังถูกบดบังโดยลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้านอีกด้วย

กลไกต่าง ๆ ของระบบหมู่บ้านในวิถีการผลิตแบบเอเชียได้พัฒนาสืบเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้ระบบอุดมการณ์สอดคล้องและสนับสนุนต่อระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ในชุมชนอย่างเข้มแข็ง ตั้งแต่ในระดับที่พื้นฐานที่สุด คือระดับของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติไปจนถึงระดับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน รูปแบบของเทคนิควิธีการผลิต ลักษณะการแบ่งงานกันทำในระดับครัวเรือนจนถึงระดับชุมชน รูปแบบของการผลิตและจัดสรรส่วนเกินเพื่อตอบสนองภารกิจส่วนรวม ตลอดจนรูปแบบในการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกล้วนแต่วางพื้นฐานอยู่บนกลไกของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกด้านอุดมการณ์ ซึ่งมีความหมายเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันต่างส่งผลกระทบต่อถึงกันและกันอย่างใกล้ชิด

เมื่อหมู่บ้านเติบโตขยายใหญ่ขึ้น ก็จะมีการอพยพโยกย้ายผู้คนบางส่วนออกไปตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ ซึ่งมีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนกับหมู่บ้านเดิม วิถีการผลิตแบบเดิม มีโครงสร้างความสัมพันธ์แบบเดิมและมีระบบอุดมการณ์แบบเดิม ชุมชนหมู่บ้านจึงมีการขยายตัวในเชิงปริมาณ ทว่าในลักษณะในเชิงคุณภาพของหมู่บ้านยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลงหรือมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ซึ่งเกิดอย่างเชื่องช้ามากและไม่มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นชุมชนแบบใหม่อย่างชัดเจน

โดยนัยดังกล่าวนี้ หมู่บ้านในวิถีการผลิตแบบเอเชียถูกมองว่าหยุดนิ่งและเติบโต แบบพืชผัก คือมีการขยายขนาดแต่ไม่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง จึงเป็นพื้นฐานให้วิถีการผลิตแบบเอเชียมีลักษณะสถิติไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นวิถีการผลิตแบบทุนนิยมได้

2. รัฐ

เมื่อพลังการผลิตพัฒนาสูงขึ้น ประชากรหนาแน่นขึ้นและมีจำนวนชุมชนเพิ่มมากขึ้นแต่ละชุมชนต่างก็ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงผลประโยชน์ของตน ผลประโยชน์ของ

ชุมชนเหล่านี้มีทั้งที่เป็นประโยชน์ร่วมกันและขัดแย้งกัน จึงทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการดูแลประสานประโยชน์ของทุก ๆ ชุมชนขึ้น ความจำเป็นอันนี้ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำในรูปแบบใหม่ คือ มีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ส่วนรวมระหว่างชุมชน

ในขณะที่ชุมชนหมู่บ้านอื่น ๆ ยังคงมีลักษณะเหมือนเดิมหรือเหมือนกัน องค์กรใหม่ที่ถูกตั้งขึ้นมานี้มีรูปร่างลักษณะที่แตกต่างกันออกไปและมีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านในรูปแบบที่พิเศษออกไปจากเดิมและในไม่ช้าก็ค่อย ๆ แยกตัวออกไปเป็นอิสระจากชุมชนอื่น ๆ โดยผ่านการสืบทอดหน้าที่ภายในตัวองค์กรนั่นเอง ซึ่งก็เป็นการสืบทอดอำนาจไปด้วยพร้อม ๆ กัน ทั้งยังค่อย ๆ พัฒนาตัวเองขึ้นไปในระดับที่สูงขึ้นซับซ้อนมากขึ้น มีอำนาจมากขึ้นในฐานะของรัฐในที่สุด

ในวิถีการผลิตแบบเอเชีย รัฐอ้างตนเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดครอบทับลงไปบนกรรมสิทธิ์ของชุมชนอีกทีหนึ่ง รัฐจึงเป็นเสมือนชุมชนใหญ่ที่รวมชุมชนทั้งหมดเอาไว้ด้วยกัน การอ้างสิทธิ์ของของรัฐนี้นำมาซึ่งความชอบธรรมในการดึงดูตส่วนเกินจากหมู่บ้านเพื่อนำมาหล่อเลี้ยงรัฐเอง ส่วนเกินที่ถูกดึงมานี้อยู่ในรูปของภาษีที่ชุมชนต้องจ่ายให้กับรัฐ ในขณะที่เดียวกันก็ถือเป็นเสมือนค่าเช่าที่รัฐเรียกเก็บจากชุมชน อันเนื่องมาจากการเข้าไปใช้ที่ของรัฐไปด้วยพร้อม ๆ กัน ภาษีหรือค่าเช่านี้จึงมีลักษณะเหมือนกันสองด้านของเหรียญเดียวกัน ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับหมู่บ้าน

ภาษีหรือค่าเช่า นี้เป็นส่วนเกินที่รัฐเรียกเก็บจากชุมชน ไม่ใช่ปัจเจกบุคคล ในชุมชนหมู่บ้านนั้น รัฐจึงติดต่อโดยตรงเฉพาะกับตัวหัวหน้าหมู่บ้าน ซึ่งแสดงบทบาทเป็นประตูหรือช่องทางผ่านของส่วนเกินจากหมู่บ้านไปสู่รัฐ โดยที่รัฐไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวหรือจัดการผลิตและแจกจ่ายภายในหมู่บ้านเลย หัวหน้าหมู่บ้านจึงมีฐานะพิเศษ กล่าวคือ เป็นตัวแทนของหมู่บ้านในสายตาของรัฐ และเป็นตัวแทนของการสื่อสารกับรัฐในสายตาของคนในหมู่บ้านไปด้วยพร้อม ๆ กัน

ส่วนเกินที่หมู่บ้านส่งให้กับรัฐนี้อยู่ในหลายรูปแบบ คือ อยู่ในรูปของแรงงาน ซึ่งเป็นรูปแบบที่พื้นฐานที่สุด ในรูปของผลผลิตส่วนเกินของชุมชน และในรูปของเงินตรา ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีอยู่จำกัดที่สุด ส่วนเกินเหล่านี้เป็นผลประโยชน์หรือรายได้โดยตรงของรัฐ ซึ่งถูกรัฐผูกขาดโดยสิ้นเชิงและรัฐใช้จ่ายรายได้นี้ไปเพื่อหล่อเลี้ยงให้กับรัฐสามารถดำรงอยู่ได้ นอกจากรัฐยังมีกลุ่มคนอีกมากมายหลายกลุ่ม ซึ่งเข้ามาทำงานให้กับรัฐในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ที่รัฐให้ กลุ่มคนเหล่านี้จึงไม่ใช่ผู้ที่ทำการขูดรีดส่วนเกินด้วยตัวเอง ทว่าเข้าถึงส่วนเกินได้โดยผ่านรัฐอีกต่อหนึ่ง

โครงสร้างทางการเมืองของสังคมเอเชียที่มีการรวมศูนย์อำนาจของรัฐ มีบทบาทอย่างยิ่งในการกำหนดลักษณะทางอุดมการณ์ของสังคมโดยรวม กล่าวคือ อำนาจทางการเมืองรวมถึงตัวผู้นำเบ็ดเสร็จกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นตัวแทนของสวรรค์ พระเจ้าหรือเทพเสียงเอง และในทางกลับกัน ศาสนาถูกทำให้เป็นการเมืองไปด้วยพร้อม ๆ กัน โครงสร้างส่วนบนอันประกอบด้วยกำลังอำนาจของรัฐควบคู่กับระบบอุดมการณ์ของสังคมนี้เอง ที่เป็นกลไกหลักในการขูดรีดส่วนเกินจากชุมชนหมู่บ้าน จัดเป็นกลไกนอกภาคเศรษฐกิจ และกลไกอันนี้วางพื้นฐานอยู่บนการอ้างกรรมสิทธิ์ของรัฐเหนือที่ดิน ครอบทับลงไปบนระบบกรรมสิทธิ์ชุมชนของหมู่บ้านอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งมักถูกพิจารณาว่าเป็นลักษณะหลักของวิถีการผลิตแบบเอเชีย

3. พลังการผลิต

วิธีการผลิตแบบเอเชียมักถูกกล่าวถึงว่ามีพลังการผลิตที่ต่ำ เมื่อเทียบกับวิธีการผลิตแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการผลิตแบบทุนนิยมอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันกับพลังการผลิตของชุมชนในยุคบุกเบิก มีการพัฒนาขึ้นมาน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงแต่ในความจำเป็นจริงแล้ว วิธีการผลิตแบบเอเชียมีทิศทางการพัฒนาพลังการผลิตเป็นของตัวเอง ไม่ใช่ว่ามีระดับพลังการผลิตที่ต่ำหรือแทบไม่มีการพัฒนาขึ้นมาเลย

โดยพื้นฐานแล้ว พลังการผลิตในวิธีการผลิตแบบเอเชียนี้ วางตัวอยู่บนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก ปัจจัยทางธรรมชาติทรัพยากร รวมถึงระบบนิเวศ มีผลอย่างมากต่อการผลิตชาวบ้านต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติทุกขั้นตอน เทคนิควิธีการและเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบง่าย ๆ ใช้ประโยชน์จากสภาพที่เป็นอยู่ของธรรมชาติโดยไม่ได้มุ่งเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาตินั้น ให้เข้ากับความต้องการของตน ลักษณะการผลิตของชุมชนจึงเป็นการผลิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกัน เป็นความยั่งยืนไม่ทำลายล้างธรรมชาติอันเป็นรากฐานทางทรัพยากร ซึ่งก็คือ รากฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านเอง ชุมชนทำการผลิตอย่างเรียบง่ายด้วยสายตาวินิจฉัยลักษณะเป็นการปรับตัว เพื่อให้รากฐานคงอยู่ เพื่อให้อยู่รอดในระยะยาว เป็นแนวการผลิตที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยมุ่งจะประนีประนอมกับสภาพธรรมชาติมากกว่าที่จะรุกทำลาย

การหาเก็บจากธรรมชาติ ที่เป็นรากฐานที่มั่นคงสำหรับความเพียงพอของชุมชน ชุมชนหมู่บ้านจึงต้องมียังน้อยก็ป่าเล็ก ๆ และแหล่งน้ำ เพื่อหนุนรับการดำรงอยู่ของชุมชนเอาไว้ ดังจะเห็นจากการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนเผ่าต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพภูมิประเทศอย่างไร หรือมีภูมิอากาศอย่างไร หรือมีภูมิอากาศที่แห้งแล้งสักเพียงใดก็ตาม และการหาเก็บจากธรรมชาตินี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรชุมชน ในแง่ที่ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนที่มีความยืดหยุ่น สามารถด้านทางวิกฤตการณ์ต่าง ๆ จากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยจากธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ได้อย่างดี เป็นต้น

เหนือขึ้นมาจากการหาเก็บจากธรรมชาติก็คือ การทำเกษตรกรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานหลักของการดำรงชีวิต เกษตรกรรมเกิดขึ้นมาในสังคมมนุษย์เพื่อประกันว่าจะมีอาหารและสิ่งจำเป็นใช้อย่างเพียงพอและทันเวลา การปลูกพืชเริ่มเข้ามาทดแทนการเก็บพืชผักจากป่าเพียงอย่างเดียว และการเลี้ยงสัตว์ก็เริ่มเข้ามาทดแทนการล่าสัตว์ในทำนองเดียวกัน โดยเกษตรกรรมมนุษย์จึงสามารถควบคุมปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีชีวิตรอดของตนเองได้มากขึ้น เกษตรกรรมมีจุดมุ่งหมายคือ ความเพียงพอ ไม่ใช่ความเกินพอ อันจะทำให้สมดุลในธรรมชาติถูกรบกวนและย้อนกลับมาสั่นคลอนความอยู่รอดของมนุษย์ในที่สุด

โดยความมุ่งหมายนี้ ทุกครัวเรือนจึงทำการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความเพียงพอของตนเอง ไม่จำเป็นต้องผลิตเป็นปริมาณมากเพราะไม่ได้เกิดผลประโยชน์ต่อใคร ไม่ได้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งยังทำให้เกิดปัญหาเสียด้วยซ้ำ เพราะการที่พื้นที่เกษตรเพิ่มขึ้นย่อมหมายถึง พื้นที่ป่าสำหรับการหาเก็บต้องลดลงไปด้วย

ยังคงมีบางสิ่งบางอย่างที่หมู่บ้านไม่สามารถผลิตได้ด้วยตนเอง แต่ต้องนำมาจากภายนอกจากแหล่งที่มีอยู่ เช่น เกลือและแร่เหล็ก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรที่มีอยู่เฉพาะในบางพื้นที่ที่ว่าเป็นที่ต้องการในหลายพื้นที่ สภาพการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางไกลมาตั้งแต่สมัยโบราณ คนบางกลุ่มหรือชนเผ่าบางเผ่าดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเดินทางค้าขายระหว่างถิ่นต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันและมีทรัพยากรไม่เหมือนกัน คนเหล่านี้เองที่เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารกับชุมชนอื่น ๆ ของแต่ละชุมชน นอกจากสื่อสารผ่านขบวนการค้าขายแล้ว ในหลายกรณีก็มีการติดต่อกันเองโดยตรงระหว่างคนในต่างชุมชนด้วย เช่น ชุมชนตากคนบนเขาสามารถติดต่อกับชุมชนที่ราบและชุมชนริมทะเลได้โดยเดินทางมาตามลำน้ำ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนไม่ใช่โลกที่ปิดตายเลยทีเดียว แต่ยังมีการติดต่อสื่อสารกับภายนอกอยู่อย่างสม่ำเสมอ แม้อาจจะสังเกตได้ยากและไม่ชัดเจนนักก็ตาม และการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนนี้ ได้มีบทบาทอย่างมาก ทั้งในด้านของการพัฒนารูปแบบการผลิต และในด้านของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม กล่าวคือ เทคนิควิธีการใหม่ ๆ จากชุมชนหนึ่งก็จะสามารถถ่ายทอดถึงชุมชนอื่นๆ ได้ และในทางระบบความคิดเชื่อถือก็เป็นไปได้ในทำนองเดียวกัน ชุมชนจึงไม่ใช่โลกที่ปิดและแยกต่างหากออกจากกันดังที่อาจถูกสังเกตได้ในเวลาสั้น ๆ จากสายตาของคนภายนอกที่ไม่เข้าใจความเป็นชุมชนมากพอจึงเป็นที่มาของสาเหตุต่าง ๆ

4. ความสัมพันธ์ทางการผลิต

ลักษณะของความสัมพันธ์ทางการผลิตในวิธีการผลิตแบบเอเชียก็คือความเป็นชุมชน ชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความอยู่รอดของทุกคน ในท่ามกลางการพัฒนาพลังการผลิตแบบค่อยเป็นค่อยไปนี้ มนุษย์ต้องเผชิญกับภัยอันตรายจากธรรมชาติมากมาย ไม่ว่าจะเป็นจากสัตว์ป่า โรคภัยไข้เจ็บ ความแห้งแล้ง ตลอดจนคลื่นลมและพายุ สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์เอาตัวรอดได้ก็คือ ความร่วมมือกันชุมชนจึงเป็นสถาบันหลักที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองคนในชุมชนให้อยู่รอดปลอดภัยได้ ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงมีพื้นฐานอยู่บนปรัชญาชีวิตชุมชน

ปรัชญาชีวิตชุมชนในวิธีการผลิตแบบเอเชียนี้ สัมพันธ์กับระบบเครือญาติอย่างใกล้ชิดชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกันจะสืบเชื้อสายมาจากเถือกเขาเหล่ากออันเดียวกัน เป็นญาติพี่น้องกันชุมชนจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับครอบครัวใหญ่ ที่มีสมาชิกหลายชั่วคน หลายกิ่งก้านสาขาอาศัยอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และรักใคร่กลมเกลียวกัน โลกทัศน์ว่าด้วยชีวิตชุมชนได้แฝงอยู่ในแทบทุกกิจกรรม นับตั้งแต่ระเบียบทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีไปจนถึงฐานที่สุดคือการผลิต ชาวบ้านจะมีการช่วยเหลือกันในการทำการเพาะปลูก อาจมีระบบจัดสรรปันน้ำกัน ช่วยกันในการก่อสร้างบ้านเรือน มีแนวความคิดเกี่ยวกับความกตัญญู การเคารพอาวุโส เป็นต้น

มีแง่คิดในการสังเกต คือ การพัฒนาขึ้นมาของพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีผลกระทบต่อกันและกันอยู่ตลอดเวลา โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การพัฒนาระบบสังคมที่เข้มแข็งและดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ความก้าวหน้าในกระแสพัฒนาการวิถีนี้นี้ จึงได้ความกลมกลืนเป็นองค์รวมของระบบชุมชน ที่ทำให้หมู่บ้านและชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุขได้ในระยะยาว

โดยสรุป แนวคิดวิธีการผลิตและระบบความสัมพันธ์ในชุมชน ตั้งแต่ในระดับที่พื้นฐานที่สุด คือ ระดับของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติไปจนถึงระดับความสัมพันธ์ระหว่าง

คนกับคน ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางสังคมเป็นแบบเครือญาติ รูปแบบของเทคนิควิธีการผลิต ลักษณะการแบ่งงานกันทำ หน้าที่ในระดับครัวเรือนจนถึงระดับชุมชน รูปแบบของการผลิตที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางธรรมชาติ การยึดหยุ่นกับธรรมชาติ การถือครองที่ดินของคนในชุมชน และการจัดสรรส่วนเกินเพื่อตอบรับภารกิจส่วนรวม ตลอดจนรูปแบบในการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก และการเข้ามาของรัฐ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำไปใช้เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและเพื่อสร้างแนวคำถามในประเด็นของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน การรวมกลุ่มทางสังคม ลักษณะทางสังคม การประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งเรื่องของแรงงาน เครื่องมือและวิธีการผลิต การแบ่งงานและหน้าที่ของคนในครอบครัวตลอดจนคนในชุมชนบางสระแก้ว การติดต่อกับสังคมภายนอก ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงรายละเอียดภายใต้กรอบแนวคิดนี้

ทฤษฎีสองระบบ เป็นทฤษฎีจากการสังเคราะห์ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2545) ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนบางสระแก้วได้ดังนี้

1. ต้องมองเศรษฐกิจชุมชนเป็นอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่งต่างหากไปจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เนื่องจากชุมชนมีกำเนิดและประวัติความเป็นมาของตนเอง มีกลไกของตัวเอง อีกทั้งเป็นเศรษฐกิจของทั้งเขตและประเทศ ไม่ใช่เศรษฐกิจเฉพาะท้องถิ่น เชื่อมโยงกันด้วยกลไกเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ลักษณะความเป็นสองระบบกินครอบคลุมทั่วประเทศ การมองแยกเศรษฐกิจชุมชนออกมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมไม่ใช่เรื่องง่าย ต่อไปนี้เราจะต้องสามารถแยกชุมชนออกจากระบบทุน สามารถแข่งขันและเห็นด้านที่ชุมชนจัดการกับชีวิตของตนเอง แบบที่ไม่ได้คิดถึงหรือคิดพึ่งระบบทุน สิ่งเหล่านี้คือชีวิตแท้ของชาวบ้าน เป็นวิธีมองโลกวิธีคิดระบบทุน วิธีคิดแบบที่เห็นว่าข้าวของทุกอย่างเป็นสินค้า เรื่องนี้สำหรับคนชั้นกลางจะทำได้ค่อนข้างยาก ยากยิ่งกว่าคิดตัดรัฐออกจากชุมชนบ่อยครั้งเราไม่รู้ตัวว่ากำลังใช้วิธีมองจากระบบทุน หรือเอาระบบทุนเข้าไปเกี่ยวข้องกับประมงอยู่ร่ำไป ทฤษฎีสองระบบจะคอยย้ำเตือนให้ระมัดระวังในเรื่องนี้

2. ต้องศึกษาการติดต่อและการปะทะระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เศรษฐกิจชุมชนไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวและปฏิสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชุมชนอีกแห่งหนึ่งด้วยตนเองเท่านั้น ระบบเศรษฐกิจชุมชนอยู่คู่กับระบบทุนนิยมทฤษฎีสองระบบให้ภาพว่านอกจากมีสองระบบแยกต่างหากแล้ว ทั้งสองระบบยังอยู่ในเวลาและสถานที่เดียวกันด้วย การอยู่คู่ขนานกันของสองระบบ ทำให้จำเป็นต้องศึกษาปัญหาการปะทะกันของระบบแยกต่างหากแล้ว ทั้งสองระบบยังอยู่ในเวลาและสถานที่เดียวกันด้วย การอยู่คู่ขนานกันของสองระบบ ทำให้จำเป็นต้องศึกษาปัญหาการปะทะกันของระบบทุนกับระบบชุมชน และผลต่อแต่ละระบบ และต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ยิ่งในสมัยปัจจุบันที่การติดต่อและปะทะกันเช่นว่านี้มีเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งต้องศึกษาเรื่องนี้อย่างมาก ผลการติดต่อปะทะนี้จะกำหนดเส้นทางการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของประเทศ

3. เศรษฐกิจสองระบบไม่ใช่ปรากฏการณ์ชั่วคราว แต่จะดำรงอยู่เป็นเวลานาน วิชาเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปและวิชาพัฒนาเศรษฐกิจมักทำให้เขวหลงไปว่า ประเทศกำลังพัฒนา กำลังอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนผ่าน กำลังเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญ กำลังก้าวขึ้นไปจำเริญทางเศรษฐกิจ จะกลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เราจึงมักโน้มเอียงจะศึกษาระบบเศรษฐกิจทุน หรือ

ระบบเศรษฐกิจเงินตรา หรือส่วนการผลิตที่เข้าสู่การค้าหรือคิดเป็นเงินตราได้เป็นหลัก หรือการศึกษาตัวเลขรวมของประเทศและการเปลี่ยนแปลงในตัวเลขเหล่านั้น ขณะที่ผู้คนของประเทศจำนวนมากอยู่ในระบบชนบท เศรษฐกิจแบบพอเพียงผลิตเพื่อบริโภคเองของเราไม่ได้ถูกรายงานหรือเมื่อใดที่รายงานก็เป็นรายงานเป็นส่วนต่อเติมส่วนตึงผนวกเข้ากับระบบทุนนิยมอยู่เรื่อยไปวิธีมองเช่นนี้เป็นการเหมารวมสองระบบเข้าด้วยกันภาพเศรษฐกิจของประเทศในลักษณะรวม และให้ความสำคัญน้อยแก่ระบบแห่งชุมชนเช่นกัน จึงไม่ใช่ภาพชีวิตที่เป็นจริงของผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศเราไม่ควรหลงไปว่าประเทศกำลังจะกลายเป็นระบบทุนที่พัฒนาแล้วในทุกส่วนทฤษฎีสองระบบในแนวคิดที่เราต้องมองเศรษฐกิจไทยแยกเป็นสองระบบก่อนแล้วจึงมองต่อไปว่าระบบสองมาติดต่อกันอย่างไร (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545)

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวคิดทฤษฎีสองระบบมองว่า ชุมชนสามารถปรับตัวให้คงอยู่ได้ท่ามกลางการขยายตัวของระบบทุนนิยม

2.1.3.3 ทฤษฎีเศรษฐกิจแบบชาวนา

ทฤษฎีเศรษฐกิจแบบชาวนา (Peasant Economy Theory) ของชยานอฟ เป็นทฤษฎีที่สร้างขึ้นจากข้อมูลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมาก สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับแรกเป็นทฤษฎีว่าด้วยพฤติกรรมการประกอบเกษตรกรรมของชาวนาในระดับครอบครัว อีกระดับหนึ่งเป็นเศรษฐกิจระดับประชาชาติ เขามีความเห็นที่เศรษฐกิจของชาวนาเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างไปจากระบบทุนนิยมโดยสิ้นเชิง ในระบบทุนนิมนั้นที่ดินและแรงงานเป็นปัจจัยแปรผัน ซึ่งนายทุนนำมาสร้างเป็นผลกำไร โดยรวมกับทุนที่เขามีอยู่และพิจารณาว่าทุนเป็นปัจจัยคงที่แต่ในระบบเศรษฐกิจแบบชาวนาแรงงานภายในแต่ละครอบครัวเป็นปัจจัยคงที่ซึ่งจะกำหนดการเปลี่ยนแปลงในขนาดของทุนและที่ดิน ดังนั้นทั้งทุนและที่ดินจึงเป็นปัจจัยแปรผัน นอกจากนี้แรงจูงใจในการผลิตของชาวนาก็ยังมีความแตกต่างไปจากแรงจูงใจของนายทุนเป้าหมายในการผลิตของชาวนาก็เพื่อต้องการสิ่งอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต้องใช้ภายในครอบครัว ชาวนาอยากกินและใช้สิ่งใดก็จะทำการผลิตสิ่งนั้นและต้องการผลผลิตในการบริโภคจำนวนเท่าไรก็จะทำการผลิตในปริมาณที่เพียงพอแน่นอน ส่วนนายทุนจะทำการผลิตเพื่อแสวงหาผลกำไรสูงสุดอะไรที่ขายได้และมีผลกำไรสูงก็จะผลิตสิ่งนั้น นอกจากนี้ปริมาณการผลิตของนายทุนมิได้ถูกกำหนดจากความต้องการบริโภคแต่เกิดจากอุปสงค์ของตลาด (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533)

ชยานอฟมีความเห็นว่า ชาวนาจะเพิ่มความพยายามในการทำนาได้ถ้าหากเขาเชื่อว่าก่อให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้นอันจะนำไปใช้ขยายการบริโภคและการลงทุน แต่ชาวนาจะไม่ทำงานหนักเกินกว่าจุด ๆ หนึ่งซึ่งเป็นจุดที่เขาเห็นว่าความเบื่อบริการในการทำงานหนักหน่วงเกินไปมีน้ำหนัมากกว่าความต้องการสิ่งอุปโภคบริโภค กลไกทางสังคมเหล่านี้จะไปกำหนดพฤติกรรมการผลิตของชาวนา ซึ่งชยานอฟเรียกกลไกนี้ว่า “สภาวะดุลยภาพระหว่างผู้บริโภคกับผู้ทำการผลิต” (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533)

ระบบเศรษฐกิจแบบชาวนาของชยานอฟมีเทคโนโลยีในระดับสังคมชาวนาที่เรียกว่า “จีวแต่แจว” หรือ “เทคโนโลยีทางสายกลาง” นั่นเอง แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่ารายได้ของชาวนาสามารถเพิ่มขึ้นได้โดยการดูดซับแรงงานภายในครอบครัวมากขึ้น จากการเพาะปลูกบนพื้นที่

ขนาดเล็ก ขยายออฟเห็นว่าไม่เพียงแต่เทคโนโลยีของชาวนาจะเหมาะสมเท่านั้นแต่มีประสิทธิภาพสูงกว่าและสามารถแข่งขันได้มากกว่าการผลิตขนาดใหญ่แบบทุนนิยมเพราะการผลิตขนาดเล็กของชาวนามีลักษณะยืดหยุ่นมาก เมื่อเกิดสภาวะวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น ฟาร์มขนาดใหญ่ของนายทุนล่มจม แต่ฟาร์มของชาวนาสามารถอยู่รอดได้ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533)

แนวคิดมาร์กซิสต์คลาสสิก ว่าด้วยปัญหาชาวนาของมาร์กซ์และเลนิน มองถึงการขยายตัวของทุนนิยมกับการเบียดขับชาวนาขนาดเล็ก มีความเห็นว่าการผลิตขนาดเล็กโดยใช้แรงงานภายในครอบครัวของชาวนาเป็นระบบการผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับการผลิตแบบไร่ขนาดใหญ่ซึ่งใช้แรงงานรับจ้างและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างการผลิตสองแบบท่ามกลางการขยายตัวของความสัมพันธ์เชิงสินค้าทั้งในระดับกว้างและระดับเล็กจะก่อให้เกิดการเบียดขับชาวนาขนาดเล็กออกจากเงื่อนไขแห่งแรงงานหรือปัจจัยการผลิตและกลายเป็นแรงงานรับจ้างในที่สุด ในทฤษฎีของมาร์กซ์จะให้ความสำคัญกับแนวคิดการสะสมทุนเบื้องต้นที่มีกระบวนการแยกผู้ผลิตโดยตรงออกจากกรอบครองเงื่อนไขแห่งแรงงานหรือปัจจัยการผลิตของตัวเอง โดยเปลี่ยนปัจจัยยังชีพและปัจจัยการผลิตให้กลายเป็นทุนและเปลี่ยนผู้ผลิตโดยตรงเป็นแรงงานรับจ้าง กระบวนการนี้ยังผลิตซ้ำแบบขยายการแยกขาดดังกล่าวให้มีขอบเขตกว้างขวางออกไปมากขึ้นเรื่อย ๆ การสะสมทุนเบื้องต้นสำหรับมาร์กซ์มิได้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรกรรมโดยตัวมันเอง แต่เป็นการทำความเข้าใจต่อบทบาทของชาวนาในการวางรากฐานให้กับการเติบโตของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม ตามทฤษฎีของมาร์กซ์การปฏิบัติในภาคเกษตรกรรมช่วงศตวรรษที่ 16 นั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในเมือง เพราะเป็นก้าวแรกของการสร้างตลาดภายในให้กับทุนอุตสาหกรรมเมื่อผู้ผลิตโดยตรงที่ถูกแยกขาดออกจากปัจจัยการผลิตต้องกลายเป็นองค์ประกอบทางวัตถุของทุนแปรผัน ขณะเดียวกันผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นวัตถุดิบของการผลิตภาคอุตสาหกรรมก็ต้องกลายมาเป็นองค์ประกอบทางวัตถุของทุนคงที่ นอกจากนี้การทำลายหัตถกรรมภายในครัวเรือนและการทำไร่ขนาดใหญ่โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างเป็นการสร้างตลาดภายในให้กับทุนอุตสาหกรรมทั้งสิ้น ด้วยพื้นฐานของการแยกหัตถกรรมออกจากเกษตรกรรมภายในครัวเรือนและแยกขาดผู้ผลิตโดยตรงออกจากปัจจัยการผลิตทำให้การผลิตภาคอุตสาหกรรมขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โดยมาร์กซ์ได้กล่าวไว้ในผลงาน “The Communist Manifesto” ว่า กลุ่มคนระดับล่างของชนชั้นกลาง เช่น พ่อค้าขนาดเล็ก ร้านค้ารายย่อย พ่อค้าปลีกหัตถกรรมและชาวนา ทั้งหมดต่างค่อย ๆ จนหายกลายเป็นกรรมาชีพ เหตุผลบางส่วนเป็นเพราะทุนขนาดเล็กของพวกเขานั้นมีขนาดไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่และจบดิ่งจากการแข่งขันกับนายทุนใหญ่ เหตุผลอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะความชำนาญเฉพาะด้านของพวกเขาไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดจากการใช้วิธีการผลิตแบบใหม่ ดังนั้นสมาชิกใหม่ ดังนั้นสมาชิกใหม่ของชนชั้นกรรมาชีพจึงมาจากทุกๆชนชั้นของประชากร (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533)

2.1.3.4 ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวใหม่

ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวใหม่ (Neo-marxism) ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ระบบต่าง ๆ ดังนี้

1. ในระบบเศรษฐกิจเราจะต้องให้ความสำคัญในการวิเคราะห์เรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งจะมีทั้งมิติของความสอดคล้องกันและความขัดแย้งดำรงอยู่ ในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจผู้คน 2 ฝ่ายย่อมได้รับผลประโยชน์มากกว่าความเลื่อมล้ำในการแบ่งผลประโยชน์นี้ย่อมมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนเหล่านี้

2. ในการวิเคราะห์เรื่องการแลกเปลี่ยนและการแบ่งผลประโยชน์เราอาจมองไปที่การกระทำและพฤติกรรมของมนุษย์ ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลหรือเป็นกลุ่มชนก็ได้ มาร์กซ์เน้นการวิเคราะห์เรื่อง “ชนชั้นทางเศรษฐกิจ” เช่น ชนชั้นแรงงานกับชนชั้นนายทุน โดยมองว่ากลุ่มคนที่อยู่ในชนชั้นใดชนชั้นมีแนวโน้มที่มีพฤติกรรมเหมือนกัน มีความต้องการและความใฝ่ฝันเหมือนกัน มีวิถีชีวิตและโอกาสเหมือนกัน ผลประโยชน์ที่แตกต่างระหว่างชนชั้นมักก่อให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น เช่น แรงงานกับทุน เป็นต้น

3. ในระบบเศรษฐกิจจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังเช่นในระบบทุนนิยม การสะสมทุนจะเป็นตัวจักรสำหรับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง การสะสมทุนก่อให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมอันนำไปสู่การเจริญเติบโตของเมืองใหญ่ วิถีชีวิตแบบใหม่เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับแบบแผนการบริโภคที่เน้นความฟุ้งเฟ้อ ซึ่งกระตุ้นให้มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง

ทฤษฎีนี้อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงภายในการก่อรูปทางเศรษฐกิจสังคมในชนบทนั้นระบบทุนนิยมมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตก่อนทุนนิยมอย่างลึกซึ้ง ชาวนาต้องนำผลผลิตไปขายในตลาดเพื่อนำเงินตรามาจ่ายภาษีให้แก่รัฐและซื้อสินค้าหัตถกรรมที่พวกเขาเลิกทำการผลิตเอง รายได้รูปตัวเงินจากการขายพืชผลและแรงงานเริ่มมีความสูงขึ้นขณะที่การใช้แรงงานรวมหมู่ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านเริ่มอ่อนตัวลง ความสัมพันธ์เชิงค่าจ้าง การเช่าที่ดิน การทำนาแบบแบ่งกึ่งและการลงทุนทางสังคมเริ่มพัฒนาขึ้น ทั้งยังมองถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเศรษฐกิจ (การแย่งยึดส่วนเกิน) ที่แยกออกจากอำนาจทางการเมือง (อำนาจรัฐ) แล้วอำนาจทางเศรษฐกิจตกอยู่ในกำมือของกลุ่มทุนที่หลากหลายรวมทั้งทุนเจ้าที่ดินด้วย ส่วนอำนาจทางการเมืองที่ผู้แย่งยึดส่วนเกินโดยตรงเคยมีในอดีตต้องสูญเสียไปให้แก่อำนาจรัฐระบุมุสลิมใหม่ การครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินจำนวนมากหากไม่ทำการผลิตเองและไม่ยอมปล่อยให้กลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่าก็สามารถนำมาแบ่งให้ผู้อื่นเช่าทำกิน ชาวนาเช่าเกิดขึ้นจากการที่เขาถูกแยกขาดออกจากปัจจัยการผลิต (ที่ดิน) และเข้าสู่ความสัมพันธ์เชิงค่าเช่ากับนายทุนเจ้าที่ดินอันเป็นความสัมพันธ์ตามสัญญา (Contractual Relationship) เป็นการบีบบังคับด้วยกลไกทางเศรษฐกิจ หมายความว่า ชาวนาไร้ที่ดินหากไม่เลือกขายพลังแรงงานเป็นกรรมมาชีพและหลีกเลี่ยงจากภาวะหิวโหยอดตายก็ต้องถูกบีบบังคับให้เข้าสู่ความสัมพันธ์เชิงค่าเช่าในที่สุด (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533)

2.1.3.5 ทฤษฎีสังคมวิทยาของพาร์สัน

พาร์สันยึดกรอบความคิดที่เรียกว่า Analytical Realism เป็นแนวในการสร้างทฤษฎีสังคมวิทยา เขาได้ใช้กรอบนี้ในการสร้างทฤษฎี โครงสร้างของการกระทำทางสังคม (The Structure of Social Action) พาร์สันเห็นว่า ทฤษฎีต่าง ๆ ในสังคมวิทยานั้นจะต้องพยายามใช้สิ่งที่จำกัดจำนวนหนึ่งที่เป็นตัวแทนด้านต่าง ๆ ของสภาพวัตถุวิสัยของสังคม สิ่งเหล่านี้จะต้องไม่สอดคล้องกับปรากฏการณ์แต่ละอย่าง แต่จะต้องสอดคล้องกับแก่นของปรากฏการณ์เหล่านั้น แยกปรากฏการณ์เหล่านั้นออกจากกันได้ และเมื่อนำมารวมกันจะเป็นตัวแทนของความเป็นจริงทางสังคม

1. ลักษณะเด่นของกรอบความคิดของพาร์สัน อยู่ที่วิธีการใช้สิ่งที่ปนามธรรมเหล่านี้ในการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยา ซึ่งเป็นโลกแห่งความเป็นจริง สิ่งที่เราคาดหวังคือ กลุ่มสิ่งที่จัดเป็นระบบสำหรับวิเคราะห์ ซึ่งแสดงลักษณะสำคัญและเป็นระบบของจักรวาล โดยไม่ต้องมีข้อมูลประจักษ์มากมาย ทฤษฎีจะทำหน้าที่เบื้องต้นในการจัดชั้นแบ่ง ประเภทปรากฏการณ์ทางสังคมที่สะท้อนลักษณะสำคัญของการจัดระเบียบปรากฏการณ์เหล่านี้

2. ยิ่งกว่านั้นพาร์สันยังเน้นด้วยว่า ประพจน์เกี่ยวกับการมีอยู่หรือสภาพการณ์ข้อความสัมพันธ์และข้อความเชิงเหตุ (Associational and Causal Statements) อาจไม่เป็นตัวแทนความจริงของโลกทางสังคม จนกว่าจะได้มีการจัดชั้นในเชิงสังกัปของจักรวาลให้ได้เสียก่อน

3. ทฤษฎีการกระทำอาสานิยม (Voluntaristic Theory of Action) เป็นศูนย์รวมของสังกัปและฐานคติจากอรรถประโยชน์นิยม ปฏิฐานนิยมและจิตนิยม (Utilitarianism, Positivism and Idealism) ซึ่งนำมาสร้างทฤษฎีองค์การสังคมเชิงหน้าที่ขึ้น (Functional Theory of Social Organization) โดยในขั้นแรกอาศัยคติอาสานิยมมองการตัดสินใจของผู้กระทำทางสังคม (Normative Constraints) และสถานการณ์ (Situational Constraints Action) ดังนั้นการกระทำโดยเสรีหรือเชิงอาสา (Voluntaristic) จึงประกอบด้วยธาตุมูล ดังนี้

3.1 ผู้กระทำ หมายถึง ปัจเจกชน

3.2 เป้าหมาย ที่ผู้กระทำมุ่งประสงค์

3.3 วิธีต่าง ๆ ที่ผู้กระทำจะเลือกใช้เพื่อบรรลุเป้าหมาย

3.4 สถานการณ์ อันจะต้องนำเข้ามาพิจารณา ในการที่จะเลือกวิธีหนึ่งวิธีใดในการบรรลุเป้าหมาย

3.5 ตัวกำหนดเชิงบรรทัดฐาน อันได้แก่ ค่านิยมบรรทัดฐานทางสังคมและความคิดต่าง ๆ ซึ่งผู้กระทำจะต้องนำมาพิจารณาประกอบในการเลือกวิธีการบรรลุเป้าหมาย

3.6 การตัดสินใจโดยเสรี ภายใต้เงื่อนไขข้อบังคับหรือบรรทัดฐานและสถานการณ์

4. ความคิดเรื่องระบบการกระทำยุคต้น ระบบการกระทำ (System of Action) เกิดในบริบททางสังคม ซึ่งเป็นบริบทที่ผู้กระทำมีสถานภาพและแสดงพฤติกรรมตามที่สถานภาพกำหนดไว้ สถานภาพและบทบาทต่าง ๆ ในสังคมประสานสัมพันธ์กันในรูปของระบบต่าง ๆ หน่วยการกระทำจึงมีฐานะเป็นระบบการกระทำระหว่างกัน (System of Interaction) ซึ่งการกระทำ

ในที่นี้ คือ แสดงบทบาทของผู้กระทำประกอบไปด้วยผู้กระทำจำนวนมาก ซึ่งก็มีสถานภาพและแสดงบทบาทที่รวมกันเข้าเรียกว่า ระบบสังคม

5. พาร์สันสร้างระบบต่าง ๆ ขึ้น ระบบแรก คือ ระบบบุคคล คือ ระบบการกระทำระหว่างกัน หรือการกระทำระหว่างมนุษย์หลายคนที่มีลักษณะเป็นระบบ ระบบวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ เกณฑ์การปฏิบัติของสังคม ต่อมาเป็นระบบดินทรีย์ ได้แก่ พันธุ์และกระบวนการกระทำชีวภาพต่าง ๆ ในขั้นแรกระบบต่าง ๆ ตามความคิดของพาร์สันก็มีเพียงสามระบบเท่านั้น ต่อมาพาร์สันได้สร้างระบบที่สี่ขึ้น เรียกว่า ระบบสังคม ซึ่งเป็นระบบที่เขาในฐานะนักสังคมวิทยาจะต้องวิเคราะห์ระบบหลังนี้ แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างระบบสังคม ระบบบุคคลและระบบวัฒนธรรม และเขาได้พัฒนาความคิดของเขา โดยนำรายละเอียดในหนังสือชื่อ The Social System ที่เขียนขึ้นมาพิจารณารายละเอียด

2.1.4 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหัวข้อความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักการว่าด้วยความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม กระบวนการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

หลักใหญ่ของการพัฒนาในปัจจุบัน คือ เราจะพัฒนาอย่างไรให้รับกับกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาที่ถูกนำมากล่าวถึงอย่างแพร่หลาย คือ การพัฒนาอย่างไรที่ทำให้เกิดความยั่งยืน ความยั่งยืนมีหลายองค์ประกอบ และหลากหลายปัจจัย โดยในอดีตมีการพัฒนาที่ผิดทิศ ผิดทาง ทำให้การพัฒนาหยุดชะงัก ฉาบฉวย ไม่ยั่งยืน

พระพรหมคุณาภรณ์ (2554 : 12-13, 115-117) ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ในหลายประเด็นทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผิดทิศทาง คือ การทำให้เกิดทางตันของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน จนถึงแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยผู้วิจัยได้สรุปออกมาเป็นสาระสำคัญดังนี้

ทางตันของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เกิดขึ้นจากการเร่งรัดให้มีการพัฒนาโดยองค์การสหประชาชาติได้ตั้งเป็นนโยบายและประกาศใช้ ให้ในปี พ.ศ. 2503-พ.ศ. 2513 เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนา (Development Decade) จุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาสำคัญ 3 ด้านในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา คือ

1. ความยากจนขั้นแค้น (Poverty)
2. ความไม่รู้หนังสือ หรือความโง่เขลาเบาปัญญา (Ignorance)
3. ความเจ็บไข้ได้ป่วย มีโรคภัยไข้เจ็บมาก (Disease)

ระหว่างที่มีการพัฒนาขึ้นเป็นการใหญ่ โดยถือนโยบายสำคัญขององค์การโลก การพัฒนาตามนโยบายนั้นได้รับการปฏิบัติโดยประเทศต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย พร้อมกันนั้นในระหว่างที่เจริญในทางที่จะก้าวไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมนั้น นอกจากมีผลด้านบวกทำให้เกิดความเจริญด้านวัตถุขึ้นมากมายแล้ว ก็ปรากฏว่ามีผลด้านลบตามมาด้วย ในระยะแรกผลด้านลบนี้เด่นชัดออกมาในประเทศที่พัฒนาแล้ว คือ เกิดปัญหาสังคมและปัญหาจิตใจต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย จนท้ายที่สุดก็มาพบกับปัญหา สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม “ตอนที่เกิดปัญหาสังคมและปัญหาจิตใจนั้นก็ยิ่งพอ

รับไหว แต่พอเกิดปัญหาสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์คือโลกนี้จะอาศัยอยู่ไม่ได้ จึงถือว่าเป็นเรื่องร้ายแรงที่ไม่อาจทนต่อไปได้ ทำให้มีการตื่นตัวกันมากขึ้น แล้วจึงทบทวนการพัฒนาที่ตั้งกล่าวมาข้างต้นว่าเป็นอย่างไรกันแน่จึงเกิดผลด้านลบมากมายเช่นนี้ มีความผิดพลาดไม่ถูกต้อง จะต้องเปลี่ยนแปลงแนวการพัฒนาใหม่ที่เรียกชื่อในปัจจุบันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)”

ปัญหาที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ผิดพลาดนั้น มิใช่เป็นเพียงเรื่องสภาพความเป็นไปที่ปรากฏเป็นรูปธรรมในปัจจุบันเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของอารยธรรมทั้งหมดของมนุษย์ หมายความว่า เป็นเหตุที่สืบเนื่องจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ในกระแสรวมของอารยธรรมนั้นโดยเฉพาะภูมิธรรมภูมิปัญญาที่เป็นรากฐานของอารยธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น การแก้ปัญหาการพัฒนาจึงหมายถึงการแก้ปัญหาของอารยธรรมทั้งหมด ด้วยเหตุนี้องค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดแนวทางการพัฒนาขึ้นใหม่ มีองค์ประกอบสองด้าน คือ เศรษฐกิจ และนิเวศวิทยา (Economy and Ecology) ซึ่งต้องเข้าคู่และประสานเกื้อกูลกัน เกิดการบูรณาการ (Integrate)

2.1.4.1 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ธงชัย สมบูรณ์ (2549 : 134) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ว่า คือ การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการความจำเป็นในปัจจุบัน โดยสามารถรองรับความต้องการที่เกิดจากชุมชนรุ่นหลัง ๆ ด้วย ซึ่งความจำเป็นนี้จะเป็นการพัฒนาในระยะยาว (Long-term Sustainability)

นอกจากนี้ การพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมมาตรฐานการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ชนรุ่นหลังพึงจะได้รับเท่า ๆ กันกับที่ชนปัจจุบันได้รับมา หรืออาจกล่าวแบบกระชับได้ว่าการพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การทำให้คุณภาพชีวิตมนุษย์ดีขึ้นภายในระบบนิเวศวิทยาที่สามารถจะรองรับชีวิตได้ต่อไป บางครั้งอาจพบความหมายการพัฒนาแบบยั่งยืนที่มีความหมายสอดคล้องกับคำอื่นอีก เช่น

1. เศรษฐกิจแบบยั่งยืน (Sustainable Economy) ซึ่งหมายถึง การรวมการพัฒนาเศรษฐกิจที่จะต้องดำรงและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติด้วย โดยอาศัยการยกระดับความรู้ปรับปรุงองค์ประสิทธิภาพทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตลอดจนการพัฒนาองค์ความรู้และเขาวัวปัญญาของท้องถิ่นด้วย (Indigenous Knowledge)

2. การเจริญเติบโตแบบยั่งยืน (Sustainable Growth) หมายถึงการพัฒนามิติทางกายภาพทางเศรษฐกิจที่มีสถานะที่สมดุลและมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) ภายใต้กรอบที่ไม่กระทบกระเทือนถึงระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม

2.1.4.2 หลักการว่าด้วยความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

จักรกฤษณ์ จันทรแจ่ม (2558) กล่าวถึง ไรออร์แดน (Riordan, 1988 อ้างถึงใน The Principle of Sustainability, 2006) นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้กล่าวถึงข้อโต้แย้งในด้านนโยบายของความยั่งยืน คือเหตุผลที่คำว่า การพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ได้รับความนิยมนำมาถูกนำมาเป็นแนวทางจากนักวิชาการ 2 กลุ่ม คือ นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม และนักพัฒนา โดยทั้งสองกลุ่มดังกล่าวต่างมุ่งเน้นไปในแต่ละส่วนที่ต่างกันโดยมีจุดร่วมเดียวกันในการพัฒนาเพื่อให้เกิด

ความยั่งยืน คณะกรรมาธิการโลกสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development 1987) ได้กล่าวไว้ใน “Brundtland Commission” การพัฒนาอย่างยั่งยืน ถ้าจะให้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบัน โดยที่ไม่สูญเสียศักยภาพของทรัพยากร ในอนาคตนั้นเป็นเรื่องที่ยากลำบากจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนงานอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ หลักการว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Principles Related to Environment and Development) ประกอบด้วยหลักการย่อย สุลักษณ์ สาธุมนัสพันธ์ (2555) กล่าวถึงรายละเอียดของหลักการไว้ดังนี้

1. หลักการว่าด้วยความสัมพันธ์และการบูรณาการ (Principle of Interrelationship and Integration) เป็นหลักการที่สำคัญมากในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ยึดหลักการแก้ไขปัญหาโดยการบูรณาการระหว่างการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่าง ๆ และระหว่างการพัฒนา และการอนุรักษ์ ซึ่งในอดีตเป็นการจัดการแบบแยกส่วนทรัพยากร ต่างคนต่างทำ และเน้นไปที่การอนุรักษ์หรือการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง

2. หลักการว่าด้วยความเท่าเทียมกันของคนระหว่างรุ่นและในรุ่นเดียวกัน (Inter and Intra-generational Equity Principles) หมายถึง คนในรุ่นปัจจุบันนอกจากจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมแล้ว ยังต้องดูแลทรัพยากรซึ่งถือเป็นสมบัติของลูกหลานในอนาคต ดังนั้นคนในรุ่นปัจจุบันต้องไม่ตัดโอกาสของลูกหลานในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน ในขณะเดียวกัน แม้ว่าจะในสังคมของโลกใบนี้จะประกอบไปด้วยสังคมที่แตกต่างกัน แต่คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันและต่างสังคมกัน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ต่างก็มีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

3. หลักการว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา (Principle of the Right to Develop) หมายถึง มนุษย์ทุกคนมีสิทธิอันชอบธรรมในการที่จะพัฒนาตามศักยภาพของตนเอง

4. หลักการว่าด้วยการปกป้องสิ่งแวดล้อม (Environmental Safeguards Principle) หลักการนี้เป็นหลักการที่ต้องการปกป้องสิ่งแวดล้อมจากอันตรายต่าง ๆ โดยใช้มาตรการในการปกป้องสิ่งแวดล้อม มากกว่าที่จะรับมือหรือเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหาย

5. หลักการว่าด้วยการเตือนภัยล่วงหน้า (Precautionary Principle) ในการพัฒนาใด ๆ ต้องมีการศึกษาถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น เพื่อใช้ในการติดตามและเฝ้าระวังผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

6. หลักการว่าด้วยผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle) หลักการนี้เป็นหลักการที่ต้องการให้ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการป้องกัน และควบคุมมลพิษที่ตนเองเป็นผู้ก่อ ไม่ใช่ให้รัฐเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย

7. หลักการว่าด้วยความโปร่งใสและกระบวนการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Transparency Principle and Other Process-oriented Principle) การตัดสินใจในการพัฒนาโครงการใดๆ จะต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย ซึ่งหลักการว่าด้วยความโปร่งใสนั้น จะต้องใช้กระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

7.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นการส่งเสริมให้บุคคลกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน ชนพื้นเมือง องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานในท้องถิ่น

7.2 การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Information Access) ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกลุ่มต่าง ๆ สามารถเข้าถึงข้อมูลได้มากยิ่งขึ้น

7.3 การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment) เป็นข้อมูลที่ช่วยในการตัดสินใจในการพัฒนาโครงการ

ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าการที่เราจะพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมในการบูรณาการ คำนึงถึงประโยชน์ที่ทุกฝ่ายจะได้รับและต้องทำความเข้าใจว่าเมื่อมีผู้ได้รับก็ต้องมีผู้ที่สูญเสียประโยชน์ โดยต้องการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างโปร่งใส โดยที่มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่า โดยเฉพาะการฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเกล้าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต จะต้องมีเป้าหมายและหลักการที่ชัดเจน

2.1.4.3 กระบวนการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

กระบวนการที่ทำให้เกิดความยั่งยืนต้องสามารถตอบสนองกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างทันท่วงที่ไม่ล่าช้า เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงเกิดกระบวนการพัฒนาที่สมบูรณ์ขึ้นด้วยการปรับปรุงสิ่งที่มีจากระบบเก่าดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (2554 : 178-180) กล่าวว่า

1. สิ่งแวดล้อม (Environment) มีปัญหาที่เกิดจากปัจจัยสำคัญ ได้แก่

- 1.1 ประชากร (Population)
- 1.2 ความร่อยหรอของทรัพยากร (Depletion)
- 1.3 มลภาวะ (Pollution)

2. การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) มีองค์ประกอบในการพัฒนา

3 ด้าน คือ

- 2.1 วิทยาศาสตร์
- 2.2 เทคโนโลยี
- 2.3 พฤติกรรมเศรษฐกิจ ในการผลิต ในการบริโภคและในการแจกจ่าย

กระจายรายได้เป็นต้น

3. การพัฒนามนุษย์ (Human Development) จะต้องมีการพัฒนาให้ครบทั้ง

3 ด้าน คือ

3.1 ด้านพฤติกรรมและวิถีชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นระดับของการปรากฏตัวของการแก้ปัญหา

3.2 ด้านจิตใจ เช่น พัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตใจที่ดีงาม รวมทั้งความสุข เป็นต้น

3.3 ด้านปัญหา หรือปรัชญาญาณ คือ ความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ รวมทั้งแนวความคิดทัศนคติ และค่านิยม

เมื่อนำกระบวนการดังกล่าวมาทำการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพจึงทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ตามมาและไม่เกิดทางตันในการพัฒนาจนทำให้เกิดการเบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติในอนาคต

2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบบูรณาการ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบบูรณาการ ประกอบไปด้วยหัวข้อความหมายของการบูรณาการเพื่อการพัฒนา แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ แนวทางการพัฒนาคุณภาพระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ซึ่งแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

2.1.5.1 ความหมายของการบูรณาการเพื่อการพัฒนา

ความหมายของการบูรณาการ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายในลักษณะใกล้เคียงกัน ไว้ดังนี้

ปีน (Beane, 1991 : 111) การบูรณาการเป็นการเชื่อมโยงความรู้ประสบการณ์ในลักษณะผสมผสาน เข้าด้วยกันทั้งหมดเพื่อให้สอดคล้องสมบูรณ์โดยรวมกันมากกว่าการแยกส่วน การบูรณาการ (integration) หมายถึง การประสานกลมกลืนกันของแผนกระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ เพื่อสนับสนุนเป้าประสงค์ที่สำคัญของสถาบัน (Organization-wide Goal)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 57) กล่าวว่า ความหมายการบูรณาการตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Integration” มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Integrate” คำว่า “บูรณาการ” ในความหมายทั่วไป หมายถึง การทำสิ่งที่บกพร่องให้สมบูรณ์แบบ โดยการเพิ่มเติมบางส่วนที่ขาดอยู่ให้สมบูรณ์ หรือการนำส่วนประกอบย่อยมารวมกันตั้งแต่สองส่วนเพื่อทำให้เป็นส่วนประกอบใหญ่ของทั้งหมด ดังนั้นการบูรณาการเป็นการเชื่อมสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งเข้ามาเป็นส่วนประกอบกับอีกสิ่งหนึ่ง ให้มีความสมบูรณ์กลายเป็นส่วนหนึ่งของแกนหลักหรือส่วนประกอบที่ใหญ่กว่า

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2558 : 35) ได้กล่าวว่า การบูรณาการที่มีประสิทธิผลเป็นมากกว่าความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน (Alignment) ซึ่งการดำเนินการของแต่ละองค์ประกอบภายใน ระบบการจัดการ ผลการดำเนินการมีความเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์

สรุปจากความหมายที่กล่าวมา การบูรณาการ หมายถึง กระบวนการเชื่อมประสานสิ่งหนึ่ง หรือหลายสิ่งผสมผสานสิ่งที่มีอยู่เข้ามารวมกันให้มีความประสานสัมพันธ์แบบองค์รวมเป็นหนึ่งเดียว ครอบคลุมสมบูรณ์เป็นเอกภาพในตัวแบบไม่แยกส่วน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของแกนหลักหรือส่วนประกอบที่ใหญ่ขึ้น

ความหมายของการพัฒนา สรุปแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวถึงความหมายของ “การพัฒนา” ไว้ดังนี้คือ

สนธยา พลศรี (2545 : 2) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า “การพัฒนา” มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒน (วัด-ทะ-นะ) แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า “พัฒนา” หรือ “วัฒนา” เช่น การก่อสร้าง ถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ สะพาน โรงงานผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น และยังได้

1. การทำให้ดีขึ้น เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง
2. การเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่พอใจ ไปสู่สภาพที่น่าพอใจอย่างมีระบบ
3. การกระจายรายได้ของบุคคลไปสู่ชุมชน
4. กระบวนการเจริญเติบโตในทางเศรษฐกิจ
5. กระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชนบท ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม
6. กระบวนการจัดการองค์การทางสังคมที่สามารถไปสู่สภาพที่ดีกว่า
7. การปรับปรุงระบบสังคมให้ทันสมัย
8. การเพิ่มขีดความสามารถของสังคมอย่างสูงสุด
9. การเปลี่ยนแปลงในระบบทั้งคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม
10. การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทาง หรือวางแผนไว้ล่วงหน้า
11. การสร้างความเสมอภาคด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และระหว่างชุมชน

ต่าง ๆ

ทั้งนี้ ได้แบ่งแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของนักวิชาการต่าง ๆ ออกเป็น 3 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (Growth) คือ เป็นการเพิ่มผลผลิต ซึ่งกระทำโดยระบบสังคมร่วมกับสิ่งแวดล้อม เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การสร้างถนน สะพาน เขื่อน เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบ กระทำการ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมืองและระบบการบริหาร

กลุ่มที่ 3 มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา เป็นการเน้นถึงวัตถุประสงค์หลัก ถ้าเป็นการบริหาร ก็ต้องบริหารด้วยวัตถุประสงค์ คือ การทำงานที่มุ่งเน้นวัตถุประสงค์เป็นหลัก กล่าวคือ การพัฒนาต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และความต้องการที่ได้รับความเห็นชอบหรือการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง

สรุปจากความหมายที่กล่าวมา การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่พอใจ ไม่ดี ทำให้ดีขึ้น เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง ไปสู่สภาพที่น่าพอใจอย่างมีระบบ มีทิศทาง ในการวางแผนเป็นอย่างดี ส่งผลให้กระบวนการเจริญเติบโตในทางเศรษฐกิจ สังคม เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งระบบมีคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม สร้างความเสมอภาคด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และระหว่าง ชุมชนต่าง ๆ ทำให้คุณภาพชีวิตของชนบท ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม มีการกระจายรายได้ของบุคคลไปสู่ชุมชนอย่างแท้จริง

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การบูรณาการเพื่อการพัฒนา หมายถึง การนำกระบวนการประสานสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง ผสมผสานสิ่งที่มีอยู่เข้ามารวมกันให้มี

ความประสานสัมพันธ์ แบบองค์รวมเป็นหนึ่งเดียว ครอบคลุม สมบูรณ์ เป็นเอกภาพในตัวแบบไม่แยกส่วน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของแกนหลักหรือส่วนประกอบที่ใหญ่ขึ้น ไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่พอใจ ไม่ดีทำให้ดีขึ้น เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง ไปสู่สภาพที่น่าพอใจอย่างมีระบบ มีทิศทาง ในการวางแผนเป็นอย่างดี ส่งผลให้เกิดกระบวนการเจริญเติบโตสร้างความเสมอภาคด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และระหว่างชุมชนต่าง ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบมีคุณภาพ ปริมาณ และ สิ่งแวดล้อม ทำให้มีการกระจายรายได้ ของบุคคลไปสู่ชุมชนอย่างแท้จริง คุณภาพชีวิตของคน ในชุมชนดีขึ้น

2.1.5.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการไว้ดังนี้ กุสตาฟ (Gusztav, 2005 : 98) ได้ใช้แนวคิดของการบูรณาการเพื่อเสนอ ทางออกของระบบ การบริหารจัดการของรัฐที่เป็น Top-down มาเป็น Bottom-up ดังที่ปรากฏ ในงานของเขา คือ Integrated Rural Development the Concept and Its Operation เขากล่าวว่า การบูรณาการสามารถกระทำได้ ทั้งการบูรณาการโดยนำสิ่งที่มีอยู่จริงมาบูรณาการ (Factual Integration) หรือการบูรณาการความคิด (Conception Integration) ขั้นตอนของการบูรณาการ กุสตาฟได้เสนอในวิธีคิดแบบบูรณาการไว้อย่างน่าสนใจ คือ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ถอดกรอบ เพื่อที่จะให้หลุดจากกับดักทางความคิดทางวัฒนธรรม ทางความรู้ ทางประสบการณ์ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ขยายกรอบ โดยอาศัยฐานแนวคิดในเรื่ององค์รวม สหวิทยาการคิด โดยวิธีอุปนัย การมองประสานชั่วคราวข้าม และมองแบบทุกฝ่ายชนะ

ขั้นตอนที่ 3 คุมกรอบ ซึ่งเป็นขั้นกลับมาบูรณาการอีกครั้ง จอห์น (John, 2002 : 100) ได้สรุปเงื่อนไขความสำเร็จของการบูรณาการ สวัสดิการของชุมชน ระดับนโยบาย คือ

1. ผู้ดำเนินกิจกรรมหลักและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
2. เป้าประสงค์
3. ทรัพยากร
4. กระบวนการและแนวทางการทำงาน
5. ผลกระทบ ผลผลิต และวิวัฒนาการ

2.1.5.3 แนวทางการพัฒนาคุณภาพระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2546) จากแนวทางของ Malcolm Baldrige National Quality Award: MBNQA ดังกล่าวข้างต้น ได้นำมาเป็นกรอบ ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 6 ประการ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำของผู้ว่าราชการจังหวัด (Leadership)
2. การแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ (Strategy Deployment)
3. การมุ่งเน้นลูกค้าผู้รับบริการ (Customer Focus)

4. การวัดผล การวิเคราะห์และการจัดการหาความรู้ (Measurement Analysis and Knowledge Management)

5. การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Focus)

6. การจัดการกระบวนการ (Process Management)

ทั้งนี้ เมื่อจังหวัดได้ดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาคุณภาพทั้ง 6 องค์ประกอบ ก็จะเป็นปัจจัย ที่เอื้อไปสู่การบรรลุผลสัมฤทธิ์ของการบริหารงานตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้ (Business Results) ใน 4 มิติ กล่าวคือ มิติด้านประสิทธิผลตามยุทธศาสตร์ มิติด้านประสิทธิภาพของการปฏิบัติราชการ มิติด้านคุณภาพการให้บริการ และมิติด้านพัฒนาองค์กร ซึ่งเป็นกรอบการประเมินผลการพัฒนาการปฏิบัติราชการตามที่กำหนดไว้ในหนังสือสำนักงาน ก.พ.ร. ส่วนที่ 120/ว 5 ลงวันที่ 25 พฤศจิกายน 2546 ได้กำหนดประเด็นการประเมินผลการปฏิบัติราชการของส่วนราชการ กลุ่มที่ 3 จังหวัด ดังต่อไปนี้

1. ประเด็นการประเมินผลการปฏิบัติราชการ คะแนนเต็ม 100

มิติที่ 1 มิติด้านประสิทธิผลตามพันธกิจ (ร้อยละ 70) การประเมินผลกลยุทธ์ของส่วนราชการ พิจารณาจากระดับความสำเร็จ ของร้อยละเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักในการบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ของกลุ่มจังหวัด ร้อยละ 20 ผลสำเร็จในการพัฒนาการปฏิบัติราชการ พิจารณาจากระดับความสำเร็จ ของร้อยละเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักในการบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ของจังหวัด ร้อยละ 30 และสัมฤทธิ์ผล ตามนโยบายสำคัญเร่งด่วนของรัฐบาล ร้อยละ 20 ตามลำดับ

มิติที่ 2 มิติด้านประสิทธิภาพของการปฏิบัติราชการ (ร้อยละ 10) การลดค่าใช้จ่าย พิจารณาจากร้อยละของงบประมาณที่สามารถประหยัดได้ร้อยละ 5 การลดระยะเวลาการให้บริการ พิจารณาจากระดับความสำเร็จร้อยละเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักในการลดรอบระยะเวลาของขั้นตอนการปฏิบัติราชการของส่วนราชการ ร้อยละ 5

มิติที่ 3 มิติด้านคุณภาพการให้บริการ (ร้อยละ 10) คุณภาพการให้บริการ พิจารณาจากระดับความสำเร็จของการดำเนินการตามแผนปรับปรุงแก้ไขบริการ ร้อยละ 5 และร้อยละของระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการร้อยละ 5 มิติที่ 4 มิติด้านการพัฒนาองค์กร (ร้อยละ 10) การจัดสรรอัตรากำลังให้คุ้มค่า พิจารณาจากระดับความสำเร็จของการพัฒนา ระบบบริหารความรู้ในองค์กร ร้อยละ 5 และการพัฒนาระบบฐานข้อมูล (Database) ของจังหวัด ร้อยละ 5

อนึ่งเพื่อให้เอกสารนี้สามารถนำไปประยุกต์เพื่อประกอบการพัฒนาและแก้ไขการบริหารจัดการของจังหวัดจึงได้จัดทำเอกสารเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1: กรอบแนวทางการพัฒนาคุณภาพระบบการบริการงานจังหวัดแบบบูรณาการ และส่วนที่ 2: ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพระบบการบริการงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อประเมินตนเอง

2. กรอบแนวทางการพัฒนาคุณภาพระบบการบริการงานจังหวัดแบบบูรณาการ เป็นการพิจารณาว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดมีบทบาทในการชี้นำองค์กร การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีระบบการกำกับดูแล และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและชุมชนหรือไม่ อย่างไร

2.1 ภาวะผู้นำของผู้ว่าราชการจังหวัดแนวทางดำเนินการ

2.1.1 บทบาทหลักของผู้ว่าราชการจังหวัด คือ การสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้เกิดขึ้นให้ทุกคนทราบทิศทางการพัฒนาจังหวัดทั้งระยะสั้นและระยะยาว มีการจัดทำค่านิยมร่วมของผู้ปฏิบัติงาน เป้าหมายที่คาดหวังจากหน่วยงานต่าง ๆ

2.1.2 ปรับปรุงระบบการบริหารให้เอื้อต่อการทำงาน เช่น การมอบอำนาจ การกระจายอำนาจในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ การบริหารงานแนวใหม่ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว ในการทำงานการส่งเสริมการพัฒนาความรู้ เรียนรู้ร่วมกันจากความสำเร็จและความล้มเหลวในการทำงาน และการให้คำปรึกษาแนะนำ Coaching ให้แก่ผู้บริหารระดับรองลงมา

2.1.3 การจัดลำดับความสำคัญของยุทธศาสตร์ และมีการสร้างระบบความรับผิดชอบที่ชัดเจนในแต่ละเรื่อง ทั้งผู้รับผิดชอบในแต่ละยุทธศาสตร์ แต่ละโครงการ แต่ละงาน

2.1.4 มีการทบทวนสมรรถนะการทำงาน ทั้งในปัจจุบันและแนวทางในอนาคต พิจารณาผลการดำเนินการและขีดความสามารถที่มีอยู่ ผลการดำเนินการเป็นอย่างไร เมื่อเทียบกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ทั้งระยะสั้น ระยะยาว และนำผลการพิจารณาขีดความสามารถที่มีอยู่มาประเมินว่าจังหวัดมีความสามารถแค่ไหนในการที่จะรองรับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป

2.1.5 มีระบบการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในเรื่องค่านิยม ทิศทาง และความคาดหวัง และการสื่อสารควรเป็นไปในลักษณะสองทิศทาง มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อรับฟังปัญหาในการปฏิบัติงานของราชการในจังหวัด เช่น รายการผู้ว่าฯ พบข้าราชการประจำเดือน เป็นต้น

2.1.6 จัดระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อกำกับดูแลการดำเนินงาน ประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของผู้บริหารในจังหวัด และมีการปรับปรุงเมื่อพบปัญหาในการปฏิบัติงาน

2.1.7 ควรให้ความสำคัญกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม คาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชน มีกระบวนการ ตัวชี้วัดที่ใช้สำหรับการบริหารความเสี่ยง สนับสนุน และมีกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและการประชุมหารือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอเงื่อนไขความสำเร็จ การกระตุ้น และการสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ให้เกิดขึ้นความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการมีเจ้าภาพที่ชัดเจนในแต่ละยุทธศาสตร์ งาน

2.2 การแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ จังหวัดสามารถแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่แผนปฏิบัติการมีตัวชี้วัดหลักของผลการดำเนินงานและมีการคาดการณ์ผลการดำเนินงานแนวทางการดำเนินการ

2.2.1 มุ่งเน้นในประเด็นสำคัญ

2.2.2 มีแผนปฏิบัติการและแนวทางดำเนินการตามแผนให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่วางไว้

2.2.3 มีการกำหนดตัวชี้วัดหลักของผลการดำเนินงาน

2.2.4 ผลสัมฤทธิ์ของงานและแผนงานในอนาคต

2.2.5 มีการกำหนดเป้าหมาย แผนการทำงาน ระยะเวลาแล้วเสร็จ ของงาน หรือโครงการและงบประมาณที่ต้องการใช้ และต้องเผยแพร่ให้ข้าราชการและประชาชน ทราบทั่วกัน

2.2.6 มีการประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ เช่น หัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัด นายอำเภอและหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ เป็นต้น เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ กลุ่มจังหวัด จังหวัด รวมทั้งมีการถ่ายทอด KPI ระดับกลุ่มจังหวัด จังหวัดลงสู่ ระดับต่าง ๆ

2.2.7 เน้นการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดความคุ้มค่า

2.2.8 การจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้มั่นใจว่าสามารถปฏิบัติตามแผนได้
สำเร็จ

2.2.9 การบริหารงบประมาณ ค่าใช้จ่ายให้สามารถสนับสนุน การดำเนินงานตามแผนงานโครงการได้อย่างเพียงพอ

2.2.10 คำนึงถึงความเสี่ยงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น มีการเตรียมการเพื่อ รองรับสถานะของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น

2.2.11 การกำหนดมาตรฐานและตั้งเป้าหมายโดยใช้การเปรียบเทียบ (Benchmark) เงื่อนไขความสำเร็จ : การสร้างตัวชี้วัดที่สำคัญที่ใช้ติดตามความคืบหน้าของ แผนปฏิบัติการการสร้างความเข้าใจและสื่อสารให้บุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตระหนักถึงความสำคัญ และประโยชน์ที่จะได้รับ

2.3 การมุ่งเน้นลูกค้าผู้รับบริการ ในการดำเนินงานของจังหวัดจะต้องคำนึงถึง ความต้องการของประชาชนการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน รวมทั้งคำนึงถึงความพึงพอใจ ของประชาชนแนวทางการดำเนินการ

2.3.1 เข้าใจถึงความต้องการและความคาดหวังของประชาชนในแต่ละ กลุ่มเป้าหมาย (หมายรวมถึง การสร้างระบบการประสานความร่วมมือกับภาคเอกชนด้วย)

2.3.2 มีกระบวนการศึกษาเรียนรู้ถึงความคาดหวังของผู้รับบริการ

2.3.3 มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เชื่อมโยงกับ ยุทธศาสตร์จังหวัด เพื่อให้สามารถดำเนินยุทธศาสตร์ได้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน อย่างแท้จริง โดยเลือกใช้วิธีการรับฟังความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับบริการ

2.3.4 มีช่องทางที่ประชาชนสามารถตอบรับหรือแสดงความคิดเห็น กลับมาได้

2.3.5 การสื่อสารแบบสองทางกับประชาชน
ลิขสิทธิ์ของกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

2.3.6 การพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอ

2.3.7 มีกลไกการเข้าถึงฐานข้อมูลและความต้องการของประชาชน

2.3.8 นำข้อมูลที่ได้รับจากประชาชนมา เพื่อวางแผนการปรับปรุง การทำงานการพัฒนาหน่วยงานการให้บริการ พึงพอใจการให้บริการ

2.3.9 มีการจัดทำแผนการปรับปรุงการให้บริการประชาชน

2.3.10 มีการวางแผนรองรับในกรณีที่ต้องมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง
 2.3.11 การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนและการทำให้ประชาชน
 2.3.12 ปรับปรุงคุณภาพการบริการให้ประชาชนเกิดความประทับใจ
 2.3.13 รับข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ และปรับปรุงทันทีเงื่อนไข
 ความสำเร็จ การสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็วทันการณ์ การมีส่วนร่วม
 ของประชาชน

2.4 การวัดผล การวิเคราะห์และการจัดการความรู้ จังหวัดมีการรวบรวม
 วิเคราะห์ จัดการและปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการอย่างไร
 แนวทางการดำเนินการ

2.4.1 ใช้ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเพื่อศักยภาพในการปฏิบัติงาน
 โดยจัดให้มี “ศูนย์ความรู้” ของจังหวัด เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและการกระจายความรู้ให้ผู้ปฏิบัติงาน
 อย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดการในเรื่ององค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้ปฏิบัติงานในจังหวัด

2.4.2 รวบรวมและถ่ายทอดความรู้

2.4.3 แสวงหารูปแบบที่เป็นเลิศ (Best Practice) เพื่อเป็นต้นแบบ

2.4.4 การให้ความสำคัญกับการจัดทำฐานข้อมูลให้สามารถดำเนินการ
 อย่างต่อเนื่องและสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้

2.4.5 การจำแนกประเภทข้อมูลและจัดลำดับความสำคัญ รวมทั้ง
 หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดเก็บข้อมูล เช่น ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม ข้อมูล
 ผลการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงาน เป็นต้น

2.4.6 พัฒนาระบบเทคโนโลยีและเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ทั้งเครือข่าย
 ภายนอก และภายใน

2.4.7 การวาง Provincial Operating Center ที่สามารถเชื่อมโยง
 ข้อมูลหน่วยงานต่าง ๆ เข้าสู่ poc และสามารถเชื่อมโยงไปยัง moc และ pmoc

2.4.8 มีระบบการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดทำรายงาน
 เช่น ภาวะการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว ฯลฯ เพื่อประกอบการประชุมของผู้บริหาร

2.4.9 มีระบบการรายงานที่สม่ำเสมอ ต่อเนื่องและทันการณ์เงื่อนไข
 ความสำเร็จ ระบบข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัยสามารถใช้ในการตัดสินใจในเชิงยุทธศาสตร์ได้

2.5 การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ จังหวัดได้มีการดำเนินการพัฒนา
 ข้าราชการได้เรียนรู้ พัฒนาให้สอดคล้องกับระบบงานใหม่และการสร้างแรงจูงใจแก่ข้าราชการอย่างไร
 แนวทางการดำเนินการ

1. มีการมอบหมาย กระจายอำนาจลงไปถึงเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน
2. มีความคิดริเริ่ม
3. ข้าราชการมีบทบาทมากขึ้นในการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจ
4. มีการสรรหาผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ
 ตามแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัด

5. มีการกำหนดขีดสมรรถนะของผู้ปฏิบัติงานในแต่ละงาน
6. มีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง มีการกำหนดแผนกำลังคนและการฝึกอบรม/พัฒนาบุคคลของจังหวัดที่สนับสนุนต่อการดำเนินตามแผนและเป้าประสงค์ของจังหวัด
7. มีระบบการสับเปลี่ยนหมุนเวียนหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนางานให้กับบุคลากรให้มีประสบการณ์เพิ่มขึ้น
8. สร้างระบบแรงจูงใจ เช่น มีระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานที่วัดจากผลงานอย่างแท้จริง มีระบบสร้างทางก้าวหน้าในสายงานที่ชัดเจนสามารถเติบโตได้ในจังหวัด
9. ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมที่ดีในการทำงานเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในการทำงาน
10. มีระบบการทำงานที่ทำให้ข้าราชการสามารถสื่อสารและแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน เจาะใจความสำเร็จ : การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ วัฒนธรรมและค่านิยม การพัฒนาขีดสมรรถนะที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์

2.6 การจัดการกระบวนการ จังหวัดได้มีการปรับปรุงกระบวนการทำงาน เพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์และตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีอย่างไร

แนวทางการดำเนินการ

1. กระจายอำนาจการตัดสินใจให้แก่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อให้เกิดความรวดเร็วและลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ
2. การปรับปรุงระบบการปฏิบัติราชการเพื่อลดระยะเวลาการทำงานลง 30-50% ของภารกิจที่ปรับเปลี่ยน
3. การออกแบบกระบวนการใหม่ให้สอดคล้องกับระบบงาน และบทบาท
4. จัดตั้งศูนย์บริการร่วมในจังหวัดและอำเภอ เพื่อให้บรรลุจุดรวมการให้บริการแก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ
5. มีการจัดทำแผนและมาตรการลดค่าใช้จ่าย
6. มีการคำนวณรายจ่ายต่อหน่วยงานบริการสาธารณะที่อยู่ในความรับผิดชอบ
7. มีระบบการสนับสนุนการปฏิบัติงาน เช่น การนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้การควบคุมต้นทุนค่าใช้จ่าย เป็นต้น
8. การแก้ไขกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานหรือเป็นอุปสรรคต่อการให้บริการประชาชน โดยเฉพาะการสอบอำนาจ การอนุมัติ การอนุญาต และการสั่งการใด ๆ ให้เสร็จสิ้น ณ จุดให้บริการเดียวกัน
9. การสร้างระบบการทำงานแบบข้ามหน่วยงาน (Cross-function Team) ในระดับจังหวัด เพื่อบูรณาการฝ่ายต่าง ๆ ให้ทำงานแบบเมตริกซ์ตาม Agenda

เงื่อนไขความสำเร็จ : การพัฒนากระบวนการทำงานเพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนตามเงื่อนไขของพระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

สรุปแนวความคิดการพัฒนาคุณภาพระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ คือ การบริหารราชการของจังหวัด เพื่อให้จังหวัดสามารถบริหารงาน แก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ในเขตจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของประชาชนให้ได้รับประโยชน์สูงสุด โดยมีการบูรณาการยุทธศาสตร์ แผนงาน งานโครงการ สรรพกำลังและทรัพยากรในจังหวัดและการทำงาน ประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในสังคมอย่างมีทิศทางและเป้าหมายหลักร่วมกัน รวมทั้งมีผู้รับผิดชอบ ต่อผลของงานในการบริหารพัฒนา การป้องกันและการแก้ไขปัญหาในเขตพื้นที่จังหวัดอย่างชัดเจน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการบริหารโครงการพัฒนา

1.1 ด้านการบริหารโครงการพัฒนา ความหมายของการบริหารโครงการพัฒนาการบริหารโครงการพัฒนา หมายถึง การจัดการเกี่ยวกับภารกิจ หรืองานเพิ่มเติมมากขึ้น ทั้งทางด้านขนาด ความสลับซับซ้อน ความจำเป็นอื่น ๆ ที่ออกมาในรูปของโครงการเฉพาะที่ ขนานไปกับการบริหารกิจการประจำวันอื่น ๆ การบริหารโครงการพัฒนาดังกล่าวนี้ประกอบด้วย สองส่วนด้วยกัน คือ (Taylor & Watling, 1979 : 1-12)

1.1.1 การจัดเตรียมในเรื่องการจัดการ ซึ่งหมายถึง การเตรียมประสานงาน โดยการจัดองค์กรไว้รองรับและการจัดองค์กร หมายถึง การแบ่งแยกหน้าที่กันทำเป็นสัดส่วน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการสอดประสานระหว่างหน้าที่ที่แบ่งแยกออกไปแล้วให้กลมกลืนกันด้วย

1.1.2 การจัดเตรียมเทคนิคการบริหาร อันได้แก่ การกำหนดประเภทของงานการสำรวจ ถึงความต้องการทรัพยากรที่จะใช้การกำหนดตารางเวลาการปฏิบัติงาน การกำหนดคุณภาพของสินค้า และบริการที่จะผลิต การโฆษณาสินค้าและบริการ และการวัดผลโครงการพัฒนา เทเลอร์ ดับบลิว เจ และวัตลิง ที่ อี

1.1.3 การบริหารโครงการ หมายถึง การเตรียมตัวและการลงมือดำเนินงานที่กำหนดไว้ อย่างเป็นขั้นตอน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

1.1.4 การบริหารโครงการพัฒนา หมายถึง การกำหนดและการนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติและมีการติดตามประเมินผลด้วย และโครงการพัฒนา หมายถึง “กิจกรรมพื้นฐานที่กำหนดขึ้น เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยที่กิจกรรมพื้นฐานนี้ระยะเวลาที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน” (ศุภชัย ยาวะประภาช, 2552)

1.2 เนื้อหาของการบริหารโครงการพัฒนา

1.2.1 ประเภทของโครงการพัฒนา อาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภทตามมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) โครงการพัฒนาแบ่งตามมิติระดับของหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น โครงการพัฒนาระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น
- 2) โครงการพัฒนาแบ่งตามมิติระยะเวลาดำเนินงาน เช่น โครงการพัฒนาระยะ
- 3) โครงการพัฒนาแบ่งตามมิติพื้นที่ที่ดำเนินงาน เช่น โครงการพัฒนาในเขตเมืองโครงการพัฒนาชนบท
- 4) โครงการพัฒนาแบ่งตามมิติภาค (Sector) ของการพัฒนา เช่น โครงการพัฒนาภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และโครงการพัฒนาภาคบริการ เป็นต้น
- 5) โครงการพัฒนาแบ่งตามมิติวัตถุประสงค์ เช่น โครงการพัฒนาที่มุ่งไปที่วัตถุประสงค์ หรือโครงการพัฒนาที่มุ่งไปที่ตัวคนหรือจิตใจ นอกจากนี้ โครงการพัฒนาที่แบ่งตามมิติวัตถุประสงค์ ยังสามารถแบ่งย่อยออกไปอีกได้ดังนี้ (Honadale & Rudi, 1979 : 129-130)
- 6) โครงการทดลอง (Experiment Project) โครงการทดลองมีขนาดเล็ก ไม่หวังผลทันทีทันใด มุ่งที่จะกำหนดปัญหาและหาวิธีแก้ปัญหาให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
- 7) โครงการนำร่อง (Pilot Project) เป็นโครงการที่มุ่งทดลองวิธีการดำเนินงานให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
- 8) โครงการสาธิต (Demonstration Project) เป็นโครงการที่แสดงให้เห็นว่า วิธีการใหม่ดีกว่าวิธีการเก่าและจะนำมาใช้
- 9) โครงการผลิตซ้ำเพื่อนำมาใช้ (Replication Project) จะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนามีอยู่หลายประเภทด้วยกัน ปัญหาจึงมีอยู่ว่าเราจะมีหลักเกณฑ์ และแนวทางในการเลือกโครงการพัฒนาเหล่านี้อย่างไร

1.2.2 สภาพแวดล้อมของการบริหารจัดการโครงการพัฒนา การบริหารจัดการโครงการพัฒนามีได้ดำเนินไปในสุญญากาศ หากต้องตกอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งจากภายนอกประเทศและในประเทศเช่นเดียวกันกับองค์ประกอบอื่น ๆ ของการบริหาร เพื่อการพัฒนาและการบริหารการพัฒนา ในทางตรงกันข้าม การบริหารโครงการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว ก็อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมเหล่านี้ด้วย

1.2.3 การเตรียมและปรับวิเคราะห์โครงการพัฒนา การเตรียมและปรับวิเคราะห์ โครงการพัฒนา เนื้อหาของการบริหารโครงการพัฒนาในประเด็นนี้ รวมถึงการวางแผน และการปรับ วิเคราะห์โครงการพัฒนาตลอดจนเจรจาต่อรองกับเจ้าของเงินช่วยเหลือ (หากมิได้ใช้เงินงบประมาณแผ่นดิน) การวางแผนโครงการพัฒนารวมถึงการร่างแผนโครงการพัฒนา ส่วนการปรับวิเคราะห์โครงการพัฒนา รวมถึงการปรับ วิเคราะห์ทางด้านเทคนิค สถาบันหรือหน่วยงาน เศรษฐกิจ และการเงิน ซึ่งอาจจะยึดหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างดังนี้

ฮอนาเดล และรูดี (Honadale & Rudi, 1979 : 88) กล่าวว่า หน่วยงานจะสำรวจดูว่าตนต้องการ จะทำอะไร แล้วค่อยจัดหาทรัพยากรมาสนับสนุน และหรือ หน่วยงานจะสำรวจดูว่าตนมีทรัพยากรอะไรบ้าง การเตรียมและการปรับ วิเคราะห์โครงการพัฒนา เป็นเรื่องที่ต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอนและมีบุคคลหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อแลกเปลี่ยน

ข้อมูลและประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการวางแผนในระบอบประชาธิปไตยรากหญ้าหรือรากข้าว (Grass Roots or Rice Roots Democracy) นอกจากนี้ การที่มีบุคคลหลายฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานนั้น สะท้อนให้เห็นว่าการวางแผน โครงการพัฒนา คงจะมีใช้กิจกรรมทางการบริหาร ซึ่งอาศัยกฎเกณฑ์และเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียว ในบางครั้ง อาจจะต้อง อาศัยกลไกทางการเมือง การใช้ดุลยพินิจ และการสร้างแรงดลใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการปฏิบัติงานจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ส่วนสาเหตุที่ต้องมีการปรับโครงการพัฒนา ก็เพราะว่า ในการวางแผนโครงการพัฒนานั้นมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น ข้อจำกัดในเรื่อง สติปัญญาของผู้ที่เกี่ยวข้อง ข้อจำกัดในเรื่องข้อมูล ข้อจำกัดในเรื่องเวลาและเหตุผลวิสัยอื่น ๆ ฉะนั้น จึงต้องมีการปรับ เป้าหมายและวิธีการของโครงการพัฒนาอยู่เสมอเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป

การนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติ นั้น มีผู้ให้ความหมายไว้ หลายนัยด้วยกัน เช่น การนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติ หมายถึง การกระทำการแปลแผนออกมาเป็น กิจกรรม และการนำเอากิจกรรมนั้น ๆ มาปฏิบัติทั้งนี้รวมถึงการบันทึกความก้าวหน้า การเปลี่ยนแปลง ลำดับความสำคัญ ก่อนหลังหากมีวิกฤตการณ์เกิดขึ้นและการประสานงานในบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้อง ฮอนาเดล และรูดี (Honadale & Rudi, 1979 : 103) จะเห็นได้ว่าคำนิยามนี้มีพื้นฐานอยู่บนข้อสมมติ ของแนวความคิดทางการบริหาร ที่ว่ามีปัจจัยอะไรบางอย่างที่มีผลกระทบต่อ การนำเอาโครงการพัฒนาไป ปฏิบัติ ซึ่งตามทฤษฎีของกลุณาช และฮาร์ดี (Gurnach & Harty, 1987 : 365-366) เห็นว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติ นั้น ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร ทรัพยากร จิตใจ หรือ ทัศนคติ และโครงสร้างระบบราชการ

บาร์ดาช (Bardach, 1977 : 323) ได้ให้ความหมายของการนำเอา โครงการพัฒนาไปปฏิบัติ หมายถึง การรวบรวมและการจัดองค์การเกี่ยวกับองค์ประกอบของแผนงาน ต่าง ๆ ที่อยู่ในความควบคุมดูแล ของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มักจะเล่นเกมสยักย้ายถ่ายเท (Manipulations) นานัปการ เช่น การปฏิบัติงานที่ไม่คุ้มค่าของเงินงบประมาณ (เพราะได้มาง่าย ๆ) การปิดความรับผิดชอบ การโยนความผิดให้ผู้อื่น การรักษาอาณาบริเวณอิทธิพลของตนเองไว้ และ การใช้ความมีชื่อเสียงทับถมคู่แข่งกัน เป็นต้น ซึ่งบาร์แดช ได้ระบุว่า มีอยู่ทั้งหมดถึง 20 วิธีการจะเห็น ได้ว่า คำนิยามนี้มีพื้นฐานอยู่บนข้อสมมติของแนวความคิด ทางการเมืองที่มีการเจรจาต่อรอง แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

การประเมินผลโครงการพัฒนาและผลกระทบของโครงการพัฒนา

1. การประเมินผลโครงการพัฒนา ไนโกร และไนโกร (Nigro & Nigro, 1984 : 12) ถึงแม้ว่า หน่วยงานจะมีการเตรียมและมีการปรับโครงการพัฒนา หรือการนำเอา โครงการพัฒนาไปปฏิบัติได้ดีเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าไม่มีการประเมินผลโครงการพัฒนาอย่างมี ประสิทธิภาพแล้ว การบริหารโครงการพัฒนาก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะว่านอกจาก การประเมินผลโครงการพัฒนาจะทำให้เราทราบว่าคุณสมบัติที่เรามาถึงจุดไหนแล้ว ยังเป็นเครื่องมือ ที่จะช่วยผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติการในการวางแผนและปรับกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้โครงการพัฒนา บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

2. ผลกระทบของโครงการพัฒนา ความจริงแล้วเนื้อหาของ การบริหารโครงการพัฒนา น่าจะครอบคลุมเฉพาะการเตรียมและปรับ วิเคราะห์โครงการพัฒนา การนำโครงการพัฒนาไปปฏิบัติ และการประเมินผลโครงการพัฒนาก็เป็นการเพียงพอแล้ว แต่ในทาง ปฏิบัติหรือในโลกของความจริงนั้น การดำเนินการแค่นั้นยังไม่พอ เพราะถ้าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร โครงการพัฒนาให้ความสนใจ เฉพาะประเด็นทั้งสามข้างต้น ก็จะไม่มีความพอเพียงเฉพาะสถานภาพ และสถานการณ์ของโครงการพัฒนา แต่ละโครงการเท่านั้น ยังไม่สามารถจะบอกได้อย่างเต็มที่ว่า โครงการพัฒนาดังกล่าวนี้จะมีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชากรเป้าหมายอย่างไร และ มากน้อยเพียงใด ฉะนั้นการศึกษาถึงผลกระทบของโครงการพัฒนาจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยสรุปเนื้อหา การบริหารโครงการพัฒนา พิจารณาจาก

2.1 ประเภทของโครงการพัฒนาซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ โครงการพัฒนาแบ่งตามระดับของหน่วยงานที่รับผิดชอบ แบ่งตามระยะเวลา ดำเนินงาน แบ่งตามพื้นที่ที่ดำเนินงาน แบ่งตามภาคของการพัฒนา และแบ่งตามวัตถุประสงค์

2.2 สภาพแวดล้อมของการบริหารจัดการโครงการพัฒนา

2.3 การเตรียมและปรับ วิเคราะห์โครงการพัฒนาโดยรวมถึง การวางแผน การเจรจาต่อรอง

3. แนวทางการบริหารโครงการพัฒนา แนวทางการบริหาร โครงการพัฒนามักจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะแต่โดยส่วนรวมแล้ว การบริหารโครงการพัฒนา มักจะเน้นในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของการบริหารการพัฒนา คือ การพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การพัฒนาเมือง การพัฒนาชนบท การพัฒนารัฐวิสาหกิจ และแม้แต่การพัฒนา ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

4. ปัญหาของการบริหารโครงการพัฒนา การบริหารโครงการ พัฒนาเป็นงานที่มีปัญหา ยุ่งยาก เฉพาะอย่างยิ่งการบริหารโครงการพัฒนาของประเทศที่กำลังพัฒนา แต่เมื่อพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว นักวิชาการและนักปฏิบัติการพยายามจะค้นหาปัญหาเหล่านี้ และเสนอแนะวิธีการแก้ไข (ดิน ปริญญาพหุทธิ, 2550 : 154-156) ดังนี้

ปัญหาของการบริหารโครงการพัฒนาอาจจะพิจารณาได้ทั้ง ในภาพรวม และเฉพาะด้าน ดังต่อไปนี้

4.1 ปัญหาของการบริหารโครงการพัฒนาในภาพรวมนั้น มีปัญหาหลายประการ

4.1.1 ปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมจากต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของโลก ยกตัวอย่างเช่น การทำ สงครามระหว่างอิรัก และอิหร่าน หรืออิรักและคูเวต มีผลกระทบถึงปริมาณและราคาของน้ำมัน ของโลก ความผันผวนของราคาสินค้าทางการเกษตร มีผลกระทบถึงประเทศที่กำลังพัฒนาและ การเน้นเรื่องสิทธิมนุษยชนทำให้ประเทศ ที่ปกครองด้วยระบบเผด็จการได้รับการตำหนิ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการบริหารโครงการพัฒนาที่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศด้วย

4.1.2 ปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในประเทศ และภายนอกหน่วยงาน การที่ประเทศขาดเสถียรภาพทางการเมืองที่ดี การที่เศรษฐกิจมีอัตราความเจริญเติบโตต่ำที่ดี และการที่สังคมเกิดความระส่ำระสายที่ดี เหล่านี้ล้วนแต่มีผลกระทบต่อทรัพยากรที่จะนำมาพัฒนาประเทศและ คงจะมีผลกระทบต่อการบริหารโครงการพัฒนาอย่างไม่ต้องสงสัย

4.1.3 ปัญหาที่เกิดจากการกำหนดนโยบายการพัฒนา ประเทศที่ไม่แน่นอน ไม่ต่อเนื่องและผิดพลาด การกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศเป็นการเน้น และผูกพันคน เงิน วัตถุ และวิธีจัดการ เพื่อดำเนินการให้ประเทศมุ่งไปในทิศทางหนึ่ง ฉะนั้น หากนโยบายการพัฒนาประเทศ ขาดความแน่นอน ไม่ต่อเนื่อง หรือผิดพลาด ย่อมจะมีผลกระทบต่อ การบริหารโครงการพัฒนาอย่างแน่นอน

4.1.4 ปัญหาที่เกิดจากกระบวนการการบริหารโครงการ พัฒนาและเทคโนโลยี กระบวนการการบริหารโครงการพัฒนาที่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างการบริหาร การพัฒนาอย่างแยกกันไม่ออก นั่นก็คือ ยิ่งโครงสร้างการบริหารโครงการพัฒนาขึ้นขั้นตอนน้อยลง เท่าใดก็ยิ่งทำให้กระบวนการการบริหารโครงการพัฒนาสั้นลงและประหยัดทรัพยากรมากขึ้น เพียงนั้น กระบวนการการบริหารโครงการพัฒนาที่ทำงานผ่านหลาย ๆ จุดของโครงสร้างการบริหาร โครงการพัฒนา จึงเป็นอุปสรรคต่อการบริหารโครงการพัฒนาเป็นอย่างมาก สำหรับเทคโนโลยี ที่นำมาใช้ในการบริหารโครงการพัฒนานั้น เทคโนโลยีแบบระบบสายพานที่งานต้องเดินไปตามหลาย ๆ จุด เช่น ระบบการประกอบรถยนต์ (Long-linked Technology) และเทคโนโลยีที่เป็นศูนย์กลาง ให้สองฝ่ายมาเจรจาต่อรองซึ่งกันและกัน เช่น เครื่องเบิกเงิน อัตโนมัติของธนาคาร (Mediating Technology) จะเป็นอุปสรรคต่อการบริหารโครงการพัฒนามากกว่า เทคโนโลยีที่รวมเอา เครื่องไม้เครื่องมือมาไว้ ณ ที่เดียวกัน (Intensive Technology) (ติน ปรัชญพทุทธิ, 2550 : 66)

4.1.5 ปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรม พฤติกรรมของบุคลากร ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโครงการพัฒนา ซึ่งเอื้อต่อการบริหารโครงการพัฒนานั้นเป็นปัจจัยที่เป็น อุปสรรคมากที่สุด เพราะแท้ที่จริงแล้วหัวใจของการบริหารการพัฒนาและการบริหารโครงการพัฒนา อยู่ที่ทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม หรือความมุ่งมั่นในการพัฒนา (Development-orientees) ของบุคลากรว่ามีอยู่มากน้อยเพียงใด ซึ่งจากทฤษฎะหนึ่งนั้นความมุ่งมั่นที่เอื้อต่อการพัฒนานั้น ประกอบด้วย ความมุ่งมั่นที่เอื้อต่อความเปลี่ยนแปลง การยอมให้ผู้อื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความอดกลั้น ความเสมอภาค การพัฒนาเศรษฐกิจ ความห่วงใยในชาติ ความเสียสละ ความกล้าเสี่ยง ความผูกพันในงาน และการปฏิบัติงานให้สัมฤทธิ์ผล

4.2 ปัญหาของการบริหารโครงการพัฒนาเฉพาะด้าน ปัญหา ของการบริหารโครงการพัฒนาเฉพาะด้านอาจจะมียุ่่มากมาย อาทิเช่น ปัญหาของการบริหาร โครงการพัฒนาเฉพาะด้านในส่วนที่เกี่ยวกับการนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติ และในส่วนที่เกี่ยวกับการ ประเมินผลโครงการพัฒนา

4.2.1 ปัญหาของการบริหารโครงการพัฒนาเฉพาะด้าน: การนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติ การวางแผนโครงการพัฒนาเป็นเรื่องที่ทำยาก เฉพาะอย่างยิ่ง

เมื่อผู้ร่างจะต้องร่าง โดยใช้ถ้อยคำที่เสนาหุเพื่อให้เป็นที่ถูกอกถูกใจของนักการเมือง และลูกค้าของหน่วยราชการ แต่ส่วนที่ยากยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ การที่จะนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติให้ได้ผลจนเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย ทั้งนี้รวมถึงผู้ที่จะได้รับประโยชน์ด้วย สาเหตุที่สำคัญส่วนหนึ่งก็สืบเนื่องมาจากการที่หน่วยงานจะต้องเผชิญกับความไม่แน่นอน และปฏิกิริยาโต้ตอบที่สลับซับซ้อนระหว่างปรากฏการณ์ทางสังคมและเทคโนโลยี ซึ่งยากแก่การพยากรณ์ ยิ่งกว่านั้นการนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติยังต้องประสบความยุ่งยาก อีกประการหนึ่ง คือ ปรัชญาการบริหารการพัฒนา มักจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำให้ขาดความต่อเนื่องของแนวความคิด และแนวทางปฏิบัติซึ่งจะต้องพิจารณาทั้งทางด้านทรัพยากร สภาพแวดล้อม โครงสร้าง กระบวนการ และพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานเสียใหม่

4.2.2 ปัญหาการบริหารโครงการพัฒนาเฉพาะด้าน : การประเมินผลโครงการพัฒนา ปัญหาของการประเมินผลโครงการพัฒนา สืบเนื่องมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ คือ 1) โครงการพัฒนาอาจมีวัตถุประสงค์ที่ไม่ชัดเจนหรือกำกวม เมื่อนำไปปฏิบัติจึงอาจจะวัดหรือประเมินผลออกมาเป็นตัวเลขได้ยาก 2) โครงการพัฒนาอาจขาดทฤษฎีหรือข้อสมมติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ และการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของโครงการ ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติงานที่ทำงานอยู่ในโครงการเดียวกัน จึงน่าจะมีทฤษฎีหรือข้อสมมติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ของโครงการที่มีแบบอย่างเดียวกัน มิใช่ต่างคนต่างคิด หรือต่างคนต่างทำเพราะขาดพื้นฐานทางทฤษฎี เป็นเครื่องช่วยการตัดสินใจ 3) โครงการพัฒนาอาจขาดการจัดการที่ดี นั่นก็คือ ผู้บริหารโครงการ ไม่ค่อยได้ใช้การประเมินผลโครงการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการบริหารนั่นเอง (Nigro & Nigro, 1984 : 228-230)

4.3 วิธีการแก้ไขปัญหาการบริหารโครงการพัฒนา แม้ว่า การบริหารโครงการพัฒนาจะมีปัญหามากมาย ทั้งปัญหาในภาพรวมและปัญหาเฉพาะด้านดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ก็มีท่านผู้รู้ ได้เสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหเหล่านี้ค่อนข้างมากเช่นเดียวกัน

เรตดอล และพอสเนอร์ (Randolph & Posner, 1988 : 11-15) ได้เสนอวิธีแก้ปัญห การบริหารโครงการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จโดยอาศัย “บัญญัติสิบประการ” หรือที่บุคคลทั้งสองเรียกว่า “Go-carts driver” โครงการพัฒนาซึ่งเป็นส่วนของ Go-Carts ในบัญญัติ 4 ข้อแรกและการนำโครงการพัฒนา ไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นส่วนของ Driver ในบัญญัติ 6 ข้อหลัก ดังรายละเอียดนี้

4.3.1 วางเป้าหมายของโครงการไว้ให้ชัดเจน (Set a Clear Project Goal) นั่นก็คือ “ท่านประสงค์จะใช้โครงการพัฒนานี้เพื่อเป้าหมายอะไร”

4.3.2 กำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ (Determine the Project Objectives) นั่นก็คือ “ท่านจะชี้ให้เห็นได้ไหมว่า โครงการพัฒนาของท่านมีข้อจำกัด และแนวทางอะไรบ้าง”

4.3.3 กำหนดจุดตรวจสอบ กิจกรรม ความสัมพันธ์ และ ประมาณการเกี่ยวกับเวลา ที่จะใช้ในโครงการพัฒนา (Establish Checkpoints, Activities,

Relationship, and Time Estimates) นั่นก็คือ “โครงการพัฒนาของท่านจะแบ่งซอยออกเป็นสัดส่วนพอที่จะนำมาปฏิบัติได้หรือไม่”

4.3.4 ระบุหมายกำหนดการเกี่ยวกับการปฏิบัติตามโครงการพัฒนา (Draw Picture of the Project Schedule) นั่นก็คือ “ท่านมีหมายกำหนดการเกี่ยวกับการดำเนินงานตามโครงการ พัฒนาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วหรือยัง”

4.3.5 อำนาจการให้ผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน และทีมในโครงการพัฒนา ได้ทราบว่า จะต้องทำอะไรบ้าง (Direct People Individually and as a Project Team) นั่นก็คือ “ท่านทราบถึงภูมิหลัง และความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่จะมาร่วมทีมกับท่านแล้วหรือยัง”

4.3.6 เสริมแรงความผูกพันและความตื่นตัวของทีมโครงการพัฒนา (Reinforce the Commitment and Excitement of the Project Team) นั่นก็คือ “ทีมของท่านมีความผูกพัน และความปรารถนาจะบริหารโครงการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด”

4.3.7 แจกข้อมูลต่าง ๆ ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาทุกคนได้รับทราบ (Keep Everyone Connected with the Project Informed) นั่นก็คือ “หากมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ท่านสามารถหาทางขจัดปัดเป่าได้หรือไม่”

4.3.8 สร้างความเห็นพ้องต้องกันเพื่อจะกระตุ้นสมาชิกของทีมโครงการพัฒนา (Build Agreement that Vitalize Team Members) นั่นก็คือ “หากมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ท่านสามารถหาทางขจัดปัดเป่าได้หรือไม่”

4.3.9 ทำให้ตัวท่านเอง และผู้อื่นในทีมโครงการพัฒนา มีอำนาจ (Empower Yourself and Others on the Project Team) นั่นก็คือ “สมาชิกคนอื่น ๆ ในโครงการพัฒนายอมทำตามคำขอร้องของท่านด้วยความสมัครใจหรือไม่”

4.3.10 กระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนากล้าเสี่ยง และมีความคิดสร้างสรรค์ (Encourage Risk Taking and Creativity) นั่นก็คือ “ท่านสามารถจะโน้มน้าวสมาชิกให้มีจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ได้มากน้อยเพียงใด” ใน 4 ข้อแรกของบัญญัติสิบประการนี้ เป็นเรื่องของการเตรียมและปรับวิเคราะห์ โครงการพัฒนาที่เป็นส่วนของ “Go-carts” ส่วน 6 ข้อหลัง เป็นเรื่องของการนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติ ที่เป็นส่วนของ “Driver”

สำหรับเพรสแมน และวิลดาฟสกี (Pressman & Wildavsky, 1973 : 147) กล่าวถึง การนำเอาโครงการพัฒนาไปปฏิบัติจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าโครงการพัฒนานั้น มีความเรียบง่ายเพียงใด มีขั้นตอนมากน้อยเพียงใด และมุ่งเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมายแค่ไหน โดยเพรสแมน และวิลดาฟสกี ได้เขียนเงื่อนไขเหล่านี้ออกมาในรูปของสมมติฐานดังนี้

1. ยิ่งโครงการพัฒนาที่มีความเรียบง่ายมากเพียงใด ก็ยิ่งมีโอกาสที่จะได้รับการนำไปปฏิบัติมากขึ้นเพียงนั้น

2. ยิ่งโครงการพัฒนามีขั้นตอนในการปฏิบัติงานน้อยลงเพียงใด ก็ยิ่งมีโอกาสที่จะได้รับการนำไปปฏิบัติขึ้นเพียงนั้น

3. ยิ่งโครงการพัฒนามุ่งเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมายมากขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งมีโอกาที่จะได้รับการนำไปปฏิบัติมากขึ้นเพียงนั้น

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดของเรนดอล และพอสเนอร์ (Randolph & Posner, 1988 : 11-15) ที่ได้เสนอวิธีแก้ปัญหาการบริหารโครงการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จ โดยอาศัย “บัญญัติ 10 ประการ” ดังรายละเอียดนี้ 1) วางเป้าหมายของโครงการไว้ให้ชัดเจน 2) กำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ 3) กำหนดจุดตรวจสอบ กิจกรรม ความสัมพันธ์ และประมาณการเกี่ยวกับเวลาที่จะใช้ในโครงการพัฒนา 4) ระบุหมายกำหนดการเกี่ยวกับการปฏิบัติตามโครงการพัฒนา 5) อำนาจการให้ผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน และทีมในโครงการพัฒนาได้ทราบว่าจะต้องทำอะไรบ้าง 6) เสริมแรงความผูกพันและความตื่นตัว ของทีมโครงการพัฒนา 7) แจ้งข้อมูลต่าง ๆ ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาทุกคนได้รับทราบ 8) สร้างความเห็นพ้องต้องกันเพื่อจะกระตุ้นสมาชิกของทีมโครงการพัฒนา 9) ทำให้ตัวท่านเอง และผู้อื่นในทีม โครงการพัฒนามีอำนาจ และ 10) กระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนากล้าเสี่ยงและมีความคิดสร้างสรรค์ จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้านการบริหารโครงการพัฒนา พบว่า การบริหารโครงการพัฒนาเป็นการกำหนดปรับปรุง และนำเอานโยบาย แผน แผนงาน โครงการและกิจกรรมการพัฒนาไปปฏิบัติ และมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน การบริหารโครงการพัฒนามักจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ แต่โดยส่วนรวมแล้วการบริหารโครงการพัฒนามักจะเน้นในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของการบริหารการพัฒนา เช่น การพัฒนาเมือง พัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

ก่อนทศวรรษ 1970 นั้น การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดหรือเป็นเส้นเลือดใหญ่ (Lifeblood) ที่ได้รับการเน้นมากที่สุดในการบริหารการพัฒนา เพราะฉะนั้นวิชาการและนักปฏิบัติการทางด้านการบริหาร การพัฒนาเล็งเห็นว่า หากสามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้บรรลุเป้าหมายและเป็นมรรคผลแล้ว การพัฒนาทางด้านอื่น ๆ ก็จะมาตามเกือบก่อนข้างจะอัตโนมัติ แต่ในภายหลังกลับพบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาความยากจน ความไม่รู้โรคร้ายไข้เจ็บ ความหิวโหยของประชาชน และมวลมนุษยชาติได้ ทั้งนี้ เพราะผลพวงทางการบริหาร ยังไม่อาจกระจายออกไปอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ผลที่ตามมาก็คือ “ยิ่งพัฒนาชาวประชาที่ยิ่งจน”

1. ความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจนั้นมีผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้หลายความหมายด้วยกัน ดังนี้ เมทเมนต์ (Mehment, 1978 : 175-176) หมายถึง การปรับปรุงทั่ว ๆ ไปของความกินดีอยู่ดี ทั้งทางด้านวัตถุและสังคมของประชาชนในประเทศใดประเทศหนึ่งและการปรับปรุงดังกล่าวนี้ นอกจากจะครอบคลุมถึงรายได้ต่อหัว (ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ) แล้วยังรวมถึงการปฏิรูปทางด้านต่าง ๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสที่จะเข้าไปใช้เครื่องอำนวยความสะดวกทางด้านการศึกษาสาธารณสุข และสวัสดิการ มีส่วนร่วมทางการเมือง ในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อประเทศชาติ และมีการกระจายผลพวงของความก้าวหน้าอย่างเสมอภาคโดยการวางแผนเศรษฐกิจ

เมียร์ และบอลด์วิน (Meir & Baldwin, 1957 : 2) หมายถึง กระบวนการที่เกื้อหนุนให้รายได้ประชาชาติที่แท้จริงเพิ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาอันยาวนาน และถ้าอัตราการพัฒนาสูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้วจะทำให้รายได้ต่อหัวสูงขึ้น เป็นเงาตามตัวด้วย

วิลลาร์ด (Villard, 1963 : 12-13) หมายถึง อัตราการเพิ่มขึ้นของ ผลผลิตภาพ (Productivity) ในระยะเวลาที่แตกต่างกันในระหว่างที่มีการจ้างงานอย่างเต็มที่และ ผลผลิตภาพดังกล่าวนี้ พิจารณาจากผลผลิตของสินค้าและบริการต่อหน่วยของปัจจัยการผลิตที่ใช้

เดวีส์ (Davies, 1970 : 266) หมายถึง การที่ผลิตผลมวลรวมของชาติ เพิ่มขึ้น รายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงขึ้นและการกระจายรายได้เป็นไปอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

กัลเบรธ (Galbraith, 1965 : 4) หมายถึง 3 สิ่งด้วยกัน คือ ประการแรก การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสมัยใหม่ เช่น สนามบิน อุตสาหกรรมเหล็ก และสิ่งกายภาพอื่น ๆ ประการที่สอง การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึง การเพิ่มความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น การเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัว การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมและบริการ และประการสุดท้าย การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึง ความเจริญเติบโต ในบางด้านหรือบางภาค (Sector) ที่สำคัญ ๆ ซึ่งได้รับการเน้นหรือคัดเลือกไว้ตามความจำเป็น ก่อนหลัง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ รายได้ประชาชาติและรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลเพิ่มขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชากร ให้ดีขึ้น โดยการวางแผนพัฒนาเพื่อให้ประชาชนมีรายได้ต่อหัวสูงขึ้น นอกจากนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจ ยังอาจรวมถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการตัดสินใจ กำหนดผลการพัฒนาประเทศชาติ พร้อมกับส่งเสริมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชน และคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการลดหรือขจัดความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหิวโหย ให้น้อยลงหรือหมด

2. เนื้อหาของการพัฒนาเศรษฐกิจ

เนื้อหาของการพัฒนานั้น เน้น 2 เรื่องใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ และการนำเอาผลพวงของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปช่วยลดความทุกข์ยาก ของคนทั้งที่อยู่ภายใน และภายนอกองค์การรัฐบาล

2.1 การเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจเป็นหัวใจที่สำคัญมากประการหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ ในทำนองเดียวกัน ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ก็จะไปสู่การพัฒนาทางด้านอื่นที่ตามมา ความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจเป็นผลพวงของปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก การวางแผนนโยบายเศรษฐกิจ และการนำนโยบายเศรษฐกิจไปปฏิบัติ โดยผ่านทางการบริหารโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งพิจารณาได้ จากทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัย ประการที่สอง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นผลพวงจากการค้าระหว่างประเทศ ประการสุดท้าย ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นผลพวงของการพัฒนาความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งความช่วยเหลือในรูปของการให้เปล่า เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และระยะปลอดหนี้ยาวนาน การให้ความช่วยเหลือในรูปของผู้เชี่ยวชาญ และแม้กระทั่งความช่วยเหลือทางการทหาร

2.2 การเน้นการนำเอาผลพวงของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปช่วยลดความทุกข์ยากของคนทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกองค์การรัฐบาล การพัฒนาเศรษฐกิจมิใช่จะมุ่งเฉพาะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการนำเอาผลพวงของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปช่วยลดความทุกข์ยากของคนที่อยู่ภายในองค์การของรัฐบาล (คือ ข้าราชการ พนักงาน รัฐวิสาหกิจ) และคนที่อยู่ภายนอกองค์การของรัฐบาล (คือ ประชาชนที่เป็นลูกค้ำขององค์การรัฐบาล) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า หัวใจของการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการเกื้อหนุนหรือเฉลี่ย ความทุกข์และความสุขของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล

2.3 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอาจมีอยู่หลายแนวทาง แต่ในที่นี้ผู้เขียนจะขอพิจารณาถึงแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่เสนอโดยองค์การสหประชาชาติ และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ประเทศต่าง ๆ เลือกนำไปปฏิบัติ

2.3.1 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่เสนอโดยองค์การสหประชาชาติ ในช่วง 3 ทศวรรษ ที่ผ่านมา (นับตั้งแต่ ค.ศ. 1960) องค์การสหประชาชาติได้พยายามชี้แนะแนวทางการพัฒนาของประเทศ สมาชิกไว้ 3 ระยะด้วยกัน (Jennings & Weiss, 1982 : 10-22) คือ

ระยะการพัฒนาในทศวรรษแรก (First Development Decade: DD I คือ ระหว่างปี ค.ศ. 1961-1970) ในช่วงทศวรรษนี้ วัตถุประสงค์ของการพัฒนามุ่งที่จะขจัดความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหิวโหยของมวลมนุษยชาติ โดยครอบคลุมถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ ประการแรก ประเทศด้อยพัฒนาควรมีอัตราความเจริญเติบโตของรายได้ประชาชาติร้อยละ 5 ต่อปีหรือมากกว่านั้น ประการที่สอง ประเทศที่พัฒนาแล้วควรจะให้ความช่วยเหลือและเข้าไปลงทุนในประเทศด้อยพัฒนา หรือกำลังพัฒนาร้อยละ 1 ของรายได้ประชาชาติของตน และประการที่สาม องค์การสหประชาชาติ ให้ความสำคัญแก่การค้ำระหว่างประเทศว่ามีบทบาทที่สำคัญที่จะส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศด้อยพัฒนา มองในแง่นี้ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาในทศวรรษแรก ก็คือ การพัฒนาเศรษฐกิจ โดยพยายามเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัวให้สูงขึ้น ส่งเสริมให้งานทำ รักษาราคาสินค้าให้มั่นคง รักษาความสมดุลของดุลการชำระเงิน ลดความไม่เสมอภาคของการกระจายความมั่งคั่งและรายได้ของภูมิภาคต่าง ๆ ภายในประเทศและสนับสนุนให้มีเศรษฐกิจที่มีพื้นฐานอยู่บนสินค้าและบริการหลาย ๆ ประเภท

ระยะการพัฒนาในทศวรรษที่สอง (Second Development Decade: DD II คือ ระหว่างปี ค.ศ. 1971-1980) ในช่วงทศวรรษนี้ วัตถุประสงค์ของการพัฒนามุ่งที่จะเพิ่มอัตราความเจริญเติบโต ของรายได้ประชาชาติร้อยละ 6 ต่อปี และพยายามติดตามผลพวงของการพัฒนาในทศวรรษแรก นอกจากนี้การพัฒนาในทศวรรษที่สองให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่การนำเอาผลพวงของการพัฒนามาเฉลี่ย หรือเฉลี่ยให้มีความเสมอภาคและยุติธรรมมากขึ้น

(Jennings & Weiss, 1982 : 16) เฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องอาหารและโภชนาการ ที่อยู่อาศัย การศึกษา อัตราการอ่านออกเขียนได้ สุขภาพอนามัย อัตราการตายของทารก การยึดครองที่ดิน การกระจายรายได้ การมีส่วนร่วม การมีงานทำ และพยายามเพิ่มรายได้ของคนที่ยากจนที่สุด

ระยะการพัฒนาในช่วงทศวรรษที่สาม (Third Development Decade: DD III คือ ระหว่างปี ค.ศ. 1981-1990) ในช่วงทศวรรษนี้ วัตถุประสงค์ของการพัฒนา มีอยู่สี่ประการด้วยกัน

เจนนิงส์ และไวส์ (Jennings & Weiss, 1982 : 21-22) กล่าวคือ ประการแรก อัตราความเจริญเติบโตของรายได้ประชาชาติควรจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 7 ต่อปี ประการที่สอง การพัฒนามุ่งเน้นมิติมนุษย์และสังคม ซึ่งรวมถึงการจัดความยากจนและการจ่ายแจก ผลพวงของการพัฒนา การมีงานทำเต็มที่ในปี ค.ศ. 2000 การกำหนดให้ พ่อแม่เป็นผู้ตัดสินว่าตนจะมี ลูกจำนวนเท่าใด การจัดการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ การจัดหา น้ำสะอาด และสุขภาพ การลดอัตรา การตาย การช่วยเหลือคนพิการ การจัดการที่พอกและ การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ประการที่สาม องค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญแก่ปัญหาการเงินและการคลังระหว่างประเทศ และประการสุดท้าย การเน้นถึงทรัพยากรทางการเงินเพื่อการพัฒนา เพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือ สามารถกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศด้อยพัฒนา และ ประเทศที่กำลังพัฒนาได้เท่าที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เสนอแนะไว้ โดยองค์การสหประชาชาติ นั้นเริ่มต้นด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจในการพัฒนา ของทศวรรษแรก สำหรับการพัฒนาในทศวรรษที่สองและที่สามนั้น หันมาเน้นการนำเอาผลพวงของ การพัฒนามาเกลี่ยหรือเฉลี่ยให้เสมอภาค และเป็นธรรมมากขึ้น โดยเน้นการพัฒนาสังคม ทั้งนี้ก็ด้วย เหตุผลเพียงง่าย ๆ ว่าการส่งเสริมให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถจะ ช่วย ลดความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความทิวโหยลงได้ จำเป็นจะต้องพัฒนา ทางด้านอื่น ๆ ด้วย

2.3.2 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ประเทศต่าง ๆ เลือกนำไป ปฏิบัติแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ประเทศต่าง ๆ เลือกนำไปปฏิบัติอาจแยกออกได้เป็น 4 แนวทางใหญ่ ๆ คือ 1) แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้ทุนนิยม 2) แนวทางการพัฒนา เศรษฐกิจภายใต้สังคมนิยม 3) แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้ทฤษฎีการพึ่งพา และ 4) แนวทาง การพัฒนาเศรษฐกิจแบบประสม เท่าที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่ดีคงจะไม่เน้น แนวทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ อาจจะต้องพิจารณาถึงข้อดีข้อเสีย และจัดลำดับ ความสำคัญก่อนหลัง ของแต่ละแนวทางแล้วเลือกสรรเอาเฉพาะสิ่งที่ดีและเหมาะสมไปประยุกต์ในแต่ ละสังคมและประเทศ

4. ปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจ

ดิน ปรีชญพฤทธิ (2550 : 118-119) กล่าวถึง ปัญหาการพัฒนา เศรษฐกิจ อาจจะสืบเนื่องมาจากปัจจัยภายนอกและภายใน ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอก การพัฒนาเศรษฐกิจไม่บรรลุเป้าหมายอาจจะ สืบเนื่องมาจากปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอกดังกล่าวนี้ รวมถึงเศรษฐกิจโลกซบเซา การเพิ่มหรือ

ลดค่าเงินสกุลต่างประเทศ (รวมทั้งอัตราดอกเบี้ย) การเพิ่มหรือลดลงของปริมาณความช่วยเหลือจากต่างประเทศ การที่ราคาผลผลิตทางการเกษตร (รวมทั้งอุตสาหกรรมบางประเภท) ในตลาดโลกต่ำลง เนื่องจากการแข่งขันหรือการกีดกัน จากประเทศที่พัฒนาแล้ว การกีดกันการค้าระหว่างประเทศ และแม้แต่ความขัดแย้งระหว่างประเทศ เช่น การที่สหรัฐอเมริกาพ่ายแพ้สงครามในเวียดนาม การที่สหภาพโซเวียตพ่ายแพ้ในอัฟกานิสถาน สงครามระหว่างยิว-อาหรับ อิรัก-อิหร่าน อิรัก-คูเวต เหตุการณ์ยุ่งยากในนิ-คารากัว หรือการที่รัฐบาลจีน ใช้กำลังทหารปราบปรามนิสิตนักศึกษา ซึ่งเราต้องยอมรับว่าปัจจัยภายนอกเหล่านี้เป็นปัจจัยสุวิสัย ที่รัฐบาลแต่ละประเทศจะเข้าไปควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ทั้งหมด

2. ปัจจัยภายใน ในทางตรงกันข้ามการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ก็ดี หรือการที่ผลพวงของการพัฒนามิได้ตกไปถึงมือของกลุ่มประชากรเป้าหมายอย่างทั่วถึง และเป็นธรรมก็ได้อาจจะสืบเนื่องมาจากปัจจัยภายในประเทศ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่รัฐบาลแต่ละประเทศควรจะต้องแก้ไข หากประสงค์จะให้การพัฒนาประเทศสำเร็จลุล่วงไป เพื่อที่จะสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่ประกอบด้วยปัจจัยสี่ การศึกษา สุขภาพอนามัย การมีงานทำ ความเสมอภาค สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจของเมห์เมนต์ (Mehment, 1978 : 175-176) ซึ่งมองว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นการปรับปรุงทั่ว ๆ ไปของความกินดีอยู่ดีทั้งทางด้านวัตถุ และสังคมของประชาชนในประเทศใดประเทศหนึ่ง เป็นการครอบคลุมถึงรายได้ต่อหัว และการปฏิรูปทางด้านต่าง ๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสที่จะเข้าไปใช้เครื่องอำนวยความสะดวกทางการศึกษา สาธารณสุขและสวัสดิการ มีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อประเทศชาติ และมีการกระจายผลพวงของความก้าวหน้าอย่างเสมอภาคโดยการวางแผนเศรษฐกิจ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นความพยายามที่จะให้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการวางแผนพัฒนาเพื่อให้ประชาชนมีรายได้ต่อหัวสูงขึ้นและมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นด้วย การพัฒนาเศรษฐกิจมีจุดที่ให้ความสำคัญหลัก 2 ด้าน ได้แก่ การเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเน้นการนำเอาผลพวงของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปช่วยลดความทุกข์ยากของคนทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกองค์การรัฐบาล

3. ด้านการพัฒนาสังคม

3.1 ความหมายของการพัฒนาสังคมการเปลี่ยนจุดเน้นของการพัฒนาจากการมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทำให้ปัจจัยสังคม มีบทบาทกว้างขวางมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการพัฒนาสังคมนั้นอาจจะมีผู้ให้คำนิยามแตกต่างกันออกไป ดังที่ปรากฏตามตัวอย่างข้างล่างนี้

สำนักงานกิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (UN DESA: Department of United Nations Economic and Social Affairs, n.d.) หมายถึง การปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นซึ่งวัดได้จากระดับของสวัสดิการที่ประชาชนได้รับ (การลดอัตราเจ็บป่วย การส่งเสริมสุขภาพทางกายใจและสังคม) ระดับความเป็นอยู่และระดับความพอใจ

ที่ประชาชนมีต่อสินค้าและบริการที่ได้รับจากรัฐ (ประเทศที่มีรายได้ค่าเฉลี่ยตัวหัวต่ำ แต่มีการกระจายความมั่งคั่งและรายได้ตลอดจนความยากจนอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม อาจถือได้ว่ามีการพัฒนาสังคมสูงกว่าประเทศที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงแต่มีการกระจายความมั่งคั่งและรายได้ตลอดจนความยากจนที่ไม่ดี) และการยอมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ศุภชัย ยาวะประภาษ และไตรรัตน์ โภคพลากรณ์ (2530 : 157) หมายถึง การพัฒนาคุณภาพชีวิตในครอบครัว ความสำนึกในประโยชน์ส่วนรวม การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา การพัฒนาชุมชนและความนิยมในประชาธิปไตย

เสถียร เขยประทับ (2531 : 14) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโครงสร้าง และหน้าที่ของระบบสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2540 : 3) หมายถึง การมุ่งพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า มีความสงบสุข เกิดความเป็นธรรม สรรสร้างและสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวมพร้อม ๆ กับดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ วัฒนธรรม และค่านิยมอันดีและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบท และในเมืองให้ได้ตามความจำเป็น พื้นฐาน

สรุปว่าการพัฒนาสังคมข้างต้น คือ การพัฒนาสังคมจากความยากจน ซึ่งหมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อให้ปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ ได้ป่วยและความหวาดหวั่นตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝันและความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้ว่าการพัฒนาสังคม ได้แก่ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ยกย่องตนเองและเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสและพันธนาการทั้งปวง

3.2 เนื้อหาของการพัฒนาสังคม เนื้อหาของการพัฒนาสังคมอาจจะพิจารณาได้จาก 3 แง่มุมด้วยกัน กล่าวคือ

3.2.1 เนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชน

3.2.2 เนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของรัฐบาล หรือที่รัฐบาล จะจัดทำให้ประชาชน

3.3 เนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่ประสมประสานระหว่างแง่มุมทั้งสองข้างต้น

3.3.1 เนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชน การพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนมุ่งที่จะหาคำตอบที่ว่าประชาชนต้องการอะไร ซึ่งการพิจารณาถึงความต้องการของประชาชนนี้มีความสำคัญมาก เฉพาะอย่างยิ่งในประเทศทุนนิยม และประชาธิปไตย ทั้งนี้ก็เพราะว่าคนเป็นทั้งเครื่องมือและเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากความพยายามในการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงต้องมุ่งพัฒนาและทำงานกับประชาชนไม่ใช่ทำงานเพื่อประชาชน อย่างไรก็ตามการทำงานกับประชาชนให้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้ที่รับผิดชอบจะต้องทำงานให้กลมกลืนกับประชาชนและที่สำคัญที่สุดจะต้องรู้ว่าประชาชนต้องการอะไรและพยายามทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อให้พวกเขาสามารถสนองความต้องการของพวกเขาด้วยตัวของพวกเขาเอง

3.3.2 เนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของรัฐบาล หรือที่รัฐบาลจะจัดทำให้ประชาชน เนื้อหาของการพัฒนาสังคมในลักษณะนี้จะเห็นได้จากนโยบายของรัฐบาลที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคำแถลงนโยบายของรัฐบาล

3.3.3 เนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่ประสมประสานระหว่างการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนและความต้องการของรัฐบาล เนื้อหาของการพัฒนาสังคมในประเภทนี้ มีลักษณะเป็นการ “พบกันครึ่งทาง” ระหว่างความพยายามของรัฐบาลและความพยายามของประชาชน ในการพัฒนาสังคมหรือมีลักษณะเป็นกลาง ๆ ที่มีการพูดถึงอยู่เสมอทั้งในวงวิชาการและปฏิบัติการ ซึ่งเนื้อหาของการพัฒนาสังคมในลักษณะนี้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นการพัฒนาคุณภาพประชากร การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดอัตราความเจ็บไข้ได้ป่วย การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพึ่งตนเอง

3.4 แนวทางการพัฒนาสังคม

แนวทางการพัฒนาสังคม นอกจากจะปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และนโยบายของรัฐแต่ละยุคแต่ละสมัยแล้ว ยังอาจจะพิจารณาได้จากแนวทางอื่น ๆ อีกหลายแนวทาง คือ แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐศาสตร์คลาสสิกและนีโอคลาสสิก แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนว “รัฐสวัสดิการ” ของเคนส์ แนวทางการพัฒนาสังคมตามทฤษฎีพึ่งพาที่เน้นทุนนิยม และแนวทางการพัฒนาสังคมตามทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสม์และเศรษฐศาสตร์การเมือง แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐศาสตร์คลาสสิกและนีโอคลาสสิก มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยการแข่งขันของตลาด และปริมาณอุปสงค์และอุปทานที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเศรษฐศาสตร์แนวคลาสสิกและนีโอคลาสสิกมีข้อสมมติว่า หากสามารถพัฒนาเศรษฐกิจ และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้เพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัวได้แล้ว ผลพวงของการพัฒนาดังกล่าวนี้ จะกระจายออกไปอันจะเป็นผลประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมในที่สุด (Seers, 1979 : 12)

แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวรัฐสวัสดิการของเคนส์ มีสมมติฐานว่า กลไกของตลาดและอุปสงค์อุปทานขาดความสมบูรณ์และล้มเหลว อันเนื่องจากการไม่มีการแข่งขัน การมีการแข่งขันแต่ไม่สามารถทำให้เศรษฐกิจบรรลุเป้าหมายได้ หรือการที่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ แต่ไม่มีประสิทธิภาพ (Bishop & Kay, 1989 : 15) จึงทำให้มีการผูกขาดและความไม่เสมอภาค ฉะนั้นแทนที่จะให้รัฐบาลคอยเป็น “พี่เลี้ยง” อยู่ห่าง ๆ เหมือนกับที่เศรษฐศาสตร์แนวคลาสสิกและนีโอคลาสสิกได้เสนอไว้ เคนส์เสนอว่า รัฐบาลควรจะไปแทรกแซงตลาด จัดหาสวัสดิการให้แก่ประชากรเป้าหมาย ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ นอกจากจะช่วยแก้ปัญหาความไม่สมบูรณ์ของตลาดและการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม ยังช่วยแก้ข้อกล่าวหาของฝ่ายสังคมนิยมหรือมาร์กซิสต์ที่ว่าทุนนิยมผูกขาดจะก่อให้เกิดการขูดรีดชนชั้นกรรมาชีพโดยนายทุน

แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นทุนนิยม มุ่งที่จะแก้ไขปัญหาการครอบงำของศูนย์กลางต่อบริเวณรอบนอก (ในระดับประเทศและระดับโลก) โดยการขจัดการพึ่งพาภายในประเทศด้วยการลดอิทธิพลของศักดินาและขจัดการพึ่งพาระหว่าง

ประเทศด้วยการลดอิทธิพลของจักรวรรดินิยม แต่การแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็ยังอยู่ในกรอบของทุนนิยมที่ยังให้ความสำคัญแก่ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ นอกจากแรงงาน พยายามผลิตสินค้าทดแทนการนำเข้า การตั้งกำแพงภาษีเพื่อปกป้องสินค้าและบริการภายในประเทศ และลดภาษีขาออกเพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังพยายามใช้ทรัพยากรภายในประเทศด้วยความประหยัดและมีประสิทธิภาพหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นทุนนิยมยังมองว่าปัญหาของความด้อยพัฒนา เนื่องมาจากความผิดพลาดของตนเอง มิใช่เกิดจากปัจจัยภายนอกเหมือนกับข้อสมมติฐานของทฤษฎีการพึ่งพา ที่เน้นมาร์กซิสต์และเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งจะกล่าวดังต่อไปนี้

แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสต์และเศรษฐศาสตร์การเมือง มุ่งที่จะขจัดการพึ่งพาและการเอารัดเอาเปรียบซึ่งเกิดจากศักดินาและจักรวรรดินิยม แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสต์และเศรษฐศาสตร์การเมืองมองว่า ความด้อยพัฒนามิได้เกิดจากความยากจน การว่างงาน และความไม่เสมอภาคในชนบทเป็นผลในทางลบของการพัฒนา ที่เกิดจากอิทธิพลของทุนนิยมและระบบภายนอกชุมชนหรือนอกประเทศ ผลในทางลบของการพัฒนานี้ ทำให้เกิดสภาพอย่างน้อยที่สุด 3 ประการ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2530 : 109-120) คือ

1. สภาพการไร้อำนาจการตัดสินใจของชาวบ้านและบริเวณรอบนอก
2. สภาพการเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมชนบทและบริเวณรอบนอก
3. สภาพการถูกครอบงำทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน และบริเวณรอบนอก

โดยชาวเมือง ศูนย์กลางหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ปัญหาความด้อยพัฒนา ความยากจน การว่างงานและความไม่เสมอภาค

3.5 ปัญหาของการพัฒนาสังคม

ติน ประยูรพฤทธิ์ (2550 : 268) ได้กล่าวถึง การพัฒนาสังคมว่าอาจมีปัญหาอยู่หลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก ได้แก่ ปัญหาที่ว่าทำไมรัฐบาลจึงจะทราบว่าเป็นประชาชนเป้าหมาย มีความต้องการหรือมีปัญหาอะไร และรัฐบาลจะสามารถค้นปัญหาเหล่านั้นให้พบได้อย่างไร ความต้องการ หรือปัญหาของประชาชนเป้าหมายนั้นมีอยู่มากมายและมักจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามเวลาและสถานที่แน่นอน การที่รัฐบาลจะทราบว่าประชาชนเป้าหมายต้องการหรือมีปัญหาอะไรนั้นก็จำเป็นจะต้องสอบถามหรือสังเกตจากถ้อยคำและพฤติกรรมของผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหา คือตัวประชาชนเอง ส่วนวิธีการที่ค้นให้พบว่า ปัญหาที่แท้จริงนั้นค่อนข้างจะลำบาก เพราะอาจจะเกิดปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องได้ 3 กรณีด้วยกัน กล่าวคือ กรณีแรก มีปัญหาเกิดขึ้นในกลุ่มประชาชนเป้าหมายแต่รัฐบาลไม่ได้แก้ เพราะไม่ตระหนักว่าสิ่งนั้นคือปัญหา กรณีที่สอง ในบางครั้งอาจจะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นในกลุ่มประชาชนเป้าหมายเลย แต่รัฐบาลกลับเข้าไปแก้ไข วิธีการแก้ปัญหานั้นที่ไม่เป็นปัญหาจึงกลายเป็นปัญหาในตัวของมันเอง ส่วนกรณีสุดท้ายในบางครั้งมีปัญหาเกิดขึ้นเช่นเดียวกันกับกรณีแรก แต่รัฐบาลเข้าไปแก้ไขที่ผิดประเภทหรือผิดระดับ ซึ่งกรณีทั้งสามนี้มีส่วนช่วยให้การพัฒนาสังคมประสบอุปสรรคด้วยกันทั้งสิ้น

ประการที่สอง สมมติว่ารัฐบาลทราบว่าการเข้าหมาย มีปัญหาอะไรอย่างถ่องแท้แล้ว ประเด็นต่อไปก็คือจะแก้ไขปัญหาเหล่านั้นตามแนวทางใด จึงจะเหมาะสมกับบริบทและเนื้อหา (Context and Content) ของชุมชนหรือประเทศเพราะแต่ละแนวทางดังกล่าวนี้เสนอวิธีการที่แตกต่างกัน การเลือกประยุกต์แนวทางแต่ละแนวทางจึงจำเป็นต้องมีการประเมินผลได้เสียก่อน

ประการที่สาม หลังจากทราบปัญหาและเลือกแนวทางการพัฒนาสังคมได้แล้ว ประเด็นต่อไป ก็คือ การพัฒนาสังคมดังกล่าวนี้ ควรจะอยู่ในความรับผิดชอบของใครหรือของหน่วยงานใด การพัฒนาสังคมควรจะเป็นหน้าที่ของรัฐบาล ขององค์กรที่ไม่หวังผลกำไร หรือเป็นหน้าที่ของเอกชน หรือจะเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการร่วมระหว่างบุคคลและหน่วยงานเหล่านี้ไปพร้อม ๆ กัน

ประการที่สี่ สมควรหรือไม่ประการใดที่จะต้องมีการติดตามผลการพัฒนาสังคมเป็นระยะ เพื่อที่ใช้ข้อมูลในการวางนโยบาย และการนำนโยบายการพัฒนาสังคมไปปฏิบัติในอนาคต

ประการสุดท้าย และดูเหมือนจะเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุด ก็คือ การพัฒนาสังคมจะกระทำกันถึงขั้นใด ขั้นที่จะส่งเสริมให้ประชากรเข้าหมายมีความยากจนน้อยลง มีงานทำมากขึ้น หรือได้รับผลพวงของการพัฒนาอย่างเสมอภาค หรือจะให้ประชากรเข้าหมายสามารถพึ่งตนเองได้ และการพึ่งตนเองได้ดังกล่าวนี้จะให้อยู่ระดับใด ระดับพอยังชีพ (Subsistence) ระดับพึ่งตนเองได้ (Self-Reliance) หรือสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเอง (Self-Determination) ได้ การวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดการพัฒนาสังคมของสำนักงานกิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (UN DESA: Department of United Nations Economic and Social Affairs, n.d.) ซึ่งมองว่าการพัฒนาสังคมเป็นการปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ดีขึ้น ซึ่งวัดได้จากระดับของสวัสดิการที่ประชาชนได้รับ ระดับความเป็นอยู่และระดับความพอใจที่ประชาชนมีต่อสินค้าบริการที่ได้รับจากรัฐ การยอมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาและแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2530 : 3) ที่มองว่าการพัฒนาสังคม คือ การมุ่งพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า มีความสงบสุข เกิดความเป็นธรรมสรรสร้าง และสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวมพร้อม ๆ กับอ้างคัมภีร์ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ วัฒนธรรมและค่านิยม อันดีและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามความจำเป็นพื้นฐาน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาสังคม พบว่าการพัฒนาสังคมเป็นการพัฒนาเพื่อให้มีการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง การพัฒนาสังคมอาจพิจารณาได้ 3 แง่มุม ได้แก่ การพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชน การพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของรัฐบาล และการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนและรัฐบาล

4. ด้านการพัฒนาทางการเมือง

การพัฒนาทางการเมืองเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบริหารการพัฒนา และดูเหมือนจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทั้งในแง่ของการนำมาซึ่งการพัฒนาทางด้านอื่น ๆ และในแง่ที่เป็นผลพวงอันเกิดจากการพัฒนาด้านอื่น ๆ

4.1 ความหมายของการพัฒนาทางการเมือง การพัฒนาทางการเมืองนั้น มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย อาทิเช่น

สมบัติ อารังค์ธัญวงศ์ (2539 : 33-34) นั้นคือ มีการมองกันว่าการเมืองในประเทศอุตสาหกรรมไม่ว่าจะเป็นระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือเผด็จการจะมีแบบแผนของพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมในลักษณะที่มีเหตุผล รัฐบาลมีความยอมรับผิดชอบต่อความสงบสุข และมีความกินดีอยู่ดีของประชาชน ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับว่าการเมืองเป็นเพียงเครื่องมือในการแก้ปัญหา หากได้เป็นเป้าหมายในตัวเองไม่ การเมืองของสังคมอุตสาหกรรมจึงนับได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะในปัญหาหลักคือ การแจกแจงความกินดีอยู่ดี ให้กับสมาชิกอย่างเป็นธรรมกว่าในสังคมอื่น ๆ แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าสังคมที่พัฒนาจนก้าวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมได้นั้น ระบบการเมืองจะต้องมีระดับการพัฒนาสูง ดังนั้นลักษณะระบอบการเมืองของสังคมอุตสาหกรรม คือ รูปธรรมของระบบการเมืองที่พัฒนาแล้ว การพัฒนาทางการเมืองมีอยู่รูปแบบเดียว คือ การสร้างประชาธิปไตยด้วยเหตุนี้จึงมีนักวิชาการหลายท่านวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นค่านิยมที่ลำเอียง มุ่งที่จะยึดเหนี่ยวค่านิยมทางการเมืองแบบตะวันตกให้กับประเทศด้อยพัฒนาซึ่งควรจะสนใจว่า “พัฒนา” ให้การเมืองของชาติก้าวหน้าได้อย่างไร มากกว่าที่จะสนใจว่าจะสร้างประชาธิปไตยอย่างตะวันตกได้อย่างไร ในขณะที่ค่านิยมของตนเองไม่เอื้อประโยชน์ให้เลย แนวคิดนี้สรุปอย่างชัดเจนว่า การพัฒนาทางการเมือง คือ การพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย ยิ่งระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากเท่าใด ก็ย่อมแสดงว่ามีการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2550 : 8) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายเป็นต้น

การพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังเช่น ในประเทศไทย ซึ่งจัดเป็นการปกครองแบบทางอ้อมผ่านผู้แทนใช้อำนาจอธิปไตยแห่งรัฐในนามประชาชน หรือที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบตัวแทน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างหลักประกันทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนสามารถเชื่อมั่นและวางใจได้ว่าผู้แทนที่เขาเลือกตั้งเข้าไปจะใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งหมายความถึง ประชาชนและสังคมเป็นส่วนรวม บนหลักการความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และเป็นไปด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตต่อผลประโยชน์ของมวลชนด้วยความรับผิดชอบ โดยเฉพาะการคาดหมายถึงที่จะเกิดขึ้นจาก การใช้อำนาจทางการเมืองการปกครอง นี้คือ หลักการสำคัญอันก่อให้เกิดและจำเป็นต้องมีการพัฒนาทางการเมือง ภายใต้วัตถุประสงค์สำคัญที่จะสร้างความสามารถ สมรรถนะของระบบการเมือง เพื่อให้ระบบการเมืองมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในทางปฏิบัติการอย่างแท้จริง ซึ่งหากมองในแนวคิดเชิงระบบการเมือง นั้นหมายถึง การที่ระบบ

การเมือง สามารถนำเอาข้อเรียกร้อง ปัญหาความเดือดร้อน และความต้องการต่าง ๆ ของประชาชน เข้าสู่ระบบการเมือง กลั่นกรองออกมาเป็นผลสำเร็จในรูปของนโยบาย มาตรการ แนวทางการจัดบริการสาธารณะต่าง ๆ ที่เราเรียกกันว่า การจัดสรรทรัพยากรและสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม เพื่อให้กระจายไปเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างทั่วถึงเพียงพอและเท่าเทียมกัน เป็นพื้นฐานของความยุติธรรมสอดคล้องกับปรัชญาอุดมการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ยึดถือการพัฒนาทางการเมือง จึงเป็นสิ่งที่ดำเนินไปโดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ความอยู่รอดของรัฐ เช่นที่ อภิญา รัตนมงคลมาศ และวิวัฒน์ ศดิธรรมนิตย์ (2547 : 155) สรุปไว้ ทั้งนี้เนื่องจากความอยู่รอดของรัฐขึ้นอยู่กับการมีรูปแบบการปกครองที่ประชาชนต้องการให้เกิดขึ้น หรือรูปแบบการปกครองของรัฐจะต้องเป็นไปตามความต้องการของประชาชน และประชาชนจะแสดงพฤติกรรมทางการเมืองของตนตามรูปแบบที่กำหนดไว้ตามหลักการปกครองของรัฐ

จากนิยามการพัฒนาทางการเมืองข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการพัฒนาระบบการเมืองให้เอื้อต่อการพัฒนาสังคมในทุก ๆ ด้าน โดยการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในการพัฒนาการเมืองนั้น ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อกระบวนการทางการเมือง ซึ่งต้องกระทำร่วมกัน ได้แก่ ประชาชนและกลุ่มของประชาชน สังคม การเมือง หลักการหรือระเบียบ (รัฐธรรมนูญ) กลไกหรือเครื่องมือของรัฐและสังคมเศรษฐกิจ

4.2 เนื้อหาของการพัฒนาทางการเมือง

ดิน ปรัชญาฤทธิ์ (2550 : 287) กล่าวว่า การพัฒนาทางการเมือง ครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ อย่างน้อยที่สุด 14 เรื่องใหญ่ ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ (1) เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมือง (2) สมรรถนะหรือความสามารถของระบบการเมือง (3) ผลประโยชน์สาธารณะ (4) ความยุติธรรม (5) ความเสมอภาค (6) เสรีภาพ (7) ประชาธิปไตย (8) ความเป็นสถาบันทางการเมือง (9) การอบรมบ่มนิสัยทางการเมือง (10) วัฒนธรรมทางการเมือง (11) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (12) เสถียรภาพทางการเมือง (13) อำนาจ และ (14) นโยบายสาธารณะ ดังนี้

4.3 เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมือง (Political Unity or Integration) ในทฤษฎีของลาพาลอมบารา และไวเนอร์นั้น เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมืองเป็นวิกฤตการณ์ประการหนึ่งของการพัฒนาทางการเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนา นอกเหนือไปจาก วิกฤตการณ์ทางด้านความร่วมมือทางการเมือง ความชอบธรรม การบริหารความขัดแย้ง และการอบรม บ่มนิสัยทางการเมือง เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมือง หมายถึง กระบวนการของการนำเอากลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านวัฒนธรรมและสังคมที่อยู่กระจัดกระจายให้มารวมกันอยู่ในดินแดนแห่งเดียวกัน และการสร้างเอกลักษณ์ของชาติโดยอาศัยการรวมตัวกันเช่นนั้น กระบวนการนี้บางทีเรียกว่า การสร้างรัฐ-สร้างชาติ (State and Nation Building) ซึ่งอาจจะกระทำได้โดยการที่กลุ่มยอมรับวัฒนธรรม ของกลุ่มที่เด่นๆ ว่าเป็นวัฒนธรรมของชาติหรือโดยการรักษาเอกภาพของชาติ โดยการยอมรับความแตกต่างของวัฒนธรรมหลาย ๆ วัฒนธรรม ในทำนองเดียวกัน เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมือง อาจหมายรวมถึง การลดหรือปิดช่องว่างระหว่างชนชั้นหัวกะทิและมวลชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประชาชน คล้อยตามและอุทิศตนให้กับข้อเรียกร้องและ

ความต้องการของรัฐ และเพื่อเพิ่มความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกในระบบการเมือง

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันนี้ได้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลาย ๆ ด้าน จนทำให้มีผู้วิตกกังวลว่า ความเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ จิตวิทยาและเทคโนโลยี อาจจะทำให้ การส่งเสริม และพัฒนาเอกภาพหรือบูรณาการทางการเมืองที่อาศัยแนวความคิดชาติ-รัฐหมด ความสำคัญลงไป ทั้งนี้เพราะผู้คนอาจจะมีชีวิตและดำเนินธุรกิจข้ามชาติ-ข้ามรัฐมากขึ้นจนอาจจะ กลายเป็น “บุคคลสากล” ไปในที่สุด นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์ในชาติ-รัฐต่าง ๆ พิสูจน์ให้เห็นว่า ชาติ-รัฐ ไม่มีสิทธิจะผูกขาดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองอีกต่อไป ฉะนั้นในการพิจารณาเอกภาพ หรือบูรณาการทางการเมืองจึงควรพิจารณาถึงปัจจัยกลุ่มชาติพันธุ์ประกอบด้วย เฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มอพยพ กลุ่มที่อาศัยอยู่ตลอดแนวชายแดน กลุ่มเชื้อชาติดั้งเดิม กลุ่มที่อาศัยอยู่ตลอดแนวชายฝั่ง ที่มีดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ และกลุ่มที่มีใช้กลุ่มท้องถิ่น แต่สามารถเรียกตนเองว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ยิว เป็นต้น

พอจะสรุปได้ว่า เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมืองมีวัตถุประสงค์ ที่จะรวมเอากลุ่มคนที่มีภูมิหลังทางสังคมเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเข้ามาอยู่ในชุมชนทางการเมืองที่เรียกว่า ชาติ-รัฐเดียวกัน เพื่อให้ประชาชนมีความผูกพัน จิตสำนึก และความจงรักภักดี ตลอดจนความหวังในชาติ เพื่อที่จะประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ทุก ๆ ฝ่าย นอกจากนี้เอกภาพ หรือบูรณาการทางการเมือง ยังจำเป็นต่อการจัดหาสินค้าและบริการเพื่อสนองตอบความต้องการของ ประชาชน และเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับศัตรูจากนอกประเทศด้วย ด้วยเหตุนี้เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมืองจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดของการบริหารการพัฒนา อย่างไรก็ตาม เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมืองนั้นจำเป็นจะต้องมีการแลกเปลี่ยน (Trade Off) ระหว่างข้อเรียกร้องของรัฐและความต้องการของประชาชน นั่นก็คือ การที่ประชาชนยอมมาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐนั้น เขาจะต้องได้รับ บางสิ่งบางอย่างเป็นการตอบแทน ซึ่งตามทฤษฎีของชยอนันต์ สมุทวณิช นั้นเห็นว่าโดยธรรมชาติ แล้วมีพลัง 3 พลังที่บังคับให้มนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมภายใต้อำนาจที่เหนือกว่าครอบครัว และชุมชน พลังเหล่านี้ ได้แก่ ความกลัว ความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่รอดอย่างมีความสุข และความต้องการที่จะอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ฝ่ายข้างรัฐเอง ก็มีบางสิ่งบางอย่างที่จะสนองตอบ ความต้องการของบุคคล นั่นก็คือ การพัฒนา การยอมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและการให้ หลักประกันความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินแก่ประชาชน แม้กระนั้นก็ตาม ลักษณะความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐและสังคม หรือประชาชนอาจจะมีลักษณะทั้งที่ไม่สมดุลและสมดุล ระคนกัน กล่าวคือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมที่ไม่สมดุลในกรณีแรก คือ กรณีที่รัฐล้าหลัง หรือมีอิทธิพลเหนือสังคม นั่นก็คือ รัฐเป็นทั้งแกนการเมือง การปกครอง และแกนสังคมด้วย
2. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมที่สมดุลในกรณีที่สอง ได้แก่ กรณีที่สังคมล้าหลัง นั่นก็คือ กลไกอำนาจรัฐอยู่ภายใต้อำนาจของศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม สังคมล้าหลังรัฐจึงอาจทำให้รัฐและกลไกของรัฐเป็นกลางหรือเป็นเครื่องมือของสังคมได้

3. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมที่สมดุล นั่นก็คือ สังคมร่วมรัฐหรือสังคมที่มีความแข็งแกร่งทัดเทียมกับอำนาจรัฐ และมีการตรวจสอบกันระหว่างรัฐและสังคมจะเห็นได้ว่า เอกภาพหรือบูรณาการทางการเมืองจะคงทนควรจะมีพื้นฐานอยู่บนความสัมพันธ์ของสังคมร่วมรัฐ เพราะมีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างสังคมและรัฐในลักษณะที่สมดุล

4. ผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ผลประโยชน์สาธารณะของคนจำนวนมากที่สุด อย่างไรก็ตาม ระบบการเมืองพหุนิยมในปัจจุบันยังไม่สามารถจะให้หลักประกันว่าผลประโยชน์สาธารณะของคนจำนวนมากที่สุดนี้ได้รับการคุ้มครองอย่างเพียงพอ ทั้งนี้เพราะประชาชนยังไม่สามารถควบคุมรัฐ รัฐบาลและระบบการเมืองได้อย่างเต็มที่ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคม ยังมีลักษณะรัฐล้อมสังคมหรืออยู่เหนือสังคม ว่าระบบการเมืองพหุนิยมที่ฝากความหวังไว้กับกลุ่มผลประโยชน์ เพื่อให้คอยควบคุมรัฐบาลนั้นมีผลเสียอย่างยิ่งเพราะกลุ่มผลประโยชน์มักจะเข้าข้างธุรกิจ และชนชั้นสูง ทั้งนี้ที่กลุ่มผลประโยชน์รวมตัวกันเป็นองค์การกลุ่มก็จะมีอคติทางการเมือง ทั้งนี้ เพราะองค์การทุกองค์การเป็นที่รวมของอคติ สิ่งใดที่องค์การพึงประสงค์ องค์การก็จะยอมปล่อยให้เข้ามาในกระบวนการการตัดสินใจเพื่อแปรสภาพให้เป็นนโยบายสาธารณะ ส่วนสิ่งใดที่องค์การไม่พึงปรารถนา องค์การก็จะพยายามผลักดันให้พ้นไปเสียจากความรับผิดชอบของตน และเพื่อป้องกันมิให้องค์การต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ภายใต้ระบบการเมืองพหุนิยมในปัจจุบัน (Barry & Rae, 1975 : 5)

5. ความยุติธรรม (Justice) ปัญหาความยุติธรรมยังหาข้อยุติได้ยาก เพราะคำนี้เป็นแนวความคิดที่เลื่อนไหลและสัมพันธ์กับหรือเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยอื่น ๆ (Elusive and Relative) นอกจากนี้นักวิชาการแต่ละคนมองความยุติธรรมไม่เหมือนกัน

6. ความเสมอภาค (Equality) กรีนเบิร์ก (Greenberg, 1983 : 399) ความเสมอภาค ก็เป็นเกณฑ์อีกเกณฑ์หนึ่งที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของการพัฒนาทางการเมือง นั่นก็คือ การพัฒนาทางการเมืองจะทำให้ประชาชนมีหลักประกันในเรื่องความเสมอภาค อย่างไรก็ตาม การพิจารณาความหมายของความเสมอภาคก็มีปัญหา เช่นเดียวกันกับการพิจารณาความหมายของความยุติธรรม ยกตัวอย่างเช่น นักวิชาการกลุ่มเสรีนิยมจะเน้นความเสมอภาคในโอกาส นักวิชาการสังคมนิยมจะเน้นความเสมอภาค ทางด้านเนื้อหาในการดำรงชีวิตทางด้านสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ ส่วนนักวิชาการกลุ่มเป็นกลาง จะเน้นความเสมอภาคด้วยการประเมินผลได้ผลเสียจากการกระทำของระบบการเมืองที่มีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เกี่ยวกับเรื่องนี้โอกัน (Okun, 1975 : 92) ได้กล่าวเตือนไว้ว่า การเน้นความเสมอภาคมากเกินไป โดยไม่พิจารณาถึงประสิทธิภาพย่อมเป็นอันตราย ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการชั่งน้ำหนักระหว่างความเสมอภาคและประสิทธิภาพให้ดี ในทำนองเดียวกันนักวิชาการบางคน ก็เห็นว่าความเสมอภาคและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อาจจะขัดขวางหรือส่งเสริมซึ่งกันและกันได้ กล่าวคือ บางคนเห็นว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในตัวของมันเองนั้นแหละที่ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาค ฉะนั้น ประเทศที่กำลังพัฒนาน่าจะส่งเสริมความเสมอภาคมากกว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในทางตรงกันข้าม บางคนกลับเห็นว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความเสมอภาคมิได้เป็นปฏิปักษ์ต่อกันแต่อย่างใด แม้กระนั้นก็ตาม นักวิชาการบางคนยังเชื่อว่าการที่จะให้ได้มาซึ่งความเสมอภาค เฉพาะอย่างยิ่ง

ความเสมอภาคระหว่างผิวนั้นจะใช้วิธีการฟ้องร้องต่อศาล การประท้วงโดยสันติวิธี หรือการออกเสียงเลือกตั้งเป็นกลุ่มก้อนเท่านั้นหาได้ไม่ จำเป็นจะต้องมีการดำเนินการเพื่อให้ได้มา ซึ่งความเสมอภาคทีละน้อย ๆ โดยใช้ “การเมืองของการก่อความวุ่นวาย” (Dye, 1981 : vi)

7. เสรีภาพ (liberty) เสรีภาพ เป็น เกณฑ์ ที่ ใช้ เป็น แนวทาง ปฏิบัติ ในการพัฒนาทางการเมืองมานานแล้ว เสรีภาพในที่นี้ ให้นำหมายถึง การที่บุคคลสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ (โดยไม่ถูกรบกวนจากผู้อื่น) ตราบเท่าที่การกระทำนั้น ๆ จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

8. ประชาธิปไตย (Democracy) การพัฒนาทางการเมือง โดยใช้เกณฑ์ ประชาธิปไตย เน้นข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญที่จะให้มีการเปลี่ยนผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ และที่จะให้ ประชาชน เป็นจำนวนมากเข้าไปมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจในทางเลือกตั้งข้าราชการการเมือง จากคู่แข่งหลาย ๆ คน ตลอดจนการส่งเสริมเสรีภาพในการพูด และการตีพิมพ์และเผยแพร่ (Barry & Rae, 1975 : 387-390)

9. ความเป็นสถาบันทางการเมือง (Political Institutionalization) ความเป็นสถาบันทางการเมือง หมายถึง ความคงทนถาวรและสมรรถนะของระบบการเมือง ที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรค และแก้ไขปัญหาทางสังคมมาโดยตลอด ความเป็นสถาบันทางการเมือง จึงเป็นกรณีพิเศษที่สะท้อนให้เห็น การพัฒนาทางการเมืองได้อีกทางหนึ่งด้วย ปัญหาหลักของการพัฒนาทางการเมือง ก็คือ ความสามารถของระบบที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับข้อเรียกร้องที่เปลี่ยนแปลง อยู่เสมอ และพยายามเปลี่ยนข้อเรียกร้อง ให้ออกมาเป็นนโยบายสาธารณะและสามารถตอบสนอง ข้อเรียกร้องเหล่านั้นอย่างต่อเนื่อง มองในแง่นี้ ให้ความสำคัญแก่พรรคการเมือง มติมหาชน และกลุ่มผลประโยชน์ว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นทางการเมือง และความเป็นสถาบันของความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (Eisenstaedt, 1962 : 461-472)

10. การอบรมบ่มนิสัยทางการเมือง (Political Socialization) ดอว์สัน และพรีวิตต์ (Dawson & Prewitt, 1969 : 27) มองว่าการอบรมบ่มนิสัยทางการเมืองเป็นสิ่งกำหนด และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการอบรมบ่มนิสัยทางการเมือง จะเก็บรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองเอาไว้ตราบดีที่มันถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง การอบรมบ่มนิสัยทางการเมืองจะแปรสภาพวัฒนธรรมทางการเมือง ตราบใดที่มันทำให้ประชาชนทั้งหมด หรือบางส่วนมองและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเมืองที่แตกต่าง ออกไปจากการมองหรือการมีประสบการณ์ในอดีต และหากมีการเปลี่ยนแปลงหรือในโอกาสพิเศษ เช่น มีชุมชนทางการเมืองใหม่เกิดขึ้น ซึ่งแทบจะกล่าวได้ว่า กระบวนการทางการเมืองอบรมบ่มนิสัยทางการเมืองอาจสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เคยมีมาก่อน

11. วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมือง ที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาทางการเมืองนั้น หมายถึง ทักษะคติ ค่านิยม และความเชื่อหรือ ความมุ่งมั่นที่ผู้คนมีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง และต่อบทบาทของตนเอง ในระบบการเมืองนั้น ๆ วัฒนธรรมทางการเมืองหลัก ๆ มี 3 ประเภท คือ (Almond & Sidney Verba. 1965 : 12, 16, 308-312)

11.1 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบท้องถิ่น-เผ่าพันธุ์ (Parochial Political Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองที่ยึดถือเอาวิถีปฏิบัติและขนบธรรมเนียมของท้องถิ่นหรือเผ่าพันธุ์เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ

11.2 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองที่ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองไม่ค่อยจะมีโอกาสได้มานั่งจับเข่าคุยกันเพื่อตัดสินใจปัญหาของชุมชนและบ้านเมือง ซึ่งผู้ปกครองจะเป็นผู้ออกคำสั่ง และผู้ถูกปกครองจะปฏิบัติตามคำสั่งโดยไม่มีสิทธิ์โต้แย้งมากนัก

11.3 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม หรือแบบพลเมืองดี (Civic or Participant Political Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองที่ผู้อยู่ใต้ปกครองสามารถเลือกตั้งควบคุม ถอดถอน ผู้ปกครอง และทั้งสองฝ่ายมักจะมีโอกาสได้ปรึกษาหารือกันเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนและประเทศชาติ

12. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) หมายถึง กิจกรรมที่ประชาชนจัดทำขึ้นเพื่อเข้าไปมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของรัฐ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจจะเกิดขึ้นด้วยการกระทำของประชาชนเอง (Autonomous Participation) หรือการกระตุ้นและการปลุกเร้าจากผู้อื่น (Mobilized Participation) ส่วนรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น อาจจะมีตั้งแต่การออกเสียงเลือกตั้ง การวิ่งเต้น การติดต่อเพื่อขอสิทธิพิเศษจนถึงการกระทำที่มีลักษณะเบียดเบียน และรุนแรง (Huntington & Dominguez, 1975 : 33-38)

13. เสถียรภาพทางการเมือง (Political Stability) เสถียรภาพทางการเมืองสังเกตได้จากความสงบเรียบร้อย และความต่อเนื่องทางการเมือง ความสงบเรียบร้อยทางการเมือง พิจารณาจากการไม่มีความรุนแรง การใช้กำลัง การข่มขู่ และการหยุดชะงักทางการเมือง

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม น่าจะทำให้มีเสถียรภาพทางการเมืองมากขึ้น แต่ปรากฏการณ์เช่นนี้มักจะไม่ค่อยเกิดขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งในระยะเวลาอันสั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ประเทศที่เป็นสมัยใหม่อยู่แล้วจะมีเสถียรภาพทางการเมืองสูง แต่ประเทศที่กำลังมีความเป็นสมัยใหม่หรืออยู่ในระหว่างการทำให้เป็นสมัยใหม่จะก่อให้เกิดความไร้เสถียรภาพ ความไร้เสถียรภาพทางการเมือง และความรุนแรงทางการเมืองดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้คนมีความไม่พอใจ ในผลงานและสมรรถนะของพวกเขาที่มีได้เป็นไปตามที่ใฝ่ฝัน

14. อำนาจ (Power) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลหนึ่ง (ผู้มีอำนาจ) ที่พยายามใช้การขู่บังคับ (Coercion) การใช้กำลัง (Force) และกลุศโลบาย (Manipulation) ในอันที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้อื่น (ผู้อยู่ใต้อำนาจ) ให้เบี่ยงเบนไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งเพื่อประโยชน์ของตนเอง และของส่วนรวม ดิน ปรัชญาพุทธ (2535 : 554-555) อำนาจจึงเป็นองค์ประกอบหรือเนื้อหา ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการเมืองและการพัฒนาทางการเมือง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากแหล่งที่มา หรือบ่อเกิดแห่งอำนาจแล้ว เราอาจแบ่งอำนาจออกได้เป็นหลายประเภท คือ Hues & Bowditch (1977 : 141-144) อำนาจที่จะให้รางวัล อำนาจในการข่มขู่อำนาจชอบธรรมที่เกิดจากตำแหน่งหน้าที่ อำนาจอ้างอิงที่เกิดจากบารมีและอำนาจรอบรู้ เป็นต้น

15. นโยบายสาธารณะ (Public Policy) นโยบายสาธารณะอาจจะมองได้หลายแง่มุม แต่คำจำกัดความที่สั้นที่สุดและมีความหมายครอบคลุมที่สุดดูเหมือนจะเป็นผลงานของ ดายและอีสตัน โดยดายได้ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะไว้ว่า หมายถึง การที่รัฐบาลตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใดสิ่งหนึ่ง (Dye, 1972 : 1) ส่วนอีสตัน ได้ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะไว้ว่า หมายถึง “การที่รัฐจัดสรรสิ่งที่มีค่าให้แก่บุคคลต่าง ๆ ในสังคมและการจัดสรรเช่นนี้มีผลบังคับตามกฎหมาย” (Values are Authoritatively Allocated for a Society) (Easton, 1965 : 21) ถ้าพิจารณาให้ละเอียดจะเห็นได้ว่านโยบายสาธารณะเป็นหัวใจของการเมืองและการพัฒนาทางการเมือง และการพัฒนาทางการเมืองก็เป็นหัวใจของการบริหารการพัฒนานั่นเอง

4.4 แนวทางการพัฒนาทางการเมือง

การพัฒนาทางการเมืองอาจอาศัยแนวทางต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. แนวทางโครงสร้าง-ภารกิจนิยม (Structural-Functionalist Approach) แนวทางโครงสร้างภารกิจนิยมอาจจะเห็นได้จากผลงานของอัทเตอร์ ซึ่งศึกษาสังคมโบราณดั้งเดิม และสังคมเปลี่ยนผ่าน (Transitional) โดยอัทเตอร์ได้แยกแยะโครงสร้างของสังคมออกเป็นประเภทต่าง ๆ และประเมินความก้าวหน้าของการพัฒนาที่อยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมเหล่านั้น และพบว่าโครงสร้างของสังคมจะยังคงอยู่ ตราบใดที่สมาชิก (ปกติ คือ ชนชั้นหัวกะทิ) สามารถที่สนองตอบความใฝ่ฝันและความทะเยอทะยานของชาติได้ (Apter, 1955 : 212-213) แต่ในระยะหลังอัทเตอร์ได้ลดเกณฑ์การประเมินสมรรถนะของโครงสร้างลงเหลือเพียงสองตัวแปรเท่านั้น คือ ข้าราชการและการบังคับที่โครงสร้างสังคมใช้ และพบว่า ผู้นำของสังคมเหล่านี้ประสบปัญหาว่าจะใช้ทรัพยากรเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยทั้งสองนั้นมากเท่าใดและอย่างไร สำหรับแนวทางภารกิจนิยมนั้น จะเห็นได้จากผลงานของ Almond and Coleman ที่เน้นแนวความคิดการอบรมปมนิสัยทางการเมือง (Political Socialization) การกระตุ้นให้ตระหนัก ในเรื่องผลประโยชน์ (Interest Articulation) และการรวบรวมผลประโยชน์ให้เป็นกลุ่มก้อน (Interest Aggregation)

2. แนวทางกระบวนการสังคม (Social-Process Approach) แนวทางการพัฒนาทางการเมืองเชิงกระบวนการสังคมนี้ เป็นความพยายามที่จะนำเอาพฤติกรรมและกระบวนการทางการเมือง ไปสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคม เช่น ความเป็นเมือง การทำให้เป็นอุตสาหกรรม การบริโภคนิยม โดยการศึกษาเปรียบเทียบ แนวทางนี้บางครั้งเป็นที่รู้จักกันในนามของการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Correlation Analysis)

3. แนวทางประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ (Comparative Historical Approach) (Huntington & Dominguez, 1975 : 3) แนวทางนี้เน้นสมรรถนะของระบบการเมืองและขั้นตอนของการพัฒนาทางการเมือง แนวทางนี้ บางทีเป็นที่ทราบกันในนามของ “แบบจำลองการพัฒนาตามขั้นตอน” (Sequential Developmental Model)

4. แนวทางที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development Approach) (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2545 : 81) พบว่า ชาติที่เจริญแล้ว มักจะต้องผ่านขั้นตอนของการพัฒนาตามลำดับ คือ การสร้างชาติ การทำให้เป็นอุตสาหกรรมทำให้สวัสดิการและความมั่งคั่ง

อุดมสมบูรณ์ ส่วนประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ก็เฉพาะในสังคมที่คนส่วนมากร่ำรวยเท่านั้น ถ้าเป็นสังคมยากจน ก็มักจะเป็นทรราช

5. แนวทางอื่น ๆ (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2545 : 81-90) นอกจากแนวทางการพัฒนาทางการเมืองข้างต้นแล้วยังมีแนวทางการพัฒนาทางการเมืองอื่น ๆ อีก เช่น แนวทางการพัฒนาทางการเมืองที่เน้นกฎหมาย มีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้งและมีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติ (แนวทางการเป็นสมัยใหม่ทางการเมือง) แนวทางที่เน้นการพัฒนา การบริหารเพื่อให้มีสมรรถนะในการสนองตอบ ความต้องการของประชาชนและการพัฒนาประเทศ แนวทางการอบรมปณิสัยทางการเมือง แนวทางวัฒนธรรมทางการเมือง แนวทางความขัดแย้ง แนวทางภาวะผู้นำ แนวทางการติดต่อสื่อสาร และแนวทางการเป็นสถาบันทางการเมือง เป็นต้น

4.5 ปัญหาของการพัฒนาทางการเมือง

การพัฒนาทางการเมืองมีปัญหาหลายประการด้วยกัน

ประการแรก นักวิชาการยังตกลงกันไม่ได้ว่า จะใช้กรอบแนวความคิดของทฤษฎีอะไรในการศึกษาการพัฒนาทางการเมือง จึงจะสามารถบรรยาย อธิบายและพยากรณ์ทิศทางของการพัฒนาทางการเมืองได้ดีที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น นักวิชาการบางท่านเห็นว่ายังไม่มีทฤษฎีการพัฒนาทางการเมืองใดเกิดขึ้นเลย และบางท่านก็ยังคงตกลงกันไม่ได้ว่า “การพัฒนา” หรือ “การเมือง” หมายถึงอะไร (Riggs, 1970 : 317)

ประการที่สอง เนื้อหาของการพัฒนาทางการเมืองครอบคลุมในเรื่องอะไรบ้าง หัวข้อต่าง ๆ ของการพัฒนาทางการเมืองนั้นเพียงพอแล้วหรือไม่ ถ้ายังไม่เพียงพอควรจะมีหัวข้ออะไรได้อีกบ้าง

ประการที่สาม การใช้รัฐชาติเป็นหน่วยวิเคราะห์ จะเป็นการเพียงพอไหม และถ้ามีปัญหาเรื่องชาติพันธุ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จะทำอย่างไร

ประการที่สี่ หากตกลงกันได้ในเรื่องกรอบแนวความคิดและเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองแล้ว เราจะใช้ระเบียบวิธีหรือแนวทางการวิจัยอะไรในการศึกษาปรากฏการณ์และพฤติกรรมทางการเมืองเหล่านี้

ประการสุดท้าย การพิจารณาถึงการพัฒนาทางการเมืองควรจะเน้นการพัฒนาในเชิงคุณภาพหรือในเชิงปริมาณ และในการวัดปริมาณและคุณภาพของการพัฒนาทางการเมืองดังกล่าวนี้ ควรจะคำนึงถึงปัจจัยหรือดรชชนีอะไรบ้าง

ในครั้งนี มองการพัฒนาทางการเมืองที่ว่า เป็นสมรรถนะหรือความสามารถของระบบการเมืองที่ย่อมให้มวลชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งการกระทำเช่นนั้น จะช่วยให้ระบบการเมืองมีความแข็งแกร่งและมีความเป็นสถาบันมากขึ้น และให้ความหมายของการพัฒนาทางการเมืองว่าเป็นการเพิ่มความเสมอภาคของประชาชน การเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกผู้นำรัฐบาลและการเพิ่มบูรณาการหรือความกลมเกลียวของชาติ

จากการทบทวนวรรณกรรมด้านการพัฒนาทางการเมือง พบว่าการพัฒนาทางการเมือง เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาการเมืองเป็น

ผลพวงมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาทางการเมืองครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ อย่างน้อยที่สุด 14 เรื่องใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) เอกภาพทางการเมือง 2) สมรรถนะของระบบการเมือง 3) ผลประโยชน์สาธารณะ 4) ความยุติธรรม 5) ความเสมอภาค 6) เสรีภาพ 7) ประชาธิปไตย 8) ความเป็นสถาบันทางการเมือง 9) การอบรมบ่มนิสัยทางการเมือง 10) วัฒนธรรมทางการเมือง 11) การมีส่วนร่วมทางการเมือง 12) เสถียรภาพทางการเมือง 13) อำนาจ และ 14) นโยบายสาธารณะ

5. หลักการยุทธวิธีการบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบรมมหาราชวังมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้มีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 40 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540) และภายหลังเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ดังกล่าว พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จนถึงฉบับที่ 12 ได้อัญเชิญมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาและบริหารประเทศ

เศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ทั้งนี้ โดยหลักการความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (ถุณณ์สัมพันธ์ เมนะสุต, 2560 : 7)

องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเองในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ การดำเนินงานด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งด้านวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยมีความพอดีที่ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ไม่สุดโต่ง และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เป็นต้น รวมทั้งการบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิดการใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจในการดำเนินการด้านต่าง ๆ ต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลยึดหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่พึงงาม โดยคำนึงถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถี่ถ้วน ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ

อย่างรอบคอบ “รู้จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค” และคาดการณ์ผลที่เกิดขึ้นโดย “รู้เขา รู้เรา” รู้จักเลือกสิ่งที่ดีและเหมาะสมมาบูรณาการใช้

3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเองที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ รอบตัว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และด้านอื่น ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่จะเกิดขึ้น เพื่อลดหรือบริหารความเสี่ยงให้สามารถปรับตัว และรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว ทั้งนี้ การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ควรต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กับความมีเหตุผลและความพอประมาณ โดยหลีกเลี่ยงความต้องการที่เกินพอดีของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นการสร้างวินัยในตัวเองให้เกิดขึ้น เพื่อปกป้องตัวเองจากกระแสบริโภคนิยมหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ต่าง ๆ

4. เงื่อนไขพื้นฐานสำคัญในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงมี 2 ประการ คือ

4.1 เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง บุคคล ครอบครัว องค์กรและชุมชนที่จะนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ต้องนำระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตมาประพฤติปฏิบัติก่อน โดยเริ่มจากการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษา อบรมในโรงเรียน การสั่งสอนศีลธรรมจากศาสนา ตลอดจนการฝึกจิตเข้มใจตนเอง มีความขยันหมั่นเพียร อดทน มีหรือใช้สติปัญญา มีความรอบคอบในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติรู้จักสามัคคี ไมโลภ ไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น

4.2 เงื่อนไขความรู้ หมายถึง การนำหลักวิชาและความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ทั้งในการวางแผนและการบูรณาการในทางปฏิบัติทุกขั้นตอน ด้วยความรอบรู้รอบคอบ ทันโลก และระมัดระวังอย่างยิ่ง

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 หลัก 2 เงื่อนไข หรือ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง ไม่ใช่สูตรสำเร็จ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักที่ต้องนำไปใช้ในการบริหารจัดการหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดความเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นจึงต้องใช้วิจารณญาณในการนำไปใช้ด้วยตัวเอง สิ่งสำคัญคือปรับใช้ให้พอเหมาะพอดี อย่างเป็นเหตุเป็นผลกับกิจกรรมหรือวัฒนธรรมของภูมิสังคมของแต่ละแห่งด้วยความไม่ประมาท เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเหมาะสมต่อไป

ปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่ ได้เริ่มเข้ามาเรียนรู้และยอมรับหลักการนี้ อย่างกว้างขวาง ไม่ได้เจาะจงเฉพาะด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านการพัฒนาด้านการเกษตรหรือเกษตรกรแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นเรื่องของความพอเพียง ความพอดี เป็นเรื่องวิวัฒนาการของการนำปรัชญาไปใช้กับสิ่งใด ๆ ตั้งแต่ระดับที่ย่อยที่สุด คือระดับตัวบุคคล ครอบครัว การเป็นอยู่ของชุมชนไปจนถึงการปฏิบัติหน้าที่การทำงานหน่วยงานหรือองค์กรของรัฐ โรงเรียนและสถาบันทางการศึกษา การประกอบอาชีพของประชาชนและการทำธุรกิจของภาคเอกชน การบริหารจัดการหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาคและระดับประเทศ

สรุปได้ว่า ยุทธวิธีบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางปฏิบัติ หรือวิธีการ (Means) และผลของการกระทำ (Ends) ที่คาดว่าจะได้รับ บนพื้นฐานความสมดุล

ทั้งเรื่องของความพอประมาณอย่างมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐานในการพัฒนากรอบทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2.6.1 แนวคิดโมเดล Thailand 4.0

แนวคิดเกี่ยวข้องกับแนวคิดโมเดล Thailand 4.0 ประกอบด้วยหัวข้อประเทศไทย 1.0 คือ ประเทศไทยยุคกสิกรรม ประเทศไทย 2.0 คือ ประเทศไทยยุคอุตสาหกรรมเบา ประเทศไทย 3.0 คือ ประเทศไทยยุคอุตสาหกรรมเพิ่มมูลค่า ประเทศไทย 4.0 คือ ประเทศไทยยุคนวัตกรรมและรายได้สูง ซึ่งแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

Thailand 4.0 คือเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ หรือโมเดลในการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศโดยอาศัยโครงสร้างการผลิตและพื้นฐานในการประกอบอาชีพของคนในสังคมไทย ที่ผ่านมาแบ่งยุคได้ดังต่อไปนี้

2.6.1.1 ประเทศไทย 1.0 คือ ประเทศไทยยุคกสิกรรม

ระยะแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศต่าง ๆ มักเริ่มต้นเศรษฐกิจด้วยธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรดั้งเดิมในชาติ เนื่องจากความรู้และเทคโนโลยียังมีไม่มาก และมักจะสอดคล้องกับลักษณะสังคมและเศรษฐกิจดั้งเดิมของประเทศอยู่แล้ว ในกรณีประเทศไทย 1.0 ประเทศเราขับเคลื่อนด้วยภาคการเกษตร โดยเน้นการส่งออกข้าวเป็นหลักจนได้เข้าชิงตำแหน่งผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลกหลายต่อหลายครั้ง แต่การส่งออกทรัพยากรการเกษตรก็เป็นธุรกิจที่มีความผันผวนจากราคาโภคภัณฑ์โลก นอกจากนี้สินค้ายังไม่ค่อยแตกต่างกันมาก ทำให้อยู่ในตลาดที่มีการแข่งขันสูง และผันผวนไปตามภาวะเศรษฐกิจโลก

2.1.6.2 ประเทศไทย 2.0 คือ ประเทศไทยยุคอุตสาหกรรมเบา

ระยะต่อมาของการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศชาติจะพัฒนาขึ้นมาเป็นภาคอุตสาหกรรมการผลิตมากขึ้น เนื่องจากลักษณะธุรกิจที่มีความแน่นอนสูงกว่า และมักจะสร้างผลผลิตต่อตารางเมตรและประชากรได้มากขึ้น ระยะนี้ประเทศชาติมักจะเริ่มต้นจากอุตสาหกรรมการผลิตที่มีความซับซ้อนไม่มาก ตัวอย่างเช่นอุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร โดยจุดเด่นของยุคนี้ที่จะทำให้เป็นผู้ชนะได้คือการมีต้นทุนค่าแรงที่ถูกกว่าประเทศที่เป็นฐานการผลิตอื่น จนทำให้สินค้ามีราคาในระดับที่แข่งขันได้ในตลาดโลก ระยะนี้รายได้ต่อหัวประชากรก็จะค่อย ๆ ขยับตัวสูงขึ้นตามคุณภาพชีวิตที่ดีมากขึ้นจากการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ให้ประเทศมากขึ้น

2.1.6.3 ประเทศไทย 3.0 คือ ประเทศไทยยุคอุตสาหกรรมเพิ่มมูลค่า

เมื่อรายได้ต่อหัวประชากรขยับตัวเพิ่มสูงขึ้น ค่าแรงขั้นต่ำของประเทศจะค่อย ๆ ปรับตัวสูงขึ้นตามรายได้ประชากรและเงินเฟ้อ ทำให้การทำอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อนน้อยแข่งขันได้ยากขึ้นเรื่อย ๆ จากสภาพต้นทุนค่าแรงที่สูงขึ้น ระยะนี้ประเทศต้องพัฒนาขึ้นไปเป็นอุตสาหกรรม

ที่มีการเพิ่มมูลค่ามากขึ้น ซึบซึ้นมากขึ้น และใช้นวัตกรรมมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ โดยปัจจุบัน ประเทศไทยมีสัดส่วนการส่งออกสินค้าประเภทรถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบมาเป็นอันดับหนึ่งของมูลค่าการส่งออกสินค้ารวม รองมาคือ เครื่องคอมพิวเตอร์และส่วนประกอบ สะท้อนภาพการพัฒนาตัวเองมาจากยุค 2.0 ได้เป็นอย่างดี

2.1.6.4 ประเทศไทย 4.0 คือ ประเทศไทยยุคนวัตกรรมและรายได้สูง

เป้าหมายหลักเชิงเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่คือ การเติบโตของเศรษฐกิจและการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวของประชากร จนประเทศกลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือมีรายได้ต่อหัวของประชากรสูง การจะพัฒนาตัวเองไปสู่ประเทศพัฒนาแล้วต้องพึ่งพาการบริโภคในประเทศที่แข็งแกร่งและอุตสาหกรรมที่มีความสามารถในการแข่งขันได้ในระดับโลก ยิ่งประเทศชาติพัฒนาขึ้นเท่าไร ต้นทุนค่าแรงของประชากรจะเพิ่มสูงขึ้นเท่านั้น ทำให้การทำธุรกิจเดิม ๆ ที่มีความซึบซึ้นไม่มากจะแข่งขันยากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากไม่สามารถแข่งขันกับประเทศกำลังพัฒนาที่ค่าแรงต่ำกว่าได้ ประเทศจึงต้องหันมาพึ่งพิงภาคการบริโภคในประเทศที่จะเติบโตไปตามคุณภาพชีวิตของประชากร และหันมาสร้างศักยภาพธุรกิจของประเทศให้แข่งขันในเวทีโลกได้

การจะเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ 4.0 จึงต้องการเปลี่ยนจากการทำธุรกิจแบบ “DO” เป็น “MAKE” คือ เน้นการสร้างสรรคสิ่งใหม่มากกว่าการแข่งขันในอุตสาหกรรมเดิม ๆ หรืออีกนัยหนึ่งคือธุรกิจไทยต้องมีแบรนด์ในระดับโลก เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มหรือรายได้เข้าสู่ประเทศที่จะขยายขอบเขตกว้างขึ้นจากห่วงโซ่อุปทานที่เคยเป็นผู้รับจ้างผลิตมาเป็นเจ้าของนวัตกรรม

Thailand 4.0 เป็นโมเดลเศรษฐกิจที่จะนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางกับดักความเหลื่อมล้ำและกับดักความไม่สมดุลพร้อม ๆ กับเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปสู่ประเทศในโลกที่หนึ่ง ที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ในบริบทของการปฏิวัติอุตสาหกรรมยุคที่ 4 อย่างเป็นรูปธรรม ตามแนวทางที่แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้วางไว้ ด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ควบคู่ไปกับการเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ตามแนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยขับเคลื่อนผ่านกลไก “ประชารัฐ” สิ่งที่คนไทยคาดว่าจะได้รับจาก Thailand 4.0 คือ

1. อยู่ใน “สังคมไทย 4.0” ที่เป็นสังคมที่มีความหวัง (Hope) เป็นสังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) และเป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony) เป็นสังคมที่มีความพอเพียง โดยมีคนชนชั้นกลางเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เกิดความเท่าเทียมในสังคม ความเหลื่อมล้ำอยู่ในระดับต่ำ มีสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดี

2. เป็นคนไทย 4.0 ที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพดีได้รับสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสมตลอดช่วงชีวิต เป็นคนทันโลก ทันเทคโนโลยี สามารถอยู่บนเวทีโลกได้อย่างภาคภูมิใจ และสามารถมีส่วนร่วมกับนานาชาติเพื่อทำให้โลกดีขึ้น น่ายั่งยืน

3. เป็นเกษตรกร 4.0 ที่หลุดพ้นจากกับดักความยากจน โดยผันตัวเองจากเกษตรกรผู้ผลิตมาเป็นผู้ประกอบการทางการเกษตรสมัยใหม่ (Smart Farmers) มีการบริหารจัดการที่มีต้นทุนการผลิตต่ำ สามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตรจากการแปรรูป

4. เป็น SME 4.0 ที่สามารถสร้างหรือใช้นวัตกรรม ในการสร้างมูลค่าในสินค้าและบริการ มีความสามารถทางการค้าขาย สามารถเข้าถึงตลาดในประเทศ ตลาดอาเซียนและตลาดโลก ทำให้มีรายได้สูงขึ้น มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น และมีอนาคตที่สดใส

5. เกิดอุตสาหกรรม 4.0 ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ มีห่วงโซ่อุปทานที่ทรงพลัง และมีขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก

6. เกิดกลุ่มจังหวัดและจังหวัด 4.0 ที่มีการกระจายความเจริญทั่วประเทศ เศรษฐกิจขยายตัวสามารถทำงานในถิ่นฐานบ้านเกิดได้โดยไม่ต้องเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ เนื่องจากมีช่องทางโอกาสและงานที่กระจายอยู่ในทุกกลุ่มจังหวัดและจังหวัดทั่วประเทศ

ดังนั้น โมเดล Thailand 4.0 หรือประเทศไทย 4.0 เป็นนโยบายที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไทยไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ คือ มีฐานการคิดที่เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ ไปเป็นการผลิตสินค้าที่เกิดจากนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปเป็นการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี

แนวคิดเกี่ยวกับประเทศไทย 4.0 อาจกล่าวได้ว่ามีที่มาจากการเรียนรู้แบบอย่างของต่างประเทศในเรื่อง อุตสาหกรรม 4.0 (Industries 4.0) ที่มีประเทศเยอรมนีเป็นต้นตำรับ จุดเริ่มต้นเกิดขึ้นใน ค.ศ. 2011 จากโครงการยุทธศาสตร์เทคโนโลยีขั้นสูงของรัฐบาลเยอรมัน ที่ส่งเสริมการใช้คอมพิวเตอร์กับระบบการผลิต โดยรัฐบาลเยอรมันได้เปิดเผยโครงการดังกล่าวในงานแสดงสินค้าที่ แฮนโนเวอร์ (Hannover Messe Fair) ประเทศเยอรมนี งานแสดงสินค้าดังกล่าวได้จุดประกายความคิดแก่ประเทศต่าง ๆ นอกจากประเทศไทยแล้ว โครงการ Made in China 2025 ของประเทศจีน ซึ่งเริ่มขึ้นในปี 2015 ก็ได้รับแรงบันดาลใจจากยุทธศาสตร์ด้านอุตสาหกรรมดังกล่าวของเยอรมันเช่นกัน

ประเทศไทยก่อนยุค 4.0 มีการประกอบอุตสาหกรรมมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ยุคประเทศไทย 1.0 เน้นเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ผลิตพืชไร่ พืชสวน ปศุสัตว์ ประเทศไทย 2.0 เน้นอุตสาหกรรมเบา เช่น ผลิตและขายเครื่องนุ่งห่ม เครื่องหนัง เครื่องประดับ ประเทศไทย 3.0 เน้นอุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อน เช่น ผลิตและส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ การกลั่นน้ำมัน การแยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ ประเทศไทย 3.0 มาถึงจุดที่เผชิญกับกับดักประเทศรายได้ปานกลาง เพราะไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้ ด้วยวิทยาการ ด้วยนวัตกรรม ให้เป็นประเทศที่มีรายได้สูง และในระยะยาวต้องเผชิญกับปัญหาทุนมนุษย์ เป็นสังคมสูงวัย คนไม่มีคุณภาพ ขาดความรู้ทักษะที่จำเป็น คุณภาพคนจะต่ำลงเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ความเหลื่อมล้ำของความมั่งคั่ง อำนาจ และโอกาส ความไม่สมดุลในการพัฒนา

การก้าวข้ามประเทศไทย 3.0 ไปสู่ประเทศไทย 4.0 ประเทศไทย 4.0 เป็นตัวแบบใหม่เพื่อปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศไปสู่ Value-Based Economy หรือเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ปัจจุบันเราติดอยู่กับตัวแบบเศรษฐกิจแบบทำมากได้น้อย เราต้องการปรับเปลี่ยนทำน้อยได้มาก เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมเป็นการเปลี่ยนทั้งระบบใน 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ

1. เปลี่ยนจากเกษตรกรรมดั้งเดิมเป็นเกษตรกรรมสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการเทคโนโลยี หรือ Smart Farming เกษตรกรเป็นผู้ประกอบการ
2. เปลี่ยนจากวิสาหกิจขนาดกลางขนาดย่อมแบบดั้งเดิมที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลือตลอดเวลาไปเป็น Smart Enterprises หรือ Startups ที่มีศักยภาพสูง
3. เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่ High Value Service
4. เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง กลุ่มเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเป้าหมาย จะมีการพัฒนาเต็มเต็มวิสาหการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา 5 กลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย ได้แก่

1. กลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ
2. กลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีการแพทย์
3. กลุ่มเครื่องมืออุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ ระบบเครื่องกลที่ใช้อิเล็กทรอนิกส์
4. กลุ่มดิจิทัล เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมต่อกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ปัญญาประดิษฐ์
5. กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง

ผู้มีส่วนร่วมประกอบด้วยภาคเอกชน ภาคประชาชน ภาคการเงิน การธนาคาร มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัย โดยมีภาครัฐเป็นตัวสนับสนุน โดยกลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ จะมีภาคเอกชน คือ กลุ่มมิตรผล บริษัทไทยยูเนี่ยนโพรเซสโปรดักส์ และเครือเจริญโภคภัณฑ์เป็นแกนหลัก ผู้สนับสนุนทางการเงินคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารออมสิน แกนนำในการทำวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยที่เน้นการวิจัยในภูมิภาคต่าง ๆ และมีการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น กระทรวงการคลัง สำนักงานส่งเสริมการลงทุน 5 กลุ่มเป้าหมายหลักในการพัฒนาจะเป็นส่วนที่ประเทศไทยต้องการพัฒนาด้วยตนเองเป็นหลัก แล้วค่อยต่อยอดด้วยเครือข่ายความร่วมมือจากต่างประเทศ สอดรับกับบันได 3 ชั้น ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันได้แก่ การพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง และรวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง การพัฒนาที่สมดุลตั้งอยู่บนฐานคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ เมื่อพร้อมต้องรู้จักเต็ม เมื่อพอต้องรู้จักหยุด และเมื่อเกินต้องรู้จักปันออกไปเมื่อเพียงพอแล้ว และในส่วนของประชาชนจะมีหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีสังคมที่เกื้อกูลแบ่งปัน เกิดการสร้างเสริมพลังทางสังคม และสร้างความเป็นปึกแผ่นในสังคม สามารถรับมือกับการแข่งขันที่ท้าทายของโลก จากการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนผ่านกลไกประชารัฐไปสู่ยุทธศาสตร์ของประเทศ คือการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ได้มีการตั้งเป้าหมายให้เกิดผลสัมฤทธิ์ภายใน 3-5 ปี ข้างหน้า เช่น เปลี่ยนจากปัญหาการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุให้เป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีพลัง การพัฒนาหุ่นยนต์ทางการแพทย์ การเปลี่ยนสินค้าโภคภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ข้าว ยางพารา น้ำตาล มันสำปะหลัง ให้กลายเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ หรือผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร

ประเทศไทย 4.0 เป็นจุดเริ่มต้นของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในการขับเคลื่อนประเทศไทยให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม ภารกิจสำคัญของรัฐบาลในการวางรากฐานของประเทศไทย มีดังนี้ การลดความเหลื่อมล้ำ การลดการทุจริตคอร์รัปชัน การลดความขัดแย้ง การเสริมสร้างประเทศผ่านการการศึกษาและทรัพยากรมนุษย์ การเสริมสร้างประเทศด้วยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม การเสริมสร้างประเทศด้วยโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมใหม่ การมีวิสัยทัศน์และกรอบยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน การทำให้เกิดการปฏิรูปขนานใหญ่เป็นระบบ และต่อเนื่องจนบรรลุเป้าหมาย

ประเทศไทย 4.0 เป็นการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน เชื่อมโยงไทยสู่โลกที่ผ่านมาเศรษฐกิจไทยขับเคลื่อนด้วยการพึ่งพาทุนจากต่างชาติเป็นหลัก ผ่านคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (บีโอไอ) และพึ่งพารายได้จากการส่งออกสินค้าเป็นหลัก ซึ่งเจ้าของกิจการเป็นชาวต่างชาติ ประเทศไทยได้เพียงค่าแรงและตัวเลขการส่งออกที่สวยงาม ทำให้ติดกับดักประเทศรายได้ปานกลาง เนื่องจากการพึ่งพาต่างชาติมากเกินไป จึงเกิดแนวคิดการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน และเมื่อเข้มแข็งแล้วต้องเชื่อมโยงเศรษฐกิจภายในกับเศรษฐกิจโลก การสร้างความเข้มแข็งจากภายใน มีกลไกขับเคลื่อน 3 ตัว ได้แก่

1. การยกระดับนวัตกรรมของทุกภาคส่วนในประเทศ
2. การสร้างสังคมที่มีจิตวิญญาณของความเป็นผู้ประกอบการ
3. การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย

ทั้ง 3 กลไกต้องขับเคลื่อนไปพร้อมกันจะทำให้สถานะของผู้คนในสังคมปรับเปลี่ยนเกิดการสร้างวิสาหกิจอัจฉริยะ มีตัวแบบทำธุรกิจแบบใหม่ ๆ เป็นการสร้างสังคมแห่งโอกาส และสังคมที่มีความสามารถ

ประเทศไทย 4.0 เกี่ยวข้องกับประชาชนไทยอย่างไร

ความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านดิจิทัล ทวีความสำคัญ การทำธุรกิจจะเน้นความสำคัญในการสร้างยี่ห้อ ธุรกิจไม่ได้ขายที่ตัวสินค้า แต่ขายที่ยี่ห้อและความน่าเชื่อถือ บุคลากรในองค์กรต้องมีทักษะพร้อม และทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่ถาโถมเข้ามา สถานการณ์ปัจจุบันแรงงานไทยทั้งที่เป็นแรงงานฝีมือและแรงงานกึ่งฝีมือยังมีทักษะต่ำกว่าความคาดหวังของผู้ประกอบการ ทั้งทักษะด้านภาษาต่างประเทศ การใช้คอมพิวเตอร์ คณิตศาสตร์และการคำนวณ ทักษะการสื่อสาร การบริหารจัดการ และความสามารถเฉพาะในวิชาชีพ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจองค์ความรู้ทางด้านผลการศึกษาที่ตรงหรือใกล้เคียงกับหัวข้อในการวิจัยพบว่า มีเอกสารงานวิจัยดังนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน (2527) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้านสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นคูณ โดยใช้วิธีการศึกษา คือ วิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนหมู่บ้านอัมพวันมีที่ตั้งของหมู่บ้านและมีที่ดินทำการเพาะปลูกดีกว่าหมู่บ้านคำแก่นคูณ ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ฐานะความเป็นอยู่ในหมู่บ้านอัมพวันดีกว่าหมู่บ้านคำแก่นคูณ และมีการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เร็วกว่ามีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าและยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรใหม่ ๆ มาปรับปรุงการเกษตรได้ดีกว่า

สุรรัตน์ ฌ นคร (2526) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคม ที่มีผลต่อเกษตรกรเขตชุมชนหนองแวม กรุงเทพมหานคร พบว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตหนองแวมแต่ละประเภททั้งภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตรนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ว่างเปล่าที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย อุตสาหกรรม และพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีปัจจัยมาจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม การเพิ่มจำนวนประชากร และการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม

จารุวรรณ ชำรงเกียรติ (2529) ศึกษาเรื่อง การศึกษาการเจริญเติบโตของชุมชนในจังหวัดปทุมธานี กรณีศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนประชาธิปไตยและคลองหลวง พบว่า สุขาภิบาลประชาธิปไตยและคลองหลวงเป็นชุมชนในจังหวัดปทุมธานีที่มีโอกาสในการพัฒนาสูงดังจะเห็นได้จากอัตราการเจริญเติบโตของประชากร รายได้ของประชากร รายได้และโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาพบว่าปัญหาการใช้ที่ดินมีผลกระทบไปถึงปัญหาการจราจร ปัญหาสภาพแวดล้อม ตลอดจนปัญหาการจัดบริการสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการให้แก่ชุมชน

ชัช กิจธรรม (2529) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงชุมชนเขตชานเมืองชั้นนอก กรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาเขตกรณีศึกษาเขตหนองจอก พบว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของประชาชนจะกระจายตามแนวยาวของลำคลอง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากพื้นที่เกษตร เป็นพื้นที่เมืองเป็นไปอย่างเชื่องช้าและความต้องการอนุรักษ์พื้นที่ของเกษตรก็อยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากเกษตรขาดแรงจูงใจในการกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ

อนัญญา เณรจิตต์ (2535) ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนต่อสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านอิเทพ ตำบลบางชัน อำเภอลำลูกเกด จังหวัดจันทบุรี โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนประมงเป็นชุมชนที่มีลักษณะความผูกพันทางเครือญาติสูงการดำรงชีวิตแต่ดั้งเดิมมีลักษณะที่พึ่งพาการใช้ประโยชน์ของป่าชายเลนสูง และเนื่องจากชุมชนนี้ มีความสัมพันธ์ทางการค้ากับพ่อค้าภายนอกชุมชนมานานับ 100 ปีทำให้ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ต่อเนื่องและค่อยเป็นค่อยไป จนถึงในช่วงที่เริ่มมีเรือเครื่อง ทำให้การติดต่อกับสังคมภายนอกมีความสะดวกและรวดเร็วขึ้น ชุมชนบ้านอิเทพเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่ป่าชายเลน เมื่อมีการสัมปทานป่าช่วงปี 2514-2529 ต่อเนื่องมาสู่ช่วงการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งในช่วงปี 2529 ถึงปัจจุบัน มีผลให้ป่าชายเลนซึ่งเป็นทรัพยากรหลักในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านแถบนี้มีการเปลี่ยนแปลงสูงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วกว่าอันส่งผลกระทบต่อสภาพทางสังคม ความเป็นอยู่ของชาวประมงที่มีลักษณะที่พึ่งพิงกับสังคมภายนอก มากขึ้นและระบบการควบคุมและบทบาทของสมาชิกเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากระบบการผลิตที่มีการแข่งขันที่สูงขึ้น ระบบเครือญาติและสังคมมีความผูกพันลดลง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลนไปเป็นนาุ้งมีผลทำให้ ระบบนิเวศป่าชายเลนเปลี่ยนแปลงไป เพราะการทำลายป่าชายเลนเท่ากับการทำลายแหล่งอาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์น้ำ

ทำให้สัตว์น้ำที่เป็นทรัพยากรที่ให้รายได้หลักแก่ชาวประมงพื้นบ้านมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงลดลง ชาวประมงจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตระบบการผลิตให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า ระดับรายได้ของชาวประมงมีระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากระบบตลาดมีแนวโน้มที่ดีในการให้ระดับราคา แต่ขณะเดียวกันเมื่อป่าชายเลนหมดสภาพลง สภาพการใช้ประโยชน์ของป่าลดลงทำให้ชาวประมงมีรายจ่ายที่สูงขึ้น และการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่มีระดับทุนที่สูงขึ้น มีผลให้ชาวประมงมีภาวะหนี้สินที่สูงขึ้น และการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนก็ส่งผลให้อาชีพของชาวประมงเปลี่ยนแปลงไปด้วยจากอาชีพที่ทำควบคู่ระหว่างอาชีพค้าไม้พื้นและการประมงเป็นหลักเหลือเพียงอาชีพประมงพื้นบ้านเท่านั้น

พิศสมัย พึ่งวิกรัย (2538) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชนบทในภาคกลาง อันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า การมีสวนอุตสาหกรรมเข้ามาในอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเดิมชาวบ้านประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก มีผลทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวนาบางส่วนพากันขายที่ของตนให้กับสวนอุตสาหกรรมและมีผลทำให้เกิดความหลากหลายในการประกอบอาชีพเป็นผลทางตรง ได้แก่ การเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ผลทางอ้อมได้แก่ อาชีพบริการอื่น ๆ อาชีพดังกล่าวสามารถให้รายได้และความแน่นอนของรายได้ดีกว่าอาชีพเดิมคือการทำนา

ธีระ เยี่ยงวิศวกูร (2542) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของประชาชนในย่านบางลำภูเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในย่านบางลำภู ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้เสนอปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในย่านบางลำภู ตามช่วงเวลาต่าง ๆ โดยชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยเป็นสถานประกอบการธุรกิจสุดท้ายได้เสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขพื้นที่ศึกษาทั้ง 6 แขวงในเขตพระนคร คือ แขวงตลาดยออด แขวงชนะสงคราม แขวงบ้านพานถม แขวงบวรนิเวศ แขวงสามพระยา และแขวงบางขุนพรหม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยเป็นสถานประกอบการธุรกิจ คือ สร้างงานสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ให้ครอบครัว รองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว และเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยตามเพื่อนบ้าน สภาพแวดล้อมและชุมชน

จริยาพร รัศมีแพทย์ (2544) ศึกษาเรื่อง รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมอญบ้านบางกระบือ กรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้แสดงให้เห็นปรากฏการณ์ การตั้งถิ่นฐานกับการปรับตัวของชาวมอญในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในการดำรงความเป็นชุมชนมอญรวมถึงวิถีชีวิตซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากศาสนา ความเชื่อ ตลอดจนกระบวนการต่าง ๆ ที่สั่งสมมานับว่าเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้อย่างจะช่วยสร้างความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม วิถีชีวิตต่อการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชน

กมลวรรณ ฉัตรมงคล (2556) ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนประมงกรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี ในฐานะเป็นชุมชนชาวประมงแห่งหนึ่ง โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในแนวประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่าได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากโรงงานทั้งในและนอกนิคมอมตะมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบในเชิงลบ ได้แก่ การที่คนในชุมชนต้องสูญเสีย

กรรมสิทธิ์ในที่ดินจากการเป็นเจ้าของที่ดินในคลองตำหรุต้องเปลี่ยนสภาพมาเป็นแรงงานรับจ้าง ปัญหามลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในคลองตำหรุ การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนและปัญหาการบุกรุกคลองสาธารณะของคนในคลองตำหรุ อันเป็นผลมาจากการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชนคลองตำหรุ ส่วนผลกระทบในเชิงบวก ได้แก่ การสร้างรายได้ให้กับคนในคลองตำหรุ จากการทำบ้านเช่า ร้านค้าขายอาหารตลอดจนกิจการต่าง ๆ จากการอพยพเข้ามาของแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมในคลองตำหรุ

ดวงสิทธิ์ ตงศิริ (2561) ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำกับการเป็นชุมชนเข้มแข็งโดยใช้วิธีการศึกษา การวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำกับการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ในเขตชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เป็นการท้าววิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะภาวะผู้นำชุมชนที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว และกระบวนการเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว พร้อมทั้งใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทำการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการใช้ การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์สนทนา รวมไปถึงการใช้ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชนจำนวน 10 คน กลุ่มที่ 2 ตัวแทนชาวบ้านชุมชนบางสระแก้ว 10 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน และนำข้อมูลที่มาทำการวิเคราะห์ตรวจสอบพร้อมนำเสนอผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่าการเกิดภาวะผู้นำในตำบลบางสระแก้วจึงสามารถจำแนกได้ 2 ประเภท 1) ผู้นำที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากการเลือกตั้ง 2) ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถหรือที่เรียกว่าผู้นำทางธรรมชาติเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในตำบลทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่สนับสนุนให้เกิดลักษณะภาวะผู้นำอีกด้วย เช่น บุคลิกภาพของผู้นำจะต้องเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับเคารพยกย่องของคนส่วนใหญ่มีอิทธิพลต่อการทำงานต่อส่วนรวม เป็นผู้มีความเสียสละสูงมีอัธยาศัยดีต้องกล้าแสดงออก นอกจากนี้ต้องเป็นบุคคลที่มองสภาพภาวะปัญหาของชุมชนได้อย่างชัดเจน ซึ่งการเกิดภาวะผู้นำของตำบลบางสระแก้วที่นำไปสู่ความเข้มแข็งนั้นสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำจากเหตุการณ์สถานการณ์ปัญหาภายในชุมชนในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาเรื่องภาวะเศรษฐกิจในชุมชนล้มเหลวจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้ทั้งตำบลบางสระแก้วนั้นมีหนี้สินในครัวเรือน ทำให้ชุมชนต้องตระหนักถึงผลกระทบในระยะยาวหากไม่แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะทำให้ชุมชนเผชิญกับความยากลำบาก

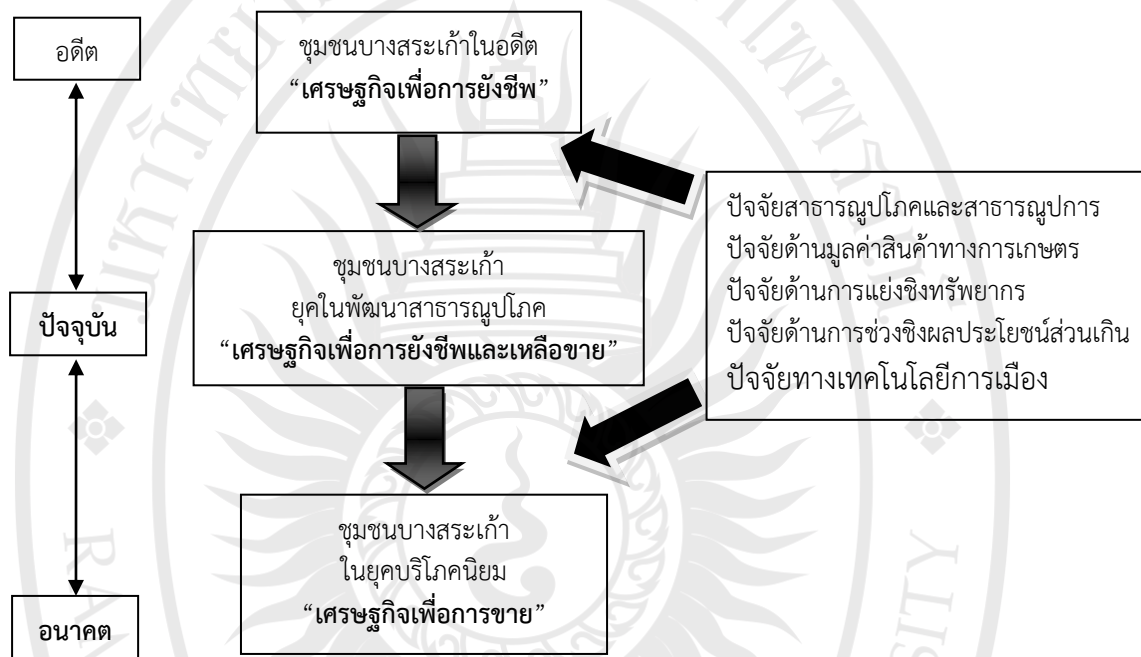
กมลศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว, จิระพงศ์ เรืองกุน และสายใจ ชุนประเสริฐ (2559) ได้วิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่ชุมชนยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนพุนบำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชน 2) เพื่อศึกษาคุณลักษณะและปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนพุนบำเพ็ญ และ 3) เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่ชุมชนยั่งยืน ในการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยนั้น ผู้วิจัยทำการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้ใช้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน ชาวบ้านในชุมชน และคณะทำงานพื้นที่สุขภาวะ จำนวนทั้งสิ้น 15 คน เลือกผู้ให้ข้อมูลด้วย

เทคนิคสโนว์บอลล์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยอาศัยเทคนิคการวิเคราะห์การจัดกลุ่มแนวคิด การปรับเปลี่ยนแนวคิดตามข้อมูลเชิงประจักษ์ และการวิเคราะห์เพื่อแสดงตัวอย่างผลการวิจัยพบว่า บริบทของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนพูนบำเพ็ญ ได้แก่ การมีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่มีต่อความเข้มแข็ง การทำเกษตรตามธรรมชาติ ชุมชนพูนบำเพ็ญ มีพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เรียกว่า “พื้นที่สุขภาวะ” ซึ่งสามารถพัฒนาต่อไปเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีตลาดคลองบางเชือกหนัง มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และการรวมกลุ่มทางการเงินเพื่อเพิ่มหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิต ในแง่ของสังคมวัฒนธรรม พบว่า พูนบำเพ็ญเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติ คนในพื้นที่ได้อยู่อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาช้านานความสัมพันธ์แบบเครือญาตินี้ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความสนิทชิดเชื้อถ้อยทีถ้อยอาศัย เอื้อประโยชน์ร่วมกัน คุณลักษณะที่สะท้อนความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการพึ่งตนเองความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน การมีวิสัยทัศน์ของชุมชน และความรักและห่วงหาพันชุมชน ปัจจัยที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนพูนบำเพ็ญ ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น การเรียนรู้เพื่อชีวิตเครือข่ายชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติ และเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง กลยุทธ์การพัฒนาชุมชนพูนบำเพ็ญไปสู่ชุมชนยั่งยืน ได้แก่ สรรสร้างกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง สานต่อการอนุรักษ์พื้นที่เกษตร ปลูกจิตสำนึกผู้เข้ามาอยู่ใหม่ ประชาสัมพันธ์ชุมชนเชิงรุก พัฒนาการตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน พัฒนาเยาวชนและสร้างกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ สานต่อภารกิจและสร้างเครือข่ายภายนอกเพื่อการพัฒนาชุมชนเพิ่มเติม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการสำรวจองค์ความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเรื่องการฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าในกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้ศึกษาสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากกรอบแนวคิดการวิจัยเบื้องต้น ชุมชนบางสระเก้าในสมัยอดีตมีความเป็นชุมชนเข้มแข็งภายใต้การใช้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตสินค้าใด ๆ ล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อไว้กิน ใช้ ในครัวเรือนเท่านั้น เนื่องจากเมื่อพิจารณาถึงบริบททั่วไปของบางสระเก้าในอดีต เป็นชุมชนที่ยังขาดสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น การไม่มีถนนหนทางสำหรับติดต่อกับชุมชนภายนอกที่สะดวก เป็นต้น จากนั้นประมาณปี พ.ศ. 2510 ชุมชนบางสระเก้าเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เมื่อชาวบ้านร่วมมือกันสร้างถนนเพื่อเชื่อมต่อกับตัวเมืองและตำบลต่าง ๆ หลังจากนั้น ประมาณปี พ.ศ. 2520 หน่วยงานราชการได้จัดงบประมาณเข้าพัฒนาถนนสายต่าง ๆ ดังกล่าว จนกระทั่งชาวบ้านสามารถไปมาหาสู่กับสังคมภายนอกได้สะดวก ยังผลทำให้เกิดกระบวนการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและการเดินทางเศรษฐกิจโดยใช้เงินตราเป็นตัวตั้ง ในท้ายที่สุดชุมชนบางสระเก้าไม่สามารถทนต่อแรงเสียดทานของระบบทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ การผลิตสินค้าทุกประเภทมุ่งสู่เป้าหมายเพื่อการค้าขายเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกำหนด ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางเทคโนโลยี ปัจจัยทางการเมืองและปัจจัยทางวัฒนธรรม

บทที่ 3

วิธีวิทยาการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าในกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงและสภาพภูมิศาสตร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระเก้า การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเก้า และการศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงประเด็นและเป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

- 3.1 แนวทางในการวิจัย (Methodological Approach)
- 3.2 วิธีการวิจัย (Research Methods)
- 3.3 เทคนิคการวิจัย (Research Technique)
- 3.4 พื้นที่และองค์กรที่ทำการวิจัย
- 3.5 กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3.6 เครื่องมือการวิจัย
- 3.7 การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ
- 3.8 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล
- 3.9 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.10 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ
- 3.11 สรุปกระบวนการวิจัย

3.1 แนวทางในการวิจัย

แนวทางวิจัยเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ในโลกยุคโลกาภิวัตน์จำเป็นต้องมีการเข้าถึงปัญหาที่ครอบคลุมถึงประเด็นต่าง ๆ ที่จะช่วยฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า โดยวิธีการเข้าถึงปัญหาน่าจะมีดังต่อไปนี้

1. จะต้องมีการเข้าใจ เข้าถึงปัญหาแนวสหวิทยาการอันเป็นประเด็นหลักของการศึกษาเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า อย่างแท้จริง
2. จะต้องคำนึงถึงการบริหารจัดการในระดับชาติและระดับท้องถิ่น มิติระดับชาติและระดับท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณา เพราะโลกยุคปัจจุบันเรียกร้องให้เกิดการกระจายอำนาจไปสู่ศูนย์อำนาจทางการเมือง การบริหารระดับท้องถิ่นและการคืนอำนาจให้กับประชาชนได้ใช้ชีวิตแบบอิสระมากขึ้น
3. จะต้องคำนึงถึงภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม การบริหารจัดการทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมีความเกี่ยวพันกัน ขณะเดียวกันประชาสังคมก็มีบทบาทในการที่จะกำหนดนโยบายและการเรียกร้องทางการเมือง การบริหารจัดการของภาครัฐจึงต้องนำสถานะของภาคเอกชนรวมทั้ง

การร่วมมือกับภาคเอกชนมาปฏิบัติ ขณะเดียวกันจะต้องมีการขยายความร่วมมือ การพยายามทำความเข้าใจกับภาคประชาสังคม สามมิติดังกล่าวนี้น่าจะเป็นสิ่งที่มองข้ามไม่ได้ ถ้าจะให้เห็นภาพที่ชัดเจน

4. จะต้องคำนึงถึงสถานะการบริหารจัดการภายในชุมชนบางสระแก้ว ขณะเดียวกันต้องนำเอาสถานะในด้านต่าง ๆ ของประเทศซึ่งกำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาเป็นข้อพิจารณาเพื่อไม่ให้มีการกระทำที่สวนทางกับแนวโน้มของประเทศ มิติภายในชุมชนและชุมชนอื่น ๆ ทั่วประเทศไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ในโลกยุคปัจจุบัน

5. เนื่องจากจะต้องมีการบริหารจัดการที่ต้องคำนึงถึงมาตรฐานสากล ขณะเดียวกันหลาย ๆ ชุมชนก็เป็นสมาชิกของความร่วมมือจากเครือข่ายชุมชน หรือองค์กรชุมชนทั่วประเทศ ซึ่งมีตัวแปรที่มีลักษณะพิเศษของแต่ละชุมชนที่คล้าย ๆ กัน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมิติดังกล่าวนี้น่าจะเป็นกฎเกณฑ์ของการพิจารณาในการเข้าถึงปัญหาในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ชุมชนบางสระแก้วจะต้องสัมผัสและแก้ปัญหาให้ได้ในอนาคตภายภาคหน้า

3.2 วิธีการวิจัย

ในส่วนของวิธีการวิจัย (Research Method) เป็นวิธีการวิจัยโดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยที่ในงานวิจัยนี้เป็นวิธีวิทยาในการแสวงหาความรู้ใหม่ (Originality) ซึ่งต้องตั้งอยู่บนฐานความจริงที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) เสมอ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยหลักเกี่ยวกับการเสื่อมถอยทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนในยุคต่าง ๆ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เพราะสาเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น และมีวิธีการฟื้นฟูอย่างไรให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งยั่งยืน รวมถึงมีเหตุปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

3.3 เทคนิคการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระแก้ว การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว และการกำหนดยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว สำหรับเทคนิคของการวิจัยเป็นการวิจัยที่ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

เป็นการศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระแก้ว โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary Data) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) ร่วมกับการสัมภาษณ์บริบทชุมชนและการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อก่อให้เกิดการยืนยันข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาเป็นไปของชุมชนบางสระแก้ว ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องเรื่อยมา โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และบันทึกสรุปผลการศึกษา

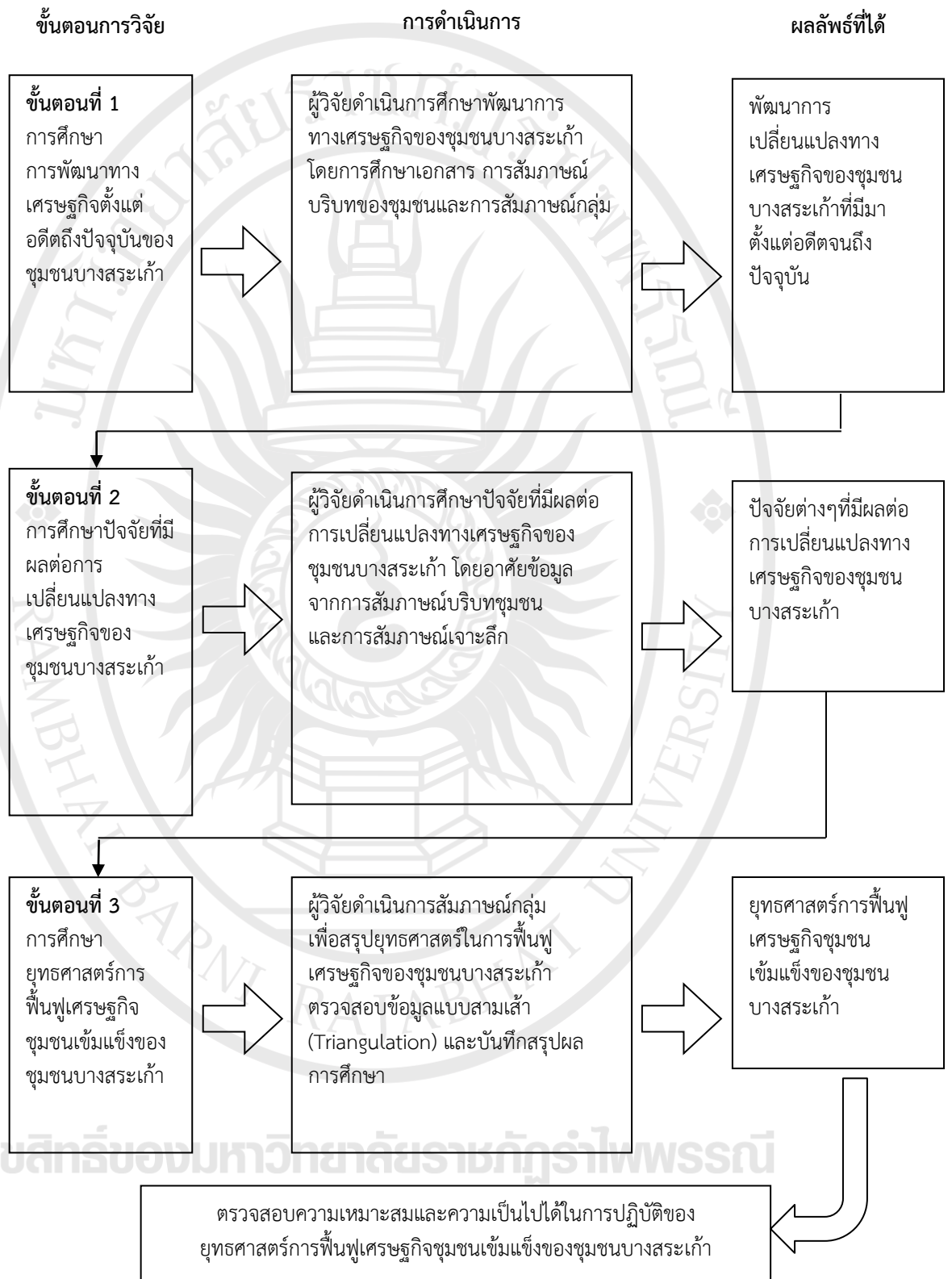
ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมิติทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว โดยใช้วิธีการศึกษาจากการใช้แนวการสัมภาษณ์บริบทชุมชนและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วนี้เป็นอย่างดี ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

เป็นการศึกษายุทธศาสตร์ในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว โดยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) จากตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) อีกทั้งมีความรู้ความเข้าใจในบริบทของชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างดี โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และบันทึกสรุปผลการศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้วิธีการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด เพื่อให้ยุทธศาสตร์ที่ได้มีคุณภาพมากขึ้น

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

ภาพที่ 3.1 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

3.4 พื้นที่และองค์กรที่ทำการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยพักอาศัยอยู่ในชุมชนบางสระเก้า เพื่อง่ายต่อการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยพื้นที่ศึกษาชุมชนบางสระเก้า ดังนี้

1. พื้นที่ศึกษาชุมชนบางสระเก้า ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเก้าเป็นอย่างดี
2. พื้นที่ศึกษาชุมชนบางสระเก้า ที่เกี่ยวกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรมในชุมชนบางสระเก้า ที่มีความรู้ความสามารถนำไปสู่การสร้างยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพ
3. พื้นที่ศึกษาชุมชนบางสระเก้า เป็นเครือข่าย หรือกลุ่มของคน หรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มเครือข่าย ผู้นำกลุ่มอาชีพ ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเก้าเป็นอย่างดี

3.5 กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเก้าเป็นอย่างดี ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรมในชุมชนบางสระเก้า และผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเก้าเป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัยไว้ตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัยไว้จำนวน 2 กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายที่ 1 เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเก้าเป็นอย่างดี ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 6 คน โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

1. เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2500
2. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาโดยกำเนิด
3. เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพในพื้นที่โดยไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
4. เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)
5. เป็นผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน

โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์แนวประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า จำนวน 6 คน ดังนี้ ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการครูเกษียณ และนักประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งมีรายชื่อดังนี้

1. นายสุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์	ผู้อาวุโสในชุมชน
2. นายเฉลิมชัย ทองอยู่	ผู้อาวุโสในชุมชน

3. นายฤชงค์ สายทอง	ผู้อาวุโสในชุมชน
4. นายอุทัย สีเผือก	นักประวัติศาสตร์
5. นายไพโรจน์ ศิริมาลย์	ข้าราชการครูเกษียณ
6. ผู้ใหญ่สถิต แสนเสนาะ	ผู้นำชุมชน

กลุ่มเป้าหมายที่ 2 เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มผู้นำและตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรมในชุมชนบางสระเก้า โดยมีเกณฑ์การเลือก ดังนี้

1. ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ผู้วิจัยได้เลือก 3 อาชีพ ได้แก่ กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

- 1.1 เป็นผู้ที่อยู่ในตำบลบางสระเก้าตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530
- 1.2 เป็นผู้ประกอบอาชีพมายาวนานทั้ง 3 อาชีพ
- 1.3 เป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นตัวแทนกลุ่มอาชีพ จำนวน 3 คน ดังนี้
 1. นายสายเมฆ ใจซื่อ ตัวแทนกลุ่มมะพร้าวแปลงใหญ่
 2. นายปรารมภ์ รัตนภาส ตัวแทนกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
 3. นางราตรี สีเผือก ตัวแทนกลุ่มทอเสื่อ

2. ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชน โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

- 2.1 เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2510
- 2.2 เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในตำบลบางสระเก้าโดยกำเนิด
- 2.3 เป็นผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
- 2.4 เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ) โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน ดังนี้
 1. นายบุญสร้าง ทองเปรม กำนันตำบลบางสระเก้า
 2. นายสมชาย ทองอ่อน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบางสระเก้า
 3. นายมังกรแก้ว สุขสิงห์ อดีตผู้ใหญ่บ้าน
 4. นายสิทธิโชค แก้วขาว สมาชิกสภาท้องถิ่น
 5. นางองุ่น ศิริมาลย์ ตัวแทนชมรมผู้สูงอายุ

3. ตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกมาจาก 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมะพร้าวแปลงใหญ่ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มสตรีทอเสื่อ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

- 3.1 เป็นผู้ที่อยู่ในตำบลบางสระเก้าตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530
- 3.2 เป็นประธานกลุ่มเครือข่ายหรือเคยเป็นประธานกลุ่มเครือข่าย
- 3.3 ได้ร่วมกิจกรรมของกลุ่มมานานเกินกว่า 20 ปี
- 3.4 เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)

โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรม จำนวน 5 คน ดังนี้

1. นายสายเมฆ ใจชื่อ	ตัวแทนกลุ่มมะพร้าวแปลงใหญ่
2. นายปรารมภ์ รัตนภาส	ตัวแทนกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
3. นายวิทยา เวชศิลป์	ตัวแทนกลุ่มสวัสดิการชุมชน
4. นางราตรี สีเผือก	ตัวแทนกลุ่มทอเสื่อกก
5. นายสิทธิโชค แก้วขาว	ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดการดำเนินการระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2562 ถึง วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563

2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยตามขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัยไว้จำนวน 2 กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายที่ 1 เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างดี ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 6 คน โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

1. เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2500
2. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาโดยกำเนิด
3. เป็นผู้ประกอบอาชีพในพื้นที่โดยไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
4. เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)
5. เป็นผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน

โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์แนวประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า จำนวน 6 คน ดังนี้

1. นายสุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์	ผู้อาวุโสในชุมชน
2. นายเฉลิมชัย ทองอยู่	ผู้อาวุโสในชุมชน
3. นายภูซงค์ สายทอง	ผู้อาวุโสในชุมชน
4. นายอุทัย สีเผือก	นักประวัติศาสตร์
5. นายไพโรจน์ ศิริมาลย์	ข้าราชการครูเกษียณ
6. ผู้ใหญ่สถิต แสนเสนาะ	ผู้นำชุมชน

กลุ่มเป้าหมายที่ 2 เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างดี ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 คน โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

1. เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2500
2. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาโดยกำเนิด
3. เป็นผู้ประกอบอาชีพในพื้นที่โดยไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
4. เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)
5. เป็นผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน

โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน 5 คน ดังนี้

1. นางราตรี สีเผือก	ตัวแทนกลุ่มอาชีพ
2. นายสมชาย ทองอ่อน	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางสระเก้า
3. นายมังกรแก้ว สุขสิงห์	ผู้นำชุมชน
4. นายสิทธิโชค แก้วขาว	สมาชิกสภาท้องถิ่น
5. นางอรุณ ศิริมาลย์	กลุ่มผู้สูงอายุ

การวิจัยตามขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดการดำเนินการระหว่างวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึง วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564

3. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยตามขั้นตอนที่ 3 การศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัย ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรมในชุมชนบางสระเก้า ดังนี้

1. ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ผู้วิจัยได้เลือก 3 อาชีพ ได้แก่ กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

- 1.1 เป็นผู้ที่อยู่ในตำบลบางสระเก้าตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530
- 1.2 เป็นผู้ประกอบอาชีพมายาวนานทั้ง 3 อาชีพ
- 1.3 เป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี

โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน 3 คน

ดังนี้

1. นายสายเมฆ ใจซื่อ	ตัวแทนกลุ่มมะพร้าวแปงใหญ่
2. นายปรารมภ์ รัตนภาส	ตัวแทนกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
3. นางราตรี สีเผือก	ตัวแทนกลุ่มทอเสื่อ

2. ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชน โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

- 2.1 เป็นผู้ที่เกิดก่อนปี พ.ศ. 2510
- 2.2 เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในตำบลบางสระเก้าโดยกำเนิด
- 2.3 เป็นผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน
- 2.4 เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สถิติสัมปชัญญะปกติ)

โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน 5 คน

ดังนี้

1. นายบุญสร้าง ทองเปรม	กำนันตำบลบางสระเก้า
2. นายสมชาย ทองอ่อน	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางสระเก้า
3. นายมังกรแก้ว สุขสิงห์	อดีตผู้ใหญ่บ้าน
4. นายสายัณห์ มีรส	สมาชิกสภาท้องถิ่น
5. นายสถิต แสนเสนาะ	ผู้ใหญ่บ้าน

3. ตัวแทนกลุ่มผู้นำเครือข่ายกิจกรรม ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาจาก 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมะพร้าวแปลงใหญ่ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มสตรีทอเสื่อกก กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

3.1 เป็นผู้ที่อยู่ในตำบลบางสระเก้าตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530

3.2 เป็นประธานกลุ่มเครือข่ายหรือเคยเป็นประธานกลุ่มเครือข่าย

3.3 ได้ร่วมกิจกรรมของกลุ่มมานานเกินกว่า 20 ปี

3.4 เป็นผู้ที่สามารถในการถ่ายทอดข้อมูล (สติสัมปชัญญะปกติ)

โดยมีกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลหลัก ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน 5 คน

ดังนี้

1. นายสายเมฆ ใจชื่อ	ตัวแทนกลุ่มมะพร้าวแปลงใหญ่
2. นายปรารมภ์ รัตนภาส	ตัวแทนกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
3. นายวิทยา เวชศิลป์	ตัวแทนกลุ่มสวัสดิการชุมชน
4. นางราตรี สีเผือก	ตัวแทนกลุ่มทอเสื่อกก
5. นายสิทธิโชค แก้วขาว	ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การวิจัยตามขั้นตอนที่ 3 การศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดการดำเนินการระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 ถึง วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564

3.6 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบบันทึกผลการสังเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นลักษณะเครื่องมือสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ด้วยสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) และเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบ่งหัวข้อการสัมภาษณ์ตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเอกสารขั้นต้นและชั้นรอง เพื่อให้ได้แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีการสังเคราะห์เอกสารให้ได้ข้อมูลเบื้องต้น

2. แนวการสัมภาษณ์บริบทของชุมชนบางสระเก้า เป็นการสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งเพิ่มมากขึ้น

3. แนวการสัมภาษณ์กลุ่ม ดำเนินการโดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล 12 คน โดยผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ซึ่งนอกจากช่วยเสริมข้อมูลซึ่งกันและกันแล้วยังเป็นการตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

1. แนวการสัมภาษณ์บริบทของชุมชนบางสระแก้ว เป็นการสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งเพิ่มมากขึ้น

2. แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เพื่อก่อให้เกิดการยืนยันข้อมูล จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักพิจารณาจากลักษณะของการมีข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และกระบวนการสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว (Data Satiation) ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อเจาะลึกให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งเพิ่มมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

1. แนวการสัมภาษณ์กลุ่ม โดยผู้ให้ข้อมูลหลักจากตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งเพิ่มมากขึ้น

เพื่อให้ได้ข้อมูลยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้วที่มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องเรื่อยมา โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) บันทึกสรุปผลการศึกษา และหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

3.7 การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาหลักการ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงและสภาพภูมิศาสตร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระแก้ว และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว โดยศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ วารสาร ตำรา เอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือในการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

3. สร้างเครื่องมือ โดยกำหนดเรื่องราวไว้เป็นแนวคำถามสำหรับการสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลจริง ทศนคติ ความคิดเห็นและแนวคิดของผู้ตอบ และปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบและแก้ไขให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. เครื่องมือการวิจัยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence) ของประเด็นที่ศึกษากับการบันทึกสาระสำคัญดังนี้ (สนพงษ์ จิรชวาลวิสุทธิ, จำสับเอก, 2558 : 37-38)

$$\begin{aligned} \text{สูตร} \quad \text{IOC} &= \sum R/N \\ \text{IOC} &= \text{ค่าดัชนีความสอดคล้อง} \\ \sum R &= \text{ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ} \\ N &= \text{จำนวนผู้เชี่ยวชาญ} \end{aligned}$$

กำหนดเกณฑ์การประเมิน

ให้คะแนน + 1 หมายถึง เหมาะสมสอดคล้องตรงกับวัตถุประสงค์

ให้คะแนน 0 หมายถึง ไม่แน่ใจมีความสอดคล้องวัตถุประสงค์

ให้คะแนน -1 หมายถึง ไม่สอดคล้องไม่ตรงกับวัตถุประสงค์

เกณฑ์คัดเลือกค่า IOC

+1 หมายถึง เห็นด้วย เป็นข้อที่นำไปใช้ได้

0 หมายถึง ไม่แน่ใจ เป็นข้อที่ต้องปรับปรุงแก้ไขหรือตัดออก

-1 หมายถึง ไม่เห็นด้วย เป็นข้อที่นำไปใช้ไม่ได้ ควรตัดออกหรือปรับปรุงแก้ไขใหม่หมด

โดยถือเกณฑ์ประเมินในแต่ละข้อ มีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป

ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน พบว่า ข้อคำถามทุกข้อเป็นตัวแทนการวัดซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.60 - 1.00 มีค่าเฉลี่ยความสอดคล้องร้อยละ 0.96 และผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำการใช้สำนวนภาษาในเชิงวิชาการของแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุง

4. นำข้อคำถามจากแบบสัมภาษณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำแล้ว ไปปรับปรุงแก้ไขและนำไปสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

3.8 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

3.8.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยใช้แบบบันทึกผลการสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย ที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนี้

1.1 เอกสารขั้นต้น หมายถึง ข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์จัดเป็นประเภทข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ เช่น วารสารเกี่ยวกับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ บันทึกการประชุม เอกสารทางราชการ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประวัติของหมู่บ้าน ประวัติการย้ายถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมถึงวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ

1.2 เอกสารชั้นรอง หมายถึง เอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว เอกสารชั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญและนำมาใช้ในงานวิจัยนี้ เช่น ตำราทางวิชาการ บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนบางสระแก้ว และข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว

2.1 ผู้วิจัยติดต่อกันนัดหมายไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยนัดหมายก่อนหนึ่งสัปดาห์ พร้อมกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์

2.2 ผู้วิจัยได้ส่งเอกสารถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เนื้อหาทรายละเอียดวิจัย โดยส่งก่อนหนึ่งสัปดาห์

2.3 ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทำการบันทึกข้อมูลโดยการจดบันทึกและขออนุญาตบันทึกเทป และถ่ายรูปเพื่อประกอบการสัมภาษณ์

2.4 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ไปทำการวิเคราะห์และสรุปผลจากการสัมภาษณ์

2.5 ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวพร้อมกับมีการบันทึกเสียงบทสนทนาและจดบันทึก เพื่อนำมาใช้ถอดความ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการบันทึกเสียง จดบันทึก และนำมาถอดความ

3.8.2 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ 3 วิธี คือ

1. การให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลที่ผู้วิจัยบันทึกไว้ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ สามารถใช้วิธีตรวจสอบลักษณะนี้ได้กับข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน เศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง และปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยผู้วิจัยนำข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวมาได้อ่านและแก้ไขกับสิ่งที่บันทึกไว้ต่อหน้าผู้ให้สัมภาษณ์

2. การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) ในด้านข้อมูลที่ได้จากแหล่งบุคคลเป็นหลัก รวมทั้งตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) จากวิธี 2 วิธี คือ การศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเดิมถามซ้ำมากกว่า 1 ครั้งกับบุคคล สถานที่ และเวลาที่แตกต่างกันคำตอบที่ได้รับจะเหมือนกัน

3. การตรวจสอบข้อมูลด้วยการจำแนกข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ข้อมูลในส่วนที่เป็นความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล (Evaluative Data) และข้อมูลส่วนใหญ่ที่เป็นการเล่าเหตุการณ์ (Descriptive Data) เพื่อไม่ให้ข้อมูลทั้งสองประเภทปะปนกัน ซึ่งจะช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลตรงตามความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

3.9 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ได้ดำเนินการตามขั้นตอน คือ ระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยต้องดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตรวจสอบกับกรอบแนวคิด โดยมีการปรับกรอบแนวคิดให้มีความเหมาะสมครอบคลุมกับข้อมูลที่นอกเหนือไปจากกรอบเดิม เมื่อได้กรอบใหม่ที่เหมาะสมกว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปจนแน่ใจว่าได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพียงพอในทุกแง่มุม โดยขั้นตอนของการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบ พร้อมทั้งจะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ในขั้นนี้ ได้แก่ การถอดเทป การจดบันทึกใหม่ และการพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์

2. การให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the Data) ให้ออกมาเป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การจัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) หลังจากนั้นจึงนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยเชิงวิเคราะห์ (Analytic Induction) ต้องตรวจสอบกับข้อมูล จนมั่นใจได้ว่า ข้อสรุปนั้นถูกต้องเที่ยงตรง และเชื่อถือได้

4. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย เป็นการนำข้อมูลต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาการวิจัยได้

3.10 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

การวิจัยครั้งนี้ หลังจากที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลแล้ว จะได้ขอความร่วมมือจากส่วนราชการระดับจังหวัดที่มีส่วนในการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับปัจจัยและยุทธศาสตร์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดผู้ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและขอข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด 9 ท่าน ดังต่อไปนี้

1. นายมนต์สิทธิ์ ไพศาลธนวัฒน์	ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี
2. นายรัชชัย นามสมุทร	รองผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี
3. นายวิสุทธิ์ ประกอบความดี	รองผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี
4. นางภาสินี สุวรรณเจริญ	หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
จังหวัดจันทบุรี
5. นายจักรพันธ์ ตระการศาสตร์	พัฒนาการจังหวัดจันทบุรี
6. นายสุรศักดิ์ แจ่มจุล	ผู้อำนวยการสำนักงานเจ้าท่าส่วนภูมิภาคสาขาจันทบุรี
7. นายบุญธรรม เทพพิชัย	ท้องถิ่นจังหวัดจันทบุรี
8. นางสาวรัศมีนัทธ์ พุกษาทร	นายอำเภอแหลมสิงห์
9. นางชนิดา นามวงษ์	ผู้อำนวยการกลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อ
การพัฒนาจังหวัด

ข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ อีกทั้งข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้จากการให้ข้อมูลของส่วนราชการระดับจังหวัด ที่มีส่วนในการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วผู้วิจัยจะนำมาพัฒนายุทธศาสตร์ในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ให้มีคุณภาพมากขึ้นต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

3.11 สรุปกระบวนการวิจัย

ตารางที่ 3.1 สรุปกระบวนการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย	ประเด็นการวิจัย	หน่วยการวิจัย	เครื่องมือวิจัย	การสร้างและหาคุณภาพ	วิธีเก็บข้อมูลการวิจัย	การวิเคราะห์ข้อมูล
ศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว	พัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระแก้ว	ชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี	1. แบบบันทึกผลการสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย 2. แนวการสัมภาษณ์บริบทของชุมชน 3. แนวการสัมภาษณ์กลุ่ม	1. กำหนดเอกสารชั้นต้นชั้นรอง 2. ตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน	วิจัยเชิงคุณภาพ 1. ค้นคว้าเอกสาร 2. การสัมภาษณ์	1. การจัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล และการวิเคราะห์เนื้อหา 2. การตรวจสอบแบบสามเส้า
เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว	ชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี	1. แนวการสัมภาษณ์บริบทของชุมชน 2. แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก	1. ตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน	วิจัยเชิงคุณภาพ 1. การสัมภาษณ์	1. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย 2. การตรวจสอบแบบสามเส้า
เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว	ชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี	1. แบบบันทึกผลการสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย 2. แนวการสัมภาษณ์กลุ่ม 3. แบบตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ	1. การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2. ตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ	วิจัยเชิงคุณภาพ 1. ค้นคว้าเอกสาร 2. การสัมภาษณ์ 3. ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ	1. การจัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล และการวิเคราะห์เนื้อหา 2. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย 3. การตรวจสอบแบบสามเส้า 4. วิเคราะห์ผลการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของยุทธศาสตร์

บทที่ 4

บริบททางประวัติศาสตร์ของตำบลบางสระแก้ว

ในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของตำบลบางสระแก้ว อันเป็นที่มาของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ นั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนและมีความเป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ ที่ข้อมูลหลักฐานสามารถยืนยันเชื่อมโยงได้ ในขอบเขตด้านระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ในบริบทของเนื้อหาการศึกษาด้านต่าง ๆ นั้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่ได้ทำความเข้าใจถึงโครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนบางสระแก้วให้ชัดเจนเสียก่อน เนื่องจากแนวคิดการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์มีฐานความเชื่อว่า อดีตเป็นที่มาของปัจจุบัน และปัจจุบันมีผลสู่การเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต บริบทที่กล่าวมานั้น ได้แก่ บริบททางการเศรษฐกิจ บริบททางการเมืองและบริบททางการสังคม ตลอดจนโครงสร้างทางความสัมพันธ์ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนที่อยู่แวดล้อมใกล้เคียง ซึ่งจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงการคลี่คลายประวัติศาสตร์ชุมชนบางสระแก้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจ ที่มีมาในอดีตถึงปัจจุบัน โดยที่ชุมชนบางสระแก้วเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบริบททางการเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมอย่างเห็นได้ชัด มาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2510 หลังจากนั้นพบความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง ที่มีความสืบทอดเชื่อมโยงกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นวิธีการนำเสนอผลการศึกษาในบทนี้ จึงเป็นการมุ่งเน้นการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ตามสภาพวิถีชุมชนบางสระแก้ว ซึ่งจะยังผลให้สามารถมองเห็นภาพของพัฒนาการทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังง่ายต่อการศึกษาเข้าใจ ดังนั้นผู้วิจัยจะแบ่งบริบทของการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ของตำบลบางสระแก้ว ออกเป็น 4 ช่วงใหญ่ ๆ ได้แก่

4.1 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2365-2510 (ช่วงยุคดั้งเดิมหรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและการแลกเปลี่ยน)

4.2 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2510-2528 (ช่วงยุคเริ่มการก่อสร้างสาธารณูปโภคสาธารณูปการหรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและเหลือขาย)

4.3 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2528-2544 (ช่วงยุคการผลิตเพื่อการขายเต็มรูปแบบ)

4.4 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2544-2565 (ช่วงยุคปัจจุบันหรือยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์)

ซึ่งบริบทของตำบลบางสระแก้วในแต่ละช่วงเวลามีความเป็นมาตามที่ถูกผู้วิจัยได้ศึกษาดังต่อไปนี้

4.1 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2365-2510

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนบางสระแก้วในช่วงยุคดั้งเดิมหรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและการแลกเปลี่ยน พบว่า ก่อนที่ชาวบ้านจะอพยพเข้ามาตั้งรกรากนั้นพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นที่เนินและที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่แถบชายทะเล มีลำคลองไหลผ่านเป็นการแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างป่าไม้เบญจพรรณ ได้แก่ ต้นยางนา ต้นยางใต้ ตะเคียน ต้นไผ่ ต้นประดู่ ซึ่งเป็นพืชน้ำจืด และป่าชายเลน ได้แก่ ต้นโกงกาง ต้นจอก ต้นกวาด ต้นแสม ต้นลำพู ต้นลำแพน

ต้นกะสัก ต้นโปรง ต้นกะบูน เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชน้ำเค็ม เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งป่าเบญจพรรณและป่าชายเลน จึงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและหาอาหารของสัตว์นานาชนิด ได้แก่ ช้างป่า เสือลายพาดกลอน เสือปลา เสือแปง นากทะเล จะเข้ น้ำเค็ม ลิงแสม เป็นต้น แต่ในปัจจุบันพบว่า สัตว์เหล่านี้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่จนหมดสิ้นแล้ว นอกจากนี้ยังมีสัตว์ปีกและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอีกหลายชนิด ซึ่งมีหลักฐานอ้างอิงจากการบอกเล่าและพบเห็นของชาวบ้านในรุ่นปู่ ย่า ที่แต่งเป็นเล่าสืบต่อกันมา และยังหาหลักฐานอ้างอิงไม่ได้ที่ว่าเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งหากินของช้างป่าก็คือ แอ่งดินที่ช้างป่ามาอนรรวมกันและเกลือกกลิ้ง เมื่อมีฝนตกก็จะมีน้ำขังในแอ่งดิน ช้างได้อาศัยน้ำที่ขังอยู่สำหรับกินและนอนเล่นจนมีขนาดกว้างและลึกมากขึ้น แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ทันอยู่ในยุคที่ใช้น้ำจากสระเก่าพบว่า ช่วงฤดูแล้งชาวบ้านจะมาช่วยกันขุดสระให้ลึกกลับสู่สภาพเดิมและชาวบ้านที่เลี้ยงควายก็นำควายมาดื่มน้ำในสระเป็นประจำ ในอดีตมีแอ่งดินปรากฏทั่วไปในพื้นที่จำนวน 9 แห่ง ชาวบ้านเรียกว่า “สระ” ต่อมาชาวบ้านได้ใช้จำนวนสระมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านบางสระเก่า” และมีชื่อเรียกสระเหล่านี้ตามสถานที่และตามชื่อของชาวบ้านที่มีที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกับสระในขณะนั้น ดังนี้ (สุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2564)

สระที่ 1 เรียกว่า “สระตาเผื่อน” อยู่ในพื้นที่หมู่ 1 บ้านเนิน (ปัจจุบันถมกลับไปแล้ว)

สระที่ 2 เรียกว่า “สระหน้าโบสถ์” อยู่ในพื้นที่วัดบางสระเก่า หมู่ 2 บ้านกลาง (ปัจจุบันมีการอนุรักษ์ไว้ส่วนหนึ่งเป็นบ่อน้ำใช้ของพระภิกษุสามเณรในวัด)

สระที่ 3 เรียกว่า “สระตาอ้อ” อยู่ในพื้นที่หมู่ 2 บ้านกลาง (พื้นที่บริเวณนี้ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นของวัด และถูกถมกลับไปแล้ว)

สระที่ 4 เรียกว่า “สระยายจวน” อยู่ในพื้นที่หมู่ 3 บ้านเนินกลาง (ปัจจุบันถมกลับไปแล้ว)

สระที่ 5 เรียกว่า “สระยายสุก” อยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านแถวนา (ปัจจุบันบูรณะเป็นสระน้ำเพื่อการเกษตร)

สระที่ 6 เรียกว่า “สระขรัวมี” อยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านแถวนา (ปัจจุบันถมกลับไปแล้ว)

สระที่ 7 เรียกว่า “สระตาบา” อยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านแถวนา (ปัจจุบันถมกลับไปแล้ว)

สระที่ 8 เรียกว่า “สระตาหอม” อยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านแถวนา (ปัจจุบันถมกลับไปแล้ว)

สระที่ 9 เรียกว่า “สระหนองตาพุ่ม” อยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านแถวนา (ปัจจุบันถมกลับไปแล้ว)

นอกจากสระน้ำแล้วยังมีชื่อของสถานที่อันเกี่ยวข้องกับช้าง ซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนบางสระเก่า มาตั้งแต่สมัยอดีตอีกด้วย ได้แก่

1. คลองช้าง เป็นคลองเล็ก ๆ แยกจากคลองสายหลักที่ไหลผ่านและเชื่อมติดต่อกันเป็นลำคลองที่มีลักษณะปลายทางเป็นคลองตัน สันนิษฐานว่า เป็นเส้นทางเดินข้ามคลองสายหลักที่ช้างใช้เดินข้ามเพื่อหาอาหารกินเป็นประจำ จนกลายเป็นร่องคลองในเวลาต่อมา

2. ท่าช้างอยู่ติดริมคลองหนองบัวเป็นคลองแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างบ้านเสม็ดงามและบางสระเก่าสันนิษฐานว่าเป็นทางขึ้นลงของช้างที่ใช้ข้ามไปมาระหว่างบ้านเสม็ดงามและบางสระเก่า

ขณะที่มีการอพยพสร้างถิ่นฐานการสันนิษฐานว่า ผู้ที่เข้ามาสร้างถิ่นฐานเป็นชนกลุ่มแรก น่าจะเป็นชาวช่องที่เป็นคนพื้นที่เดิมของจังหวัดจันทบุรี ต่อมามีการติดต่อค้าขายกับชาวจีน ชาวญวน และคนไทยจาก

ภาคใต้ โดยอาศัยการเดินทางด้วยเรือ พื้นที่ตำบลบางสระแก้วมีทำเลเหมาะสมที่จะใช้เป็นที่พักแรมและหลบมรสุม การติดต่อค้าขายก่อให้เกิดความสัมพันธ์ยาวนานเป็นชุมชนใหญ่โตขึ้น จากที่พักชั่วคราวมาเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินหลัก จากกลุ่มชนเชื้อชาติเดียวขยายตัวเป็นกลุ่มชนหลายเชื้อชาติมาอยู่รวมกันมีทั้งชาวช่อง ชาวไทยภาคใต้ ชาวจีน ชาวญวน มีร่องรอยหลักฐานที่สันนิษฐานได้

1. จากสำเนียงภาษาพูดพื้นบ้าน จะมีลักษณะเป็นสำเนียงของผสมกับภาษาพื้นบ้านภาคใต้ ภาษาพูดคำบางคำเป็นภาษาถิ่นภาคใต้ เช่น ชน้า (ชะ-หน้า) หมายถึง ที่พักอาศัยชั่วคราว ปลัก หมายถึง หลุมดินที่มีน้ำขังขนาดเล็กถึงขนาดย่อม ถ้าขนาดใหญ่จะเรียกว่า “สระ” ตัวอย่างของปลัก เช่น ปลักควาย เกิดจากควายนอนเล่นจนกลายเป็นแอ่งดินที่มีน้ำขัง เป็นต้น เอ๊ะ หมายถึง คำเรียกผู้ให้กำเนิดที่ใช้แทนคำว่าพ่อ แม่ หมายถึง คำเรียกผู้ให้กำเนิดเช่นกันใช้แทนคำว่าแม่

2. จากประเพณีพื้นบ้าน เช่น การแต่งงาน จะมีพิธีบอกผี หมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย ของฝ่ายเจ้าสาวที่ได้ตายไปแล้ว จะมีการบอกกล่าว ว่า ลูกหลานได้มีการออกเหย้า ออกเรือน อุประการที่ใช้ประกอบพิธี จะเป็นลูกปัดสีต่าง ๆ ซึ่งชาวช่องนิยมใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

3. จากต้นตระกูลของชาวบ้านในปัจจุบัน จะมีเชื้อสายสืบทอดมาจากชาวจีน และชาวญวน บริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบางสระแก้ว เรียกได้ว่าเป็นช่วงพัฒนาการของชุมชนบางสระแก้วในยุคดั้งเดิม หรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและการแลกเปลี่ยน เป็นชุมชนชายฝั่งทะเลที่มีการวิเคราะห์กันว่าชุมชนแห่งนี้จะเป็นชุมชนเก่าแก่มากกว่า 200 ปีในอดีต ชุมชนมีลักษณะเป็นเกาะทำให้เป็นชุมชนกึ่งปิด ทั้งนี้เนื่องมาจากการคมนาคม ติดต่อกับชุมชนแห่งนี้สามารถกระทำได้โดยทางเรือแต่เพียงอย่างเดียว ส่วนความสัมพันธ์ของผู้คนในอดีตอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีตระกูลหลักในชุมชนเพียง 4 ตระกูล คือ ตระกูลบ้านเนิน ตระกูลตองอ่อน ตระกูลสุขสิงห์ ตระกูลสีเผือก ดังนั้นชุมชนบางสระแก้วจึงมีความโดดเด่นในเรื่องระบบเครือญาติ ทั้งมาจากระบบสายเลือดและการแต่งงานมาตั้งแต่อดีตและเป็นฐานทุนทางสังคมในปัจจุบันของบางสระแก้ว รูปแบบการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจในอดีตของผู้คนในชุมชน พบว่า ชุมชนบางสระแก้วมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน เนื่องจากลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่สามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้โดยเส้นทางเดียว คือ การล่องเรือตามแม่น้ำ ดังนั้นวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตจึงจำเป็นต้องพึ่งตนเองสูง การอาชีพดั้งเดิมของผู้คนในแถบนี้มีอยู่ 2 อาชีพหลัก (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, ม.ป.ป.) ได้แก่

1. อาชีพการทำนา วิธีการทำนาในอดีตของผู้คนในแถบนี้นั้นโดยส่วนใหญ่จะอาศัยการแลกเปลี่ยนแรงงาน (การลงแขกเอาแรง) ภายใต้ฐานวัฒนธรรมของคนช่อง คือ มีการสะสมแรงที่แลกเปลี่ยนเป็นหน่วยและมีการใช้ตอบแทนตามหน่วยแรงที่ได้สะสมไว้ เทคโนโลยีการผลิตยังคงเป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นหลัก เช่น จอบ ไถ คราด เป็นต้น โดยอาศัยพลังวัว ควาย การทำนาในอดีตของชุมชนนั้นจะสามารถทำได้เพียงปีละครั้งเฉพาะช่วงฤดูฝน ข้าวที่ได้จากการทำนาส่วนหนึ่งชาวบ้านก็เก็บไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ขณะที่อีกส่วนหนึ่ง

ก็นำออกไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ชุมชนไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้ (ภุชงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 22 ธันวาคม 2564) และเมื่อภายหลังว่างเว้นจากการทำนาชาวบ้านก็จะหันมาเย็บใบจากเพื่อขาย และซ่อมบ้านของตนเอง นอกจากนี้บางรายก็รับจ้างทอผ้าซึ่งแม่ค้าในตลาดมาว่าจ้างให้ทอ โดยให้ชาวบ้านหาวัสดุในการทอเอง ค่าแรงที่แม่ค้าเหล่านี้จ่ายให้กับชาวบ้านคิดเป็นโจง (ผ้าหนึ่งโจง มีความยาวเท่ากับสองเมตร) แต่ชาวบ้านบางรายก็ไม่รับค่าแรงแต่ขอเป็นผ้าที่แม่ค้าเหล่านั้นว่าจ้าง ทั้งนี้เพื่อเก็บไว้ใช้ในครัวเรือน (นรวรรณ ใจชื่น และรังสี ตองอ่อน, 2548 : 10-11)

วิถีชีวิตของชาวชุมชนบางสระเก้าในยุคดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีลักษณะของการผลิตแบบเลี้ยงชีพและเพื่อการแลกเปลี่ยน หมายถึง การผลิตเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน และเมื่อมีส่วนเหลือก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ผลิตได้ภายในชุมชน การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร ได้แก่ การทำนาข้าว เป็นต้น รวมถึงการเลี้ยงสัตว์เพื่อไว้ใช้งาน เช่น เลี้ยงวัวเอาไว้ลากเกวียน เลี้ยงควายเอาไว้ไถนา เลี้ยงเป็ด ไก่ไว้ทำอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีอาชีพเสริมด้วยการจักสานผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับไว้ใช้เองในครัวเรือน เช่น ใ้ไม้ไผ่จักสานเป็นส้อมไม้ครอบไก่บ้านหรือส้อมปลา สานเป็นกระบุงไว้สำหรับบรรจุข้าวเปลือก สานตะแกรงสำหรับไว้ตากเนื้อสัตว์ และสานหวดไว้นั่งข้าวเหนียว เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาอย่างรอบด้านพบว่า ในยุคที่ผู้วิจัยเรียกว่าช่วงยุคดั้งเดิมล้วนแล้วแต่เป็นการผลิตข้าวเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน และเมื่อเหลือจากการกินใช้ชาวบ้านมักจะนำไปแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งลักษณะของการดำเนินวิถีชีวิตนี้ สอดคล้องกันให้เห็นได้จากคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“คนรุ่นพ่อเฒ่า แม่เฒ่า รุ่นชวด รุ่นพ่อแก่ แม่แก่ มีเงินก็เหมือนไม่มี เพราะยังไม่รู้จักการซื้อการขาย มีแต่แลกเปลี่ยนหรือให้กันใช้แบ่งกันกิน” (สุรศักดิ์ บรรเทาวงศ์, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2564)

2. อาชีพการประมงชายฝั่ง เป็นอาชีพประมงขนาดเล็ก ทำกันในแต่ละครอบครัว โดยแต่ละครอบครัวจะมีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นอวน แห ฉมวก ตลอดจนถึงเรือ ทั้งเรือแจวและเรือประทุน (เป็นเรือที่มีลักษณะคล้ายเรือแจวแต่เป็นเรือที่มีหลังคา) การประกอบอาชีพประมงของชาวบ้านในแถบนี้จะทำในลักษณะหมุนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ตามฤดูกาลของสัตว์น้ำ กล่าวคือหากหมดจากฤดูที่ปลาเยอะชาวบ้านก็จะไปหาปูหอยหรือดำกุ้ง ในอดีตนั้นพื้นที่แห่งนี้ถือได้ว่ามีความอุดมสมบูรณ์มากเนื่องจากเป็นพื้นที่ปากแม่น้ำและมีป่าชายเลนหลายร้อยไร่ซึ่งเป็นเสมือนสถานทีอนุบาล และหลบภัยของสัตว์น้ำนานชนิด ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เช่นนี้สามารถสะท้อนให้เห็นได้จากคำเปรียบเปรยผู้นำชุมชนซึ่งเป็นทายาทตระกูลดั้งเดิมของชุมชนบางสระเก้าท่านหนึ่งในการทำงานที่ว่า “ต้มหม้อข้าวไม่ทันดำก็สามารถได้อาหารทะเลมาทำอาหารแล้ว” หรือแม้แต่คำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ลงน้ำในแถบนี้ระวังปูจะหนีบเอา” (สถิตย์ แสนเสนาะ, สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2565)

วัตถุประสงค์ของการทำการประมงในอดีต ก็คือ การบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อพิจารณาถึงวิถีชีวิตทางสังคมของผู้คนในช่วงนี้ก็จะพบว่า ก็จะพบเห็นการดำรงอยู่ของความคิด

และปฏิบัติการแบบวัฒนธรรมชุมชน ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านในชุมชนพยายามลุกขึ้นมาจัดการตนเองในมิติต่าง ๆ เช่น ชาวบ้านต่างพากันช่วยกันตัดถนนเข้าหมู่บ้านในช่วงทศวรรษ 2500 โดยมีผู้นำทางศาสนา พระครูโอภาส (แสง) กิจจาทร ที่ชาวบ้านในตำบลให้ความเคารพนับถือ จึงเห็นได้ว่าชุมชนบางสระเก้าในอดีตนั้นสามารถที่จะรักษาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองเอาไว้ได้อย่างมั่นคง ถึงแม้ว่าจะถูกอิทธิพลของรัฐเข้ามาครอบงำบ้างในบางครั้ง อันเป็นผลให้ชุมชนบางสระเก้าในอดีตเหล่านี้มีลักษณะเป็นสังคมบุพกาล กล่าวคือ เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผู้คนในสังคมต่าง ๆ มีน้ำใจให้กัน ผู้คนในชุมชนต่างมีจิตสาธารณะที่จะกระทำการใด ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ชุมชนบางสระเก้าในอดีตจึงเข้มแข็งสามารถที่จะพึ่งพาตนเองและจัดการตนเองได้โดยคนในชุมชน

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนชุมชนบางสระเก้า บนฐานความคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้มีข้อค้นพบว่ามาจากปัจจัยที่สำคัญ 3 ปัจจัย ได้แก่ ระบบเครือญาติ ความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ระบบเครือญาติที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นมีสายสัมพันธ์แบบเครือแบบสายโลหิต ต่อมาระบบเครือญาติซึ่งความสัมพันธ์กันเช่นนี้ถูกขยายขอบเขตกว้างขวางมากขึ้นด้วยการแต่งงาน ดังนั้นระบบเครือญาติที่เกิดขึ้นในชุมชนบางสระเก้าจึงมีบทบาทต่อชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง ดังจะเห็นได้จากการทำนาที่ต้องอาศัยการลงแขกเอาแรง หรือการมีผู้นำชุมชนที่เป็นผู้อาวุโสของระบบเครือญาติ ทำให้การทำกิจกรรมของส่วนร่วมเป็นไปอย่างพร้อมเพรียง นอกจากนี้แล้วความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ความเป็นชุมชนบนฐานวัฒนธรรม ชุมชนในพื้นที่บางสระเก้า ยังขึ้นอยู่กับ การพึ่งตนเองทางด้านปัจจัย 4 คือ การปลูกข้าวเพื่อยังชีพในอดีตได้พอเพียง ตลอดจนถึงมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกับชุมชนอื่น ขณะเดียวกันชาวบ้านก็สามารถใช้พลังชุมชนที่ภายในที่เข้มแข็งผนวกเอากลไกของราชการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบชุมชนได้ เช่น พระสงฆ์เป็นผู้เลือกกำนัน ครูถูกหลอมให้เข้าไปในชุมชน โดยการตั้งกรอบให้ครูต้องไปกินข้าวที่วัด สถานีอนามัยหรือแม้แต่โรงเรียนก็ต้องร่วมมือสร้างกันเอง ในการถักทอดังกล่าวอาศัยผู้นำในชุมชน ผู้นำของชุมชนบางสระเก้าในเวลาดังกล่าว ที่อาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้แก่ พระสงฆ์ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์รวมและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน ตลอดจนเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชน และผู้นำที่เป็นผู้อาวุโสในชุมชนที่เป็นเสมือนผู้ที่ผนวกเอากลไกของรัฐเข้ามาเป็นเครื่องมือหรือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้ดัง เช่น กรณีของการเลือก ผู้ใหญ่บ้านที่จะผ่านการคัดกรองจากระบบอาวุโสว่ามีคุณลักษณะที่เหมาะสมก่อนเข้าสู่การเลือกตั้งของชุมชน เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนบางสระเก้าเริ่มเกิดขึ้นเมื่อกระแสน้ำแห่งการพัฒนาได้พัดพาเอาระบบเศรษฐกิจแบบการค้าเข้าสู่ชุมชน ผลการเข้ามาของรูปแบบ เศรษฐกิจแบบใหม่และกลไกรัฐจากส่วนกลางทำให้ชุมชนบางสระเก้าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองเริ่มถูกแทนที่ด้วยการผลิตแบบการค้า การจ้างงานเริ่มเข้ามา มีบทบาทเหนือการลงแขกเอาแรง ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากระบบการจ้างงาน ก็คือ ชาวบ้านบางสระเก้าเริ่มมีเวลาว่างหลังจากการทำนา ดังนั้นพวกเขาจึงเริ่มหาอาชีพเสริมโดยการทอเสื่อ ซึ่งการทอเสื่อในบางสระเก้ามีจุดเริ่มมาตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพของเกาะที่มีก ซึ่งเป็นที่ขุดตักดินสำหรับการทอเสื่อเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติต่อมาเมื่อกลุ่มคหบดีจันทบุรีเชื้อสายญวน ซึ่งเป็นผู้นำศิลปะการทอเสื่อเข้ามาในตำบลบางสระเก้า การทอเสื่อได้กลายมาเป็นอาชีพหลักของผู้คนแถบนี้ (สฤติย์ แสนเสนาะ, กนกวรรณ ทองใบ, สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2564)

จะเห็นได้ว่า สภาพเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิมของชุมชนบางสระแก้ว ที่มีการผลิตลักษณะไว้กินใช้ในครัวเรือน กล่าวคือ การผลิตทุกรายการในระบบเศรษฐกิจนั้น ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อความพอเพียงต่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะดำเนินไปตามสภาพพันธะทางสังคมและแนวทางการสั่งสอนทางศาสนา ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านชุมชนบางสระแก้วและบริเวณใกล้เคียง สัตว์เลี้ยงชนิดต่าง ๆ และทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงเป็นไปในลักษณะที่เป็นประโยชน์เกื้อหนุนแก่กันและกันกล่าวคือ ชาวบ้านจะมีปฏิสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เมื่อจะปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็จะอาศัยทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายหนาแน่น แต่เนื่องจากวัฒนธรรมในยุคดั้งเดิม ชาวบ้านชุมชนบางสระแก้วมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเภทเทวดา ภูตผี ปีศาจ ดังนั้นมักจะมีพิธีกรรมบวงสรวง เพื่อเป็นการขออนุญาตและขอขมาอภัยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงห์สถิตอยู่ในบริเวณนั้นก่อน โดยส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าหากผู้ใดละเว้นไม่ปฏิบัติตามพิธีกรรมนี้ จะส่งผลให้ตัวเองและครอบครัวเดือดร้อน อยู่ไม่เป็นสุขมีทุกข์มีเรื่องเดือดร้อนหรือไม่ก็เจ็บป่วยโดยไร้สาเหตุ นอกจากนี้แล้วธรรมชาติทั่วไปยังคงมีประโยชน์แก่ชาวชุมชนบางสระแก้วอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บเกี่ยวประโยชน์จากพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เนื่องจากในอดีตไม่มียาแผนปัจจุบัน เช่น การรับประทานต้นหญ้านางเพื่อบรรเทาอาการปวดศีรษะ เป็นต้น กรณีเช่นนี้สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ในทำนองที่ว่า

“เวลาปวดหัวขึ้นมา ไม่รู้จะทำยังไง ก็เอาใบเถาวัลย์หรือต้นหญ้านางนี้แหละ เคี้ยว ๆ ให้แหลกแล้วกลืน” (สุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์, สัมภาษณ์ 6 มกราคม 2564)

คุณประโยชน์ที่ได้จากสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย นอกจากจะใช้แรงงานวัวควายเกวียน ใช้งานควายในการช่วยไถนาแล้วมูลของสัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ยังมีประโยชน์มากมาย เช่น ใช้มูลสัตว์ทำเป็นปุ๋ยใส่ต้นไม้ อุจจาระของวัวควายสามารถใช้ยาลานตากข้าวเปลือก ใช้อุดรอยรั่วของถังหรืออ่างข้าว เป็นต้น ขณะที่หากเกิดการขาดอาหารรับประทานสัตว์เลี้ยงจำพวกหมู ไก่ เป็ด เหล่านี้มักถูกชาวบ้านทำเป็นอาหารได้ด้วย การเชื่อมโยงเปลี่ยนถ่ายผลผลิตที่เหลือกินเหลือใช้ หรือผลผลิตที่เป็นส่วนเกิน จะเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนระหว่างกันมากกว่าที่จะซื้อขาย ซึ่งผลผลิตจะถูกกำหนดตามธรรมเนียมของการตกลงกันด้วยวาจา และรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีโครงการสร้างเสมือนระบบเครือญาติ หมายถึง บางครั้งบางโอกาสไม่ใช่วัตถุประสงค์ทางสายเลือด แต่ด้วยความสนิทชิดเชื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาโดยตลอด จึงนับถือกันเป็นญาติ ซึ่งบางรายมีความแน่นแฟ้นมากกว่าความเป็นญาติโดยสายโลหิตเสียอีก ภายใต้อาณาวิถีชีวิตชุมชนบางสระแก้วที่ยังคงเป็นสังคมชุมชนแบบเก่าดั้งเดิมที่อาศัยการเรียนรู้การทำมาหากินและการสืบทอดทางวัฒนธรรมต่อกันเรื่อยมา (ภุขงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2564)

ลักษณะเศรษฐกิจที่ผู้วิจัยกล่าวว่า มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกับการผลิตภาคเกษตรกรรม อาชีพสำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนบางสระแก้วที่สามารถสะท้อนออกมาให้เห็นภายใต้บริบทของระบบเศรษฐกิจลักษณะนี้ก็คือ ชาวบ้านชุมชนบางสระแก้วมีอาชีพหลักด้วยการปลูกข้าว อาจกล่าวได้ว่าการทำงานข้าวของชุมชนบางสระแก้วในอดีตนั้น อาศัยพลังการผลิตที่สำคัญด้วยการใช้พลังแรงงานของคนและวัวควายเป็นหลัก โดยวิธีการทำนาข้าวมีข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน เริ่มต้นจากขั้นตอนการไถ-คราดนา จะอาศัยแรงงานของวัวควาย และแรงงาน

ของเจ้าของที่นาเป็นหลัก ขณะที่ในขั้นตอนการเพาะปลูกต้นกล้า (ตกกล้า) ถอนกล้าจนถึงขั้นตอนดำนา และสุดท้ายคือการเกี่ยวข้าว จะอาศัยแรงงานจากญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะของการช่วยเหลือเอารวมกัน หรืออาจเรียกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนพลังงานระหว่างครอบครัว ด้วยวิธีการอาศัยความเป็นเครือญาติในลักษณะของการ “ตกแรง” “การลงแขก” หรือ “การขอแรง” โดยปราศจากการจ้างงาน เป็นการทํานาปี คือปลูกข้าวปีละหนึ่งครั้ง (ภุชงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2564)

โครงสร้างทางการเมืองการปกครอง จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีข้อค้นพบว่า การอยู่อาศัยของชาวบ้านชุมชนบางสระเก้าในอดีต แม้ว่าจะมีเพียงไม่กี่ครัวเรือนนัก แต่ก็ได้มีการเลือกผู้นำเกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่อดีต แต่มีลักษณะของการเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการเท่านั้น ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านจะพร้อมใจกันเลือกเฟ้นชาวบ้านด้วยกันที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ดังนั้นความเป็นผู้นำชุมชนจึงมีลักษณะแบบ “นายบ้าน” ซึ่งวิธีในการพิจารณาคัดเลือกจะเอาเกณฑ์ที่เห็นมีบุคลิกภาพเป็นผู้ใหญ่ มีศีลมีธรรม มีความยุติธรรมในการตัดสินปัญหา บางกรณีมีญาติพี่น้องค่อนข้างมาก หรือบางกรณีที่บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกเป็นบุคคลที่ชาวบ้านนับหน้าถือตา ให้ความเคารพนับถือยำเกรงซึ่งถ้าหากเกิดเรื่องราวความขัดแย้ง ทะเลาะวิวาทขึ้นภายในชุมชน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการนี้เองก็จะเป็นคนกลางเข้าไกล่เกลี่ย ประนอมข้อพิพาท โดยใช้วิธีการลักษณะทางการเมืองการปกครอง 2 ลักษณะ ได้แก่ “พระเดช” หมายถึง การข่มขู่และใช้กำลังเข้าตัดสินอย่างเด็ดขาดเพื่อให้เกิดความเกรงกลัว และไม่เอาเยี่ยงอย่าง “พระคุณ” หมายถึง คุณงามความดีที่มีให้กันแบบมิตรจิตมิตรใจ จนชาวบ้านรู้สึกซาบซึ้งบุญคุณ รวมถึง คิดทดแทนบุญคุณ ซึ่งการศึกษามีข้อค้นพบว่า หากผู้นำแบบไม่เป็นทางการดังกล่าว พุดจาขอร้องในเรื่องใด ๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือและรับฟัง พร้อมทั้งพากันให้ความร่วมมือด้วยดีเสมอมา ผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นในยุคนี้จะเป็นผู้ช่วยเหลือชุมชน ในการประสานงานไกล่เกลี่ย ตลอดจนจรรยาบรรณข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนให้ยุติลงไปในที่สุด นอกจากนี้แล้วผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการยังทำหน้าที่เหมือน “รั้วบ้าน” ที่ทำหน้าที่สอดส่องดูแลปกป้องชาวบ้านภายในชุมชนให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากกลุ่มโจรปล้นวัว ปล้นควาย หรือการถูกรังแกรุกรานจากนักเลงต่างถิ่นด้วย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เมื่อก่อนที่นี้ตำรวจไม่เคยมา เพราะมาไม่ได้ ถนนหนทางไม่มี เดินทางครึ่งหนึ่งเป็นอาทิตยเราใช้นักเลงหมู่บ้านนี้แหละดูแลกันเอง” (ภุชงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2564)

เมื่อหันไปพิจารณาบริบททางสังคมของชุมชนบางสระเก้า ในยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและแลกเปลี่ยนพบว่า เป็นชุมชนที่เก่าแก่ชุมชนหนึ่งของอำเภอแหลมสิงห์ ซึ่งมีประวัติศาสตร์การก่อตั้งและมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเชื่อมโยงมากกว่าหนึ่งร้อยปี แต่เนื่องจากไม่มีผู้ใดให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจดบันทึกเรื่องราวไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน จึงจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาจากประวัติศาสตร์บอกเล่าจากลูกหลานของทายาทตระกูลดั้งเดิม ชุมชนบางสระเก้าในยุคแรกนี้มีการอยู่อาศัยรวมกันอย่างสงบสุข ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกแวดล้อมด้วยแมกไม้ นานาชนิด ดิน น้ำ อากาศบริสุทธิ์ปราศจากมลพิษ ชาวบ้านส่วนมากนับถือศาสนาพุทธอาศัยกระจัดกระจายอยู่โดยทั่วไป โดยที่กลุ่มชาวบ้านถือปฏิบัติกันเป็นประจำคือ การนำอาหาร

ควา-หวานไปทำบุญถวายพระในวันพระหรือวันธรรมสวนะ ซึ่งตรงกับวันขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ กับวันขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ ของทุกเดือน ภายในหนึ่งเดือนจะมีวันพระ 2 วัน วัดจึงกลายเป็นองค์กรศาสนาที่หล่อหลอม ชัดเกลาจิตใจและอบรมสั่งสอนชี้แนะให้ชาวบ้านบางสระแก้ว มีจิตใจงดงามปฏิบัติตนอยู่บนพื้นฐานของหลักเมตตาธรรม มีความโอบอ้อมอารี ด้วยเหตุนี้โครงสร้างทางสังคมของชาวบ้านในชุมชนอันเป็นบริบทของพื้นที่ในการศึกษา จึงเป็นสังคมชุมชนมีแต่ความสุขความสบาย การอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ชาวบ้านมักมีการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันและกันอย่างเต็มกำลังความสามารถเสมือนหนึ่งมีความเป็นญาติสืบลายโลหิตเดียวกัน เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในชุมชนครั้งคราวใดก็สามารถพูดคุยไกล่เกลี่ยจนได้ข้อยุติได้ทุกครั้งเป็นการกระทำที่มีลักษณะของการแบ่งทุกข์เฉลี่ยสุข (พระครูโสภณสาสนานุรักษ์, สัมภาษณ์ 6 พฤศจิกายน 2564)

หากจะกล่าวถึงการบริหารจัดการความขัดแย้งรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาภายในชุมชนบางสระแก้วในยุคนี้ แทบไม่มีปรากฏให้เห็นด้วยเหตุผลที่ว่าประเด็นที่หนึ่งชุมชนบางสระแก้วยังบริสุทธิ์หมายถึง ไม่เคยผ่านการเลือกตั้งผู้นำที่เป็นทางการ จึงมีลักษณะของการปกครองดูแลชุมชนแบบ “นายบ้าน” ซึ่งหากฟังได้ว่ามีเกิดขึ้นบ้างก็ไม่รุนแรง เพราะผู้นำที่เรียกว่า “นายบ้าน” สามารถพูดไกล่เกลี่ยให้ยุติลงได้ทุกครั้ง อีกเหตุผลหนึ่งที่สามารถรับฟังได้ก็คือสมัยยุคนี้ ยังมีชาวบ้านอพยพมาอยู่อาศัยน้อยมาก ปัญหาเรื่องการแย่งที่ดินทำกินก็ยังมี เพราะสัดส่วนจำนวนที่ดินทำกินมีจำนวนเกินกว่าชาวบ้านมาก ดังนั้นการบริหารจัดการปกครองชุมชนจึงเป็นไปด้วยความราบรื่นเรียบร้อยและดีงาม

4.2 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2510-2528 (ช่วงยุคเริ่มการก่อสร้างงานสาธารณูปโภคสาธารณูปการหรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและเหลือขาย)

ในการกล่าวถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ของบริบททางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ถึง พ.ศ. 2528 นี้ ผู้วิจัยเรียกว่ายุคของการเปลี่ยนแปลงจากวิถีการผลิตเพื่อดำรงชีพและการแลกเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพและเหลือขาย โดยที่ภาคการผลิตเริ่มมีการพัฒนาด้วยการนำเอาเครื่องจักร เข้ามาสู่ระบบการผลิตเพื่อทดแทนแรงงานสัตว์เลี้ยงประเภทวัว ควาย นอกจากนี้แล้วยังปรากฏว่าเกิดกระบวนการจ้างแรงงานขึ้นมาบ้าง ซึ่งไม่ใช้การช่วยเหลือเอาแรงกันในลักษณะของ “การลงแขก” เหมือนแต่ก่อน ค่าตอบแทนการทำงานจะมีค่าเป็นเงินทองมากกว่าสิ่งของหรือเครื่องอุปโภคบริโภคที่ต่างฝ่ายต่างมอบให้กันและกัน ตามสภาพฐานะและโอกาส ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เมื่อก่อนนี้ชาวบ้านบางสระแก้วต้องตื่นแต่เช้ามืด เพื่อจูงวัวจูงควายไปทำนาดินก็ดี น้ำสมบูรณ์ ข้าวงาม ความเจริญทำให้ทุกอย่างเปลี่ยนไปเพราะสังคมต้องแข่งขันกันทำกิน มัวใช้วัวควายไถนาไม่ทันกิน” (ภุชงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 6 พฤศจิกายน 2564)

เมื่อวิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนบางสระแก้ว เริ่มเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อการยังชีพและแลกเปลี่ยน ไปเป็นลักษณะของเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพและเพื่อขาย เป็นสาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ผู้คนในสังคมชุมชนบางสระแก้วมีความเห็นแก่ตัวเพิ่มมากขึ้นตามลำดับจากแรงงานที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันในภาคการผลิตแบบ “ตกแรง” หรือ “ลงแขก”

เหมือนสมัยก่อน ก็กลับกลายมาเป็นการเรียกร้องค่าตอบแทน เกิดกระบวนการจ้างงานที่เมื่อเสร็จงานจะต้องจ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินตรา หรือ ไม่ก็เป็นผลประโยชน์อื่นที่ตกลงกัน ขณะที่วิถีชีวิตของชาวบ้านบางสระเก้าที่เคยรักใคร่กลมเกลียว และเต็มไปด้วยความสมัครสมานสามัคคี กลับเริ่มมองเห็นรอยปริ้วาเริ่มแตกความสามัคคี ซึ่งมีผลพวงมาจากการแตกข้าว การแบ่งแยกกลุ่มก้อนในการสนับสนุนพรรคพวกเดียวกันหรือบุคคลที่ลงสมัครรับเลือกตั้งกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านบางรายตั้งตัวเป็นหัวคะแนนให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้ง หรือบางกรณีก็ให้การสนับสนุนด้วยการช่วยเหลือภัยให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งอย่างออกหน้าออกตา และเมื่อหันไปพิจารณาปัจจัยด้านการกินการใช้ของชาวบ้านในช่วงนี้ มีข้อค้นพบว่าชาวบ้านเริ่มก้าวเข้าสู่แนวลัทธิบริโภคนิยม กล่าวคือเริ่มจัดซื้อจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกให้กับชีวิต เช่น วิทยุ โทรทัศน์ พัดลม เป็นต้น ยังผลให้ชาวบ้านชุมชนบางสระเก้าบางรายเป็นหนี้สินทั้งในระบบ และนอกระบบ จากการกู้ยืมจากการผ่อนสินค้าอุปโภคบริโภค ทว่ายังคงมีจำนวนไม่มาก (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 8 พฤศจิกายน 2564)

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางสระเก้าเช่นนี้ เกิดขึ้นพร้อมกับการก้าวเข้ามาของสิ่งอำนวยความสะดวก ที่มาพร้อมกับไฟฟ้าซึ่งเข้ามาในชุมชนบางสระเก้าประมาณช่วงปลายปี พ.ศ. 2510 และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้ในการประกอบการทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาฆ่าแมลง รถไถนา รวมถึงการเข้ามาของสถาบันการเงินที่ช่วงแรกเป็นเสมือนแห่งพึ่งพิงในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือ ชาวบ้านหลายรายเริ่มขายควายเพื่อนำเงินมาซื้อรถไถนา บางรายเริ่มปลูกข้าวและใช้ สารเคมีแบบเข้มข้นเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้บางรายที่ไม่มีทุนในการประกอบอาชีพก็เริ่มกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) บางรายพยายามขยายพื้นที่เพาะปลูกให้ได้พื้นที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในรูปของการเช่าที่นาและซื้อที่ดินเป็นของตนเอง ความสำเร็จจากการทำนาในช่วงแรกทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนบางสระเก้าเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านหลายรายมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นานาไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็นและเครื่องใช้ไฟฟ้า ขณะที่บางรายเห็นเพื่อนบ้านมีเครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านี้ก็พยายามชวนขวายเป็นเงินเพื่อมาจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าเหล่านี้ โดยคาดหวังว่าผลกำไรจากการประกอบอาชีพ จะทำให้พวกเขาหาเงินมาชำระหนี้ได้ในภายหลัง (นรวรรณ ใจชื่น, 2549 : 10-13 ; กนกวรรณ ทองใบ, สัมภาษณ์ 14 มกราคม 2556)

อย่างไรก็ดีแล้วแต่การทำนาของชาวบ้านในชุมชนบางสระเก้าได้เริ่มเผชิญปัญหามากขึ้นในช่วงหลังโดยเฉพาะกลไกตลาดที่ไม่มีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากต้นทุนในการผลิตที่เพิ่มขึ้นและสินค้าเพื่อการบริโภคมีมูลค่าที่สูงมากขึ้น แต่ราคาของสินค้าทางการเกษตรกลับมีราคาที่ต่ำไม่สอดคล้องไปกับต้นทุนการผลิตหรือไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ทำให้ชาวบ้านบางรายตัดสินใจไปประกอบอาชีพทอเสื่อ บางรายเริ่มปรับเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาสู่การทำสวนผลไม้เนื่องจากราคาผลไม้ ในขณะนั้นสูงกว่าราคาข้าวมาก หรือบางรายยอมขายที่นาของตนเองเพื่อไปซื้อที่ดินนอกพื้นที่เพื่อทำสวนผลไม้ แต่ในระยะเวลาต่อมาการทำสวนผลไม้ของชาวบ้านก็เริ่มประสบปัญหาเช่นเดียวกับการปลูกข้าว ทั้งนี้เพราะผลผลิตมีมากกว่าความต้องการของตลาด ขณะเดียวกันเกษตรกรหลายรายก็ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง โดยเฉพาะการเอาเปรียบจาก “ล้ง” “หย่ง” “แผง” ซึ่งมีแนวโน้มที่จะกดราคาผลไม้ให้ต่ำลงทำให้ชาวบ้านเหล่านี้ได้ประสบกับปัญหาจากการประกอบอาชีพใหม่ของตน (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2556 : 68-69; นรวรรณ ใจชื่น, 2549 : 11)

กล่าวได้ว่าชุมชนบางสระเก้าในช่วงหลังทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ระบบการพึ่งตนเองของชุมชนเริ่มเสื่อมลง ผู้คนในชุมชนอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจมากกว่าชีวิตทางสังคม กลไกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ผนวกเอาผู้คนในชุมชนเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายในไทย หลังจากอพยพหนีภัยการยึดเป็นศาสนาในเวียดนาม กลุ่มคาทอลิกดังกล่าวหรือที่เรียกกันว่า “คริสตังญวน” ได้มาเก็บและขอซื้ออกตามธรรมชาติจากชาวบ้านบางสระเก้า การได้มีการติดต่อไปมาหาสู่กับคริสตังญวน ทำให้ชาวบางสระเก้ามีโอกาสเรียนรู้ศิลปะการทอเสื่อจากคริสตังญวน และนำมาประยุกต์ทอเองเพื่อเอามาใช้ใน ครอบครัวและขายในเวลาต่อมาแบบเข้มข้น ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราเข้ามาเป็นสื่อกลางที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เป็นผลให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนวิธีการผลิตของตนเองเพื่อรองรับกับสถานการณ์ และความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน ขณะเดียวกันวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมที่ถูกเร่งผ่านสื่อและผู้คนที่อยู่รอบๆ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องกระตือรือร้นขนขายแสวงหาเครื่องอำนวยความสะดวกในหลากหลายรูปแบบ

4.3 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2528-2544 (ช่วงยุคการผลิตเพื่อการขายเต็มรูปแบบ)

การก่อสร้างถนนหนทางและการพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการนี้เอง ยังผลให้ชาวชุมชนบางสระเก้าก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มีพลังอำนาจในการสะสมทุนเบื้องต้น และการสะสมทุนแบบเก็งกำไร ชนิดที่เรียกว่าไม่รู้ตัวอีกทั้งยากแก่การหลีกเลี่ยง ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจชุมชนบางสระเก้าโดยภาพรวม จึงจำเป็นต้องสร้างนวัตกรรมด้านการผลิตใหม่ ๆ รวมถึงการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตประจำวันใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนลักษณะของเศรษฐกิจแบบการผลิตเพื่อการยังชีพและเพื่อการขาย ไปเป็นการผลิตเพื่อขายเต็มรูปแบบที่มีลักษณะของการทำมาหากินส่วนหนึ่ง และเพื่อใช้ส่วนหนึ่งเกิดกระบวนการพัฒนาการสู่ยุคของการผลิตเพื่อขายอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านชุมชนบางสระเก้าเริ่มเกิดความลุ่มหลงวัตถุนิยม ตกอยู่ในวังวนของระบบทุนนิยมด้วยการขายที่ดิน อันเป็นสมบัติของครอบครัว เพื่อนำเงินมาปรนเปรอสนองความต้องการด้านความสุขพื้นฐาน คนหนุ่มสาวภายในชุมชนเริ่มละทิ้งอาชีพทางเกษตรกรรมเข้าไปทำงานขายแรงงานตามสถานประกอบการต่าง ๆ โดยที่มีเพียงคนแก่เฝ้าบ้านไว้เท่านั้น นอกจากนี้ยังเกิดการพัฒนาของสื่อสารแขนงต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เกิดแนวคิดในการใช้สื่อกระตุ้นการบริโภคจนมีที่มาของปัญหาลัทธิบริโภคนิยม เนื่องจากชาวบ้านไม่มีเงินที่จะใช้ซื้อของใช้และสิ่งอำนวยความสะดวก ในการนี้มีพ่อค้าหัวใสคิดนวัตกรรมทางการเงินใหม่นั้นคือบัตรเครดิต (หรือการใช้เงินอนาคต) หรือ อาจเรียกเป็นภาษาชาวบ้านเพื่อง่ายต่อการเข้าใจว่า “กินก่อน ใช้ก่อน ผ่อนทีหลัง” สื่อสารมวลชนประเภทโทรทัศน์ วิทยุและหนังสือพิมพ์ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการปลุกกระแสบริโภคนิยม

เมื่อหันกลับมาพิจารณาบริบทด้านการเมืองการปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2538 ถึง พ.ศ. 2565 พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เมื่อประกาศกระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งยกฐานะสภาตำบลบางสระเก้า เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบางสระเก้าในปี พ.ศ. 2540 ตามนโยบายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยอาศัยพระราชบัญญัติองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นฟันเฟือง

ในการขับเคลื่อน ส่งผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลทั่วประเทศ เป็นหน่วยงานราชการที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดและด้วยผลของพระราชบัญญัติดังกล่าว ทำให้อำนาจทางการปกครองและการบริหารท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 2 สายงาน กล่าวคือ ฝ่ายปกครองท้องถิ่น ได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น มีหน้าที่หลัก คือ การดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน และคอยเป็นตัวเชื่อมเพื่ออำนวยความสะดวกระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานราชการ และฝ่ายบริหารท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรีและนายกเมืองเขตปกครองพิเศษ โดยที่ทุกตำแหน่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรง การผลิตทุกชนิดในยุคนี้พุ่งเป้าหมายไปที่การขายเต็มรูปแบบ แรงงานที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะของ “การลงแขก” หรือ “การตักแรง” กัน ขาดหายไปจากสังคม เนื่องจากเกิดกระบวนการจ้างงานเต็มรูปแบบ สังคมชาวบ้านแตกแยกออกเป็นกลุ่มก้อนที่มีสาเหตุมาจากการแบ่งข้างถือหางผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ความมีน้ำใจตรงตาม ความเมตตาปราณีเลือนหายไป ผู้คนค่อนข้างเห็นแก่ตัว นอกจากนี้แล้วการศึกษายังมีข้อค้นพบว่าชาวบ้านตกเป็นหนี้สินทั้งในระบบ เช่น หนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) หนี้ธนาคารอาคารสงเคราะห์ เป็นต้น และหนี้สินนอกระบบ เช่น หนี้จากการผ่อนส่งสินค้าและหนี้สินจากบัตรเครดิต เป็นต้น

○ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมครั้งใหญ่ของชุมชนบางสระแก้วเกิดขึ้นภายหลังจากการเข้ามาของกระแสการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในช่วงปี พ.ศ. 2528-2530 กล่าวได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว กระแสความคิดเรื่องการเพาะเลี้ยงชายฝั่งโดยเฉพาะกุ้งกุลาดำขยายตัวอย่างมาก อันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจสินค้าภาคการเกษตรโดยเฉพาะผลผลิตสัตว์น้ำหรือสินค้าประมง จากประมงทะเลมาสู่การสนับสนุนประมงเพาะเลี้ยง เพื่อตอบสนองกับความต้องการของตลาดในต่างประเทศ โดยเฉพาะญี่ปุ่นและประเทศอื่น ๆ ที่ต้องการผลผลิตด้านนี้สูงขึ้น ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนบางสระแก้วในช่วงเวลานี้ก็คือ ชาวบ้านหลายต่อหลายคนต่างพากันละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตนเองและเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวให้กลายเป็นบ่อกุ้ง และเมื่อพิจารณาถึงพัฒนาการของการเลี้ยงกุ้งในตำบลบางสระแก้วนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ (สุรศักดิ์ อินอุดม, 2543 : 27-28 ; นรวรรณ ใจชื่น และรังษี ทองอ่อน, 2548 ; ภูซงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 3 มกราคม 2565)

1. ยุคของการเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติ (Extensive System) หรือเรียกอีกอย่างว่า “การทำนากุ้งแบบธรรมชาติ” การเลี้ยงกุ้งประเภทนี้พันธุ์กุ้งได้มาจากธรรมชาติด้วยวิธีการขุดร่องแล้วเปิดน้ำทะเลเข้า หลังจากนั้นก็มีกุ้งหลากหลายชนิด ได้แก่ กุ้งนา กุ้งขาว กุ้งดำ เข้ามานอกจากจะได้พันธุ์กุ้งมาเพาะเลี้ยงแล้วอาหารสำหรับการเลี้ยงกุ้งก็จะไหลเข้ามาพร้อมกับกระแสน้ำด้วย ทำให้ต้นทุนในการเพาะเลี้ยงแบบธรรมชาติมีต้นทุนที่ค่อนข้างต่ำและมีระยะเวลาในการเลี้ยงที่ยาวนาน เนื่องจากเพาะเลี้ยงจะพึ่งพากับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก เมื่อกุ้งมีขนาดที่เหมาะสมสามารถนำออกจำหน่ายได้ผลผลิตที่จับมาได้อาจมีปริมาณที่ไม่มากเนื่องจากเป็นการเพาะเลี้ยงตามธรรมชาติแต่ในระยะของการเริ่มต้นในการทำนากุ้งก็อยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจสามารถหล่อเลี้ยงครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ในระดับหนึ่ง

2. ยุคของการทำนากุ้งกึ่งพัฒนา (Semi-intensive System) การเลี้ยงกุ้งในลักษณะนี้ คือ การนำพันธุ์กุ้งกุลาดำจากโรงเพาะพันธุ์กุ้งไปปล่อยเสริมในนากุ้งเพื่อเพิ่มปริมาณกุ้งในบ่อเลี้ยง

มีการใช้ยาเบื่อปลาที่ปะปนเข้ามาเพื่อให้เหลือแต่กุ้ง ระบบการให้อาหารยังคงเป็นการให้ตามธรรมชาติ ผสมผสานกับการซื้ออาหารเสริมเพิ่มเติมเพื่อบำรุงและเร่งการเจริญเติบโตของกุ้งที่เกษตรกรได้เลี้ยงไว้ ผลผลิตการทำนากุ้งรูปแบบกึ่งพัฒนาให้ปริมาณกุ้งที่สูงกว่าการเลี้ยงกุ้งตามธรรมชาติถึงแม้จะมีต้นทุนในการซื้อพันธุ์กุ้งมาปล่อยในนากุ้งของตนและผลิตภัณฑ์อาหารเสริมแต่ก็มีเพียงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนในการจำหน่าย ด้วยรูปแบบการผลิตดังกล่าวสามารถสร้างรายได้ให้แก่ เกษตรกรอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจสามารถเลี้ยงดูครอบครัว มีเงินเหลือเก็บสามารถซื้อหาเครื่องยนต์ แนวคิดการเลี้ยงกุ้งแบบกึ่งพัฒนาในชุมชนได้รับอิทธิพลมาจากเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งในพื้นที่ภาคกลาง ได้แก่ สมุทรปราการ สมุทรสงครามและสมุทรสาคร เป็นต้น ที่ได้เคลื่อนย้ายเข้ามาเลี้ยงกุ้งในเขตพื้นที่จันทบุรีเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากประสบปัญหาพื้นที่เพาะเลี้ยงถูกปิดล้อมด้วยโรงงานอุตสาหกรรมอย่างไรก็ตามการเลี้ยงกุ้งตามแนวทางผสมผสานนี้ จะมีระยะเวลาในการเลี้ยงยาวนานในรอบระยะเวลาหนึ่งปีสามารถขายผลผลิตได้เพียง 1-2 ครั้ง

3. ยุคการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา (Intensive System) การเลี้ยงกุ้งด้วยวิธีการนี้จะใช้เทคนิคการเลี้ยง เช่น เครื่องตีน้ำเพื่อช่วยเพิ่มก๊าซออกซิเจนในน้ำ มีการใช้สารเคมีในรูปของสารอินทรีย์และสารอนินทรีย์เพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำ มีการใช้ยาและสารเคมีเพื่อป้องกันและรักษาโรค รวมทั้งการให้อาหารเสริม การเลี้ยงกุ้งด้วยวิธีการนี้ในช่วงแรกถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่ได้ผล ผลตอบแทนต่อหน่วยสูงและการเลี้ยงกุ้งแต่ละรุ่นจะใช้เวลาเพียง 4 เดือน การเลี้ยงกุ้งในรูปแบบนี้ถือ เป็นการเลี้ยงกุ้งที่ได้รับความนิยมสูงและขยายตัวอย่างรวดเร็วในจังหวัดจันทบุรีช่วงทศวรรษ 2530 ผลจากการขยายตัวของ การเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาทำให้เริ่มมีนายทุนจากภายนอกเริ่มเข้ามากว้านซื้อที่ดิน เพื่อทำเป็นนากุ้งด้วยผลตอบแทนที่ค่อนข้างสูง ประกอบกับการใช้ระยะเวลาการเลี้ยงกุ้งที่ค่อนข้างสั้น คือ สามารถจับกุ้งได้ถึงปีละไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง (โดยแต่ละบ่อสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรสูงถึงบ่อละ 200,000 บาท) ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเริ่มมีความหวังในการประกอบอาชีพภายใต้ระบบเศรษฐกิจ แบบทุนนิยม ภายหลังจากที่พวกเขาเคยล้มเหลวจากการทำนาและการทำสวนผลไม้ ด้วยรายได้จำนวนมากและระยะเวลาในการเลี้ยงกุ้งที่ลดลงเช่นนี้ทำให้กระแสการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาขยายออกไปสู่ผู้คนในชุมชนอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากชาวบ้าน หลายคนเริ่มขยับขยายการเลี้ยงกุ้งด้วยการขุดที่นาของตนเอง บางรายพยายามหาซื้อที่ดินเพื่อขยายการเพาะเลี้ยง (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2565)

ปรากฏการณ์ที่เป็นเสมือนปฏิกิริยาผกผันจากการขยายตัวของการทำนากุ้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบางสระแก้วช่วงนี้ก็คือ พื้นที่ป่าชายเลนที่อยู่รอบชุมชนเริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อบุกเบิกเป็นนากุ้ง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วช่วงเวลาที่นากุ้ง “บูม” ในชุมชนบางสระแก้วก็คือช่วงที่ป่าชายเลนในรายรอบชุมชนลดลงอย่างรวดเร็ว นอกจากปัญหาการบุกรุก และความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าชายเลนแล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาตามมาจากการขยายตัวของนากุ้ง ก็คือ ผลกระทบต่อระบบนิเวศในหลากหลายรูปแบบ อันได้แก่ (สุรศักดิ์ อินอุดม, 2543 : 34; นรวรรณ ใจชื่น, 2548 : 25)

1. การเปิดพื้นที่ป่าชายเลนโดยการตัดต้นไม้และเปิดพื้นที่ให้กว้างขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและเคมีของดินและน้ำ พื้นที่ป่าได้รับแสงแดดเต็มที่และมีอัตราการระเหย

ของน้ำสูงขึ้น ประกอบกับการสร้างคันนาทุ่งนั้นเป็นเสมือนเครื่องกั้นการขึ้นลงของน้ำทะเล ทำให้อุณหภูมิและความเค็มของน้ำบริเวณป่าชายเลนสูงขึ้น

2. การเปิดพื้นที่ป่าชายเลนทำให้เกิดการสูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศ เพราะการเปิดพื้นที่ป่าชายเลนเป็นเสมือนการทำลายระบบนิเวศของป่าชายเลน เป็นการลดปริมาณธาตุอาหารที่ได้จากป่าชายเลน ขณะเดียวกันการปล่อยน้ำและดินตะกอนออกนอกนาทุ่งป่าชายเลนมีผลต่อการสืบพันธุ์การเจริญเติบโตของพืชและสัตว์น้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบห่วงโซ่อาหาร รวมถึงความสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศใกล้เคียง คือ ป่าชายเลนและทรัพยากรธรรมชาติลดลง สัตว์น้ำในธรรมชาติที่อาศัยอยู่ในบริเวณลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากยาฆ่าเชื้อและพาหะนำโรคต่าง ๆ ในบ่อกุ้งที่ถูกปล่อยลงไปในแม่น้ำลำคลองทำให้สัตว์น้ำเสียชีวิต

กล่าวได้ว่า สถานการณ์ความเฟื่องฟูและความมั่งคั่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการทำนาทุ่งในชุมชนบางสระเก้าเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวเท่านั้น ในระยะเวลาต่อมาเกษตรกรหลายรายเริ่มเผชิญกับปัญหาในการเลี้ยงกุ้งต่าง ๆ นานาไม่ว่าจะเป็นกุ้งเป็นโรค (กระทั่งกุ้งตายยกฟาร์ม) ขณะที่บางคนเผชิญกับปัญหาสารเคมีตกค้างในบ่อกุ้งทำให้กุ้งไม่เติบโต ประกอบกับต้นทุนการเลี้ยงกุ้งที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นค่ายา ค่าอาหาร ค่าแรง แต่ราคากุ้งตามท้องตลาดกับไม่ได้สูงขึ้นเนื่องมาจากการสินค้ามีมากเกินไปกว่าความต้องการ สถานการณ์ในช่วงนี้ถือเป็นวิกฤติการณ์ที่ชาวบ้านหลายคน ต้องแบกรับและเผชิญ เมื่อต้องเผชิญกับสิ่งที่ตนเองไม่เคยคาดคิดเอาไว้เกษตรกรแต่ละคนก็พยายาม ขวนขวายเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างความอยู่รอดในการทำมาหากินของตนเอง แต่ด้วยความรู้ และความเชี่ยวชาญที่มีค่อนข้างน้อยเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ทำให้เกษตรกรเหล่านี้เชื่อตามสิ่งที่บริษัทที่เป็น นายหน้าหรือเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้งแนะนำ ภายใต้ความสับสน ประกอบกับคำแนะนำจากหลายฝ่าย เป็นผลให้เกษตรกรเหล่านี้ทำทุกอย่างที่มีผู้แนะนำมา แต่วิธีการเหล่านี้ก็ไม่สามารถที่จะต้านทานกับปัญหาและโรครุมเร้าต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ่อกุ้งได้ท้ายที่สุด เกษตรกรเหล่านี้ก็ต้องจำยอมและก้มหน้ารับกับโชคชะตาที่เล่นตลกกับชีวิตของพวกเขา

ในที่สุดผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาจากการทำนาทุ่งก็ปรากฏให้เห็นปัญหาในเชิงรูปธรรมทั้งที่สะท้อนให้เห็น ดังนี้

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหนี้สิน การตกอยู่ในวงจรหนี้ ความล้มเหลวทางการเงินในครอบครัว การสูญเสียที่ดินของชาวบ้าน เป็นต้น
2. ปัญหาทางสังคม เช่น การพึ่งพาอบายมุข การเสี่ยงโชคด้วยการเล่นการพนันโดยหวังว่าหากโชคดีก็จะได้เงินก้อนไปใช้หนี้ ความสัมพันธ์ในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนบางสระเก้าช่วงนั้นอยู่ในอยู่ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น
3. ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏให้เห็นจากการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การลดลงของสัตว์น้ำในชุมชน เป็นต้น

4.4 บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2544-2565 (ช่วงยุคปัจจุบันและเศรษฐกิจสร้างสรรค์)

ลักษณะทางกายภาพและภูมิอากาศ ตำบลบางสระเก้าในปัจจุบัน อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรีมีเนื้อที่การปกครอง 22.45 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 14,031 ไร่ ลักษณะทางด้านภูมิประเทศโดยที่ตั้งของชุมชน มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มตามแนว

ชายฝั่ง มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านชุมชนบางสระแก้ว ได้แก่ คลองพลั่วที่มีแหล่งต้นน้ำมาจากอุทยาน น้ำตกพริว คลองบางสระแก้ว คลองหนองบัว เส้นทางของคลองเหล่านี้จะเชื่อมโยงกันโดยตลอด การไหลของแม่น้ำได้แบ่งพื้นที่เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนของพื้นที่ตอนที่เหมาะสมแก่การสร้างที่อยู่อาศัย และการปลูกพืชเกษตร และในส่วนพื้นที่ราบบริเวณน้ำเค็ม ซึ่งเป็นบริเวณชายฝั่งทะเลที่มีลักษณะ ทั้งน้ำเค็มและน้ำกร่อย เนื่องจากลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่อยู่ติด กับทะเลจึงทำให้ชุมชน มีความสัมพันธ์สูง ในส่วนที่ตั้งของตำบลบางสระแก้วเป็นดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลคลองน้ำเค็ม อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลบางกะไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะภูมิอากาศ พบว่าในรอบปีหนึ่ง ๆ ตำบลบางสระแก้ว มีการเปลี่ยนแปลง ภูมิอากาศ ได้แก่ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนมีนาคม-เดือนพฤษภาคม ขณะที่ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนมิถุนายน-เดือนตุลาคม และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนพฤศจิกายน-เดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ 15 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 37.8 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนน้อยที่สุดในปี พ.ศ. 2540 วัดได้ 2,322.4 มิลลิเมตร ปริมาณน้ำฝนมากที่สุดในปี พ.ศ. 2549 วัดได้ 4,989.6 มิลลิเมตร มีปริมาณน้ำฝนรวมรายปีโดยเฉลี่ย 3,082.1 มิลลิเมตร ค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยร้อยละ 80.52 ส่วนแหล่งน้ำนั้นมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติมีลำคลองทั้ง 3 สาย ได้แก่ คลองพลั่ว คลองบางสระแก้ว คลองหนองบัว และแหล่งน้ำที่ถูกสร้างขึ้น ได้แก่ ประตูระบายน้ำ 1 แห่ง ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีป่าเบญจพรรณและสัตว์ป่า ป่าชายเลนได้แก่ ป่าโกงกาง ป่าจากรวมไปถึงทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปูปลา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ ตำบลบางสระแก้ว มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 5 หมู่บ้านชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับ ภาคการเกษตรเป็นหลัก และการประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ประกอบธุรกิจ ส่วนตัว ค้าขาย รับราชการ เป็นต้น ซึ่งจำนวนประชากรในตำบลบางสระแก้วสามารถพิจารณาได้จากตารางที่ 4.1 ข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.1 จำนวนประชากรในตำบลบางสระแก้ว จำแนกตามหมู่บ้าน

หมู่ที่	จำนวนประชากร			หลังคาเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
หมู่ที่ 1 บ้านเนิน	349	379	728	236
หมู่ที่ 2 บ้านกลาง	162	171	333	106
หมู่ที่ 3 บ้านเนินกลาง	143	172	315	103
หมู่ที่ 4 บ้านกองหิน	187	203	390	158
หมู่ที่ 5 บ้านล่าง	168	217	385	104
รวม	1,009	1,142	2,151	707

ที่มา : (องค์การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว, 2565)

ภายใต้อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จึงเกิดการเปลี่ยนอาชีพมาทำหัตถกรรมกันมากขึ้น โดยเฉพาะวิชาการทอเสื่อที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดวิชาไว้ให้ บวกกับแหล่งผลิตต้นกกต้นปอคุณภาพดี เพราะบางสระเก่ามีดิน 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม ทำให้มีวัสดุในการทำเสื่อคุณภาพดี จึงเริ่มทอเสื่อขายกันมากจนผลิตวัตถุดิบไม่ทัน เมื่อเสื่อมีคุณภาพดีก็ได้ส่งขายไปทั่วประเทศ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาหาซื้อเสื่อกกบางสระเก่ากันมากจนผลิตแทบไม่ทัน ในยุคนี้ พ.ศ. 2538 ทุก ๆ บ้านต้องทอเสื่อเป็นอาชีพหลัก หรือเมื่อประกอบอาชีพอื่นก็จะใช้เวลาว่างทอเสื่อ บางบ้านเมียฟุ้งฝัวทอ บางบ้านแม่ฟุ้งลูกทอ เสี่ยงกระทบพืชมทอเสื่อตั้งแต่เช้ามีดตี 4 กันทุกบ้าน ในยุคนี้บางรายทอเสื่อปลดหนี้ได้คืนโฉนดเมื่อครั้งเลี้ยงกุ้งขาดทุนได้เลยก็มี ทางส่วนราชการเข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากและเอาเสื่อบางสระเก่าไปเป็นคำขวัญจังหวัดจันทบุรีตอนหนึ่งว่า “เสื่อจันทบุรี” ในยุคนี้ชาวบางสระเก่ามีรายได้ดีจากการทอเสื่อจึงนิยมส่งลูกหลานไปเรียนให้จบในชั้นสูง ๆ มีปริญญามาแปะฝาบ้านให้พ่อแม่ภูมิใจ อวดเพื่อนบ้านกันมากเลยทีเดียว หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2544 จันทบุรีได้ประสบภัยพิบัติ เขาดล่ม เขื่อนรับน้ำไม่ไหว น้ำหลากเข้าท่วมเมืองจันทันานหลายวัน ผลิตภัณฑ์เสื่อกกลเสียหายจำนวนมาก นักท่องเที่ยวเริ่มไม่มาเที่ยวเมืองจันทและซื้อเสื่อเป็นของฝากมากเท่าเดิม ราคาเสื่อจึงถูกลงมาก ชาวบ้านจึงมาร่วมกันแก้ปัญหาจัดการจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อและศูนย์กลางการค้าเสื่อ เช่นกลุ่มสตรีทอเสื่อ กก ศูนย์ศิลป์เสื่อบางสระเก่าและกลุ่มปั่นปอทอเสื่อทุกหมู่บ้าน เป็นต้น จึงเริ่มมีการเรียนรู้การตลาดพัฒนาผลิตภัณฑ์ แปรรูปเสื่อกกและออกแบบเป็นลวดลายต่าง ๆ ประยุกต์จากเสื่อรองนอนนำมาเย็บใส่ฟองน้ำเป็นเสื่อพักราคาสูง เศษเสื่อทำกระเป๋าทำรองเท้า ทำเป็นเสื่อรองจานได้อีก (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2562)

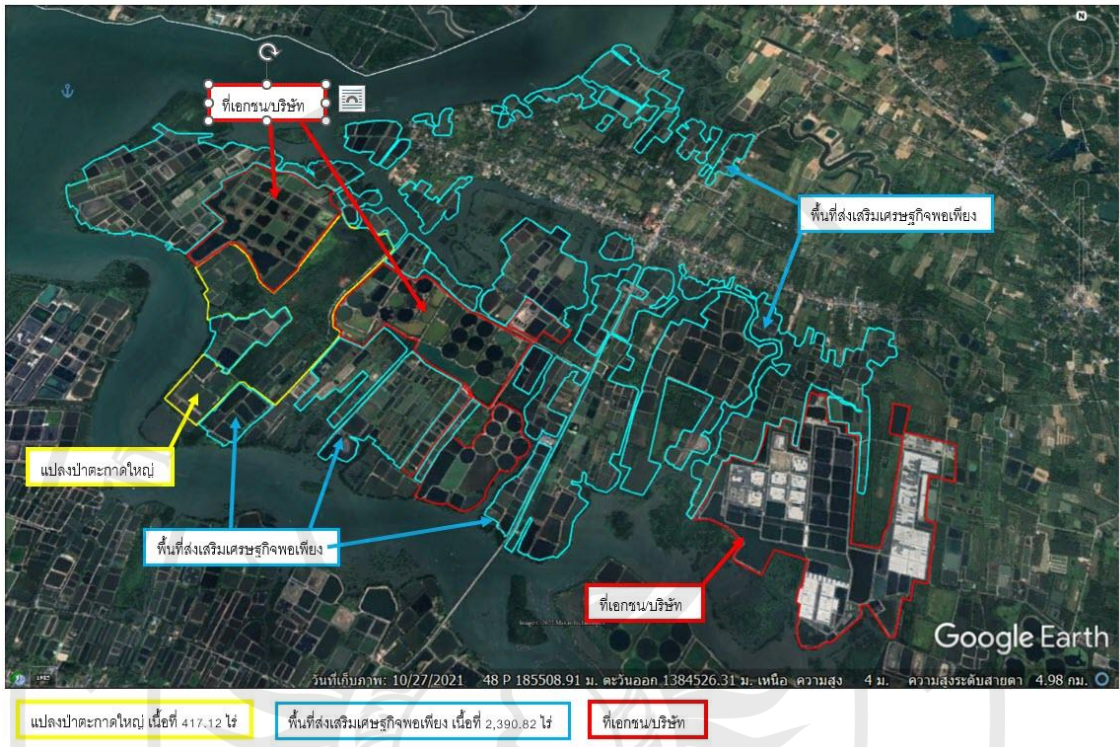
อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังได้รับอิทธิพลจากนโยบายภาครัฐสามารถสะท้อนให้เห็นได้จาก ในปี พ.ศ. 2544 ที่เกิดนโยบายกองทุนหมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน) และโครงการพัฒนาสินค้าโอท็อปอีกมากมาย ทำให้เสื่อบางสระเก่าส่งออกไปยังต่างประเทศได้มากอย่างเหลือเชื่อ ในชื่อของ “เสื่อจันทบุรี” ในยุคนี้วัตถุดิบขาดตลาดอย่างหนักเนื่องจากเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำนาปลูกกกปลูกปอ แต่ไปทำงานรับราชการหรืองานเอกชนกินเงินเดือนแทน การผลิตจึงมียอดลดลงมาก เมื่อหาวัตถุดิบไม่ได้จึงต้องสั่งมาจากต่างจังหวัด เช่น สั่งกกมาจากปราจีนบุรี สั่งปอมาจากสระแก้ว เป็นต้น ซึ่งทำให้คุณภาพผลิตภัณฑ์ลดลง เพราะพื้นที่เพาะปลูกแตกต่างจากบางสระเก่า เสื่อบางสระเก่าจึงไม่มีคุณภาพ ตลาดจึงไม่เป็นที่ต้องการ อีกทั้งทำให้ราคาตก ชาวบ้านส่วนหนึ่งเมื่อทำเสื่อแล้วไม่ได้กำไรพอสมควรจึงเปลี่ยนอาชีพไปเป็นลูกจ้างหรือกลับไปเลี้ยงสัตว์น้ำตามเดิม บางครัวเรือนไปทำการเกษตรหมุนเวียน สินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาด เช่น ปลูกกล้วย ปลูกข้าวหอมมะลิ ปลูกข้าวโพด ปลูกมันเทศ บางบ้านปลูกไม้ยืนต้นเช่น มะม่วง มะพร้าว สินค้าราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาดแต่พืชเหล่านี้มีฤดูกาลออกผลผลิตปีละครั้ง ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ไม่เพียงพอจะเห็นได้ว่าชุมชนบางสระเก่า นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันต้องก้าวเผชิญกับวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายประการ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีสมัยใหม่ และที่สำคัญมากยิ่งขึ้นไปกว่านั้นก็คือกระแสโลกาภิวัตน์ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชุมชนบางสระเก่าต้องต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงท่ามกลางความไม่พร้อมของชุมชนในหลายด้าน แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจะส่งผลกระทบต่อทั้งในแง่บวกและลบควบคู่กันไป แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับพบว่าชาวตำบลบางสระเก่า ได้รับผลกระทบในแง่ลบ

มากกว่าผลบวก เช่น ปัญหาพึ่งพาตนเองไม่ได้ ชุมชนเกิดการแตกตัว ประชาชนมีหนี้สินทั้งในระบบ และนอกระบบ พิษผลทางการเกษตรราคาตกต่ำ เป็นต้น (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2562)

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ระบบนิเวศน์ถูกทำลาย ป่าชายเลนถูกบุกรุกแผ้วถาง จากการประกอบอาชีพทำนากุ้ง จึงได้รวมกลุ่มกันจัดกระบวนการและวิธีการสร้างความมั่นคงทาง เศรษฐกิจ และความมั่นคงในการดำรงชีพ อย่างยั่งยืนของชุมชนนั้น พบว่า ด้านเศรษฐกิจได้มีการจัดตั้ง กลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจ การจัดตั้งองค์การการเงินและสวัสดิการในชุมชนบางสระแก้ว กระบวนการ วิธีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว ด้านสังคมมีการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรเพื่อขับเคลื่อนงานสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับมิติสังคมและวัฒนธรรม เช่น กลุ่มเยาวชนรักษาดิน กลุ่มอาสาสมัครทรัพยากรหมู่บ้าน (ทสม.) กลุ่มสตรีชาวนาไทย ชมรมพลัง แห่งความรัก ชมรมผู้สูงอายุ วิทยุชุมชน และด้านสิ่งแวดล้อมได้มีโครงการบ้านปลา ธนาคารปู ที่เป็น ความพยายามที่จะสร้างเสริม ระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติ ให้กลับคืนมาดั้งเดิมและสร้าง ที่อยู่อาศัย ของสัตว์น้ำทั้งนี้เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน โครงการฟื้นฟูป่าชายเลน และพื้นที่สีเขียวในชุมชน การทำให้เป็นเขตอนุรักษ์และรักษาต้นไม้และพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่ใกล้เคียง การเขตอนุรักษ์และรักษาสัตว์น้ำ เป็นต้น ในด้านการทำนาข้าวหรืออาชีพปลูกพืช 3 ฤดู ยังคงมี หลงเหลือเป็นส่วนน้อยจากการแย่งชิงทรัพยากรน้ำทางการเกษตรและปัญหาน้ำท่วมพืชผล ทางทางการเกษตร ชาวบ้านต่างก็ขาดทุนในการประกอบอาชีพทำนาแบบดั้งเดิมและได้พัฒนาที่นาขึ้น เป็นที่อยู่อาศัยร้านค้าและทำการเกษตรแบบสมัยใหม่เช่นปลูกไม้ยืนต้น ปลูกผักในกระถาง หรือใช้ ระบบสมิทพาร์มาประยุกต์ ควรคู่กับการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงและสารเคมีต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้ สุขภาพของคนบางสระแก้วเจ็บป่วยกันมาก (ภุชงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 6 พฤศจิกายน 2564)

อย่างไรก็ดี สภาพของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วนั้น สามารถพิจารณาได้จากภาพถ่ายข้างล่างนี้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาพที่ 4.1 สภาพของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว

บทที่ 5

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบางสระแก้ว

การนำเสนอผลการศึกษาในบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงข้อค้นพบเกี่ยวกับเหตุปัจจัยด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามวิจัยหลักที่ว่าปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว รวมถึงการนำเสนอผลการศึกษาที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เกี่ยวกับการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี สำหรับเทคนิคต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการการศึกษาเพื่อสะท้อนคำถามวิจัยหลักและการตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้อย่างหนักแน่นและมีความน่าเชื่อถือ นั้น มีการดำเนินการรวบรวมการวิจัยโดยอาศัยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสัมภาษณ์กลุ่มย่อยและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยมีการตรวจสอบข้อมูลแบบหลากหลายจนกระทั่งสามารถนำไปสู่การบันทึกเป็นผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรีได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นในบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษาโดยมีการแบ่งหัวข้อการนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ออกเป็น 5 หัวข้อใหญ่ ๆ ได้แก่

- 5.1 ปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- 5.2 ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร
- 5.3 ปัจจัยด้านเทคโนโลยี
- 5.4 ปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร
- 5.5 ปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน

5.1 ปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

ข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องของปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ พบว่า เป็นปัจจัยที่มีผลมาจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อันได้แก่ ถนน ไฟฟ้า และประปา เป็นสำคัญ ทั้งนี้จากการศึกษาบริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบางสระแก้ว เรียกได้ว่าเป็นช่วงพัฒนาการของชุมชนบางสระแก้วในยุคดั้งเดิม หรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและการแลกเปลี่ยน เป็นชุมชนชายฝั่งทะเลที่มีการวิเคราะห์กันว่าชุมชนแห่งนี้จะเป็นชุมชนเก่าแก่มีอายุมากกว่า 200 ปี ในอดีตชุมชนมีลักษณะเป็นเกาะทำให้เป็นชุมชนกึ่งปิด ทั้งนี้เนื่องมาจากการคมนาคม ติดต่อกับชุมชนแห่งนี้สามารถกระทำได้โดยทางเรือแต่เพียงอย่างเดียว ส่วนความสัมพันธ์ของผู้คนในอดีตอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีตระกูลหลักในชุมชนเพียง 4 ตระกูล คือ ตระกูลบ้านเนิน ตระกูลตองอ่อน ตระกูลสุขสิงห์ ตระกูลสีเผือก ดังนั้นชุมชนบางสระแก้วจึงมีความโดดเด่นในเรื่องระบบเครือญาติทั้งมาจากระบบสายเลือดและการแต่งงานมาตั้งแต่อดีตและเป็นฐานทุนทางสังคมในปัจจุบันของบางสระแก้ว รูปแบบการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจในอดีตของผู้คนในชุมชน พบว่า ชุมชนบางสระแก้วมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน เนื่องจากลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่สามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้โดยเส้นทางเดียว คือ การล่องเรือตามแม่น้ำ ดังนั้นวิถีชีวิตของผู้คน

ในอดีตจึงจำเป็นต้องพึ่งตนเองสูง การอาชีพดั้งเดิมของผู้คนในแถบนี้มีอยู่ 2 อาชีพหลัก (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ม.ป.ป.) ได้แก่

1. อาชีพการทำนา วิธีการทำนาในอดีตของผู้คนในแถบนี้ส่วนใหญ่จะอาศัยการแลกเปลี่ยนแรงงาน (การลงแขกเอาแรง) ภายใต้ฐานวัฒนธรรมของคนชอง คือ มีการสะสมแรงงานที่แลกเปลี่ยนเป็นหน่วยและมีการใช้ตอบแทนตามหน่วยแรงที่ได้สะสมไว้เทคโนโลยีการผลิตยังคงเป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นหลัก เช่น จอบ ไถ คราด เป็นต้น โดยอาศัยพลังวัวควาย การทำนาในอดีตของชุมชนนั้นจะสามารถทำได้เพียงปีละครั้งเฉพาะช่วงฤดูฝน

เกษตรกรรม ซึ่งมีลักษณะของการผลิตแบบเลี้ยงชีพและเพื่อการแลกเปลี่ยน หมายถึงการผลิตเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน และเมื่อมีส่วนเหลือก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ผลิตได้ในชุมชนการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร ได้แก่ การทำนาข้าว เป็นต้น รวมถึงการเลี้ยงสัตว์เพื่อไว้ใช้งาน เช่น เลี้ยงวัวเอาไว้ลากเกวียน เลี้ยงควายเอาไว้ไถนา เลี้ยงเป็ด ไก่ไว้ทำอาหาร เป็นต้นข้าวที่ได้จากการทำนาส่วนหนึ่งชาวบ้านก็เก็บไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ขณะที่อีกส่วนหนึ่งก็นำออกไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ชุมชนไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้ (ไพโรจน์ศิริมาลย์, สัมภาษณ์ 22 ธันวาคม 2564) และเมื่อภายหลังว่างเว้นจากการทำนาชาวบ้านก็จะหันมาเย็บใบจากเพื่อขายและซ่อมบ้านของตนเอง นอกจากนี้บางรายก็รับจ้างทอผ้าซึ่งแม่ค้าในตลาดมาว่าจ้างให้ทอ โดยให้ชาวบ้านหาวัสดุในการทอเอง ค่าแรงที่แม่ค้าเหล่านี้จ่ายให้กับชาวบ้านคิดเป็นโจง (ผ้าหนึ่งโจง มีความยาวเท่ากับสองเมตร) แต่ชาวบ้านบางรายก็ไม่รับค่าแรงแต่ขอเป็นผ้าที่แม่ค้าเหล่านั้นว่าจ้างทอไว้เพื่อเก็บไว้ใช้ใน ครัวเรือน (นรวรรณ ใจชื่น และรังสี ทองอ่อน, 2548 : 10-11)

วิถีชีวิตของชาวชุมชนบางสระเก้าในยุคดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีอาชีพเสริมด้วยการจักสานผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับไว้ใช้เองในครัวเรือน เช่น ใช้ไม้ไผ่จักสานเป็นส้อมไม้ครอบไก่บ้านหรือส้อมปลา สานเป็นกระบุงไว้สำหรับบรรจุข้าวเปลือก สานตะแกรงสำหรับไว้ตากเนื้อสัตว์ และสานหวดไว้นั่งข้ามเหนียว เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาอย่างรอบด้านพบว่า ในยุคที่ผู้วิจัยเรียกว่าช่วงยุคดั้งเดิมนั้นแล้วแต่เป็นการผลิตข้าวเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน และเมื่อเหลือจากการกินใช้ชาวบ้านมักจะนำไปแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งลักษณะของการดำเนินวิถีชีวิตนี้ สามารถสะท้อนให้เห็นได้จากคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“คนรุ่นพ่อแม่ แม่เฒ่า รุ่นทวด รุ่นพ่อแก่ แม่แก่ มีเงินก็เหมือนไม่มี เพราะยังไม่รู้จักการซื้อขาย มีแต่แลกเปลี่ยนหรือให้กันใช้แบ่งกันกิน ภายหลังพอหมดยุคนาข้าวมาทำนาทุ่งก็เริ่มเปลี่ยนไปปัญหาที่เริ่มเกิดขึ้น” (สุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2564)

2. อาชีพการประมงชายฝั่ง เป็นอาชีพประมงขนาดเล็ก ทำกันในแต่ละครอบครัว โดยแต่ละครอบครัวจะมีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นอวน แห ฉมวก ตลอดจนจูงเรือ ทั้งเรือแจวและเรือประทุน (เป็นเรือที่มีลักษณะคล้ายเรือแจวแต่เป็นเรือที่มีหลังคา) การประกอบอาชีพประมงของชาวบ้านในแถบนี้จะทำในลักษณะหมุนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ตามฤดูกาลของสัตว์น้ำ กล่าวคือหากหมดจากฤดูที่ปลาเยอะชาวบ้านก็จะไปหาปูหอยหรือดักกุ้ง ในอดีตนั้นพื้นที่แห่งนี้ถือได้ว่ามีความอุดมสมบูรณ์มากเนื่องจากเป็นพื้นที่ปากแม่น้ำและมีป่าชายเลนหลายร้อยไร่ซึ่งเป็นเสมือนสถานที่อนุบาล และหลบภัยของสัตว์น้ำนานชนิด ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เช่นนี้สามารถสะท้อน

ให้เห็นได้จากคำเปรียบเทียบเปรยผู้นำชุมชนซึ่งเป็นทายาทตระกูลดั้งเดิมของชุมชนบางสระเก้า ท่านหนึ่งในท่านองที่ว่า

“ต้มหม้อข้าวไม่ทันคำก็สามารถได้อาหารทะเลมาทำอาหารแล้ว” หรือแม้แต่คำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ลงน้ำในแถบนี้ระวังปูจะหนีบเอา” (สถิตย์ แสนเสนาะ, สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2565)

วัตถุประสงค์ของการทำการประมงในอดีต ก็คือ การบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อพิจารณาถึงวิถีชีวิตทางสังคมของผู้คนในช่วงนี้ก็จะพบว่า ก็จะพบเห็นการดำรงอยู่ของความคิด และปฏิบัติการแบบวัฒนธรรมชุมชน ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านในชุมชนพยายามลุกขึ้นมาจัดการตนเองในมิติต่าง ๆ เช่น ชาวบ้านต่างพากันช่วยกันตัดถนนเข้าหมู่บ้านในช่วงทศวรรษ 2500 โดยมีผู้นำทางศาสนา พระครูโสภาส (แสง) กิจจาทร ที่ชาวบ้านในตำบลให้ความเคารพนับถือ จึงเห็นได้ว่า ชุมชนบางสระเก้าในอดีตนั้นสามารถที่จะรักษาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองเอาไว้ได้อย่างมั่นคง ถึงแม้ว่าจะถูกอิทธิพลของรัฐเข้ามาครอบงำบ้างในบางครั้ง อันเป็นผลให้ชุมชนบางสระเก้าในอดีตเหล่านี้มีลักษณะเป็นสังคมบุพกาล กล่าวคือ เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผู้คนในสังคมต่าง ๆ มีน้ำใจให้กัน ผู้คนในชุมชนต่างมีจิตสำนึกที่จะกระทำการใด ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ชุมชนบางสระเก้าในอดีตจึงเข้มแข็งสามารถที่จะพึ่งพาตนเองและจัดการตนเองได้โดยคนในชุมชน

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนชุมชนบางสระเก้า บนฐานความคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้มีข้อค้นพบว่ามีมาจากปัจจัยที่สำคัญ 3 ปัจจัย ได้แก่ ระบบเครือญาติ ความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ระบบเครือญาติที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้น มีสายสัมพันธ์แบบเครือแบบสายโลหิต ต่อมาระบบเครือญาติซึ่งความสัมพันธ์กันเช่นนี้ถูกขยายขอบเขตกว้างขวางมากขึ้นด้วยการแต่งงาน ดังนั้น ระบบเครือญาติที่เกิดขึ้นในชุมชนบางสระเก้า จึงมีบทบาทต่อชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง ดังจะเห็นได้ จากการทำหน้าที่ต้องอาศัย การลงแขกเอาแรง หรือการมีผู้นำชุมชนที่เป็นผู้อาวุโสของระบบเครือญาติ ทำให้การทำกิจกรรมของส่วนรวมเป็นไปอย่างพร้อมเพรียง นอกจากนี้แล้วความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ความเป็นชุมชนบนฐานวัฒนธรรม ชุมชนในพื้นที่บางสระเก้ายังขึ้นอยู่กับการพึ่งตนเองทางด้านปัจจัย 4 คือ การปลูกข้าวเพื่อยังชีพในอดีตได้พอเพียง ตลอดจนถึงมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกับชุมชนอื่น ขณะเดียวกันชาวบ้านก็สามารถใช้พลังชุมชนที่ภายในที่เข้มแข็งผนวกเอากลไกของราชการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบชุมชนได้ เช่น พระสงฆ์เป็นผู้เลือกกำนัน ครูถูกหลอมให้เข้าไปในชุมชน โดยการตั้งกรอบให้ครูต้องไปกินข้าวที่วัด สถานี อนามัยหรือแม้แต่โรงเรียนก็ต้องร่วมมือสร้างกันเอง ในการถักทอตั้งกล่าวอาศัยผู้นำในชุมชน ผู้นำของชุมชนบางสระเก้าในเวลาดังกล่าว ที่อาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้แก่ พระสงฆ์ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์รวมและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน ตลอดจนเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชน และผู้นำที่เป็นผู้อาวุโสในชุมชน ที่เป็นเสมือนผู้ที่ผนวกเอากลไกของการคัดกรองจากระบบอาวุโสว่ามีคุณลักษณะที่เหมาะสมก่อนเข้าสู่การเลือกตั้งของชุมชน เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนบางสระเก้าเริ่มเกิดขึ้นเมื่อกระแสนาแห่งการพัฒนาได้พัดพาเอาระบบเศรษฐกิจแบบการค้าเข้าสู่ชุมชน ผลการเข้ามาของ

รูปแบบเศรษฐกิจแบบใหม่และกลไกรัฐจากส่วนกลางทำให้ชุมชนบางสระแก้วเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองเริ่มถูกแทนที่ด้วยการผลิตแบบการค้า การจ้างงานเริ่มเข้ามา มีบทบาทเหนือการลงแขกเอาแรง ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากระบบการจ้างงาน ก็คือ ชาวบ้านบางสระแก้ว เริ่มมีเวลาว่างหลังจากการทำงาน ดังนั้น พวกเขาจึงเริ่มหาอาชีพเสริมโดยการทอเสื่อ ซึ่งการทอเสื่อในบางสระแก้วมีจุดเริ่มมาตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพของเกาะที่มีกม ซึ่งเป็นพืชวัตถุดิบสำหรับการทอเสื่อเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติต่อมาเมื่อกลุ่มคหาลิกจันทุบุรีเชื้อสายญวน ซึ่งเป็นผู้นำศิลปะการทอเสื่อเข้ามาในตำบลบางสระแก้ว การทอเสื่อได้กลายมาเป็นอาชีพหลักของผู้คนแถบนี้ (สถิตย์ แสนเสนา และกนกวรรณ ทองใบ, สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2564)

จะเห็นได้ว่า สภาพเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิมของชุมชนบางสระแก้ว ที่มีการผลิตลักษณะไว้กินใช้ในครัวเรือน กล่าวคือ การผลิตทุกรายการในระบบเศรษฐกิจนั้น ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อความพอเพียงต่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะดำเนินไปตามสภาพพันธะทางสังคมและแนวทางการสั่งสอนทางศาสนา ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านชุมชนบางสระแก้วและบริเวณใกล้เคียง สัตว์เลี้ยงชนิดต่าง ๆ และทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงเป็นไปในลักษณะที่เป็นประโยชน์เกื้อหนุนแก่กันและกันกล่าวคือ ชาวบ้านจะมีปฏิสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เมื่อจะปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็จะอาศัยทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายหนาแน่น แต่เนื่องจากวัฒนธรรมในยุคดั้งเดิม ชาวบ้านชุมชนบางสระแก้วมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเภทเทวดา ภูตผี ปีศาจ ดังนั้น มักจะมีพิธีกรรมบวงสรวงเพื่อเป็นการขออนุญาตและขอขมาอภัยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ในบริเวณนั้นก่อน โดยส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าหากผู้ใดละเว้นไม่ปฏิบัติตามพิธีกรรมนี้ จะส่งผลให้ตัวเองและครอบครัวเดือดร้อน อยู่ไม่เป็นสุขมีทุกข์มีเรื่องเดือดร้อนหรือไม่ก็เจ็บป่วยโดยไร้สาเหตุ นอกจากนี้แล้วธรรมชาติทั่วไปยังคงมีประโยชน์แก่ชาวชุมชนบางสระแก้วอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเก็บเกี่ยวประโยชน์จากพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บเนื่องจากในอดีตไม่มียาแผนปัจจุบัน เช่น การรับประทานต้นหญ้านางเพื่อบรรเทาอาการปวดศีรษะ

แต่เดิมชาวบางสระแก้ว ใช้ชีวิตแบบพึ่งพาและช่วยเหลือตนเองมาโดยตลอด เช่น การทำนา จับสัตว์น้ำทะเลและหาของป่าเพื่อประทังชีวิต เช่น สมุนไพร น้ำผึ้ง หน่อไม้ ควบคู่กับการล่าสัตว์ไว้เป็นอาหารในครอบครัวเสมอมา หากเหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น การสัญจรเดินทางออกนอกชุมชน หรือการเดินทางไปถิ่นอื่นค่อนข้างลำบากต้องใช้การเดินทางเท้า ใช้วัวลากเกวียน หรือใช้เรือในการเดินทาง ถ้ามีส่วนเหลือเหลือก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกันในระบบเครือญาติก่อน หากยังเหลืออีกก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น เวลาเจ็บป่วยก็ใช้สมุนไพรในการรักษาบรรเทาความเจ็บปวดมีสมุนไพรโบราณ (พญา) ปัจจุบันยังคงมีอยู่ข้างชีวิตความเป็นอยู่เน้นระบบเครือญาติ ชุมชนและวัดวัดจึงกลายเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมของชาวบ้านในเวลาต่อมา รวมถึงการปรับทุกข์ต่าง ๆ สามารถเดินทางไปที่วัด เจ้าอาวาสวัดหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “สมภารวัด” จึงเป็นที่เลื่อมใสเคารพศรัทธาของชุมชน โดยที่หากมีปัญหาชาวบ้านก็มักจะเข้าวัดเพื่อขอคำปรึกษาอยู่เสมอ จากนั้นชุมชนบางสระแก้วเกิดการพัฒนามาเรื่อย ๆ จากระบบเครือญาติเริ่มขยายออกไปสู่สังคมภายนอก มีการพบปะกันโดยใช้วัดต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางสำหรับการพบปะพูดคุยหรือการประชุมต่าง ๆ วัดจึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมใจของชาวบ้าน กล่าวคือเวลาว่างก็มารวมตัวกัน สังคมเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น

จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ คือ การเริ่มมีถนนเข้ามาในชุมชน ประมาณปี พ.ศ. 2522-2530 “ถนนดินลูกรัง” ซึ่งจากเดิมใช้ทางที่เป็น “ทางเกวียน” ได้แก่ ทางที่ใช้สำหรับ

เกวียนที่ลากด้วยควายหรือวัวจำนวนสองเส้น ความเป็นอยู่เริ่มดีขึ้น ทำให้การเดินทางติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ ได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น ชาวชุมชนบางสระเก้าเริ่มเปลี่ยนแปลงการทำมาหากินแคในครัวเรือนเป็นการทำมาค้าขาย เริ่มการจับจองที่ดินไว้สำหรับเพาะปลูก ต่อมาในปี พ.ศ. 2537-2538 ทางราชการมีการจัดสรรงบประมาณปรับปรุงถนนด้วยการลาดยางหลายสาย วิธีการผลิตภาคเกษตรกรรมของชุมชนยังมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ เน้นการปลูกเพื่อขายมิได้ปลูกเอาไว้กิน เกิดการลงทุนเพื่อหวังผลกำไรจากการผลิตมากขึ้น เริ่มมีการซื้อรถจักรยานยนต์และรถยนต์ไว้สำหรับเดินทางติดต่อและค้าขายกับชุมชนอื่น เมื่อมีการขนส่งดีขึ้นมีการหลั่งไหลของนักลงทุนที่เข้ามาซื้อที่ดินทำการก่อสร้างบริษัท สินค้าใหม่ ๆ เริ่มเข้ามามีอิทธิพลกับคนในชุมชน คนในชุมชนบางสระเก้าและบริเวณใกล้เคียงเริ่มละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมหันไปใช้ชีวิตการขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมแทน

เมื่อมีถนนหนทางไฟฟ้าก็เริ่มเข้ามาในชุมชนบางสระเก้าอย่างเป็นทางการ ประมาณปี พ.ศ. 2535 แต่ก็ยังไม่ดีเท่าที่ควร แรก ๆ ชาวชุมชนบางสระเก้ายังไม่รู้สึกอะไร เพราะแต่เดิมใช้ตะเกียงแทนไฟฟ้าจึงชินกับความมืด ต่อมาเมื่อมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้จนทุกอย่างลงตัวหรือเป็นระบบขึ้น ชาวบ้านจึงรู้สึกสะดวกสบายมากขึ้นกว่าเดิมจนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตไปแล้ว การที่มีถนนหนทาง มีไฟฟ้าทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เริ่มมีการทำการเกษตรกรรมเพื่อการค้าขายจากที่ทำการแลกเปลี่ยนเท่านั้น ไฟฟ้าเข้ามาก็เริ่มมีสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าเข้ามาด้วย มีสินค้าฟุ่มเฟือยเข้ามาขายภายในชุมชนบางสระเก้าโดยมีทั้งการขายสดและผ่อน เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า พัดลมและอื่น ๆ เป็นต้น แต่ละครอบครัวเริ่มมีความต้องการสินค้าประเภทนี้เพิ่มมากขึ้น เพราะจะรู้สึกลำสมัยหากไม่ได้ใช้สินค้าเหล่านั้น ดังนั้นเมื่อมีความต้องการในสินค้าใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น ย่อมต้องมีการลงทุนในอาชีพเพิ่มขึ้นลำดับ ซึ่งแน่นอนที่สุดการลงทุนบางโอกาสก็ไม่ได้ผลกำไร และบางครั้งก็ขาดทุน การที่จะหาเงินมาถอนทุนคืนก็ต้องกู้หนี้ยืมสินต้องหาเงินมากขึ้น ต้องออกทำงานเพื่อหาเงินมาในการใช้จ่ายสำหรับสินค้าเหล่านั้นเริ่มจากการออกหางานทำนอกบ้าน การทำอาชีพเกษตรกรรมในครัวเรือนไปหางานทำตามบริษัทห้างร้าน จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวชุมชนบางสระเก้ามีทั้งเป็นหนี้ครอบครัวและหนี้ในระบบ

ส่วนที่ทางทำมาหากินแต่เดิมเป็นที่ดินที่มีเพียงเอกสารสิทธิ์ สค.1 เท่านั้น แต่ด้วยการที่ชาวบ้านเข้าครอบครองและเข้าทำประโยชน์ในที่ดินมาเป็นระยะเวลายาวนานอีกทั้งที่ดินบริเวณดังกล่าวมิได้เป็นที่สาธารณะหรือที่ดินหลวง ทางราชการจึงดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์เป็นที่ นส.3 ภายหลังได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นโฉนดที่ดินเหล่านี้ก็สามารถนำไปเข้าธนาคารเพื่อทำการกู้เงินมาลงทุนได้ เมื่อทุกอย่างมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปการใช้เงินตราจึงมีความจำเป็นมากขึ้น ชาวบ้านจึงเริ่มมีการนำที่ดินเหล่านั้นไปเข้าธนาคาร เพื่อนำเงินมาลงทุนในอาชีพต่าง ๆ นอกจากนี้บางรายยังใช้ช่องทางเงินกู้ผ่านธนาคารเพื่อส่งลูกเรียนอีกด้วย ซึ่งก็มีเจ้าของที่ดินหลายรายเริ่มมีการขายที่ดินเมื่อมีผลผลิตหลากหลายมากขึ้นทำให้การตลาดถูกครอบงำโดยนายทุนที่พยายามกดราคาผลผลิตให้ลดน้อยลงไป (สมชาย ตองอ่อน, สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2564)

ปัจจุบันสาธารณูปโภคและสาธารณูปการเปลี่ยนไปตามทุนนิยม เพราะช่วงเวลาปี พ.ศ. 2528 เริ่มมีการทำนากุ้ง คนบางสระเก้าในสมัยนั้นไม่รู้จักอาชีพการทำนากุ้ง แต่พบว่านายทุนนากุ้งที่เข้ามาขายแรกในตำบลบางสระเก้าชื่อว่าบริษัทมารินฟาร์ม และตามมาอีกหลายบริษัท ต่างก็พากันเลี้ยงกุ้ง

แบบบ่อปิด ให้อาหารสารเร่งกำไรมาก โดยเอกชนให้การโฆษณาว่า ทำนากุ้งระยะเวลา 4 เดือน จะมีกำไรเท่ากับทำนาข้าว 30 ปี ระยะสั้นรายได้ดีแต่ต้องลงทุนมาก ช่วงแรกก็มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 เปลี่ยนสภาพนาข้าวไปเป็นนากุ้ง เปลี่ยนอาชีพน้ำจืดไปเป็นน้ำเค็ม ต่างก็ได้กำไรดี ร่ำรวยกันหลายบ้าน เพราะทรัพยากรในสมัยนั้นยังดี แม่น้ำลำคลองสะอาดน้ำไหลคล่องตัวดี มีป่าชายเลนขนาดใหญ่หลายแห่งที่ผลิออกซิเจนช่วยให้สภาพอากาศดี ต่อมาราวปี พ.ศ. 2534 ชาวบ้านเริ่มแย่งที่ดินในการทำนากุ้ง บ้านไหนมีนาข้าวก็ขุดคลองเอาน้ำเค็มเข้ามาแล้วก็ขุดนาข้าวเปลี่ยนไปประกอบอาชีพทำนากุ้ง ครอบครัวไหนไม่มีที่ดินก็ขุดป่าชายเลนเลี้ยงกุ้ง บางครัวเรือนก็ล้อมดินในคลองทำนากุ้งก็มี เมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วก็ทิ้งดินเลนมูลสัตว์ของเสียลงในแหล่งน้ำสาธารณะ สายเคมีทำลายสัตว์น้ำไปหลายชนิด ระบบนิเวศเสียหายอย่างหนัก คณะรัฐมนตรีจึงออกกฎหมายมาควบคุมป่าชายเลนเป็นป่าอนุรักษ์ห้ามทำประโยชน์อีกด้วย และก่อนหน้านี้อีกก็เป็นป่าสงวนแห่งชาติ 2502 อยู่แล้ว ชาวบ้านจึงไม่มีที่ดินทำกินซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของคนบางสระเก้าในปัจจุบัน (ปรารมภ์ รัตนาส, สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2564)

5.2 ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร

คนบางสระเก้าประกอบอาชีพทางการเกษตรตั้งแต่จำความได้ก็เห็นกันมานานก่อนปี พ.ศ. 2500 จะเห็นได้ว่าการปลูกพืช 3 ฤดูมีประโยชน์มาก ฤดูฝนมีน้ำเข้านามากก็ปลูกข้าวเอาไว้กินทั้งปี ที่เหลือขายบ้างก็มีไม่มาก ฤดูร้อนก็ปลูกถั่วลิสง หัวมันเทศ ขายได้ราคาแพงและได้เอาสารอาหารลงพื้นฟูดิน หน้าหนาวปลูกข้าวโพด พืชไร่ต่าง ๆ ขายได้ราคาดี ต่อมายุคนากุ้งคนก็เปลี่ยนมาทำนากุ้งกันหมดเพราะทำนาข้าวลำบากได้เงินช้า ทำนากุ้งปีละ 2 รอบ ได้เงินไวกำไรดี การเลี้ยงกุ้งของคนบางสระเก้าในช่วงเริ่มต้นเป็นการทำนากุ้งแบบธรรมชาติ โดยการสูบน้ำทะเลเข้าสู่บ่อขนาดใหญ่ ประมาณ 2-3 ไร่ กักเก็บไว้ประมาณ 20-30 วัน แล้วเก็บเกี่ยวผลผลิตโดยใช้ถุงอวนกั้นในขณะที่ปล่อยน้ำออก ผลผลิตที่ได้มีทั้งกุ้ง ปลา และสัตว์อื่น ๆ ได้ผลผลิตประมาณ 40-50 กิโลกรัม/ไร่ ทั้งนี้นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 ที่กรมประมงประสบผลสำเร็จในการเพาะพันธุ์กุ้งแชบ๊วยได้ในโรงเพาะฟัก จึงส่งเสริมให้เกษตรกรที่ทำนากุ้งธรรมชาติ นำลูกกุ้งที่ได้จากการเพาะฟักไปปล่อยเสริม ทำให้ผลผลิตของนากุ้งธรรมชาติเพิ่มเป็น 200 กิโลกรัม/ไร่ จากนั้นการเลี้ยงกุ้งได้เริ่มพัฒนาจากนาธรรมชาติมาสู่ระบบการเลี้ยงแบบพัฒนาเต็มรูปแบบในปี พ.ศ. 2529 โดยใช้บ่อขนาดเล็กลง ใช้พันธุ์กุ้งจากโรงเพาะฟักเพียงอย่างเดียวและมีการให้อาหาร มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในปี พ.ศ. 2528-2531 ซึ่งการเลี้ยงกุ้งเชิงพาณิชย์ของคนบางสระเก้า นิยมเลี้ยงกุ้ง 2 ชนิด คือ

กุ้งขาวแวนนาไม (*Litopenaeus Vannamei*) หรือ Pacific White Shrimp หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า White Leg Shrimp เป็นกุ้งพื้นเมืองในทวีปอเมริกาใต้ พบอยู่ทั่วไปในบริเวณชายฝั่งของมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันออก จากตอนเหนือของประเทศเม็กซิโกจนถึงตอนเหนือของประเทศเปรู กุ้งชนิดนี้มีการเลี้ยงกันมากในประเทศเอกวาดอร์ เม็กซิโก เปรู ปานามา ฮอนดูรัส โคลัมเบีย และประเทศบราซิล ซึ่งประเทศบราซิลเป็นประเทศที่เริ่มเลี้ยงกุ้งขาวไม่กี่ปีมานี้ แต่มีผลผลิตเป็นจำนวนมาก เนื่องจากรัฐบาลประเทศบราซิลให้การสนับสนุนการเลี้ยงกุ้งขาวแปซิฟิกอย่างจริงจัง ทำให้ผลผลิตของประเทศบราซิลเพิ่มอย่างรวดเร็วจนเป็นอันดับ 1 ของประเทศในทวีปอเมริกาใต้ในขณะนี้

เนื่องจากกุ้งขาวแปซิฟิกที่เกษตรกรในประเทศไทยนิยมเรียกว่ากุ้งขาวแวนนาไมหรือเรียกกันว่า “กุ้งขาว” เป็นกุ้งที่เลี้ยงง่าย มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เนื่องจากพ่อแม่พันธุ์ได้รับการพัฒนาสายพันธุ์มาเป็นเวลาช้านาน และทำให้มีการนำเข้าไปเลี้ยงในหลาย ๆ ประเทศ และกุ้งชนิดนี้ได้มีการนำเข้ามาเลี้ยงในทวีปเอเชียครั้งแรกในประเทศไทยได้หวั่น ปี พ.ศ. 2539 และต่อมาได้นำเข้าไปในประเทศจีนในปี พ.ศ. 2541 สำหรับประเทศไทยได้มีการนำกุ้งขาวเข้ามาทดลองเลี้ยงในปี พ.ศ. 2541 แต่การทดลองในครั้งนั้นไม่ประสบความสำเร็จมากนัก จนกระทั่งเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 กรมประมงได้อนุญาตให้นำพ่อแม่พันธุ์ที่ปลอดเชื้อ (Specific Pathogen Free, SPF) จากต่างประเทศเข้ามาทดลองเลี้ยง ระยะเวลาการนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ที่ปลอดเชื้อจากเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันที่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในประเทศไทยกำลังประสบปัญหาในเรื่องกุ้งโตช้า โดยเฉพาะในขณะที่จับกุ้งจะพบว่ามีกุ้งขนาดเล็กน้ำหนักประมาณ 3 ถึง 5 กรัมเป็นจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาภาวะขาดทุน ในขณะเดียวกันเกษตรกรบางส่วนได้ทดลองเลี้ยงกุ้งขาว ซึ่งส่วนใหญ่ให้ผลค่อนข้างดี และจากกระแสการเลี้ยงกุ้งขาวที่ได้ผลดีกว่ากุ้งกุลาดำ ส่งผลให้เกษตรกรจำนวนมากหันมาเลี้ยงกุ้งขาวกันมากขึ้น แต่เนื่องจากกุ้งขาวเป็นกุ้งชนิดใหม่ที่ไม่เคยเลี้ยงในประเทศไทยมาก่อน รายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมและการเลี้ยง การให้อาหาร ตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลเกี่ยวกับการเลี้ยงยังไม่มีการศึกษามาก่อน ทำให้เกษตรกรบางส่วนมีปัญหาในเรื่องของกุ้งเป็นโรค ในเรื่องของลูกพันธุ์ที่มีคุณภาพไม่ดีหลังจากเลี้ยงไปแล้วมีปัญหากุ้งโตช้า และมีลักษณะผิดปกติบางอย่างเกิดขึ้น เนื่องจากกุ้งขาวเป็นกุ้งที่มีการเลี้ยงอย่างแพร่หลายทั่วโลกมากกว่า 30 ประเทศ ดังนั้นในอนาคตการผลิตกุ้งขาวออกสู่ตลาดโลกจะมีปริมาณมาก โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2546 ประเทศจีนซึ่งเป็นประเทศที่มีการผลิตกุ้งมากที่สุดในโลกถึง 400,000 ตันต่อปี พบว่าจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของผลผลิตจะมาจากกุ้งขาว ส่วนในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2545 มีการผลิตกุ้งขาวประมาณ 20,000 ตัน แต่ในปี พ.ศ. 2546 ประเทศไทยสามารถผลิตกุ้งขาวได้จำนวนประมาณ 170,000 ตัน จะเห็นได้ว่ามีปริมาณเพิ่มขึ้นมาก และในขณะนี้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ผลิตกุ้งขาวได้มากเป็นอันดับสองรองจากประเทศจีน

ลักษณะเฉพาะของกุ้งขาวที่สามารถสังเกตเห็นเด่นชัดคือ บริเวณพินกรี (หนาม) ด้านบนจะหยักและถี่ ปลายกรีจะตรง โดยที่พินกรีด้านล่าง 2 อันและด้านบน 8 อัน ความยาวของกรีจะยาวกว่าลูกตาไม่มาก และที่สังเกตเห็นได้ชัดคือ จะเห็นลำไส้กุ้งชนิดนี้ชัดกว่ากุ้งขาวอื่น ๆ ขณะที่โตเต็มวัยสมบูรณ์เต็มตัวของกุ้งชนิดนี้จะมีความยาวทั้งหมด (Total Length) 230 มิลลิเมตร (9 นิ้ว)

กุ้งกุลาดำ เริ่มต้นจากการที่กรมประมงประสบความสำเร็จในการเพาะขยายพันธุ์กุ้งได้ในโรงเพาะฟักตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2515 ทำให้เกษตรกรเริ่มมีการนำลูกกุ้งไปปล่อยเลี้ยงในบ่อกุ้งหรือนากุ้งธรรมชาติเพื่อเพิ่มผลผลิตจากระดับ 40 ถึง 50 กิโลกรัมต่อไร่ มาเป็นมากกว่า 200 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปีตามลำดับ และได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการเลี้ยงกุ้งโดยใช้พันธุ์กุ้งจากโรงเพาะฟักอย่างเดียวในช่วงประมาณ พ.ศ. 2525 โดยในระยะนั้นยังคงเป็นการปล่อยกุ้งแบบไม่หนาแน่นมากนัก (ประมาณ 15 ถึง 20 ตัวต่อตารางเมตร) ซึ่งได้ผลผลิตสูง เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเลี้ยงกุ้งแบบเดิมอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับมีเทคโนโลยีจากประเทศไต้หวันเข้ามาสนับสนุนในการผลิต และการส่งออกกุ้งมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ราคากุ้งที่ขยับสูงขึ้นทำให้ผลประกอบการของแต่ละหน่วยธุรกิจที่เกี่ยวข้องสูงขึ้นมาก จึงมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วมากในระหว่างปี พ.ศ. 2528 ถึง 2531 ซึ่งนับว่า

เป็นยุคทองของการเลี้ยงกุ้งในระยะที่ 1 โดยมีการขยายตัวในจังหวัดทางภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย

ซึ่งจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของฟาร์มเลี้ยงทำให้มีผลผลิตออกมามาก จนทำให้ไม่สามารถหาตลาดส่งออกได้ทัน เนื่องจากโรงงานแปรรูปและห้องเย็นยังขยายตัวตามไม่ทัน ส่งผลให้เกิดภาวะกุ้งราคาตกเป็นครั้งแรกในช่วงปี พ.ศ. 2532-2533 เกษตรกรประสบกับปัญหาการขาดทุนในแทบทุกพื้นที่โดยเฉพาะฟาร์มขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ เนื่องจากมีการลงทุนสร้างระบบฟาร์มสูงมาก (วิทยา เวชศิลป์, สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2565)

หลังจากภาวะกุ้งราคาตกต่ำได้ไม่นาน เกษตรกรชาวบางสระเกล้าก็ประสบปัญหาการเกิดโรคไวรัสหัวเหลืองระบาดในพื้นที่ภาคกลาง และได้ขยายไปภาคตะวันออกและภาคใต้ตามลำดับ ทำให้เกษตรกรชาวบางสระเกล้าขาดทุนและปิดฟาร์มขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งเพื่อชดใช้หนี้สินกันมากในช่วงตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2533-2535 ในระยะนี้ภาควิชาการก็ได้เข้ามามีบทบาทมากในการพัฒนาระบบและวิธีการเลี้ยงต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาในเรื่องโรคระบาด โดยเริ่มมีการเลี้ยงกุ้งระบบปิด หรือระบบถายน้ำน้อย การจัดการฟาร์มเริ่มเปลี่ยนมาเป็นการใช้ยาและเคมีภัณฑ์ในการแก้ปัญหามากขึ้น รวมถึงมีการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งในระบบปิดบริเวณพื้นที่ความเค็มต่ำเกิดขึ้นมา

ในปีถัดมาก็เกิดปัญหาการระบาดของโรคไวรัสชนิดใหม่คือ โรคดวงขาว (ตัวแดงดวงขาว) ขึ้นอีก ซึ่งโรคนี้ได้ทำความเสียหายเป็นบริเวณกว้างครอบคลุมในทุกพื้นที่การเลี้ยง ทั้งเขตความเค็มต่ำจนถึงความเค็มสูง ซึ่งโรคนี้ก็ยังคงทำความเสียหายให้กับการเลี้ยงกุ้งจนถึงในปัจจุบัน ในช่วงดังกล่าว พ.ศ. 2536 จนถึงปัจจุบันระบบการเลี้ยงแบบต่าง ๆ ได้มีการพัฒนาหลากหลายมากขึ้น แต่ส่วนมากยังคงเป็นการเลี้ยงกุ้งแบบปิดหรือแบบถายน้ำน้อย ยกเว้นในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน การเลี้ยงกุ้งแบบระบบปิดโดยใช้น้ำหมุนเวียนเริ่มมีมากขึ้น โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ความเค็มต่ำและได้เริ่มมีการพัฒนาระบบการเลี้ยงแบบอิงธรรมชาติเกิดขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2540-2541 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากค่าเงินบาทลดต่ำทำให้ราคากุ้งสูงขึ้นมาก เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น ประกอบกับการเลี้ยงกุ้งในเขตพื้นที่ความเค็มต่ำประสบความสำเร็จสูง จึงมีการขยายตัวของกุ้งเขตพื้นที่ความเค็มต่ำหรือพื้นที่น้ำจืดจนเกิดกระแสต่อต้าน จนกระทั่งรัฐบาลประกาศห้ามการเลี้ยงกุ้งกุลาดำระบบความเค็มต่ำในพื้นที่น้ำจืดขึ้นในปี พ.ศ. 2541

การขยายตัวของกุ้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 ได้เพิ่มขึ้นอย่างมากในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก เนื่องจากราคากุ้งและผลตอบแทนที่สูงมาก แต่อย่างไรก็ตามได้เกิดโรคไวรัสดวงขาวระบาดขึ้นในกลุ่มประเทศอเมริกากลางและอเมริกาใต้ ส่งผลให้ผลผลิตกุ้งจากกลุ่มประเทศดังกล่าวลดลงมากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ทำให้ราคากุ้งในประเทศไทยยังคงสูงต่อเนื่องจากในระยะปี พ.ศ. 2540 จนถึง พ.ศ. 2543 ทำให้เกษตรกรยังคงมีการขยายพื้นที่การเลี้ยง และพยายามเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่มากขึ้น (ปรารมภ์ รัตนภาส, สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2565)

แต่อย่างไรก็ตามหากย้อนมาดูประสิทธิภาพการผลิตกุ้งในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา จะพบว่าขนาดของกุ้งที่จับขายหน้าฟาร์มจะเล็กลงเรื่อย ๆ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเป็นกุ้งที่ได้จากการเลี้ยงในระบบปิดที่มีการปล่อยลูกกุ้งในความหนาแน่นสูง ประกอบกับภาวะราคากุ้งที่ยังคงสูงต่อเนื่อง เกษตรกรก็ยังได้กำไรแม้ว่าจะจับกุ้งขนาดขนาดเล็กก็ตาม นอกจากนั้นผลผลิตต่อพื้นที่การเลี้ยงก็เริ่มลดลงตามมาด้วยเพราะอัตราการรอดของกุ้งเมื่อจับขายก็มีแนวโน้มต่ำลงจาก

80-90 เปอร์เซ็นต์ จนเหลือประมาณ 50-60 เปอร์เซ็นต์ โดยสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อัตราการตายของกุ้งต่ำลงก็คือปัญหาในเรื่องโรค และคุณภาพของลูกกุ้งที่ลดลงจากราคาลูกกุ้งที่ต่ำลงด้วย

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เริ่มปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงเข้าสู่ระบบปิดมากขึ้น และมีการปล่อยลูกกุ้งหนาแน่นมากขึ้นเพื่อชดเชยกับอัตราการตายที่ต่ำลง ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งในระยะปี พ.ศ. 2543 โดยมีการใช้ยาและเคมีภัณฑ์ในการแก้ปัญหาการเลี้ยงมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรก็ยังคงมีกำไร ถึงแม้ต้นทุนการผลิตจะสูงขึ้นก็ตาม เพราะราคาขายยังคงสูง และยังคงผลิตกุ้งได้มากกว่าปีละ 300,000 ตัน

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2544 ราคากุ้งเริ่มลดต่ำลงเรื่อย ๆ จากผลผลิตกุ้งที่เพิ่มขึ้นทั่วโลกและผู้ซื้อเริ่มใช้มาตรการการตรวจสอบสารตกค้างในผลิตภัณฑ์กุ้งทำให้แนวโน้มราคาต่ำลงประกอบกับประสิทธิภาพการเลี้ยงที่ลดต่ำลงด้วย

พ.ศ. 2545 เกษตรผู้เลี้ยงกุ้งต้องประสบปัญหากุ้งกุลาดำโตช้า แดกไซต์ จนประสบกับปัญหาการขาดทุนและเริ่มเปลี่ยนมาเลี้ยงกุ้งขาวเพิ่มขึ้นเพราะในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 กรมประมงได้อนุญาตให้นำพ่อแม่พันธุ์ที่ปลอดเชื้อ (Specific Pathogen Free, SPF) จากต่างประเทศเข้ามาทดลองเลี้ยง นอกจากนี้กุ้งขาวยังสามารถปล่อยในอัตราหนาแน่นสูง ทำให้ได้ผลผลิตสูงกว่ากุ้งกุลาดำ 2-3 เท่า ดังนั้นผลผลิตกุ้งขาวจึงเพิ่มมากขึ้นทุกปี ปัจจุบันผลผลิตส่วนใหญ่จึงเป็นกุ้งขาว

พ.ศ. 2551 การเลี้ยงกุ้งขาวเริ่มประสบปัญหาในเรื่องโรคซีขาว ทำให้ต้นทุนสูงขึ้นและผลผลิตลดลง เกษตรกรบางส่วนเริ่มกลับมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในขณะที่บางส่วนเริ่มนำกุ้งน้ำเงินเข้ามาเลี้ยง

เกษตรกรบางรายเมื่อขาดทุนในการประกอบอาชีพทำนากุ้งมาก ๆ ก็เปลี่ยนมาเลี้ยงสัตว์น้ำอื่น ๆ เช่น ปลาเก๋า ปลากะพง ปลาหางนกยูง ปลาดุก ปลาหมอเทศ ปลานิล ปลาตะเพียน เป็นต้น (ปรารมภ์ รัตนภาส, สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2565)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตรของชุมชนบางสระเก้าเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากเกษตรแบบดั้งเดิมกลายเป็นอาชีพทำนากุ้งที่ลงทุนมาก ขาดทุนหรือได้กำไรมาก ตามยุคตามสมัยที่เกษตรกรชาวบางสระเก้าได้ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพมาโดยตลอด และเห็นได้ว่าในยุคปัจจุบันนี้ ราคากุ้งขาวแวนาไมหรือราคากุ้งกุลาดำและอาหารทะเลอื่นยังคงมีราคาแพงกว่าพืชผลทางการเกษตรแบบเก่า เช่น ข้าว ถั่วลิสง มันเทศ ข้าวโพด เป็นต้น

5.3 ปัจจัยด้านเทคโนโลยี

เนื่องจากสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนบางสระเก้าตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นป่าดงดิบ จึงมีวัฒนธรรมความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระ ภูตผีปีศาจ พระภูมิเจ้าที่ รุกข์เทวดา การนับถือวิญญาณของบรรพบุรุษและสิ่งลี้ลับที่มองไม่เห็นอยู่มาก ปรากฏการณ์นี้จะเห็นได้จากการไปกราบไหว้พระที่วัดรวมถึงการขออำนาจมาปะพรมสิ่งชั่วร้าย การบวงสรวงเทวดาก่อนตัดไม้ใหญ่ และการบนบานสานกล่าวต่อพระภูมิเจ้าที่ให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนา เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนบางสระเก้าจะมีวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องสิ่งเร้นลับแล้วยังศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการเชื่อมโยงผสมผสานระหว่างการนับถือผีและศาสนาพุทธเข้าไว้ด้วยกัน และดำรงสืบเนื่องต่อ ๆ กันมาอีกทั้งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือพุทธนั้น ล้วนเกี่ยวข้องกันทั้งวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรม

ซึ่งในปัจจุบันหลงเหลือวัฒนธรรมเหล่านี้อยู่น้อยมาก เนื่องจากการถูกกลืนวัฒนธรรมจากโลกาภิวัตน์ และความเจริญทางเทคโนโลยี รวมถึงการที่ส่งลูกหลานเข้าไปเรียนในเมือง จึงทำให้ไม่มีคนสืบทอดวัฒนธรรม

ดังจะเห็นได้จากชาวชุมชนบางสระเก้ามีการนับถือศาสนาพุทธ ผี และพราหมณ์ควบคู่กันไป โดยสามารถพิจารณาได้จากการเข้าวัดทำบุญ การรักษาศีล อีกทั้งการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายปะปนกันไป สำหรับระบบการอุปถัมภ์เป็นระบบที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตกาลและดำรงสืบเนื่องต่อ ๆ กันมา ในลักษณะของการให้ช่วยวิ่งเต้นคลี่คลายปัญหาเรื่องเดือดร้อน การขอยืมเงิน และการฝากลูกหลานเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เป็นต้น วัฒนธรรมของชุมชนบางสระเก้าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เมื่อมีการก่อสร้างถนนและมีไฟฟ้าเข้ามาสู่ชุมชน ควบคู่กับการใช้โทรศัพท์บ้านและโทรศัพท์มือถือในเวลาต่อมา ซึ่งการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ นี้เอง มีการใช้จ่ายเงินเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามวิถีชุมชนบางสระเก้าแบบชาวบ้านเดิม ๆ เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วภายใต้อิทธิพลของระบบทุนนิยมและการบริโภคแบบวัตถุนิยม เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีพลวัตรของการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทางเทคโนโลยี ไปอย่างรวดเร็วตามยุคสมัยอย่างเป็นระบบต่อไป

เมื่อย้อนกลับไปเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตของชาวชุมชนบางสระเก้าในยุคดั้งเดิมนี้ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีลักษณะของการผลิตแบบเลี้ยงชีพและเพื่อการแลกเปลี่ยน หมายถึง การผลิตเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน และเมื่อมีส่วนเหลือก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ผลิตได้ภายในชุมชนการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรได้แก่ การทำนาข้าว การปลูกไร่มันสำปะหลัง เป็นต้น รวมถึงการเลี้ยงสัตว์เพื่อไว้ใช้งาน เช่น เลี้ยงวัวเอาไว้ลากเกวียน เลี้ยงควายเอาไว้ไถนา เลี้ยงเป็ด ไก่ไว้ทำอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีอาชีพเสริมด้วยการจักสานผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับไว้ใช้เองในครัวเรือน เช่น ไซ้ไม้ไผ่จักสานเป็นส้อมไม้ หรือส้อมปลา สานเป็นกระบุงไว้สำหรับบรรจุข้าวเปลือก สานตะแกรงสำหรับไว้ตากเนื้อสัตว์ เป็นต้น และด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ของชุมชนบางสระเก้า มีลักษณะเป็นป่าที่อยู่ติดต่อทะเล ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีอาชีพหาของป่าและจับสัตว์น้ำทะเลอีกทางหนึ่งด้วย ลักษณะของการดำเนินวิถีชีวิตแบบนี้สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“คนรุ่นพ่อแม่ แม่แม่ รุ่นชวด รุ่นพ่อแก่ แม่แก่ มีเงินก็เหมือนไม่มี เพราะยังไม่รู้จักการซื้อ การขาย มีแต่แลกเปลี่ยนหรือให้กินใช้แบ่งกันกิน” (สุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์, สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2565)

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การผลิตทุกรายการในระบบเศรษฐกิจนั้น ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อความพอเพียงต่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะดำเนินไปตามสภาพพันธะทางสังคม และแนวทางการสั่งสอนทางศาสนา ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านชุมชนบางสระเก้า และบริเวณใกล้เคียงสัตว์เลี้ยงชนิดต่าง ๆ และทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงเป็นไปในลักษณะที่เป็นประโยชน์เกื้อหนุนแก่กันและกันกล่าวคือ ชาวบ้านจะมีปฏิสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เมื่อจะปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็จะใช้ไม้ในป่าที่มีอยู่มากมายหนาแน่น แต่เนื่องจากวัฒนธรรมในยุคดั้งเดิม ชาวบ้านบางสระเก้ามีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประเภทเทวดา ภูตผี ปีศาจ ดังนั้นก่อนที่จะลงมือตัดบริเวณนั้นก่อน โดยส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าหากผู้ใดละเว้นไม่ปฏิบัติตามพิธีกรรมนี้ จะส่งผลให้ตัวเองและครอบครัวเดือดร้อน อยู่ไม่เป็นสุขมีทุกข์มีเรื่องเดือดร้อนหรือไม่ก็เจ็บป่วยโดยไร้สาเหตุ นอกจากนี้แล้ว

ธรรมชาติทั่วไปยังคงมีประโยชน์แก่ชาวบ้านบางสระเก้าอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บเกี่ยวประโยชน์จากพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เนื่องจากในอดีตไม่มียาแผนปัจจุบัน เช่น การรับประทานต้นหญ้านางเพื่อบรรเทาอาการปวดศีรษะ เป็นต้น กรณีเช่นนี้สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ในทำนองที่ว่า

“เวลาปวดหัวขึ้นมา ไม่รู้จะทำยังไง ก็เอาใบเถาวัลย์หรือต้นหญ้านางนี้แหละ เคี้ยว ๆ ให้แหลกแล้วกลืน” (ภุขงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2565)

คุณประโยชน์ที่ได้จากสัตว์เลี้ยงเช่น วัว ควาย หมู ไก่ เป็ด นอกจากจะใช้แรงงานวัวควายลากเกวียนใช้งานควายในการช่วยไถนาแล้วมูลของสัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ยังมีประโยชน์มากมาย เช่น ใช้มูลสัตว์ทำเป็นปุ๋ยใส่ต้นไม้ การเชื่อมโยงเปลี่ยนถ่ายผลผลิตที่เหลือกินเหลือใช้ หรือผลผลิตที่เป็นส่วนเกินจะเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนระหว่างกันมากกว่าที่จะซื้อขาย ซึ่งผลผลิตจะถูกกำหนดตามธรรมเนียมของการตกลงกันด้วยวาจา และรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีโครงการสร้างเสมือนระบบเครือญาติ ลักษณะเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกับการผลิตภาคเกษตรกรรม อันได้แก่ การล่าสัตว์ น้ำทะเลและการหาของป่าแล้วนั้น อาชีพสำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้านบางสระเก้าที่สามารถสะท้อนออกมาให้เห็นภายใต้บริบทของระบบเศรษฐกิจลักษณะนี้ก็คือ ชาวบ้านบางสระเก้ามีอาชีพหลักด้วยการปลูกข้าว อาจกล่าวได้ว่าการทำนาข้าวของชุมชนบางสระเก้าในอดีตนั้น อาศัยพลังการผลิตที่สำคัญด้วยการใช้พลังงานของคนและวัวควายเป็นหลัก และจะอาศัยแรงงานจากญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะของการช่วยเหลือเอื้ออำนวยกัน หรืออาจเรียกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนพลังงานระหว่างครอบครัว ด้วยวิธีการอาศัยความเป็นเครือญาติในลักษณะของการ “ตกแรง” “การลงแขก” หรือ “การขอแรง” โดยปราศจากการจ้างงาน เป็นการทำนาปี คือปลูกข้าวปีละหนึ่งครั้ง (ไพโรจน์ ศิริมาลย์, สัมภาษณ์ 14 มีนาคม 2565) ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “สมัยก่อนการทำนาข้าวเหนียวมาก แต่สนุก ช่วยกัน เอาแรงกัน ตั้งแต่เพาะเมล็ดพันธุ์ข้าวจนออกมาเป็นเมล็ดข้าวเปลือกใช้ตำกินได้” (ภุขงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 9 พฤษภาคม 2565)

ยุคทำนาในอดีตต้อง “ไถนา” ซึ่งเป็นการเตรียมที่นาให้พร้อม ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกสุดของการปลูกข้าว ก่อนที่ชาวนาจะลงมือทำนาด้วยวิธีการปักดำต้นกล้าหรือหว่านเมล็ดข้าวลงในที่นา การไถนาเป็นการพรวนดิน ทำให้ดินร่วนซุยขึ้น ช่วยกำจัดวัชพืช เช่น ต้นหญ้าต่าง ๆ ที่ไม่ต้องการให้ออกไปจากที่นา และปรับพื้นดินให้ราบเรียบเสมอกัน ชาวนาเริ่มลงมือไถนาประมาณปลายเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ฤดูฝน ก่อนลงมือหว่านเมล็ดข้าวหรือปักดำต้นกล้า ชาวนาจะไถนาอย่างน้อย 2 ครั้ง ไถครั้งแรก เรียกว่า “ไถตะ” ไถครั้งที่สอง เรียกว่า “ไถแปร” เครื่องมือที่ใช้ในการไถนาหรือพรวนดินในที่นา เรียกกันว่า “คันไถ” ประกอบด้วย 3 ส่วนหลักได้แก่ ตัวคันไถ หางยาม (หางไถ) และหัวหมู ทำด้วยไม้เนื้อแข็งและประกอบเข้าด้วยกันโดยการต่อเข้าลิ้ม

ส่วนประกอบสำคัญของคันไถ มีดังนี้

1. คันไถ คือ ส่วนที่ยื่นออกไปด้านหน้า เพื่อเชื่อมต่อกับส่วนที่ผูกควาย เป็นไม้อีกท่อนหนึ่งที่เป็นส่วนประกอบของตัวไถ ส่วนที่ต่อเข้ากับหางไถจะเป็นเดือยตัวผู้เพื่อใช้ต่อเข้ากับรูเดือยตัวเมียที่ส่วนหางไถ ทำให้แน่นโดยใช้ลิ้มตอกยึด ส่วนปลายคันไถยื่นออกไปข้างหน้า โค้งทำมุมต่ำลง มีปลายจะงอยขึ้นมา

2. ทางยาม หรือทางไถ คือ ส่วนที่ชาวนาใช้จับขณะไถนา เป็นไม้ชิ้นเดียวที่มีลักษณะเอียงจากหัวหมูประมาณ 15 องศา ยาวมาจนถึงส่วนที่ต่อเข้ากับคันไถ และเจาะรูสี่เหลี่ยมผืนผ้าทะลุขึ้นไปเพื่อใส่ลิ่มต่อเข้ากับคันไถ เนื้อส่วนนี้ขึ้นไปทำเป็นรูปโค้งเพื่อสะดวกต่อการจับ เวลาประกอบเข้าเป็นตัวไถแล้ว ส่วนนี้จะตั้งขึ้นและส่วนโค้งก็จะยื่นไปด้านหลังตั้งอยู่ระดับสะเอว

3. หัวหมู คือ ส่วนที่ใช้ไถดิน ประกอบด้วยไม้หนึ่งชิ้นบากปลายให้แหลมและมีลักษณะบานเจาะรูเดียวตัวเมียสี่เหลี่ยมสำหรับต่อเข้ากับทางไถ ส่วนท้ายจะทำเป็นรูปท่อนกลมยาว

4. ผาล ทำด้วยเหล็ก ใช้สำหรับพลิกหรือไถพรวนดิน สวมต่ออยู่กับส่วนหัวหมูและทางไถ โดยการตอกเข้าลิ่ม

ในสมัยโบราณชาวนาใช้แรงงานวัวควายในการลากไถนา แต่ปัจจุบันนิยมใช้รถแทรกเตอร์หรือที่เรียกกันว่าควายเหล็กไถนาแทนวัว ควาย เพราะสะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา และแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม การใช้เครื่องจักรกลเข้ามาแทนแรงงานวัวควายในการไถนา ทำให้ชาวนาปัจจุบันประสบปัญหาต้นทุนจากค่าใช้จ่ายเรื่องราคาน้ำมันเชื้อเพลิงที่เพิ่มสูงขึ้น (ภุขงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 9 พฤษภาคม 2565)

ปัจจุบันชาวบางสระแก้วได้พัฒนาการปลูกพืชด้วยวิธีไฮโดรโปนิคส์มีเทคนิคที่คิดค้นใหม่ ๆ หลากหลายรูปแบบ มีได้จำกัดอยู่เฉพาะการปลูกพืชในน้ำ (Water Culture) เท่านั้น บางกรณีมีการใช้วัสดุปลูก (Substrate) ทดแทนดินทั้งหมดและรดด้วยสารละลายธาตุอาหารพืช ซึ่งเรามักเรียกว่า ซับสเตรต คัลเจอร์ (Substrate Culture) หรือมีเดีย คัลเจอร์ (Media Culture) หรือแอกริเกต ไฮโดรโปนิคส์ (Aggregate Hydroponics) เทคนิคดังกล่าวนิยมเรียกว่า การปลูกโดยไม่ใช้ดิน หรือการปลูกพืชไร้ดิน (Soiless Culture) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเทคนิคการปลูกพืชในน้ำก็ดี หรือการปลูกพืชด้วยวิธีไฮโดรโปนิคส์รูปแบบอื่น ๆ ก็ดี บางครั้งก็อาจเรียกรวม ๆ ว่า Soiless Culture แทนคำว่า Hydroponics ก็ได้

ไฮโดรโปนิคส์ มีประโยชน์หลัก ๆ 2 ประการด้วยกัน ประการแรกคือช่วยให้มีสิ่งแวดล้อมที่ควบคุมได้มากขึ้นสำหรับการเติบโตของพืช แทนที่จะเป็นการใช้ดินอย่างเดิม ทำให้กำจัดตัวแปรที่ไม่ทราบออกไปจากการทดลองได้จำนวนมาก ประการที่สองก็คือ พืชหลายชนิดจะให้ผลผลิตได้มากในเวลาน้อยกว่าเดิม และในบางครั้งก็มีคุณภาพที่ดีกว่าเดิมด้วย ซึ่งในสภาพแวดล้อมและสภาพการเศรษฐศาสตร์หนึ่ง ๆ การปลูกพืชแบบไฮโดรโปนิคส์จะให้ผลกำไรแก่เกษตรกรมากขึ้น และด้วยการปลูกที่ไม่ใช้ดินจึงทำให้พืชไม่มีโรคที่เกิดในดิน ไม่มีวัชพืช ไม่ต้องจัดการดินและยังสามารถปลูกพืชใกล้กันมากได้ ด้วยเหตุนี้พืชจึงให้ผลผลิตในปริมาณที่มากกว่าเดิมขณะที่ใช้พื้นที่จำกัด นอกจากนี้ยังมีการใช้น้ำน้อยมากเพราะมีการใช้ภาชนะหรือระบบวนน้ำแบบปิด เพื่อหมุนเวียนน้ำ เมื่อเทียบกับการเกษตรแบบเดิมแล้ว นับว่าใช้น้ำเพียงส่วนน้อยนิดเท่านั้น (สายเมฆ ใจชื่น, สัมภาษณ์ 10 พฤษภาคม 2565)

5.4 ปัจจัยด้านการแย่งชิงทรัพยากร

การผลิตเพื่อการยังชีพของชาวบางสระแก้ว เกิดจากเงื่อนไขที่สำคัญคือการใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น ดิน น้ำ แร่ธาตุในดิน เพราะในช่วงนั้นธรรมชาติของพื้นที่ตำบลบางสระแก้วเอื้ออำนวย การที่ชุมชนบางสระแก้วเป็นเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ เนื่องมาจากชุมชนบางสระแก้วประมาณปี

พ.ศ. 2500 มีการทำการเกษตรประเภท การเกษตรกรรมคือ การทำนาเพื่อเอาผลผลิตไว้เพื่อ การรับประทานภายในครัวเรือนและชุมชน รวมถึงการปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นการทำการเกษตร ที่มีได้มุ่งหวังผลผลิตเพื่อการจำหน่าย แต่เพื่อเป็นแหล่งอาหารและใช้ในครอบครัว อาจมีการแลกเปลี่ยน ผลผลิตกันบ้าง ผลิตโดยใช้พันธุ์พืชที่มีอยู่ ใช้ปัจจัยที่หาได้ในชุมชนเป็นหลัก ชุมชนบางสระแก้วเป็น ชุมชนที่พึ่งตนเองมาโดยตลอด คือ รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างเหมาะสมและคุ้มค่าที่สุด ต่อมาเมื่อเกิดวิวัฒนาการใหม่ขึ้นโดยที่ภาคการผลิตเริ่มมีการพัฒนา ด้วยการนำเอาเครื่องจักร เข้ามาสู่ระบบการผลิตเพื่อทดแทนแรงงานสัตว์เลี้ยงประเภทวัว ควาย นอกจากนั้นแล้วยังปรากฏว่าเกิดกระบวนการจ้างแรงงานขึ้นมาบ้าง ซึ่งใช้การช่วยเหลือเอาแรงงาน ในลักษณะของ “การลงแขก” เหมือนแต่ก่อน ค่าตอบแทนการทำงานจะมีค่าเป็นเงินทองมากกว่า สิ่งของหรือเครื่องอุปโภคบริโภคที่ต่างฝ่ายต่างมอบให้กันและกัน ตามสภาพฐานะและโอกาส ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เมื่อก่อนนี้ชาวบ้านบางสระแก้วต้องตื่นแต่เช้ามืด เพื่อจูงวัวจูงควายไปทำนาดินก็ดี น้ำสมบูรณ์ ข้าวงาม เตียนนี้เปลี่ยนไปเพราะสังคมต้องแข่งขันกันทำกิน มัวใช้วัวควายไถนาไม่ทันกิน เขาเปลี่ยนมาเป็นควายเหล็กกันแล้ว” (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2565)

เมื่อมีความเจริญทางด้านถนนเข้ามาแล้ว การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคก็นำไฟฟ้าเข้ามาด้วยคน ในชุมชนบางสระแก้วก็ได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อไฟฟ้าเข้ามาแทนที่ตะเกียงทำให้ประชาชน มีความต้องการสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น วิทยุ โทรทัศน์ พัดลม เป็นต้น แท้ที่จริงแล้ว ประโยชน์อันสูงสุดจากการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานนั้นกลับมิได้ตกอยู่กับคนที่อาศัยอยู่ใน ชุมชนบางสระแก้วผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ดังกล่าว ทว่ากลุ่มพ่อค้าและเหล่านายทุนทั้งหลายที่ต่างก็หิวยื่น สิ่งอำนวยความสะดวกตามแบบการบริโภคนิยมมาให้กับคนในชุมชนมีนายทุนจากนอกชุมชนได้นำ อุปกรณ์ไฟฟ้าเข้ามาขายให้กับคนในชุมชนบางสระแก้ว ขณะที่ชาวบ้านบางสระแก้วบางคนมีรายได้ มีเงินมากพอที่ซื้อเงินสดได้ แต่ชาวบ้านบางส่วนที่มีรายได้เงินไม่พอก็ต้องซื้อเครื่องไฟฟ้าด้วยบริการเงินผ่อน บางรายถึงกลับต้องขายที่ดินให้กับนายทุน หรือจำนำ จำนองไว้แล้วออกไปบุกเบิกที่ใหม่เพราะติดหนี้ ต้องเสียผืนนาไปในที่สุด ประกอบกับพืชผลทางการเกษตรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรแบบใหม่ ที่ต้องลงทุนมากชาวบางสระแก้วจึงแสวงหารูปแบบใหม่ของการทำมาหากินชาวบางสระแก้ว จึงมี การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเป็นหลักคือ ข้าว มันเทศ และพืชผักหมุนเวียนเพื่อขาย เช่น ข่า ตะไคร้ มะพร้าว มะม่วง กล้วย เป็นต้น เพื่อเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้มากยิ่งขึ้นจากการทำการเกษตรหลักปลูกข้าว ดังนั้นวิถีชีวิตชุมชนชาวบ้านบางสระแก้วที่เปลี่ยนไปตามเศรษฐกิจจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก ในช่วงเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเหลือขายของชุมชนบางสระแก้ว เพราะเป็นการค้าในชุมชนและระหว่าง ชุมชนใกล้เคียงเป็นการค้าภายในประเทศเท่านั้น (เฉลิมชัย ทองอยู่, สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2565)

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมครั้งใหญ่ของชุมชนบางสระแก้วเกิดขึ้นภายหลังจาก การเข้ามาของกระแสการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในช่วงปี พ.ศ. 2528-2530 กล่าวได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว กระแสความคิดเรื่องการเพาะเลี้ยงชายฝั่งโดยเฉพาะกุ้งกุลาดำขยายตัวอย่างมาก อันเป็นผลจาก การปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจสินค้าภาคการเกษตรโดยเฉพาะผลผลิตสัตว์น้ำหรือสินค้า ประมง จากประมงทะเลมาสู่การสนับสนุนประมงเพาะเลี้ยง เพื่อตอบสนองกับความต้องการของตลาด ในต่างประเทศ โดยเฉพาะญี่ปุ่นและประเทศอื่น ๆ ที่ต้องการผลผลิตด้านนี้สูงขึ้น ผลที่เกิดขึ้นกับ

ชุมชนบางสระเก้าในช่วงเวลานี้ก็คือ ชาวบ้านหลายต่อหลายคนต่างพากันละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตนเองและเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวให้กลายเป็นบ่อกึ่ง การแย่งชิงทรัพยากรที่ดิน แหล่งน้ำสะอาด จึงเกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นอย่างมาก

จากสาเหตุและปัจจัยดังกล่าวยังผลให้ชาวบ้านบางสระเก้าเริ่มมีการปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อนำไปขายเป็นการเพิ่มรายได้ให้สมดุลกับรายจ่ายที่มากขึ้น จึงทำให้ชาวชุมชนบางสระเก้าเริ่มมีการเคลื่อนไหว เพื่อปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ จนเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนและขายผลผลิตระหว่างกันอย่างเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งคุณค่าและราคาสินค้าขึ้นอยู่กับข้อตกลงของทั้งสองฝ่าย ในการนี้ชาวบ้านชุมชนบางสระเก้าเริ่มเก็บรวบรวมเงิน เพื่อซื้อรถจักรยานยนต์เพื่อใช้แทนรถจักรยานเป็นสาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ผู้คนในสังคมชุมชนเห็นแก่ตัวมากขึ้นตามลำดับ จากแรงงานที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันในภาคการผลิตแบบ “ตกแรง” หรือ “ลงแขก” เหมือนสมัยก่อน ก็กลับกลายเป็นการเรียกร้องค่าตอบแทน เกิดกระบวนการจ้างงานที่เมื่อเสร็จงานจะต้องจ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินตราหรือไม่ก็เป็นผลประโยชน์อื่นที่ตกลงกัน ขณะที่วิถีชีวิตของชาวบ้านบางสระเก้าที่เคยรักใคร่กลมเกลียว และเต็มไปด้วยความสมัครสมานสามัคคี กลับเริ่มมองเห็นรอยปริร้าว เริ่มแตกความสามัคคี ซึ่งมีผลพวงมาจากการแตกขั้ว การแบ่งแยกกลุ่มก๊วนในการสนับสนุนพรรคพวกเดียวกันหรือบุคคลที่ลงสมัครรับเลือกตั้งกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน บางรายตั้งตัวเป็นหัวคะแนนให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือบางกรณีก็ให้การสนับสนุนด้วยการช่วยเหลือภัยให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งอย่างออกหน้าออกตา และหันไปพิจารณาปัจจัยด้านการกินการใช้ของชาวบ้านในช่วงนี้ มีข้อค้นพบว่าชาวบ้านเริ่มก้าวเข้าสู่แนวลัทธิบริโภคนิยม กล่าวคือเริ่มจัดซื้อจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกให้กับชีวิต เช่น วิทยุ โทรทัศน์ พัดลม เป็นต้น ยังผลให้ชาวบ้านชุมชนบางสระเก้าบางรายเป็นหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบจากการกู้ยืม จากการผ่อนสินค้าอุปโภคบริโภค และมีการแย่งชิงทรัพยากรกันมากขึ้น (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2565)

5.5 ปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน

เนื่องจากช่วง พ.ศ. 2515-2538 กฎหมายบัญญัติให้ต้องมีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน เมื่อเป็นดั่งนี้การบริหารจัดการปกครองชุมชนบางสระเก้าเริ่มมีความยากลำบาก เพราะการลงรับสมัครเลือกตั้งนี้เองทำให้สังคมชุมชนเริ่มมีรอยปริร้าว เนื่องจากมีการแบ่งฝ่ายสนับสนุน และการหาเสียงให้ผู้สมัครอย่างออกหน้าออกตา คนเริ่มไม่กลัวเกรงกัน ประกอบกับการมีสภาตำบลเกิดขึ้นยิ่งทำให้คนลืมหูลืมตา บางครั้งก็ปราศจากเหตุผลในการแสดงพฤติกรรมทางสังคมส่วนรวม บทบาทของนายบ้านเริ่มเลือนหายไป บทบาทของราชการ เช่น ตำรวจ เป็นต้น เริ่มมีบทบาทสำคัญแผ่อิทธิพลเข้าสู่ชุมชน ซึ่งถ้าหากใครสามารถเข้าถึงฝ่ายข้าราชการได้ก็จะได้เปรียบผู้อื่น เพราะยุคนี้ข้าราชการโดยเฉพาะฝ่ายปกครอง สามารถให้คุณให้โทษได้มาก ปัญหาความขัดแย้งหลักจะเป็นกลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่นที่กลุ่มผู้ที่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง การทำงานระหว่างท้องถิ่นกับสภาองค์กรชุมชนเป็นไปในลักษณะคู่ขนาน กล่าวคือจะทำงานตรวจสอบจับผิดกันเสียเอง มากกว่าการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง องค์กรที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในเวลานี้ก็คือ ตำรวจ อัยการและศาลยุติธรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“คนเดียวนี้ อะไรหน่อยก็ไปโรงพัก อะไรหน่อยก็ฟ้องศาล คนไทยด้วยกันแท้ ๆ แต่กลับคุยภาษาไทยกันไม่รู้เรื่อง” (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2565)

ชุมชนบางสระแก้วมีการปกครองรูปแบบกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นการปกครองตามพระราชบัญญัติการปกครองส่วนท้องถิ่น ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2537 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติมจนถึงปัจจุบัน มีการตั้งสภาองค์การชุมชนตั้งแต่มีการบริหารงานตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 โดยมีหน้าที่ให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล พิจารณาและให้ความเห็นชอบร่างข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล ร่างข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี และร่างข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม และควบคุมการปฏิบัติงานของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นไปตามกฎหมาย นโยบาย แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ข้อบัญญัติ ระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ

หากมองย้อนกลับหลังไปประมาณ 50 ปี สังคมในชุมชนบางสระแก้วส่วนใหญ่ยังคงใช้ชีวิตตามประสาสังคมเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ จนเมื่อรัฐบาลเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ ด้วยการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งเมื่อปี 2504 ทำให้สังคมไทยเริ่มเข้าสู่จุดเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญ สังคมเกษตรกรรมของไทยมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำ "เกษตรพอเพียง" ผลิตเพื่อการยังชีพมาสู่การผลิต "เพื่อการค้า" เป็นหลักตามนโยบายของรัฐบาล ผลที่ตามมาก็คือ เกษตรกรเริ่มใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช นับตั้งแต่ปี 2520 เรื่อยมา รวมถึงมีการนำเข้าวัตถุออกฤทธิ์ประเภทสารเคมีเพื่อการเกษตรประเภทอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เป้าหมายก็เพื่อเพิ่มผลผลิตที่มีคุณภาพดีพอต่อการ "ส่งขาย" มีการใช้เครื่องจักรกลทางเกษตรขนาดใหญ่ และเปลี่ยนจากการทำการเกษตรผสมผสาน มาสู่การส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่รับประกันด้านปริมาณผลผลิต ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายในการ "ค้าขาย" เป็นหลักอีกเช่นกัน

ชุมชนบางสระแก้ว ได้เข้าสู่ยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตเมื่อมีการก่อตั้งระบบโรงเรียน การที่คนเห็นความสำคัญของการศึกษาที่จะเป็นหนทางให้ได้ประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ทำให้แรงงานส่วนหนึ่งที่เคยใช้ชีวิตทำการผลิตในครอบครัวเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในอาชีพไป ความสะดวกของการคมนาคมทำให้การติดต่อกับสังคมภายนอกสะดวกขึ้นและเป็นช่องทางสำคัญในการนำผลผลิตจากชุมชนเข้าสู่ระบบการตลาด ความรู้จากภายนอกที่ทำให้เกิดการเปรียบเทียบรายได้จากผลผลิต เช่น การเปรียบเทียบรายได้ระหว่างการปลูกข้าวกับการเลี้ยงกุ้งหรือสวนทุเรียนพันธุ์ดี การทำการประมงแบบดั้งเดิมกับการทำนากุ้ง เป็นต้น ความต้องการบริโภคอุปโภคตามการกระตุ้นของสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งเข้ามาหลังจากไฟฟ้าได้เข้ามาในชุมชนบางสระแก้ว ทำให้ความคิดเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตของชุมชนบางสระแก้วเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก (ไพโรจน์ ศิริมาลย์, สัมภาษณ์ 15 พฤษภาคม 2565)

ประมาณ พ.ศ. 2539 พืชเศรษฐกิจหลักของชุมชนบางสระแก้วได้แก่ การเลี้ยงกุ้ง เพื่อต้องการขายเพื่อให้ได้เงินที่เป็นรายได้มาขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกขยายกิจการให้ใหญ่โตและเพิ่ม

ผลผลิตได้มาก เพื่อตอบสนองความต้องการในด้านของความสะดวกสบายในการขนส่ง โดยผู้ปลูกต้องการรถขนส่งสินค้าเพื่อไปส่งขายด้วยตนเอง ทั้งนี้ได้รับค่าตอบแทนจากผลผลิตที่มากขึ้นไม่ต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางสำหรับการขาย แต่จะเป็นการเอาผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ไปส่งขายต่อโรงงานโดยตรง บางครัวเรือนต้องการรถขนส่งสินค้าเพิ่ม ต้องการที่ดินทำมาหากินเพิ่ม หรือต้องการเครื่องมือทำมาหากินที่ทันสมัยมากกว่าที่มีอยู่ การเลี้ยงกุ้งและการปลูกข้าวเพื่อขายโดยอาศัยเทคโนโลยีเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ประกอบกับคนบางสระแก้วเริ่มมีการรับรู้ข่าวสารมากขึ้น ทำให้ความคิดเดิมเปลี่ยนแปลงไป วิธีการผลิตเพื่อไว้รับประทานเองในครัวเรือนพอเหลือก็ขาย เริ่มสูญหายไปจากสังคมชุมชนบางสระแก้ว เมื่อเวลาผ่านไปความเจริญทางด้านเทคโนโลยีมีการพัฒนาขึ้นก็ทำให้การผลิตในมิติต่าง ๆ นั้นเปลี่ยนจากเดิมมานั้นก็คือเป็นวิธีการผลิตเพื่อจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และตอบสนองต่อความต้องการที่เป็นอุปโภคบริโภคนิยมมากขึ้น (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2565)

ขณะที่การก่อตั้งโรงเรียนโดยรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมเรื่องการศึกษาในระบบโรงเรียนชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาที่จะเป็นหนทางให้ได้ประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เด็ก ๆ ที่เคยเป็นแรงงานสำคัญในบางด้าน รวมทั้งคนหนุ่มสาวก็ต้องออกจากบ้านไปทำงานให้ตรงตามตำแหน่งหน้าที่ที่เล่าเรียนมา ครัวเรือนขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร แรงงานส่วนหนึ่งที่เคยใช้สำหรับทำการผลิตในครอบครัวน้อยลง ความสะดวกของการคมนาคมทำให้การติดต่อกับสังคมภายนอกสะดวกขึ้น และเป็นช่องทางสำคัญในการนำผลผลิตจากชุมชนบางสระแก้วเข้าสู่ระบบการตลาดง่ายและมากยิ่งขึ้น ทำให้ความคิดเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ครอบครัวต่าง ๆ ได้ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน จึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานและเครื่องจักรในการเก็บเกี่ยวผลผลิตแทน ดังนั้นเมื่อต้นทุนสูงขึ้นจากเมื่อก่อน การผลิตเพื่อขายก็เป็นทางเลือกที่เกษตรกรบางสระแก้วเลือกเป็นหนทางแก้ไข และเพื่อให้ได้ทุนมาหมุนเวียนต่อไป จากวิถีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพและแลกเปลี่ยนสินค้าก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเหลือขายและมีการพัฒนาตามยุคสมัยของการผลิตเพื่อขายอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านเกือบทุกหมู่บ้านในชุมชนบางสระแก้วเกิดความลุ่มหลงวัตถุนิยม ระบบทุนนิยมด้วยการให้เช่าที่ดินหรือขายที่ดินของตนเพื่อนำเงินไปซื้อความสุขให้ตนเอง คนหนุ่มสาวในชุมชนหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือสถานประกอบการต่าง ๆ (เฉลิมชัย ทองอยู่, สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2565)

ความเร่งรีบในการปลูกพืชเพื่อขาย ยังทำให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นมากขึ้น ส่งผลให้ดินเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว จึงยังต้องการใช้เครื่องจักรเพื่อทุนแรงประกอบกับเพื่อช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานด้วย แต่เนื่องจากวิถีชีวิตเศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้ว มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นไปในลักษณะก้าวกระโดด เนื่องจากส่วนราชการกลางได้มีการจัดทำงานงบประมาณเพื่อสนับสนุนการก่อสร้างสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประปา และอื่น ๆ ขณะที่ราคาที่ดินก็มีการซื้อขายกันอย่างแพร่หลาย เป็นเหตุให้การเงินภายในชุมชนบางสระแก้วเกิดความคล่องตัวในการจับจ่ายใช้สอยมากเป็นประวัติการณ์ กรณีดังกล่าว สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ที่ว่า

“จุดเปลี่ยนชุมชน ผมคิดว่าอยู่ที่ราคาที่ดินเปลี่ยนแปลง มีทั้งการซื้อ-การขาย จำได้ว่าปี พ.ศ. 34-38 บางสระแก้วเงินเดินสะพัดมาก” (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2556)

ในท่วงทำนองเดียวกันก็มีการก่อสร้างถนนสายสำคัญ ๆ ไปทั่วชุมชนบางสระแก้ว นอกจากนี้หน่วยงานราชการยังได้ทำการติดตั้งระบบประปา และการขยายเขตไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอแหลมสิงห์ ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนา “น้ำใส ไฟสว่าง” ควบคู่กันไปด้วย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เมื่อก่อนลำบากมาก ค่ามีตมาก็ต้องรีบกินข้าวแล้วเข้านอน เพราะใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด พอไฟฟ้ามา เดี่ยวนี้สบายกว่าเยอะ มีสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า” (ภุชงค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2565)

ผลของการก่อสร้างถนนหนทาง และการพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการนี้เอง ยังผลให้ชาวชุมชนบางสระแก้วก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ที่มีพลังอำนาจในการสะสมทุนเบื้องต้น และการสะสมทุนแบบเก็งกำไร ชนิดที่เรียกว่าไม่รู้ตัวอีกทั้งยากแก่การหลีกเลี่ยง ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้วโดยภาพรวม จึงจำเป็นต้องสร้างนวัตกรรมด้านการผลิตใหม่ ๆ รวมถึงการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตประจำวันใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนลักษณะของเศรษฐกิจแบบการผลิตเพื่อการดำรงชีพและเพื่อการแลกเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพและเพื่อการขายสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“พอความเจริญมา จะทำนา ทำไร่ไว้กินไว้ใช้อย่างเดียวมันไม่ไหวลูกก็โตขึ้น ต้องใช้เงินเรียนหนังสือ จำเป็นต้องขายด้วย” (สำราญ แก้วมณี, สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2565)

จากวิถีการดำรงชีพที่ยึดถือรูปแบบปฏิบัติ และมีการถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล ที่มีลักษณะของการทำมาหากินส่วนหนึ่งและเพื่อใช้ส่วนหนึ่ง เกิดกระบวนการพัฒนาการสู่ยุคของการผลิตเพื่อขายอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านชุมชนบางสระแก้วเริ่มเกิดความลุ่มหลงวัตถุปรนเปรอสนองความต้องการด้านความสุขพื้นฐาน คนหนุ่มสาวภายในชุมชนบางสระแก้วเริ่มละทิ้งอาชีพทางเกษตรกรรมเข้าไปทำงานขายแรงงานตามโรงงานอุตสาหกรรมหรือสถานประกอบการต่าง ๆ โดยที่มีเพียงคนแก่เฒ่าบ้านไว้เท่านั้น นอกจากนี้ยังเกิดการพัฒนาของสื่อสารแขนงต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เกิดแนวคิดในการใช้สื่อกระตุ้นการบริโภคจนมีที่มาของปัญหาลัทธิบริโภคนิยม เนื่องจากชาวบ้านไม่มีเงินที่จะใช้ซื้อของใช้และสิ่งอำนวยความสะดวก ในการนี้มีพ่อค้าหัวใสคิดนวัตกรรมทางการเงินใหม่นั้นคือ บัตรเครดิต (หรือการใช้เงินอนาคต) หรืออาจเรียกเป็นภาษาชาวบ้านเพื่อง่ายต่อการเข้าใจว่า “กินก่อน ใช้ก่อน ผ่อนทีหลัง” สื่อสารมวลชนประเภทโทรทัศน์ วิทยุและหนังสือพิมพ์ ได้เข้ามา มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการปลุกกระแสบริโภคนิยม เป็นไปตามคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“วันนี้เงินไม่มีก็เอาไวใช้ก่อนได้ วันหน้าค่อยจ่าย ผลเสียที่ตามมาก็คือ การทำให้ชาวบ้านตกเป็นหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ” (อุทัย สีเผือก, สัมภาษณ์ 8 พฤษภาคม 2556)

นับได้ว่าในยุคนี้ความเจริญด้านเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว มีความเจริญก้าวหน้าอย่างสูงสุดในอัตราก้าวกระโดด การผลิตทุกชนิดในยุคนี้พุ่งเป้าหมายไปที่การขายเต็มรูปแบบ แรงงานที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะของ “การลงแขก” หรือ “การตักแรง” กัน ขาดหายไปจากสังคม เนื่องจากเกิดกระบวนการจ้างงานเต็มรูปแบบ สังคมชาวบ้านแตกแยกออกเป็นกลุ่มก้อนที่มีสาเหตุมาจากการแบ่งข้างถือหางผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งผู้บริหารองค์การปกครองท้องถิ่น และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ความมีน้ำใจตรงม ความเมตตาปราณีเลือนหายไป ผู้คนค่อนข้างเห็นแก่ตัว นอกจากนี้แล้วการศึกษายังมีข้อค้นพบว่าชาวบ้านตกเป็นหนี้สินทั้งในระบบ เช่น หนีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) หนีธนาคารอาคารสงเคราะห์ เป็นต้น และหนีสินนอกระบบ เช่น หนีจากการผ่อนส่งสินค้า และหนีสินจากบัตรเครดิต เป็นต้น สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เป็นเรื่องน่าแปลก ขายข้าวได้ราคาแพง ค่าแรงราคาสูง แต่คนเป็นหนี้วิเคราะห์ได้ทางเดียว กินใช้ฟุ่มเฟือย มั่วเมาระบบบริโภคนิยม” (ภูซังค์ สายทอง, สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2565)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 6

ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

การศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่เป็นข้อเสนอแนะแนวทางที่อยู่ในลักษณะของตัวแบบในการขับเคลื่อน (Role Model) ที่ควรจะเป็น เพื่อให้นำไปสู่กระบวนการขับเคลื่อนที่สามารถสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งได้บูรณาการยุทธศาสตร์ด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการสร้างความยั่งยืนดังกล่าว ไปสู่ความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นการนำเสนอผลการศึกษาในบทที่ 6 โดยมีเป้าหมายสำหรับการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การฟื้นฟู เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งข้อค้นพบที่ได้รับจากการศึกษาสามารถนำเสนอยุทธศาสตร์ที่สำคัญออกได้เป็น 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

- 6.1 ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน
- 6.2 ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต
- 6.3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน
- 6.4 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
- 6.5 ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล
- 6.6 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

6.1 ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน

ข้อค้นพบเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน พบว่า ปัญหาความยากจนถือได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญเชิงโครงสร้างของชุมชนบางสระเก้าที่สั่งสมมายาวนาน แม้ว่าหลาย ๆ หน่วยงานจะพยายามแก้ปัญหาโดยตลอดก็ยังคงไม่สามารถหาแนวทางในการแก้ไขได้ การแก้ไขปัญหาความยากจนจะมีการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการขจัดปัญหาความยากจนให้ครอบคลุมทั่วถึงและประสบความสำเร็จรวมทั้งช่วยลดจำนวนครัวเรือนยากจนลงได้ แต่รูปแบบในการบริหารจัดการ ทั้งแผนงาน โครงการ งบประมาณต่าง ๆ รวมถึงหน่วยงานยังคงเป็นไปแบบแยกส่วนดำเนินการต่างหน่วยงานต่างปฏิบัติหน้าที่ หรืออาจเรียกได้ว่า ต่างคนต่างทำ จึงทำให้การดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนขาดพลังในการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหา และประชาชนยังคงไม่ได้รับความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน ถือได้ว่าประชาชนเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจปัญหานั้นมากที่สุดและเป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนอย่างแท้จริง จึงเห็นควรให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยที่มีหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนช่วยเหลือและในปัจจุบันสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนได้เปลี่ยนแปลงไป หน่วยงานภาครัฐได้กำหนดนโยบายที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยใช้หลักของการเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายและขยายโอกาสให้กับประชาชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน ด้วยการเพิ่มทุนให้กองทุนที่มีผลการบริหารจัดการกองทุนผ่านการประเมินตามเกณฑ์

ของสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมช่องทางการจำหน่าย เป็นต้น

สำหรับแนวคิดของยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จนผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษ การแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการ โดยรายละเอียดดังนี้ 1) กรอบแนวคิดในการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการที่ประกอบไปด้วย ความยากจนเกิดจากการบริหารจัดการชีวิตที่ไม่เหมาะสม สามารถแก้ไขด้วยการบริหารจัดการชีวิต รวมถึงปัญหาคความยากจนเป็นปัญหาเชิงซ้อน ไม่ใช่ปัญหาเชิงเดี่ยว ต้องแก้ไขเป็นรายครัวเรือน อย่างไรก็ตามปัญหาคความยากจน ต้องแก้ไขเป็นกระบวนการบูรณาการ และใช้เวลาในการดำเนินการ 2) กระบวนการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ 4 กระบวนงาน คือ

กระบวนงานที่ 1 ชี้อาชีพครัวเรือนยากจน (Life Identification) ได้แก่ สร้างทีมปฏิบัติการจากการบูรณาการภารกิจ บทบาทจากหลายภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องทำการศึกษาคข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เพื่อค้นหาและระบุครัวเรือนเป้าหมาย

กระบวนงานที่ 2 การจัดทำเข็มทิศชีวิต หรือ “แผนที่ชีวิต” (Life Compass) ได้แก่ ทีมงานผู้เกี่ยวข้องในชุมชนบางสระเกล้า ร่วมกันจัดการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจทั้งในทีมงานและการค้นหาช่องทาง วิธีการ ที่เหมาะสม เพื่อให้ครัวเรือนเป้าหมายมีทิศทางที่ชัดเจนในการพัฒนาให้พ้นจน

กระบวนงานที่ 3 บริหารจัดการชีวิต (Life Management) ได้แก่ การนำเอาแผนที่ชีวิตในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พ้นจนของครัวเรือนเป้าหมายที่จัดทำไว้ไปปฏิบัติให้เห็นผล โดยครัวเรือนยากจนดำเนินการในส่วนที่ดำเนินการเองได้ ส่วนทีมปฏิบัติการช่วยกันนำแผนที่ชีวิตเสนอให้บรรจุในแผนชุมชน แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แผนพัฒนาอำเภอ แผนพัฒนาจังหวัด รวมทั้งการบูรณาการการปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบาทภารกิจ

กระบวนงานที่ 4 ดูแลชีวิต (Life Improvement) ได้แก่ ทีมปฏิบัติการและผู้นำชุมชนผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันติดตามความก้าวหน้าการบริหารจัดการชีวิตของครัวเรือนยากจนให้การสนับสนุน ดูแล ประคับประคอง ปรับปรุงแผนที่ชีวิตให้เหมาะสมสมบูรณ์ขึ้น รวมถึงการค้นหาครัวเรือนยากจนเป้าหมายใหม่ที่ต้องให้มีการบริหารจัดการพัฒนาคุณภาพชีวิตในปีต่อไป ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน ประกอบด้วยกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นเป็นกิจกรรมการระดมความคิดจากทุก ๆ มุมมอง โดยไม่มีการตัดสินถูกผิดของสมาชิกในกลุ่มเพื่อหาทางเลือกในการตัดสินใจจากความคิดใหม่ ๆ และใช้ในการวางแผน และสิ่งสำคัญ ในการระดมสมองหรือระดมความคิด คือ ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ดำเนินการระดมความคิดให้ได้ปริมาณมากที่สุด และไม่มีการตั้งกรอบหรือประเมินถูกผิดขณะระดมความคิด โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันเป็นถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่เป็นความรู้ภายใน เพื่อให้ได้ความรู้ที่เหมาะสมในการนำไปใช้ ได้แก่ 1) การสร้างความรู้ใหม่ การสร้างและถ่ายทอดความรู้เพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาในการทำงาน โดยการแบ่งปันความรู้ประสบการณ์ด้วยความสมัครใจ การแสวงหาข้อมูลและการรวบรวมความรู้อย่างสม่ำเสมอจากการฝึกอบรม การใช้อินเทอร์เน็ต การให้คำปรึกษาของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อการนำความรู้ไปใช้สำหรับเป็นแนวทางการทำงานที่เหมาะสม 2) การจัดพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้การเตรียมพื้นที่สำหรับการเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

โดยการจัดพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การจัดมุมกาแฟ การส่งเสริมการใช้พื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ผ่านระบบเครือข่ายออนไลน์ผ่านอีเมลและเว็บไซต์ การจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดประชุมสัมมนา และการศึกษาดูงาน 3) การเรียนรู้ร่วมกัน พฤติกรรมการสร้างวัฒนธรรมในการพัฒนาความรู้และการสร้างค่านิยม ด้านความรู้ให้กับองค์กรเพื่อบรรลุเป้าหมายการมีโอกาสดำเนินการได้รับความรู้ความเข้าใจอย่างเท่าเทียมกันการยอมรับความคิดเห็น และเหตุผลที่หลากหลายและการทำงานร่วมกันเพื่อจัดการปัญหาใหม่ ๆ

การดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จนนี้ สอดคล้องกับแนวทางจากงานวิจัยของ วิจารณ์ ศรีจันทร์ (2563) ที่สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนแห่งหนึ่ง มีการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจ คือ สปาโคลน การปลูกป่าชายเลน และอาหารทะเลสด ในชุมชน ปัญหาสำคัญในการบริหารจัดการ ได้แก่ ขาดการวางแผนงาน ขาดการจัดโครงสร้างองค์การที่ชัดเจนและการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้เข้าร่วมได้กำหนดแนวทางการพัฒนา 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การพัฒนาสินค้าชุมชนและกิจกรรมการท่องเที่ยว 3) สร้างความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4) ส่งเสริมการตลาดเชิงรุกด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 5) การสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและภาคีเครือข่าย

นอกจากนี้แล้วยังมีความสอดคล้องกับผลงานทางวรรณกรรมของ ศศิภา ปัญญาวัฒนาสกุล และคณะ (2559) ที่ได้ทำการศึกษาไว้ในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ชุมชนกรณีเขื่อนฝาย ชะลอลิ้นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลจังหวัดสมุทรสาคร มีองค์ประกอบสำคัญคือ คน ความรู้ และกระบวนการ ซึ่งการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการตามหลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน รวมทั้งความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน ทั้งในด้านจิตใจ กลยุทธ์และการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ข้อมูลและแนวทางการบริหารจัดการไปในทิศทางเดียวกัน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมคิดวิพากษ์วิจารณ์และร่วมผูกพัน ดำเนินงานโดยการจัดตั้งคณะทำงานและเครือข่าย ที่มีผู้นำชุมชนและอาสาสมัครชุมชนเป็นคณะทำงานและสมาชิกเครือข่าย เพื่อการร่วมตัดสินใจในการวางแผนงานดำเนินการและกิจกรรม ซึ่งการปฏิบัติตามแผนงานโดยการเชื่อมประสานและการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการร่วมดำเนินการและร่วมติดตามประเมินผลในการจัดการความรู้ชุมชน จากการร่วมรับรู้ถึงปัญหาและสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์และวางแผนงานดำเนินการ รวมทั้งสร้างคลังความรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนชายฝั่งได้พัฒนาศักยภาพด้านกระบวนการความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งให้สามารถนำความรู้ไปบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรอย่างยั่งยืนได้ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการขอใช้พื้นที่ป่าชายเลน โดยยึดถือประกาศตามนโยบายมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ที่เห็นชอบหลักการมาตรการและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ และดำเนินการตามคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ เสนอโดยมีหลักการเพื่อเป็นการ สงวนคุ้มครองป้องกันพื้นที่ป่าไม้ของชาติที่เหลืออยู่ไว้ให้ได้และแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้เป็นไปในลักษณะที่ยินยอมให้คนอยู่กับป่าได้ ควบคุมไม่ให้มีการบุกรุกขยายพื้นที่เพิ่มเติม และต้องเป็นพื้นที่

ที่ได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยทำกินอยู่แล้ว มิใช่พื้นที่แผ้วถางใหม่ ถ้าเช่นนี้ถือว่าเป็นบุกรุกพื้นที่ที่ต้องดำเนินการตามกฎหมายอย่างเฉียบขาด ปัจจุบันป่าชายเลนของประเทศถูกบุกรุกทำลาย และถูกเปลี่ยนสภาพไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 และให้มีการขออนุญาตการใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าชายเลนโดยอาศัยอำนาจความในมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 ประกอบข้อ 4 ข้อ 36 และข้อ 37 แห่งกฎกระทรวง การขออนุญาตและการทำประโยชน์ในเขตป่า พ.ศ. 2558 การขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ในเขตป่าตามมาตรา 4(1) แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อาทิเช่น การขอเข้าศึกษาวิจัยทางวิชาการ การขออนุญาตการใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าชายเลนทั้งของภาครัฐ เอกชน เป็นต้น เพื่อสะดวกและรวดเร็ว กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจึงได้จัดทำระบบสารสนเทศการขออนุญาตใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนขึ้น

กิจกรรมเกี่ยวกับการขอใช้พื้นที่ป่าชายเลนมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ อิศมาเอ ยีมะแซ และอิมจิต เลิศพงษ์สมบัติ (2558) ที่สามารถสรุปได้ว่า จากการจัดการระบบสารสนเทศการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลนในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี ในช่วงปี พ.ศ. 2543-2552 และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลน โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ รวมทั้งส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสารสนเทศการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนที่พัฒนาขึ้น ซึ่งผลการวิจัยพบว่า จังหวัดปัตตานีมีพื้นที่ป่าชายเลนใน 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอไม้แก่น อำเภอยะหริ่ง อำเภอสายบุรี และอำเภอหนองจิก มีปริมาณพื้นที่รวม ในปี พ.ศ. 2543 จำนวน 26,140.06 ไร่ ปี พ.ศ. 2552 มีจำนวน 21,897.81 ไร่ โดยลดลงจากปี พ.ศ. 2543 จำนวน 4,242.25 ไร่ และปี พ.ศ. 2558 มีพื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่าชายเลน 17,847.88 ไร่ ลดลงจากปี พ.ศ. 2552 จำนวน 4,049.93 ไร่ และเมื่อเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2543 กับปี พ.ศ. 2558 พบว่า ลดลงจำนวน 8,292.18 ไร่

ในส่วนลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่จากสภาพเดิมที่เป็นป่าชายเลนจังหวัดปัตตานี ระหว่างปี พ.ศ. 2543-2552 มีการเปลี่ยนแปลงใน 5 ลักษณะ คือ 1) ป่าชายเลนเปลี่ยนเป็นเกษตรกรรม 2) ป่าชายเลนเปลี่ยนเป็นนาทุ่ง 3) ป่าชายเลนเปลี่ยนเป็นนาเกลือ 4) ป่าชายเลนเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทิ้งร้าง 5) ป่าชายเลนเปลี่ยนเป็นป่าพรุ ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่เปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 5,056.46 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 95.89 ของการเปลี่ยนแปลง ผลการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสารสนเทศการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลนจังหวัดปัตตานี ในพื้นที่เป้าหมาย 3 ตำบล โดยนำเสนอข้อมูลเนื้อหาและสารสนเทศที่พัฒนาให้แก่นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่รับรู้ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมรวมจำนวน 74 คน ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในด้านวิทยากร สถานที่ และระยะเวลา ความรู้ความเข้าใจเนื้อหา การนำความรู้ไปใช้และเผยแพร่ พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

นอกจากนี้แล้วยังสามารถสะท้อนได้จากผลงานของ วรสิทธิ์ เจริญพุ่ม (2563) ที่กล่าวโดยสรุปไว้ว่า 1) ความสำเร็จของการจัดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน อยู่ในระดับปานกลาง 2) ความสำเร็จของการจัดการอนุรักษ์ป่าชายเลนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาจากลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่าง 3) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบ

ความสำเร็จการจัดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพยากรณ์ ความสำเร็จได้ร้อยละ 30.7 และ 4) รูปแบบความสำเร็จการจัดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนของชุมชน ร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประกอบด้วย การทำบัญชีครัวเรือน การจัดตั้งองค์กรดูแลรักษาป่า เข้าร่วมประชุมการรักษาป่าสม่ำเสมอ สรรหาผู้นำการรักษาป่า ให้ความร่วมมือกับผู้นำในการรักษาป่า ใช้ความคิดเห็นร่วมกันในการรักษาป่า องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นมอบอำนาจการเฝ้าระวังรักษาป่าร่วมกัน จัดการจับกุมผู้บุกรุกทำลายป่าตามกฎหมาย ร่วมกันป้องกันการบุกรุกทำลายป่า

2. กิจกรรมการจัดเขตการใช้ประโยชน์ของพื้นที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินชายฝั่ง พื้นที่ชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แต่ก็มีข้อจำกัด ในการใช้ประโยชน์ ตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่ สามารถแบ่งการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลได้ ได้แก่ 1) การท่องเที่ยว พื้นที่ชายฝั่งทะเลนับเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ทั้งจากสภาพภูมิทัศน์ ที่สวยงามของเกาะ หาดทราย แนวปะการังและแหล่งหญ้าทะเล แหล่งโบราณคดีใต้น้ำ และแหล่ง ท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่เป็นโบราณสถานหรือโบราณคดี ประเพณีและวัฒนธรรมที่กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ชายฝั่งทะเล รายได้จากการท่องเที่ยว เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะ การท่องเที่ยวทางทะเลที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกปี 2) การอุตสาหกรรม พื้นที่ชายฝั่งทะเลมีการใช้ ประโยชน์ที่ดิน เพื่อเป็นนิคมอุตสาหกรรมจำนวนมาก เนื่องจากเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่ ที่มีศักยภาพสูงที่สุด ในการพัฒนาทั้งด้านความสะดวกในการคมนาคม การขนส่ง สร้างท่าเรือน้ำลึก นอกจากนี้อุตสาหกรรมจำนวนมากจำเป็นต้องใช้น้ำปริมาณมหาศาลในการระบายความร้อน หรือทำความสะอาดหรือเจือจางของเสียก่อนที่จะปล่อยทิ้ง โดยเฉพาะโรงไฟฟ้าที่ต้องใช้น้ำจำนวนมาก ในการหล่อเย็น และมีท่าเรือในการขนส่งเชื้อเพลิง เป็นต้น

ปัญหาที่พบมักเป็นเรื่องการบังคับใช้พื้นที่ตามผังเมือง ปัญหามลพิษอุตสาหกรรมและ การกำจัดของเสีย ปัญหาการใช้ที่ดินไม่เหมาะสม ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับนิคมอุตสาหกรรม ระบบสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขการไม่เพียงพอ โดยเฉพาะน้ำใช้อุตสาหกรรม เป็นต้น 3) การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ พื้นที่ติดทะเลเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จึงมี การขยายตัวของพื้นที่เพาะเลี้ยงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเล ปลา หอย และปู เป็นต้น ปัญหาที่เกิดจากเพาะเลี้ยงชายฝั่งที่สำคัญ ได้แก่ การเกิดโรคระบาด ความเสื่อมโทรมของ สิ่งแวดล้อม การขาดแคลนพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ เป็นต้น 4) แหล่งชุมชนและเมือง การตั้งถิ่นฐานของ ชุมชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเล ส่วนใหญ่เป็นแหล่งชุมชนขนาดเล็กที่มีอาชีพประมงดั้งเดิมและการค้าขาย ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมประมง ส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานแรก ๆ ตามปากแม่น้ำสายหลัก ต่อมาชุมชน มีการขยายตัวเชื่อมโยงกับชุมชนข้างเคียงจนเป็นผืนเดียวกัน กลายเป็นเมืองหลักขนาดใหญ่ขึ้น มีความหนาแน่นจึงเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศชายฝั่งทะเล ปัญหาที่พบ ได้แก่ ขยะ ของเสียและน้ำเสียจากชุมชน การบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน ตลอดจนการก่อสร้างรुक้า แนวชายฝั่ง ซึ่งเป็นที่ดินสาธารณะ 5) แหล่งป่าไม้ ป่าชายเลนมีสองกลุ่ม คือ กลุ่มไม้โกงกาง ซึ่งจะขึ้นหนาแน่น ใกล้ฝั่งน้ำนอกสุดของป่าชายเลน และถัดเข้ามาเป็นต้นจาก ไม้แสมและต้นจากในอดีต ป่าชายเลน มักถูกมองว่าเป็นที่ดินว่างเปล่าไร้ประโยชน์ มีค่าน้อย จึงถูกแปรสภาพไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น เช่น ทำนากุ้ง

ซึ่งเป็นกรมองข้ามความสำคัญของป่าชายเลนที่มีความสำคัญหลายด้าน เช่น การป้องกันลมพายุ ป้องกันการพังทลายของดินแนวฝั่ง ช่วยทำความสะอาดน้ำเสีย ตลอดจนเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และแหล่งความรู้ รวมไปถึงการให้ผลผลิตจากป่าชายเลน เช่น ไม้พิน วัสดุก่อสร้าง ถ่านไม้ สี กระจาดขร รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารและระบบนิเวศที่สำคัญ 6) พื้นที่รับน้ำ การจัดการทรัพยากรน้ำบริเวณลุ่มน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการผลิตและรักษาน้ำ ทั้งการชลประทาน การผลิตประปา และทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีน้ำเป็นพื้นฐาน รวมทั้งการควบคุมการกัดเซาะ พังทลายและน้ำท่วม การป้องกันคุณค่าความงามต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับน้ำ น้ำจืดที่ไหลลงสู่ทะเลมีบทบาทที่มีประโยชน์ต่าง ๆ หลายประการ เช่น เป็นตัวช่วย นำตะกอนดินและทรายไปกระจายตามริมฝั่งและแนวชายหาด การรักษาทางน้ำที่สามารถเดินเรือได้ โดยการขุดลอกตะกอนออก และการป้องกันการแทรกซึมของน้ำเค็มจากทะเลสู่แผ่นดิน

กิจกรรมการจัดการใช้ประโยชน์ของพื้นที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินชายฝั่ง พื้นที่ชายฝั่งทะเล ที่เป็นข้อเสนอในเชิงยุทธศาสตร์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐพงษ์ คันธรส และเกียรติสุดา โสตามรรค (2565) ที่พบว่า แนวทางการจัดทำธรรมนูญชุมชนในตำบลเสริมขวา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันจากที่ดินในเขตป่าชุมชน พบว่า ภูมิหลังการใช้ประโยชน์จากที่ดินในเขตป่าชุมชนประกอบไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม โดยได้ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ในเขตลุ่มน้ำที่เป็นแหล่งต้นน้ำ 2) ด้านสังคม โดยการสร้างความร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมจัดการป่าไม้อันเป็นการทำงานเพื่อส่วนรวม ทั้งในด้านพิธีกรรม ความเชื่อ การเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ และ 3) ด้านเศรษฐกิจ โดยการเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน นอกจากนี้แนวทางการจัดทำธรรมนูญชุมชนสำหรับการใช้ประโยชน์ร่วมกันจากที่ดิน ในเขตป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันจากที่ดินในเขตป่าชุมชน ควรมีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐส่วนกลางและหน่วยงานระดับท้องถิ่น แนวทางในการจัดการปัญหา กำหนดเป็นธรรมนูญของชุมชนในตำบลเสริมขวาควรมีการกำหนดเป็นรูปแบบของธรรมนูญ กติกา หรือข้อตกลงร่วมกันที่เกิดจากชุมชน ควรมีองค์ประกอบอย่างน้อย 6 หมวด ได้แก่ หมวดที่ 1 หมวดทั่วไป หมวดที่ 2 หมวดว่าด้วย เรื่องการป้องกันและการแก้ไข หมวดที่ 3 หมวดว่าด้วย โครงสร้างของคณะกรรมการป่าชุมชนกลาง หมวดที่ 4 หมวดว่าด้วย การดำเนินงาน หมวดที่ 5 หมวดว่าด้วย การลงโทษหรือการปรับ และหมวดที่ 6 หมวดว่าด้วย บทเฉพาะกาล

การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สินีภา บัวสรวง และคณะ (2559) ในทำนองที่ว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเงาฝน พื้นที่ลุ่มน้ำพุทธสวรรค์ จังหวัดเพชรบุรี ในช่วง พ.ศ. 2519, 2527, 2538, 2545 และ พ.ศ. 2558 โดยการแปลภาพถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายดาวเทียมร่วมกับการใช้โปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์ทำการแบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็น 5 ประเภท คือ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่รกร้าง/ว่างเปล่า พื้นที่แหล่งน้ำ และพื้นที่อยู่อาศัย พบว่า พื้นที่ป่าไม้ ในพ.ศ. 2519 มีแนวโน้มลดลงจาก 4,330.09 ไร่ เป็น 3,276.05 ไร่ ใน พ.ศ. 2545 และเพิ่มขึ้นเป็น 3,358.13 ไร่ ใน พ.ศ. 2558 ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จาก 512.50 ไร่ ในพ.ศ. 2527 เป็น 787.50 ไร่ ใน พ.ศ. 2558 ส่วนพื้นที่รกร้าง/ว่างเปล่า มีแนวโน้มลดลงจาก 493.75 ไร่ ในพ.ศ. 2527 เป็น 100 ไร่ ใน พ.ศ. 2558 จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อการชะล้างหน้าดินใน พ.ศ. 2558 โดยใช้สมการสูญเสียดินสากล (Universal Soil Loss Equation [USLE]) พบว่า พื้นที่เกษตรกรรมมีค่าการชะล้างหน้าดินสูงที่สุด เท่ากับ 3.77 ตัน/ไร่/

ปีรองลงมาคือ พื้นที่รกร้าง/ว่างเปล่าและพื้นที่ป่าไม้เท่ากับ 1.46 และ 0.89 ตัน/ไร่/ปี ตามลำดับ และการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินใน พ.ศ. 2571 โดยใช้แบบจำลองห่วงโซ่มาร์คอฟ (Markov's Chain Model) และแบบจำลอง IDRISI พบว่า พื้นที่ป่าไม้และพื้นที่อยู่อาศัยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเท่ากับ 3,421.15 และ 2.56 ไร่ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่รกร้าง/ว่างเปล่า และพื้นที่แหล่งน้ำ มีแนวโน้มลดลงเท่ากับ 756.25 87.23 และ 112.19 ไร่ ตามลำดับ กิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด รวมทั้งต้องมีการกระจายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง

อย่างไรก็ตาม ในสภาพปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงมีความหมายรวมถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรงซึ่งปฏิบัติได้ในระดับบุคคล องค์กร และระดับประเทศ ที่สำคัญคือ 1) การใช้อย่างประหยัด คือการใช้เท่าที่มีความจำเป็น เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้นานและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด 2) การนำกลับมาใช้ซ้ำอีก สิ่งของบางอย่างเมื่อมีการใช้แล้วครั้ง หนึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ซ้ำได้อีก เช่น ถุงพลาสติก กระดาษ เป็นต้น หรือสามารถที่จะนำมาใช้ได้ใหม่โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การนำกระดาษที่ใช้แล้วไปผ่านกระบวนการต่าง ๆ เพื่อทำเป็นกระดาษแข็ง เป็นต้น ซึ่งเป็นการลดปริมาณการใช้ทรัพยากรและการทำลายสิ่งแวดล้อมได้ 3) การบูรณซ่อมแซม สิ่งของบางอย่างเมื่อใช้เป็นเวลานานอาจเกิดการชำรุดได้ เพราะฉะนั้นถ้ามีการบูรณะซ่อมแซม ทำให้สามารถยืดอายุการใช้งานต่อไปได้อีก 4) การบำบัดและการฟื้นฟูเป็นวิธีการที่จะช่วยลดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรด้วยการบำบัดก่อน เช่น การบำบัดน้ำเสียจากบ้านเรือนหรือโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ส่วนการฟื้นฟูเป็นการรื้อฟื้นธรรมชาติให้กลับสู่สภาพเดิม เช่น การปลูกป่าชายเลน เพื่อฟื้นฟูความสมดุลของป่าชายเลนให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น 5) การใช้สิ่งอื่นทดแทน เป็นวิธีการที่จะช่วยให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติน้อยลงและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก การใช้ใบตองแทนโฟม การใช้พลังงานแสงแดดแทนแร่เชื้อเพลิง การใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี เป็นต้น 6) การเฝ้าระวังดูแลและป้องกัน เป็นวิธีการที่จะไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เช่น การเฝ้าระวังการทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำ คูคลอง การจัดทำแนวป้องกันไฟป่า เป็นต้น

สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยทางอ้อม สามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่ 1) การพัฒนาคุณภาพประชาชน โดยสนับสนุนการศึกษาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องตามหลักวิชา ซึ่งสามารถทำได้ทุกระดับอายุ ทั้งในระบบโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และนอกระบบโรงเรียนผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความรักความหวงแหน และให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง 2) การใช้มาตรการทางสังคมและกฎหมาย การจัดตั้งกลุ่ม ชุมชน ชมรม สมาคม เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจนการให้ความร่วมมือทั้งทางด้านพลังกาย พลังใจ พลังความคิด ด้วยจิตสำนึกในควมมีคุณค่าของ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรที่มีต่อตัวเรา เช่น กลุ่มชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียน

นักศึกษา ในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย มูลนิธิสืบนาคะเสถียร มูลนิธิโลกสีเขียว เป็นต้น 3) ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครอง พื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด 4) ส่งเสริมการศึกษาวิจัย ค้นคว้า วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศมาจัดการวางแผนพัฒนา การพัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ให้มีการประหยัดพลังงานมากขึ้น การค้นคว้าวิจัย วิธีการจัดการ การปรับปรุง พัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เป็นต้น 5) การกำหนดนโยบายและวางแผนของรัฐบาลในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อเป็นหลักการให้หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องยึดถือและนำไปปฏิบัติ รวมทั้งการเผยแพร่ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม

กรณีดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จริญญา มหาเกียรติ (2559) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ใช่สิ่งที่ทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในรายละเอียดทุกอย่าง เพียงแต่ทุกคนจะต้องเข้าใจ ช่วยเหลือ ร่วมมือและประสานงานในส่วนที่ตัวเองเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นในระดับท้องถิ่นเล็ก ๆ จนถึงระดับชาติ ภาครัฐบาล ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือเป้าหมายหลัก การแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัญหาระดับชาติและทวีความรุนแรงขึ้นทุกวันทำให้เกิดภาวะโลกร้อน ส่งผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติและสิ่งมีชีวิต ตลอดจนเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติกระทบต่อระบบการพัฒนาเศรษฐกิจและประเทศชาติการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ภาครัฐจะต้องออกกฎหมายเพื่อควบคุมการกระทำผิดต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บังคับใช้กฎหมาย ติดตามและประเมินผล เมื่อนำแผนการปฏิบัติงานไปใช้จะต้องคำนึงถึงพื้นที่สภาพแวดล้อม ก่อนนำนโยบายสู่การปฏิบัติจะต้องวิเคราะห์หาข้อมูลความเสี่ยงและมาตรการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการแบบยั่งยืน บูรณาการเข้ากับลักษณะทางสังคม ชุมชน และความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่พื้นที่ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อรักษา พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับนโยบายและมาตรการที่ภาครัฐบาลได้กำหนดไว้ให้บรรลุเป้าหมายและประสิทธิภาพส่วนรวม

นอกจากนี้แล้วยังสอดคล้องกับ พศิน โยธาจันทร์ (2562) ที่ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของโรงงานอุตสาหกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายเฉพาะที่ออกมา กำหนดรายละเอียดและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกำหนดหลักเกณฑ์ในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดความชัดเจน ข้อเสนอแนะพบว่า โรงงานอุตสาหกรรมควรศึกษาถึงผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนซึ่งอาศัยอยู่บริเวณโดยรอบ เพื่อหามาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น ควรจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นและจัดตั้งศูนย์รับเรื่องร้องทุกข์จากชุมชนโดยรอบ ทำการเผยแพร่

ข้อมูลข่าวสารถึงอันตรายที่เกิดขึ้นจากมลพิษของโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้กรมควบคุมมลพิษ ควรรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรมทำหน้าที่ประสานงาน และวางแผนการปฏิบัติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาให้เป็นไปอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

3. กิจกรรมการจัดตั้งจิตอาสาพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนบางสระเก้า ต้องมีการจัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน มีหน้าที่ในการช่วยเหลือและสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนงานโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ สงวน คุ้มครอง และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และสร้างความตระหนักให้ภาคประชาชนรู้สภาพปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ ท้องถิ่นและสามารถกำหนดแผนงานเพื่อแก้ไขปัญหาเองได้ รวมถึงการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน หรือชุมชนของตนเองได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผู้ประสานงานระหว่างองค์กร ประชาชนกับหน่วยงานของรัฐและองค์กรอื่น ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์รับและแจ้งให้ประชาชนได้ทราบถึง นโยบาย ข่าวสารกิจกรรม ตลอดจน ผลงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งติดตาม ตรวจสอบเฝ้าระวัง การเปลี่ยนแปลงคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

กิจกรรมการจัดตั้งจิตอาสาพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนบางสระเก้า ต้องมีการจัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านนั้น สอดคล้องกับ งานวิจัยของ พงศ์อมร คชศิลา และคณะ (2561) ที่พบว่า องค์ประกอบคุณลักษณะอาสาสมัครพิทักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน จังหวัดตราด ประกอบไปด้วย 1) ความต้องการพัฒนา คุณลักษณะอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน พบว่า ต้องการพัฒนา ความรู้ เจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาทักษะด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อม การสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ ต้องการให้มีหลักสูตรฝึกอบรมและคู่มือการพัฒนาคุณลักษณะอาสาสมัคร พิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน 2) องค์ประกอบคุณลักษณะอาสาสมัครพิทักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบดังนี้ 1) ด้านการมีความรู้ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 11 คุณลักษณะ 2) ด้านเจตคติต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 10 คุณลักษณะ 3) ด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 10 คุณลักษณะ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 10 คุณลักษณะ 5) ด้านการประชาสัมพันธ์และถ่ายทอด ความรู้เกี่ยวกับ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 10 คุณลักษณะ

นอกจากนี้แล้วแนวทางดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ กิตติพล แต่งผิว และจินตนา อมรสงวนสิน (2558) ในเรื่อง จิตอาสาของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลมะขาม อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี ที่พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.81 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.34 โดยมีลักษณะจิตอาสาด้านจิตสำนึก สาธารณะเป็นอันดับ 1 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.02 และจิตอาสาด้านการเสียสละต่อสังคมเป็นอันดับ 2 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.92 ปัจจัยด้านอาชีพ การขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันการศึกษาสถาบันครอบครัว และสถาบันศาสนา ความรู้ความเข้าใจ รวมถึงการรับรู้ข่าวสารในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันของประชาชน มีผลต่อจิตอาสาของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

6.2 ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต

ข้อค้นพบเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต พบว่าชุมชนบางสระแก้ว ได้ดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจที่เป็นรากฐานแต่เดิมของคนในชุมชนเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจจากตัวเองสู่ครอบครัว เป็นวิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน เมื่อเติบโตขึ้นจนกลายเป็นวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้าไปสู่กระบวนการแห่งการแลกเปลี่ยนที่มีความซับซ้อนกันมากขึ้น อย่างไรก็ตามในการดำเนินวิสาหกิจชุมชนบางสระแก้ว พบว่า มีบริบทที่แตกต่างกันตามสภาพสาธารณูปโภคพื้นฐานของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ตลอดจนสภาพทางภูมิสังคม ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชนเป็นส่วนสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับเศรษฐกิจฐานรากของชาวบ้าน ซึ่งจะเห็นได้จากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของโลกส่งผลให้หลายประเทศที่เคยเป็นประเทศที่มั่งคั่ง ร่ำรวยทางเศรษฐกิจ เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ ซึ่งมีผลมาจากนโยบายต่างประเทศที่ผิดพลาด เสถียรภาพทางการเมืองภายในประเทศ การแทรกแซงจากประเทศมหาอำนาจ และเศรษฐกิจที่หวังพึ่งแต่เพียงการส่งออกของทรัพยากรในประเทศ ไม่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจฐานรากที่เป็นพื้นฐานของคนในประเทศ ดังนั้นความสำคัญของวิสาหกิจชุมชนบางสระแก้ว จึงเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี ยามที่ประเทศอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงให้มากกว่าการสร้างรายได้ของวิสาหกิจชุมชนบางสระแก้ว ซึ่งแนวทางหนึ่งในการสร้างความยั่งยืนให้กับวิสาหกิจชุมชนบางสระแก้ว คือ การคำนึงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรากฏชาวบ้านและการสร้างโอกาสจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้วิสาหกิจชุมชน เติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืน แนวคิดยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต

แนวคิดวิสาหกิจชุมชนเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ชาวบ้านใช้ในการผลิตของกินหรือของใช้ โดยวิธีการผลิตที่ไม่ได้ซับซ้อน ใช้วัตถุดิบที่หาได้ง่ายในชุมชน และมุ่งตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก หากมีช่องทางและความเป็นไปได้ในทางธุรกิจ จึงค่อยขยายไปสู่ตลาดภายนอกชุมชน ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะใกล้เคียงกับ “ธุรกิจชุมชน” ในประเด็นการซื้อขายสินค้าหรือบริการและมีความเชื่อมโยงกับ “เศรษฐกิจชุมชน” ในประเด็นอุปสงค์และอุปทานระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ทว่ายังอยู่บนฐานคิดของ “เศรษฐกิจพอเพียง” เลี้ยงตนเองในครอบครัวให้เพียงพอ เหลือจึงแบ่งปันให้คนอื่น เมื่อมีความก้าวหน้ามากขึ้นจึงค่อยเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย พร้อมกับประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนเพื่อขยายธุรกิจไปสู่ตลาดภายนอกชุมชน การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต จึงเป็นเครื่องมือการจัดการทุนของชุมชนบางสระแก้ว โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ทั้งยังใกล้เคียงกับขบวนการ “สหกรณ์” ซึ่งเป็นกิจกรรมทางธุรกิจของสมาชิก โดยสมาชิกและเพื่อสมาชิกในที่สุดก็อาจพัฒนาต่อยอดเป็น “วิสาหกิจขนาดกลางและย่อม” ได้ในอนาคต หากมีความพร้อมเพียงพอโดยมีลักษณะสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ 1) ชุมชน ร่วมกันเป็นเจ้าของและดำเนินงานเอง โดยอาจมีคนนอกมีส่วนให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ แต่ไม่ใช่หุ้นส่วนใหญ่ 2) ผลผลิต เกิดจากการใช้ทรัพยากรและกระบวนการจัดการการผลิตภายในชุมชนแต่อาจนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้ 3) ชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม

สร้างสรรค์ธุรกิจ เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน ในกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยไม่เลียนแบบ หรือใช้สูตรการดำเนินงานสำเร็จรูป 4) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน ผสมผสานเข้ากับความรู้ ภูมิปัญญาสากล 5) ดำเนินงานแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะฉันทก้ำลังและ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 6) กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นหัวใจหลัก 7) เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก และสำคัญที่สุด

รูปแบบตามแนวคิดของการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน และการรวมกลุ่มการผลิต กำหนดไว้ 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 การแปรรูปหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตภายในชุมชนเป็น กิจกรรมที่ต่อเนื่อง จากการผลิตทางการเกษตร เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิต รูปแบบที่ 2 การพัฒนา ผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์เข้ากับ ผลผลิตทางการเกษตร พัฒนาสู่ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีคุณค่าและมูลค่าเพิ่มขึ้น เช่น ยาสมุนไพร หัตถกรรมพื้นบ้าน และแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบที่ 3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งพาตนเองของ ชุมชน และองค์กรเครือข่าย เช่น น้ำปลา กะปิ ปู๋ย เครื่องมือทางการเกษตร รูปแบบที่ 4 การพัฒนา ระบบการตลาด การบริการและสวัสดิการชุมชน เช่น ร้านค้า แหล่งนันทนาการและศูนย์สุขภาพ การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต เป็นแนวคิดที่เกิดจากชุมชนที่ต้องการรวมกลุ่มกัน เพื่อช่วยเหลือกันในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นการประกอบการบริหารจัดการเชิงธุรกิจ แต่ไม่ได้ต้องการทำธุรกิจเต็มรูปแบบ แต่เพื่อสร้างรากฐานความมั่นคงให้สมาชิก ซึ่งถ้าทำคนเดียว จะทำไม่ได้หรือถ้าไปรวมกับสหกรณ์ใหญ่ ๆ ก็ลำบาก เป็นการร่วมกันสร้างระบบสวัสดิการให้ตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งสร้างภูมิคุ้มกัน ให้กลุ่มชาวบ้านในชุมชนบางสระแก้ว

ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต ประกอบด้วย กิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่

1. กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพ มีการวิเคราะห์สถานการณ์ของอาชีพ ชุมชนบางสระแก้ว ได้มีความพยายามทำความเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมของการดำเนินธุรกิจในปัจจุบัน และแนวโน้ม การเปลี่ยนแปลงในอนาคต ปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์การแข่งขัน ความน่าสนใจ โดยรวม ตลอดจนความสามารถในการทำกำไร และความพร้อมในด้านต่าง ๆ ของผู้ประกอบการ ดังนั้นการวิเคราะห์สถานการณ์ จึงเป็นงานอันดับแรก ที่สำคัญที่ผู้ประกอบการควรกระทำ เพื่อใช้เป็น ข้อมูลในการกำหนดทิศทางกลยุทธ์ และแผนการดำเนินงาน ได้แก่ การวิเคราะห์สถานการณ์ หรือ เรียกว่าย่อ ๆ ว่า Swot Analysis ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน หมายถึง การตรวจสอบความสามารถและความพร้อมด้านต่าง ๆ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ในส่วนที่เป็นจุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) ของกิจการ 2) การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก หมายถึง การประเมินสภาพแวดล้อมในการดำเนินธุรกิจที่ผู้ประกอบการไม่สามารถควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงได้ มีผลกระทบต่อ การดำเนินธุรกิจ เป็นไปในลักษณะที่เป็นโอกาส (Opportunities) หรืออุปสรรค (Threats) ด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเมืองเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี กฎหมาย สิ่งแวดล้อม เช่น นโยบายด้านเศรษฐกิจสังคมของประเทศ แผนพัฒนาระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับท้องถิ่น และของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชาวชุมชนบางสระแก้วร่วมมือกันวิเคราะห์การตลาด เป็นกระบวนการ ของการสื่อสารคุณค่าของผลิตภัณฑ์หรือบริการไปยังลูกค้า เป็นกระบวนการทางธุรกิจที่ทำให้ลูกค้า หรือผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจ

ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้ประกอบการก็สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ โดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีความยั่งยืน การส่งเสริมสมาชิกชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักการตลาด 5P หรือเรียกอีกอย่างว่า ส่วนผสมทางการตลาด ได้แก่

- 1) ผลิตภัณฑ์ (Product) คือ สินค้าหรือบริการที่จะเสนอให้กับลูกค้า ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายหรือลูกค้าหรือไม่ คุณภาพของสินค้า รูปแบบผลิตภัณฑ์ มีความทันสมัยและสามารถเปรียบเทียบเทียบกับคู่แข่งขั้นได้หรือไม่
- 2) กลุ่มลูกค้า (Person) ใครคือกลุ่มลูกค้าของคุณ เขามีลักษณะเฉพาะอย่างไร โดยควรระบุรายละเอียดให้ได้มากที่สุด เช่น อายุ เพศ กำลังซื้อ เพื่อให้สามารถระบุเป้าหมายให้ได้ชัดเจน
- 3) ราคา (Price) การตั้งราคาขายที่สามารถดึงดูดความสนใจของลูกค้าได้ สามารถต่อสู้กับคู่แข่งขั้นได้ในธุรกิจประเภทเดียวกันได้
- 4) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) คือ การนำสินค้าไปให้ถึงมือของลูกค้า โดยยึดหลักความมีประสิทธิภาพ ความถูกต้อง ความปลอดภัย และความรวดเร็ว วิธีขายหรือกระจายสินค้าที่สามารถทำให้ เกิดผลกำไรมากที่สุด ต้องกระจายสินค้าให้ตรงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด ตัวอย่าง ช่องทางการตลาด เช่น ร้านค้า ชุมชน ตลาดนัดในชุมชน พ่อค้าคนกลาง ร้านค้าประชารัฐ ร้านจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ (เช่น ร้านส่งผลิตภัณฑ์ ร้านวัสดุก่อสร้าง) ศูนย์สาธิตการตลาด ร้าน OTOP ร้านอาหาร วัด ตลาดท้องถิ่น (ตลาด 4 ร : โรงเรียน โรงพยาบาล โรงแรม โรงพัก) หน่วยงานราชการ บริษัทเอกชน สถานีบริการน้ำมัน และตลาดออนไลน์ เป็นต้น
- 5) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) หัวใจสำคัญของการส่งเสริมการตลาดคือการทำอย่างไรให้สามารถขายสินค้าหรือบริการให้ได้มากที่สุด โดยร่วมกันวางแผนการตลาด คือ การกำหนดทิศทางและแนวทางในการทุ่มเทความพยายามทางการตลาด ตลอดจนกลไกในการตรวจสอบและประเมินผลกิจกรรมการตลาดไว้ล่วงหน้า การวางแผนการตลาด จึงเป็นการกำหนดกลยุทธ์และวิธีในการดำเนินกิจกรรมทางการตลาด เพื่อให้กิจการสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่มุ่งหวัง โดยคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรทางการตลาดให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการตอบรับกับ ความเป็นไปและแนวโน้ม การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในดำเนินธุรกิจทั้งภายนอกและภายใน

ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิตที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพ มีการวิเคราะห์สถานการณ์ของอาชีพ ที่ชุมชนบางสระแก้วมีความพยายามทำความเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมของการดำเนินธุรกิจในปัจจุบัน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเมษย์ หนกหลัง (2558) ในศึกษาเรื่องการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ป่าชายเลนชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนให้แก่เยาวชนในชุมชนเกาะหวงสตาร์ จังหวัดตรัง ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะหวงสตาร์ จังหวัดตรัง คือ ผู้ใช้ประโยชน์ตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาป่าชายเลนชุมชนจากบรรพบุรุษ จำแนกการใช้ประโยชน์ได้ 2 ลักษณะ คือ การนำพืชพันธุ์ในป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์ และการใช้ประโยชน์ในอาชีพ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องลงความเห็นว่าควรเริ่มจัดการความรู้เรื่อง “การนำพืชพันธุ์ในป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์” และประชาชนใช้ประโยชน์จากพืชพันธุ์ในป่าชายเลนจำนวน 40 ชนิด 2) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เลือกลำถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชน คือ “ต้นโปรงขาว และต้นโปรงแดง” รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชน ประกอบด้วยลักษณะรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา วัน เวลา สถานที่ และผู้นำกิจกรรม/เจ้าหน้าที่ 3) ผลการถ่ายทอด

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง ป่าชายเลนชุมชนให้แก่เยาวชนจากการมีส่วนร่วม คือ เยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความรู้เพิ่มขึ้น สามารถปฏิบัติได้ มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของป่าชายเลนชุมชนตระหนักถึงการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน และภายหลังการปฏิบัติการใช้รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องป่าชายเลนชุมชนเยาวชนมีความรู้ มากกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นอกจากนี้แล้วยังสามารถยืนยันความหนักแน่นได้จากผลงานของ ฤชวีร์ ทองชนะ และคณะ (2562) ในการศึกษาเรื่อง การจัดการธุรกิจจำหน่ายหอยนางรมเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชนกรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์หอยนางรมบ้านแหลม หมู่ที่ 3 ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการธุรกิจจำหน่ายหอยนางรมเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน 1.1) ด้านจัดการคน การทำงานร่วมกันกับสมาชิกในกลุ่ม 1.2) ด้านจัดการเงิน ทางกลุ่มมีการทำระบบบัญชีรายรับ-รายจ่าย 1.3) ด้านวัตถุดิบหรืออุปกรณ์ ถังบรรจุหอยนางรม มีดและหอยนางรม 1.4) ด้านการวางแผน มีการวางแผนร่วมกันกับสมาชิกทุกคนภายในกลุ่ม 2) ปัญหาการจัดการธุรกิจจำหน่ายหอยนางรมเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน 2.1) ปัญหาด้านบุคลากร มีสมาชิกบางคนขาดความรับผิดชอบหน้าที่การงาน 2.2) ปัญหาด้านฤดูกาล ช่วงมีมรสุมและฝนตกหนักมักจะทำให้หอยนางรมตาย 2.3) ปัญหาด้านทรัพยากร เกิดมลภาวะ 2.4) ปัญหาด้านเงินทุน 2.5) ปัญหาด้านตลาด มีการแข่งขันสูง 3) แนวทางส่งเสริมการจัดการธุรกิจจำหน่ายหอยนางรมเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน 3.1) ด้านการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเปิดเป็นศูนย์อบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3.2) ด้านการประกอบอาชีพ เพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพให้กับชุมชน 3.3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน มีแนวทางส่งเสริมพัฒนาศักยภาพให้กับระบบเศรษฐกิจชุมชน

2. กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการสร้างรากฐานของระดับการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบางสระเกล้าให้ดีขึ้น โดยการให้ความรู้ การฝึกด้านคุณธรรม การส่งเสริมสุขภาพอนามัยการประกอบอาชีพรวมกันอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ในประเทศไทยได้มีการสร้างเกณฑ์มาตรฐานของคุณภาพชีวิต โดยมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง จุดเริ่มต้นของการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ เริ่มจากการพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคม ซึ่งสามารถนำหลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสนา ได้มีการวิเคราะห์พฤติกรรม (การกระทำของคน) ไว้ในสองลักษณะ คือ 1) พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดทุกข์ เกิดจากการไม่รู้หรือวิชาตณหา เช่น ความโลภอยากได้ ของคนอื่นเกิดการลักขโมยเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดทุกข์ 2) พฤติกรรมสลายทุกข์ (การแก้ปัญหา) เมื่อคนเราเกิดความทุกข์จะก่อให้เกิดพฤติกรรมในการแก้ปัญหาคือสร้างปัญญาและฉันทะ เพื่อให้เกิดการศึกษา รู้วิธีการในการแก้ปัญหา จากพฤติกรรม และมีการพัฒนาความสัมพันธ์เริ่มจากจุดเล็ก คือ ตนเอง จากตนเองไปสู่ความสัมพันธ์ในครอบครัวกว้างออกไปอีก คือ สังคม ชุมชน สังคมโลก พฤติกรรมการสร้างความสัมพันธ์เป็นธรรมชาติของมนุษย์ การมีชีวิตที่มีคุณภาพ คือ ชีวิตที่สามารถดำเนินภารกิจประจำวันด้วยความสุข ความพอใจ กระตือรือร้น มีเป้าหมายที่มั่นคง เดินไปสู่เป้าหมายได้โดยมีพื้นฐานที่สำคัญดังนี้ ประการที่ 1 มุ่งองค์ประกอบพื้นฐานความต้องการของชีวิต เช่น 1) อาหาร หมายถึง อาหารที่จำเป็นต่อสุขภาพ 2) ที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย ห้องและเครื่องป้องกันอันตรายต่าง ๆ 3) เสื้อผ้า สำหรับสวมใส่อย่างเหมาะสม 4) สุขภาพ หมายถึง การมีสุขภาพแข็งแรง 5) ความมั่นคงและมีอิสระจาก

ความไม่ถูกต้อง มีเศรษฐกิจที่ดี ประการที่ 2 ความพึงพอใจต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม คือ ความรู้สึกที่ว่าชีวิตของตนมีการผสมผสานกลมกลืนกับสิ่งต่าง ๆ อย่างดีคือ กลมกลืนกับความต้องการของตนกับความสำเร็จที่น่าจะเป็นไปได้ความราบรื่นของครอบครัว โดยมีลักษณะดังนี้ 1) ค่านิยมที่เหมาะสมกลมกลืนกับสังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ 2) มีความสมดุลระหว่างความปรารถนา และความเป็นไปได้ที่จะบรรลุถึงความปรารถนา 3) มีจุดมุ่งหมายของชีวิต เช่น มีแนวความคิดและหลักปรัชญาในการดำรงชีวิต 4) มีชีวิต กลมกลืนกับครอบครัวชุมชน และสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการสร้างรากฐานของระดับการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบางสระเกล้าให้ดีขึ้นนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประมาณ เทพสงเคราะห์ และวรุฒม์ นาทิ (2560) ในการศึกษาเรื่อง การสร้างฐานข้อมูลและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อการจัดการความรู้ของทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า การสร้างเทคโนโลยี ภูมิสารสนเทศเพื่อการจัดการความรู้ของทุนทรัพยากรชุมชนเป็นระบบงานที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อจัดเก็บข้อมูลแหล่ง เรียนรู้จากการจัดการทุนทรัพยากรชุมชนเพื่อการศึกษาแหล่งเรียนรู้และสามารถใช้ฐานข้อมูลนำไปใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกแหล่งเรียนรู้จากการจัดการความรู้จากทุนทรัพยากรชุมชน โดยใช้ระบบภูมิสารสนเทศทำงานบนเว็บไซต์ชื่อว่า “www.songkhlaturism-KM.com” ประกอบด้วย ทุนธรรมชาติ 11 ชุมชน ทุนเงินตรา 6 ชุมชน ทุนสังคมและวัฒนธรรม 6 ชุมชน กระจายอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแสดงในเว็บไซต์ที่เชื่อมโยงกับแผนที่กูเกิ้ล ประกอบด้วย ฐานข้อมูลชุมชน การติดต่อชุมชน ประวัติชุมชน กระบวนการจัดการความรู้ชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้ และการเผยแพร่ความรู้ชุมชน และการตัดสินใจเลือกแหล่งเรียนรู้ทุนชุมชน ตามเงื่อนไขที่ต้องการค้นหาข้อมูลชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การสร้างฐานข้อมูลและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อการจัดการความรู้ของทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

นอกจากนี้แล้วยังมีความสอดคล้องกับผลงานของ จันท์แฉล้ม จักรกฤษณ์ (2558) ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊ตใน ตำบลห้วงน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพการณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนและกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊ตใน ประกอบด้วย 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก ด้านสภาพการณ์ เป็นชุมชนที่มีการจัดการด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ประสบความสำเร็จเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในชุมชน การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และการผสมผสานความร่วมมือกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ประการที่สองมีกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยการสร้างกติกาชุมชน การวางแผนกิจกรรมการเผยแพร่องค์ความรู้ ทั้งนี้ต้องอาศัยการเคารพกติกาของคนในชุมชน ความร่วมแรงร่วมใจและความร่วมมือกับทุกภาคส่วน แสดงออกให้เห็นพลังของชุมชนที่ผลักดันให้เกิดเป็นชุมชนต้นแบบแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2) ชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊ตใน มีการใช้แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการฟื้นฟูป่าชายเลน โดยชุมชนมีการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Philosophy of Sufficiency Economy) มาใช้ผนวกกับการแสวงหาเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน การใช้ประโยชน์อย่าง

ถูกต้องเหมาะสมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการจัดการอย่างเป็นระบบ ประกอบไปด้วยปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของชุมชน คือ ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านในชุมชนมีความผูกพันกับป่าชายเลน และการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย 3) แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชน 3 ด้าน ประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านเป็ดไฉน การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนสู่ชาวบ้านในชุมชนและผู้สนใจ และแสวงหาความร่วมมือเพื่อนำองค์ความรู้ใหม่มาปรับใช้ให้เกิดการบูรณาการร่วมกับชุมชนผ่านการประชุม การจัดเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผ่านการเรียนการสอน เพื่อสร้างจิตสำนึกและความอยู่ดีกินดีของชาวบ้านชุมชนต้นแบบบ้านเป็ดไฉน และเป็นต้นแบบแห่งการมีวิถีชีวิตร่วมกับระบบนิเวศธรรมชาติอย่างยั่งยืน

3. กิจกรรมการแก้ไขปัญหา น้ำท่วมและภัยแล้ง ชาวชุมชนบางสระเก้า เป็นการน้อมนำทฤษฎีการแก้ไขปัญหา น้ำท่วมอันเนื่องมาจากพระราชดำริตามแนวทางการบริหารจัดการด้านน้ำท่วมล้น (Flood Management) โดยที่ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตรมรสุม มีฝนตก และปริมาณน้ำฝนสูง จึงเกิดปัญหาน้ำท่วมอยู่ในหลายพื้นที่เกือบทุกภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาญาณในปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ และทรงวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่ประสบปัญหาน้ำท่วม และทรงคำนึงถึงการเลือกใช้วิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และสมรรถนะของกำลังเจ้าหน้าที่ที่มีอยู่ตลอดจนงบประมาณค่าใช้จ่ายในส่วนที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นการน้อมนำวิธีการต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขปัญหา น้ำท่วม คือ 1) การก่อสร้างคันกันน้ำ เพื่อป้องกันน้ำท่วมซึ่งเป็นวิธีการดั้งเดิมแต่ครั้งโบราณโดยการก่อสร้างคันดินกันน้ำขนาดที่เหมาะสมขนานไปตามลำน้ำห่างจากขอบตลิ่งพอสมควร เพื่อป้องกันมิให้น้ำล้นตลิ่งไปท่วมในพื้นที่ต่าง ๆ 2) การก่อสร้างทางผันน้ำ เพื่อผันน้ำทั้งหมดหรือบางส่วนที่ล้นตลิ่งท่วมท้นให้ออกไป โดยการก่อสร้างทางผันน้ำหรือชุดคลองสายใหม่เชื่อมต่อกับลำน้ำที่มีปัญหาน้ำท่วมโดยให้น้ำไหลไปตามทางผันน้ำที่ขุดขึ้นใหม่ไปลงลำน้ำสายอื่น หรือระบายออกสู่ทะเลตามความเหมาะสม 3) การปรับปรุงและตกแต่งสภาพลำน้ำ เพื่อให้ น้ำที่ท่วมทะลักสามารถไหลไปตามลำน้ำได้สะดวกหรือช่วยให้กระแสน้ำไหลเร็วยิ่งขึ้น อันเป็นการบรรเทาความเสียหายจากน้ำท่วมขังได้ โดยใช้วิธีการ เช่น ขุดลอกลำน้ำตื้นเขินให้น้ำไหลสะดวกขึ้น ตกแต่งดินตามลาดตลิ่งให้เรียบมิให้เป็นอุปสรรคต่อทางเดินของน้ำ กำจัดวัชพืชผักตบชวา และรื้อทำลายสิ่งกีดขวางทางน้ำไหลให้ออกไปจนหมดสิ้น หากลำน้ำคดโค้งมาก ให้หาแนวทางขุดคลองใหม่เป็นลำน้ำสายตรงให้น้ำไหลสะดวก ลักษณะกิจกรรมการบรรเทาปัญหาน้ำท่วมจะทำการวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาและลดความรุนแรงของเหตุการณ์น้ำท่วม ได้แก่ 1) การลดอัตราการไหลของน้ำโดยการใช้วิธีต่าง ๆ เพื่อชะลอการไหลของน้ำ 2) การควบคุมปริมาณการไหลโดยกักน้ำไว้ในอ่างเก็บน้ำหรือแหล่งเก็บกักน้ำเพื่อควบคุมปริมาณน้ำไม่ให้ไหลมาก เกินไปโดยเฉพาะในช่วงน้ำท่วม 3) การจำกัดเส้นทางไหลของลำน้ำโดยการสร้างพังกันน้ำหรือคลอง 4) การปรับปรุงสภาพลำน้ำและสภาพการไหล เช่น การสร้างทางระบายน้ำอ้อมตัวเมืองเพื่อลดระดับความสูงของน้ำในลำน้ำสายหลัก 5) การระบายน้ำออกจากลำน้ำที่มีสภาพวิกฤต เช่น การใช้เครื่องสูบน้ำ

กิจกรรมการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งที่กล่าวถึงนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนิชา ผ่านภูวงศ์ (2560) ศึกษาเรื่อง การนำนโยบายว่าด้วยการแก้ไขปัญหายภัยแล้งไปสู่การปฏิบัติของ กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่า การแก้ไขปัญหายภัยแล้งนั้นมีการวางแผน ที่ชัดเจน โดยมีการประชุมหารือ และจัดทำแผนงานเพื่อใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติงาน เพื่อกำหนด วัตถุประสงค์ และเป้าหมายในการแก้ไขปัญหายภัยแล้งร่วมกับหน่วยงานหลายหน่วยงานอย่างชัดเจน รวมทั้งมีการกำหนดภารกิจที่ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และมีการมอบหมายงาน ในการปฏิบัติงานตามโครงสร้างการบริหารงาน ซึ่งมีความชัดเจนและแน่นอน ซึ่งการดำเนินงานเริ่ม จากการรับนโยบายมาจากรัฐบาล แล้วนำมาแปลงนโยบายเป็นแผนงานของหน่วยงาน เพื่อใช้ ในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีการบูรณาการงานร่วมกันกับหน่วยงานอื่น ๆ และขั้นตอนสุดท้ายมีตรวจสอบ ควบคุมเป็นลำดับขั้นตามสายงาน ซึ่งง่ายต่อการตรวจสอบควบคุม และมีการประเมินผลการดำเนินงาน โดยการประชุมติดตามและวัดผลงาน แต่ไม่มีการติดตามและวัดผลงานจากความพึงพอใจจาก ประชาชน ซึ่งจะทำให้ไม่ทราบข้อบกพร่องและความต้องการของประชาชน ซึ่งทำให้การนำนโยบาย ไปปฏิบัติไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากภาคประชาชนไม่สามารถบอกได้ถึงความสำเร็จ เนื่องจากไม่มี การติดตามการวัดผลจากผู้ที่ได้รับผลกระทบ ตลอดจนมีความคลาดเคลื่อนของข้อมูล ผู้ปฏิบัติต้องมีการติดตามสถานการณ์และข้อมูลมากยิ่งขึ้น อีกทั้งประชาชนยังไม่เข้าใจ ในการบริหารจัดการน้ำ จึงมีการใช้น้ำผิดวัตถุประสงค์ ซึ่งมีผลต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

ในท่วงทำนองเดียวกันนั้นกิจกรรมดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ นาถนเรศ อาภาสุวรรณ (2561) ในการศึกษาเรื่อง การศึกษาพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งและแนวทางป้องกันภัยแล้ง ในพื้นที่คาบสมุทรมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวเร่งให้เกิดภัยแล้งในพื้นที่ศึกษา คือ ปริมาณฝนที่ตกและจำนวนวันที่ฝนตกในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีปัจจัยเสริมที่ทำให้ ปัญหายภัยแล้งในพื้นที่ศึกษารุนแรงขึ้นคือ ระยะห่างจากลำน้ำของชุมชน ความสามารถในการระบาย น้ำของดิน และการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ โดยพื้นที่เสี่ยงสูงต่อการเกิดภัยแล้ง พบอยู่บริเวณด้าน ทิศใต้ของพื้นที่ศึกษาเป็นส่วนใหญ่ และในบางส่วนบริเวณตอนกลางของพื้นที่ เนื่องจากสภาพพื้นที่ ไม่เหมาะสมต่อการเก็บกักน้ำทำให้ไม่มีพื้นที่กักเก็บน้ำที่เพียงพอ พื้นที่เสี่ยงปานกลางต่อการเกิดภัยแล้ง พบว่ากระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะกระจายอยู่ตามริมฝั่งทะเลและตอนกลางของพื้นที่ พื้นที่เสี่ยงต่ำต่อการเกิดภัยแล้งพบว่ากระจายอยู่ทั่วไปของพื้นที่ตั้งแต่บริเวณด้านตอนเหนือเรื่อยมา จนถึงบริเวณตอนใต้ของพื้นที่ศึกษา ยกเว้นบริเวณอำเภอสิงหนครที่พบพื้นที่เสี่ยงต่ำน้อยกว่าบริเวณ อื่น ๆ และพื้นที่ที่ไม่เสี่ยงต่อภัยแล้งพบว่ากระจายอยู่ตามบริเวณ ด้านตอนเหนือของพื้นที่ศึกษา การศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนบริเวณคาบสมุทรมหานครกับพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยแล้ง พบว่า ชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยแล้งจะมีการเตรียมพร้อมป้องกันการเกิดภัยแล้ง โดยประชาชนในชุมชนจะใช้ประสบการณ์จากการสังเกตพื้นที่ไม่ตกติดต่อกันเป็นเวลานานเพื่อเตรียม ตัวเฝ้าระวังการเกิดภัยแล้งมากที่สุด โดยประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่จะติดตามข่าวสารการเตือนภัย จากสื่อประเภทโทรทัศน์มากที่สุด เนื่องจากเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนในแต่ละชุมชนได้ง่าย และสะดวกที่สุด นอกจากนี้ยังมีการรับฟังข่าวสารการเตือนภัยจากวิทยุกระจายเสียง ประจำชุมชน ในกรณีที่ชุมชนนั้นอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง หรือประชาชนบางกลุ่ม ไม่มีเวลาในการติดตามข่าวสาร

เตือนภัยจากสื่อโทรทัศน์ แนวทางป้องกันภัยแล้งในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระควรมีทั้งมาตรการป้องกัน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ควรมีการเก็บข้อมูลภัยแล้งและข้อมูลหลังจากได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประเมินผลและหาแนวทางแก้ไขปัญหาภัยแล้งที่เหมาะสมในอนาคตต่อไป

4. กิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชน้ำกร่อย ชาวชุมชนบางสระแก้ว ทราบกันดีว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นพื้นที่ดินเค็ม ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาในการทำเกษตรเป็นอย่างมาก เพราะพื้นที่จะมีปริมาณเกลือที่ละลายอยู่ในดินมากเกินความจำเป็นจนมีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืชหลายชนิด ดินเค็มจะทำให้พืชมีสภาพขาดน้ำและมีการสะสมสารไอออนที่เป็นพิษมากเกินไปทำให้เกิดการแกรน พืชไม่โตเนื่องจากสกัดน้ำเค็มได้ยาก หากไม่ใช้พืชทนเค็มจริง ๆ และยังทำให้เกิดความไม่สมดุลของธาตุอาหารที่พืชจะได้รับอีกด้วย กิจกรรมในการแก้ไขปัญหานี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการปลูกพืชในดินเค็ม โดยเลือกลักษณะพืชที่จะปลูกให้ถูกตามสภาพดิน เนื่องจากพื้นที่ดินส่วนใหญ่มีปริมาณเกลือในดินสูงทั่วถึงกันเป็นแนวกว้าง การแก้ปัญหาดินเค็มส่วนใหญ่หากไม่ทำอย่างต่อเนื่องก็จะแก้ปัญหาไม่ได้ผลเท่าที่ควร กรรมวิธีแก้ปัญหานี้เฉพาะหน้าอย่างกรรมวิธีการแก้งดิน คือ การขังน้ำไว้ วิธีนี้มักใช้กับพื้นที่ดินเปรี้ยว แต่กับดินเค็มใช้ไม่ได้ผล หากใช้วิธีทำให้น้ำไหลผ่านแนวดินตลอดแนวบ่อย ๆ แต่หากไม่ทำอย่างต่อเนื่อง ปัญหาดินเค็มก็จะกลับมาซ้ำเติมอีก แต่วิธีที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาดินเค็ม คือ การปลูกพืชทนเค็ม สำหรับการปลูกพืชในพื้นที่ดินเค็มนั้น ควรเตรียมแปลงปลูกพืชให้ถูกต้องเพื่อลดปัญหาที่จะทำให้พืชได้รับผลกระทบจากความเค็มของเกลือให้เหลือน้อยที่สุด แม้กระทั่งการขุดลอกคู คลอง ดูแลแหล่งเก็บน้ำในชุมชนให้มีศักยภาพเพื่อเพิ่มปริมาณกักเก็บน้ำ วางแผนใช้น้ำอย่างประหยัด เพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดช่วงภัยแล้ง เช่น ใช้น้ำจากฝักบัวเพื่อชำระร่างกายจะประหยัดน้ำมากกว่าการตักอาบ นำน้ำที่ใช้ชำระร่างกายหรือน้ำจากการซักผ้าไปใช้ต่อทางการเกษตร

โดยปกติแล้วเกษตรกรจะยกร่อง ในแปลงดินแล้วปลูกตรงกลางร่อง ซึ่งเป็นวิธีการที่ผิด เพราะวิธีนี้เกลือจะเคลื่อนไปสะสมในบริเวณกลางร่องพอดี เนื่องจากเป็นที่สูงและมีการระเหยน้ำสูงสุด ทำให้เมล็ดพืชได้รับผลกระทบจากความเค็มมากที่สุด แต่ในบริเวณริมร่องทั้ง 2 ข้างมีความเค็มน้อยกว่า ดังนั้นหากต้องการปลูกพืชทนเค็มหรือพืชอื่น ๆ ที่มีความทนเค็มน้อย โดยการคัดเลือกพืชที่เหมาะสมที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ดินเค็มในระดับความเค็มต่างกัน สำหรับระดับความเค็มไม่มากเกินไปนัก สามารถปลูกพืช เช่น ถั่วฝักยาว ผักกาด ขึ้นฉ่าย พริกไทย กะหล่ำ บวบ แตงโม กระเทียม ผักโขม มะเขือเทศ หน่อไม้ฝรั่ง คื่นช่าย ชะอม พืชเหล่านี้ เจริญเติบโตได้ดีและสามารถปลูกพืชทนเค็มในระดับปานกลาง โดยแบ่งกลุ่มได้ ดังนี้ 1) กลุ่มพืชสวน ได้แก่ บวบ กะหล่ำดอก พริกยักษ์ กะหล่ำปลี ถั่วลันเตา มันฝรั่ง น้ำเต้า กระเทียม หอมใหญ่ หอมแดง ข้าวโพดหวาน แตงโม ผักกาดหอม องุ่น สับปะรด ผักชี 2) กลุ่มไม้ดอก ได้แก่ เยอบีร่า 3) กลุ่มพืชไร่และพืชอาหารสัตว์ ได้แก่ ข้าว ป่าน โสนพื้นเมือง ทานตะวัน ปอแก้ว ข้าวโพด หม่อน ข้าวฟ่าง หญ้าเจ้าชู้ มันสำปะหลัง ถั่วพุ่ม ถั่วพริ้ว ถั่วอัญชัญ 4) กลุ่มไม้ผล และไม้โตเร็ว ได้แก่ ทับทิม ปาล์มน้ำมัน ชมพู่ มะกอก แคน มะเดื่อ อัตราการทนเค็มของพืชขึ้น ขึ้นอยู่กับชนิดและพันธุ์พืช วิธีการดูแลรักษามีผลต่อการเจริญเติบโตและผลผลิตของพืชมาก เนื่องจากดิน น้ำ และปัจจัยสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลร่วมกันต่อการทนเค็มของพืช และพืชที่อยู่ในสภาพแวดล้อมในที่อากาศเย็นและชุ่มชื้นจะทนเค็มได้มากขึ้นกว่าสภาพอากาศร้อน

และแห้ง ผลผลิตของพืชหลายชนิดลดลงมากขึ้นเมื่อความชื้นในอากาศลดลง และการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยการใส่ปุ๋ยที่เหมาะสม จะทำให้ผลผลิตพืชในพื้นที่ดินเค็มเพิ่มขึ้น

กิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชน้ำกร่อยของชุมชนบางสระแก้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทิมา อยู่ถาวร, ยงยุทธ ไตรสุรัตน์ และวัฒนชัย ตาเสน (2564) ในการศึกษาเรื่อง ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความเหมาะสมของการกระจายต้นเสม็ดขาว ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่เหมาะสมต่อการกระจายของต้นเสม็ดขาวปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญ 5 ปัจจัย ได้แก่ 1) ความสูงเหนือระดับน้ำทะเล (41.5%) 2) ระยะห่างจากทะเล (15.8%) 3) ความชื้นสัมพัทธ์ (15.1%) 4) กลุ่มชุดดิน (5%) 5) ปริมาณน้ำฝนรายปี (4.8%) โดยแบบจำลอง MaxEnt มีค่า AUC เท่ากับ 0.98 หมายถึงแบบจำลองมีความน่าเชื่อถือสูง และให้ค่าความถูกต้องแผนที่เท่ากับร้อยละ 84 พื้นที่ที่มีปัจจัยสิ่งแวดล้อมเหมาะสมต่อการกระจายของต้นเสม็ดขาวในประเทศไทย มีขอบเขตการกระจาย 13,451 ตารางกิโลเมตร ใน 24 จังหวัด (ร้อยละ 2.64 ของพื้นที่ประเทศ) ปรากฏทางภาคใต้ฝั่งตะวันออก 9,012 ตารางกิโลเมตร (ร้อยละ 67 ของพื้นที่เหมาะสมต่อการกระจาย) ภาคตะวันออก 2,360 ตารางกิโลเมตร (ร้อยละ 17.55) ภาคใต้ฝั่งตะวันตก 1,984 ตารางกิโลเมตร (ร้อยละ 14.75) และพื้นที่อื่น ๆ 95 ตารางกิโลเมตร จังหวัดที่พบพื้นที่เหมาะสมต่อการกระจายของต้นเสม็ดขาวมากที่สุดคือ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 2,206 ตารางกิโลเมตรและสภาพการอนุรักษ์เสม็ดขาวอยู่ในเกณฑ์มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์เนื่องจากมีขอบเขตการกระจายน้อยกว่า 20,000 ตารางกิโลเมตร

นอกจากนี้แล้วยังมีความสอดคล้องกับ สาวิกา กัลปพฤกษ์, สิทธิ กุหลาบทอง และพัชรินทร์ สายพัฒนา (2557) ศึกษาเรื่อง ความหลากหลายชนิดพันธุ์ และความชุกชุมของปลาน้ำกร่อยในพื้นที่ป่าชายเลนปากแม่น้ำเพชรบุรี พบว่าศึกษาความหลากหลายชนิดพันธุ์ และความชุกชุมของปลาน้ำกร่อยในพื้นที่ป่าชายเลนปากแม่น้ำเพชรบุรี อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2555 ถึงเดือนกันยายน 2556 โดยใช้วนทับตลิ่งและสวิงในการเก็บตัวอย่างปลา พบพรรณปลาทั้งหมด 20 วงศ์ 26 ชนิด โดยมีปลาในวงศ์ Gobiidae เป็นวงศ์เด่นในด้านปริมาณ รองลงมาเป็นปลาในวงศ์ Phallostethidae ชนิดพันธุ์ปลาต่างถิ่น พบทั้งสิ้น 2 ชนิด ได้แก่ ปลาสอด (*Poecilia Latipinna*) และปลาหมอเทศ (*Oreochromis Mossambicus*) ซึ่งทั้งสองชนิดเป็นพรรณปลาที่นำเข้ามาเพื่อเป็นปลาสวยงามและเพื่อเป็นอาหารในช่วงฤดูแล้งระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2555-เดือนมีนาคม 2556 พบพรรณปลาที่มีความชุกชุมสูงมากระหว่าง 30-48 ตัว/ตารางเมตร ส่วนในช่วงฤดูฝนระหว่างเดือนพฤษภาคม-เดือนกันยายน 2556 พบพรรณปลาที่มีความหนาแน่นอยู่ในระดับต่ำ มีค่าระหว่าง 4-6 ตัว/ตารางเมตร จากค่าดัชนีความหลากหลายดัชนีความสม่ำเสมอ และดัชนีชนิดเด่นพบว่า พื้นที่ป่าชายเลนนี้มีความหลากหลายของพรรณปลาสูง แต่มีการกระจายของปลาแต่ละชนิดไม่สม่ำเสมอและมีปลาบางชนิดที่มีความชุกชุมโดดเด่นกว่าปลาชนิดอื่น ๆ ในบริเวณนี้

เนื่องจากความต้องการการใช้น้ำที่มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นทุกปี เพราะการขยายตัวทางภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งการขาดจิตสำนึก การใช้น้ำอย่างประหยัดของผู้ใช้น้ำ ได้แก่ การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และการใช้น้ำเพื่อการอุตสาหกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ประกอบกับปัญหาความไม่สามารถเก็บกักน้ำและการรวมน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ขาดการพัฒนาแหล่งน้ำ หรือการบริหารจัดการอย่างมีแบบแผน ภาวะการเปลี่ยนแปลงฤดูกาล หรือการกระจายไม่สม่ำเสมอหรือภาวะฝนน้อย และการขาดแคลนแหล่งเก็บกักน้ำผิวดิน

เนื่องจากภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดเก็บน้ำ ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ เพื่อประโยชน์อย่างมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้ เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค และบริโภคและการประกอบอาชีพ ชุมชนบางสระเกล้าสามารถน้อมนำหลักการมาประยุกต์ใช้ ได้แก่

1. การสร้างอ่างเก็บน้ำ

เป็นการเก็บกักน้ำ โดยการสร้างเขื่อนปิดกั้นระหว่างหุบเขาหรือเนินสูง เพื่อกักน้ำที่ไหลมาตามร่องน้ำหรือ ลำน้ำธรรมชาติ ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่แห้งแล้ง ลำธารและลำห้วย มีน้ำไหลเฉพาะในฤดูฝน

2. ฝายทดน้ำ

ในพื้นที่ทำกินที่อยู่ในระดับสูงกว่าลำห้วย ทรงเลือกใช้วิธีการก่อสร้างอาคารปิดขวางทางน้ำไหล เพื่อทดน้ำที่ไหลมาให้มีระดับสูงขึ้นจนสามารถผันเข้าไปตามคลอง หรือคูส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูก ส่วนน้ำที่เหลือจะไหลข้ามสันฝายไปเอง การก่อสร้างฝายจะต้องกำหนดให้มีขนาด ความสูง ความยาว มากพอที่จะทดน้ำให้ไหลเข้าคลองส่งน้ำ และสามารถระบายน้ำในฤดูน้ำหลากให้ไหลข้ามสันฝายไปได้ทั้งหมด เพียงแค่นี้ก็สามารถแก้ไขปัญหาน้ำล้นตลิ่งปัญหาขาดน้ำในพื้นที่เพาะปลูกได้อย่างดี

3. ขุดลอกหนองบึง

เป็นวิธีการขุดลอกดินในหนองหรือบึงธรรมชาติที่ตื้นเขินหรือถูกมนุษย์บุกรุกทำลาย เพื่อเพิ่มพื้นที่รองรับน้ำฝนให้ได้ปริมาณมากขึ้น เมื่อมีฝนตกมากน้ำก็จะไหลลงไปในหนองน้ำ บางส่วนก็จะไหลล้นไป และอีกส่วนหนึ่งก็เก็บกักไว้ในหนองและบึง ซึ่งสามารถจะนำมาใช้ประโยชน์ในการเกษตรกรรมได้ในฤดูแล้ง

4. ประตูระบายน้ำ

เป็นวิธีการปิดกั้นลำน้ำ ลำคลองที่มีขนาดใหญ่และมีน้ำไหลในฤดูน้ำหลากเป็นจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์เก็บกักน้ำในฤดูน้ำหลากไว้ใช้ในฤดูแล้ง ขณะเดียวกันก็มีบานระบายเปิด-ปิดให้สามารถระบายน้ำส่วนเกินออกไป

5. สระเก็บน้ำตามทฤษฎีใหม่

เป็นแหล่งเก็บน้ำฝน ส่วนใหญ่มีการสร้างในท้องที่ที่ไม่มีลำน้ำธรรมชาติหรือสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวยให้ทำการก่อสร้างแหล่งน้ำประเภทอื่น ทฤษฎีใหม่ คือ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำแล้งซ้ำซากของเกษตรกร

6. ระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำจากแหล่งน้ำผิวดิน

แหล่งน้ำผิวดินที่นิยมใช้เป็นแหล่งน้ำดิบ ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ และอ่างเก็บน้ำ เนื่องจากมีปริมาณน้ำค่อนข้างสูง เพียงพอต่อความต้องการใช้น้ำ ลักษณะคุณภาพของน้ำจากแหล่งน้ำผิวดินโดยทั่วไปจะขึ้นอยู่กับลักษณะของดินและหินที่น้ำไหลผ่าน ส่วนมากจะมีคุณภาพทางกายภาพไม่ดีนัก คือมักจะมีกลิ่น มีรส กลิ่น สีไม่ค่อยดี เนื่องจากน้ำผิวดินจะพาเอาอนุภาคของสิ่งต่าง ๆ บนพื้นดินซึ่งเป็นทั้งสารอินทรีย์และอนินทรีย์ละลายเจือปนมาด้วย ตามธรรมชาติแล้วแหล่งน้ำผิวดินมักจะมีแบคทีเรียปนเปื้อนอยู่ค่อนข้างสูง นอกจากนี้ คุณภาพของน้ำจากแหล่งน้ำผิวดินมีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพไปตามฤดูกาล เช่น ในฤดูฝน ปริมาณน้ำมาก อัตราการไหลของน้ำสูง

เกิดการพัดพาเอาอนุภาคสิ่งต่าง ๆ ลงมาปนเปื้อนในแหล่งน้ำผิวดินมาก ทำให้ความขุ่นของแหล่งน้ำสูงกว่าในฤดูร้อน

6.3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

ข้อค้นพบเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนพบว่า ชุมชนบางสระแก้ว ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ ความสามารถและทักษะดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมาและทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันกันเหมือนเครือญาติอย่างเหนียวแน่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีคุณค่าควรได้รับการจดจำเพื่อการอนุรักษ์และถ่ายทอดต่อชุมชนรุ่นหลัง ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมอันดีงามและมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่ามากมายในหลากหลายด้าน เช่น การแพทย์ วิทยาศาสตร์รวมถึงข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันพบว่าประเทศไทยมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายเป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชนอย่างหลากหลาย แต่ในยุคของการแข่งขันทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ทำให้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์อยู่รอดและได้รับความนิยมน่าจะยิ่งจะต้องมีความแตกต่างและไม่ซ้ำแบบเดิม แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จึงเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคการแข่งขันได้เป็นอย่างดี เช่น ปัจจุบันวัสดุเหลือใช้จากการใช้งานและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์มีมากขึ้นเรื่อย ๆ และวัสดุบางประเภทมีมากในท้องถิ่นสามารถนำมาแปรรูปเป็นสิ่งของเครื่องใช้และสามารถนำไปจำหน่าย ซึ่งเป็นการใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและสร้างเศรษฐกิจชุมชนได้ ยกตัวอย่าง พืชที่มีในชุมชนบางสระแก้ว คือ มะพร้าว เป็นพืชที่คนไทยรู้จักกันดีด้วยเป็นพืชที่มีความผูกพันกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน

ในวิถีชีวิตของคนไทยได้นำมะพร้าวมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันหลายอย่างนับตั้งแต่การนำมาบริโภค ประุงอาหารหวานคาวและการนำส่วนต่าง ๆ ของมะพร้าว มาใช้ในงานพิธีต่าง ๆ มะพร้าวเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐมและพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร ดินและน้ำที่เอื้อต่อการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่จึงประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม และปลูกมะพร้าวเป็นอาชีพหลัก คุณสมบัติที่ดีของมะพร้าว คือ ส่วนต่าง ๆ ของมะพร้าวสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าในทุกส่วนโดยนิยมนำมาบริโภค ทำอาหารทั้งหวานคาว นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้ในอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมน้ำมันมะพร้าว อุตสาหกรรมกะทิ น้ำตาลมะพร้าว อีกทั้งยังสามารถนำมาแปรรูป เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย ตั้งแต่ลำต้น ใบ ก้าน กาบมะพร้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนกะลามะพร้าวก็สามารถนำมาเป็นภาชนะและเป็นของใช้ภายในบ้านได้ เป็นการนำวัสดุเหลือใช้ มาใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ด้วย เพราะกะลามะพร้าวเมื่อนำมาขัดเงาแล้วจะมีความสวยงามมากสามารถนำมา ประดิษฐ์ของใช้เครื่องใช้เพื่อนำมาตกแต่งบ้านเรือนหรือสถานที่ต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดความสวยงามแก่ผู้พบเห็นได้ ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าวจึงเป็นการสร้างสรรค์และแปรรูปวัสดุเหลือใช้ด้วยการผสมผสานภูมิปัญญา ท้องถิ่นและความคิดสร้างสรรค์ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุด

อย่างไรก็ดี แนวคิดยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน สำหรับแนวทางการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระยะเวลาการสร้างผลิตผล ได้แก่

1. แนวทางการประยุกต์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต ชาวสวนมะพร้าวได้มีการสืบทอดความรู้เกี่ยวกับการปลูกระหว่างจากรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายจากการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ในการดำรงชีพ จึงได้นำประสบการณ์ ทักษะ ความชำนาญ และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมาประยุกต์และปรับใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้มีความเหมาะสมต่อเป้าหมายในการประกอบอาชีพ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการคัดเลือกปัจจัยการผลิตที่สามารถทำให้เป็นผลผลิตที่ตรงกับเป้าหมายตามที่ต้องการได้ดังนี้

1.1 การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องเกี่ยวกับพันธุ์พืชเพื่อการผลิต เนื่องจากพันธุ์พืชเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการทำการเกษตรซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการมีชีวิตอยู่รอดได้และการเติบโตของพืชชนิดนั้น ๆ รวมถึงความสามารถในการแพร่ขยายพันธุ์และการเพิ่มจำนวนผลผลิตจะต้องเลือกพันธุ์พืชให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการใช้งาน พบว่า เกษตรกรชาวสวนผู้ผลิตน้ำตาลมะพร้าวจังหวัดสมุทรสงคราม มีการคัดเลือกพันธุ์ที่มะพร้าวที่เหมาะสมกับการทำน้ำตาลจะต้องให้ปริมาณน้ำตาลสดมาก ต้นเตี้ย เพาะปลูกได้ง่ายและให้ผลผลิตตรงตามคุณลักษณะที่ต้องการ อีกทั้งยังมีขนาดใหญ่ จำนวนจั่นออกมากและต้องเหนียวโน้มได้ง่าย

1.2 การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องเกี่ยวกับดินสำหรับปลูกระหว่างมีความเหมาะสมกับเป้าหมายในการประกอบอาชีพการทำมะพร้าวตาล พบว่า สภาพดินที่ใช้ปลูกระหว่างส่วนใหญ่เป็นดินทรายจนถึงดินเหนียวจัด ขณะที่การปลูกระหว่างตาลในดินร่วนจะมีการระบายน้ำดีทำให้รากเจริญเติบโตเร็ว ควรปลูกให้ลึกไม่น้อยกว่า 1 เมตร และมีน้ำใต้ดินไม่สูงมาก เพราะอาจทำให้เหี่ยวเฉาและผลอ่อนร่วงหล่นได้

1.3 การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเรื่องเกี่ยวกับน้ำ การดัดแปลงคุณลักษณะของน้ำตาล ความต้องการของมะพร้าวตาลให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ พบว่า มะพร้าวเจริญเติบโตให้ผลผลิตดีเมื่อได้รับน้ำฝนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นชาวสวนมะพร้าวจึงนิยมขุดร่องสวน เพื่อให้ต้นมะพร้าวมีน้ำหล่อเลี้ยงที่เพียงพอต่อความต้องการของต้นมะพร้าวตลอดปี อีกทั้งช่วยป้องกันน้ำท่วมราก หากเกิดฝนตกชุกเป็นเวลานาน

1.4 การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องเกี่ยวกับสภาพอากาศ แสงแดดและอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อเป้าหมายของการผลิต พบว่า มะพร้าวเติบโตได้ดีในสภาพอากาศที่ถ่ายเทสะดวก มีลมพัดผ่าน เพราะอากาศและลมที่พัดอ่อน ๆ อย่างต่อเนื่องช่วยเพิ่มการคายน้ำและเร่งการดูดธาตุอาหารและน้ำจากดิน ช่วยในการผสมเกสร แต่ถ้าลมแรงเกินไปอาจทำให้ยอดมะพร้าว บิดหักและตายได้ อีกทั้งมะพร้าวต้องการแสงแดดสม่ำเสมอไม่น้อยกว่า 5 ชั่วโมงต่อวัน หากมะพร้าวได้รับแสงแดดน้อยจะทำให้มะพร้าวจะไม่ค่อย ออกดอกติดผลหรือติดผลแต่น้อยมะพร้าวจะบาง

2. แนวทางการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องเกี่ยวกับการดูแลรักษา เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ในเรื่องการดูแลรักษาที่ช่วยเกื้อหนุนให้การผลิต เพื่อการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้และทักษะซึ่งภูมิปัญญาในเรื่องเกี่ยวกับดูแลรักษามะพร้าวเพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ พบว่า การใส่ปุ๋ย

ตามการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์มะพร้าว ช่วงระยะเวลาของมะพร้าวจะช่วยให้มะพร้าวมีผลผลิตที่มากขึ้น นอกจากนี้ยังต้องคอยดูแลและกำจัดศัตรูของมะพร้าว เพื่อช่วยลดระดับความรุนแรงจากความเสียหาย

3. แนวทางการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ในเรื่องการเก็บเกี่ยวผลผลิต การเลือกและใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับธรรมชาติของผลิตผล และเป้าหมายในการนำผลิตผลนั้นไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิต อีกทั้งผลิตผลที่ได้มีคุณภาพดีตรงตามข้อกำหนดหรือมาตรฐานที่ต้องการ พบว่า เกษตรกรชาวสวนจะทราบระยะเวลาการออกดอกหรือจั่นและยังทราบช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวมะพร้าว ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้รับการบอกเล่าและสืบทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่นว่าในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงที่อากาศร้อน ทำให้มะพร้าวมีผลผลิตน้อยและผลผลิตจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายนเป็นเดือนที่สามารถเก็บผลผลิตได้มากที่สุด ซึ่งหากเกษตรกรชาวสวนมะพร้าวดูแลดี ทำให้มีผลติดทุกจั่นได้ผลผลิตทุกเดือน นอกจากนี้วิธีการเก็บมะพร้าวชาวสวนจะดูความหนาของเนื้อมะพร้าวเป็นเกณฑ์ รวมถึงสังเกตจากสีของเปลือกนอกของผลมะพร้าว โดยจะเปลี่ยนจากสีเขียวไปเป็นสีกำมปูและสีน้ำตาล มะพร้าวที่แก่จะมีปริมาณน้ำในผลน้อยลงและมีเนื้อมาก

○ ส่วนยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรม ได้แก่

1. กิจกรรมการส่งเสริมถนนสายวัฒนธรรม การส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนบางสระเกล้า เห็นควรดำเนินโครงการถนนสายวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเพื่อให้สังคมตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญา พัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งของบุคลากรองค์กรภาคีและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยมีพันธกิจ ในการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูสืบสาน ปกป้องคุ้มครอง จาริตประเพณีภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนเสริมสร้างค่านิยมที่เหมาะสมในสังคม ส่งเสริม สนับสนุนการนำเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ เชิงสร้างสรรค์ เห็นควรดำเนินโครงการถนนสายวัฒนธรรมขึ้น โดยร่วมกับชุมชนในพื้นที่คัดเลือกเส้นทางที่สะท้อนเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่โดดเด่นออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น อาคาร สถาปัตยกรรมในย่านชุมชนเก่าแก่วัดโบราณ ตลาด วัด โบราณสถาน ศาสนสถาน และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่แสดงมาให้เห็นในลักษณะของอาชีพ ความรู้เชิงช่าง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกิจกรรมทางศิลปะ ดนตรี ฯลฯ ซึ่งถนนสายวัฒนธรรม จะได้รับการพัฒนาให้เป็นพื้นที่สาธารณะ ให้เยาวชนและประชาชนได้มีโอกาสแสดงออกทางศิลปะและวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ หรือเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย

กิจกรรมการส่งเสริมถนนสายวัฒนธรรม การส่งเสริมวัฒนธรรม ชุมชนบางสระเกล้า ในการวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้นั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปริชาวารพิพัฒน์ (2564) ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนาถนนศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเทศบาลตำบลสันทราย อำเภอมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า มีการพัฒนาถนนศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเทศบาลตำบลสันทราย อำเภอมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เช่น การทำโลโก้

และสัญลักษณ์การทำตุ้งล้านนา การทำแลนด์มาร์คไว้ถ่ายรูปที่เห็นเป็นเชิงประจักษ์และรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

รวมถึงความสอดคล้องเชื่อมโยงกับผลงานของ กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย (2561) ศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า เขตพื้นที่ชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีศักยภาพของพื้นที่ในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากชุมชนท่ามะโอ มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ที่เก่าแก่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น เช่น บ้านเสา นัก บ้านหลุยส์ วัดประตูปอง อีกทั้งยังมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น การฟ้อนผี ปู่ย่า ประเพณีตานข้าวหอมต่อประเพณีตานข้าวใหม่ ประเพณีตานเปรตพลี เป็นต้น และการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมควรใช้มาตรฐานและตัวชี้วัดการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะชุมชนท่ามะโอเป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ตั้งแต่โบราณของจังหวัดลำปาง ซึ่งมีโบราณสถานหลายแห่ง และมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีความพร้อมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยได้ศึกษาและได้หาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนและสามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคตได้ และสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่จะต้องมีการจัดสรรบุคลากรและต้องหาหน่วยงานในการรับผิดชอบและส่งเสริมในเรื่องต่าง ๆ เช่น การบำรุงรักษา สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ชุมชนและการส่งเสริม การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ในแนวทางเดียวกันนั้นยังสอดคล้องกับผลงานของ กำพล กาญจนสกุล และชุลีรัตน์ เจริญพร (2563) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของถนน สายวัฒนธรรมบางเสร่ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในตำบลบางเสร่ กับหน่วยงานภาครัฐเทศบาลตำบลบางเสร่ และกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ที่มีความร่วมมือในการจัดระเบียบและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกระบบสาธารณูปโภคเป็นอย่างดีมีความชัดเจนในการแนะนำเส้นทางการท่องเที่ยว มีแนวทางการอนุรักษ์ระบบนิเวศ รักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชนเดิมของบางเสร่ ทั้งนี้หน่วยงานในพื้นที่ควรสนับสนุนแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจในท้องถิ่นและอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอย่างยั่งยืน

2. กิจกรรมการพัฒนาและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน แนวทางการแปรรูป โดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระยะการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ในเรื่อง เกี่ยวกับการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์มะพร้าว เพื่อเป็นการเพิ่มผลตอบแทน และหรือการเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ผลิต โดยภูมิปัญญาที่ได้มีการนำมาใช้เพื่อการเพิ่มมูลค่า มีการดำเนินการ 3 ลักษณะ คือ การเพิ่มมูลค่าในเชิงปริมาณ การเพิ่มมูลค่าในเชิงคุณภาพ และการเพิ่มโอกาสทางเลือกตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนี้

2.1 การเพิ่มมูลค่าในเชิงปริมาณ เป็นการเพิ่มจำนวนหน่วยของผลิตภัณฑ์ให้มาปริมาณที่มากขึ้นสามารถก่อให้เกิดเป็นรายได้ที่เพิ่มขึ้น เป็นภูมิปัญญาในเรื่องการเพิ่มขยายขนาดของพื้นที่การผลิต การเพิ่มจำนวนรอบในการผลิต และหรือการเพิ่มปริมาณของผลิตภัณฑ์ต่อหนึ่งหน่วยพื้นที่ โดยเกษตรกรชาวสวนมะพร้าว จะมีกรรมวิธีการเก็บน้ำตาลเพื่อให้ได้ปริมาณมาก โดยนิยมปาดตาล

ในตอนเช้า มีการนวดวงตาล ทำให้น้ำตาลออกดี และเพื่อป้องกันไม่ให้หนองมากัดกินวงที่เริ่มปาดแล้ว รวมถึงต้องรู้จักความอ่อนความแก่ของช่อดอก หรือจั่น วิธีการนวดและปาดตาลเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำตาลที่ได้ในแต่ละวัน

2.2 การเพิ่มมูลค่าในเชิงคุณภาพ เป็นการเพิ่มคุณลักษณะที่ทำให้บรรลุเป้าหมายได้ คุณภาพของผลผลิตที่ดีจะช่วยให้ชาวสวนสามารถขายได้ในราคาที่สูงขึ้นมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งในการร่อนน้ำตาลสด เกษตรกรชาวสวนจะใส่เศษไม้พะยอมหรือไม้เคี่ยมลงไปในกระบอก เนื้อไม้เหล่านี้เป็นสารกันเสียแบบธรรมชาติ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำตาลสดบูดเสีย เพราะการเก็บล่าช้า จะทำให้น้ำตาลสดเสียได้ และเพื่อป้องกันน้ำตาลเปรี้ยว รวมถึงในการผลิตน้ำตาลให้ได้มาตรฐาน ชาวสวนจะไม่ใส่ผงซักฟอกสีน้ำตาล ที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค นอกจากนี้ระหว่างการเคี้ยวอาจใส่ใบเตยลงไปด้วย เพื่อให้เกิดกลิ่นหอม นำรับประทาน และนำมาหยอดในภาชนะที่ทำมาจากธรรมชาติ เลือกรับรู้ในผลิตภัณฑ์ที่สวยงาม ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้นำรับประทาน และปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค

2.3 การเพิ่มโอกาส ทางเลือกตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นการเพิ่มคุณลักษณะที่มีผลเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ ด้วยการดัดแปลงและใช้แนวทางสร้างสรรค์ ผลผลิตให้มีความแตกต่างจากเดิมพบว่า มีการทำขนมลอยน้ำตาล โดยการนำอังก๋องและกล้วยมาใส่ลงในกระทะน้ำตาล ในระหว่างที่ต้มน้ำตาลไปด้วย ซึ่งได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือมีการพัฒนานำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิม นำไปปรับและประยุกต์ใช้ผสานร่วมกับนวัตกรรมใหม่แปรรูปผลิตภัณฑ์มะพร้าวให้เป็นน้ำตาลมะพร้าว พัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นน้ำตาลไซรับหรือน้ำตาลดอกมะพร้าวบรรจุขวดจำหน่าย ซึ่งมีราคาสูงกว่าน้ำตาลก้อน สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นส่วนผสมในอาหารอื่น ๆ ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้ทำให้เกษตรกรชาวสวนสามารถจำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้น และมีรายได้เพิ่มขึ้น

กิจกรรมการพัฒนาและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนตั้งที่ว้านสอดคล้องกับงานวิจัยของพรรณธิดา เหล่าวงศ์ศักดิ์ (2563) ในการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์มะพร้าวตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์มะพร้าว ตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม จำแนกตามขั้นตอนของกระบวนการผลิต ได้แก่ 1) ระยะเวลาสร้างผลผลิตด้วยการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพดี และเป็นทรัพยากรที่มีอยู่หรือแสวงหาได้ภายในท้องถิ่น เพื่อให้กระบวนการผลิตสินค้ามีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ 2) ระยะเวลาสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตด้วยการเพิ่มมูลค่าเชิงปริมาณ มูลค่าเชิงคุณภาพ และการเพิ่มโอกาสทางเลือกตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 3) ระยะเวลาตลาดในเชิงพาณิชย์ด้วยการทำให้ผลผลิตน่าสนใจตรงกับความต้องการของตลาดและมีภาพลักษณ์ที่ดีในมุมมองของผู้บริโภค ภายใต้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวิถีชีวิต และการพัฒนาหรือต่อยอดจากภูมิปัญญาเดิม ก่อให้เกิดการลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ และการสร้างโอกาสหรือเกิดทางเลือกที่หลากหลาย

ถึงกระนั้นก็ตามยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริภิญญา อาสา, ปิยภัทร โภษาพันธุ์ และปิยวิทย์ เอี่ยมพริ้ง (2564) ในการศึกษาเรื่อง เครื่องสลัดน้ำมันพริกทอดเพื่อเพิ่มคุณภาพผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองบัวแดง กล่าวว่า เครื่องสลัดน้ำมันพริกทอดต้นแบบที่ได้ทำการพัฒนาขึ้นถูกออกแบบให้ใช้หลักการของแรงเหวี่ยงหนีศูนย์กลางเพื่อถนอมอาหารและ

ความเร็วรอบคงที่ พัฒนาขึ้นเพื่อลดเวลาการทำงานในกระบวนการผลิตพริกทอดและลดปริมาณน้ำมันคงค้างในพริกทอด ซึ่งเครื่องสลัดน้ำมันพริกทอดต้นแบบมีลักษณะที่ประกอบด้วยโครงสร้างเครื่องมีขนาดกว้าง 54 เซนติเมตร ยาว 50 เซนติเมตร สูง 60 เซนติเมตร มีมวล 50 กิโลกรัม ต้นกำลังของมอเตอร์ 1/4 แรงม้า และแรงดันไฟฟ้า 220 โวลต์ ด้านในตัวเครื่องติดตั้ง ชุดตะแกรงสลัดน้ำมันโดยใช้มอเตอร์เป็นเครื่องต้นกำลังส่งไปยังเพลลาเพื่อทำการหมุนเหวี่ยงชุดตะแกรงที่อยู่ด้านในของตัวเครื่องด้วยความเร็วรอบในการหมุนเหวี่ยง โดยใช้มอเตอร์ที่มีความเร็ว 1500 rpm สามารถบรรจุพริกทอดได้สูงสุด 2 กิโลกรัม/ครั้ง ใช้เวลาในการสลัดน้ำมัน 5 นาทีหรือมีกำลังผลิตสูงสุด 24 กิโลกรัม/เซนติเมตร และปริมาณน้ำมันในพริกทอดลดลงประมาณร้อยละ 11.60

3. กิจกรรมการส่งเสริมและพัฒนาแบบบูรณาการ “บวร” ชุมชนบางสระเกล้ามีการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” จะต้องอาศัยการบูรณาการดำเนินงานร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและมีแนวทางการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน มีพื้นที่เป้าหมายร่วมกัน คือ ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวรเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในชุมชนระดับอำเภอ นำนโยบายและแนวทางการดำเนินงานไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

3.1 นายอำเภอ ในฐานะประธานคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมระดับอำเภอ ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมระดับอำเภอ จัดประชุมคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมระดับอำเภอ เพื่อดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาชุมชนคุณธรรม อำเภอคุณธรรม ตามแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559-2564) และสร้างความเข้มแข็งให้กับพลังบวรในพื้นที่อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

3.2 นายอำเภอพิจารณาให้นำวาระการดำเนินงานตามหลักการ “บวร” เข้าที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอ และที่ประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อชี้แจงแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการดำเนินงานตามนโยบายของจังหวัด อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

3.3 นายอำเภอในฐานะประธานคณะกรรมการบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารระดับอำเภอ ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการทีม Admin อำเภอ เข้าร่วมกลุ่มไลน์ “พลังบวรจังหวัด” เป็นการสร้างการรับรู้ระดับอำเภอ (ทีม Admin อำเภอ)

3.4 ผลักดันการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากประธานคณะกรรมการบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารเพื่อการรับรู้ระดับจังหวัด (ทีม Admin จังหวัดจันทบุรี) ส่งไปยังกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน เพื่อกระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องสู่ประชาชนในพื้นที่

3.5 นายอำเภอ ให้การสนับสนุนส่งเสริมให้ส่วนราชการ หน่วยงานในพื้นที่อำเภอ ให้ความสำคัญและให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนด้วยพลังบวรฯ พร้อมเน้นย้ำเครือข่าย ในพื้นที่ให้ความร่วมมือและเป็นส่วนหนึ่งของพลังบวร เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) (กระทรวงสาธารณสุข) อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) อาสาสมัครเกษตร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์) กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสตรี เป็นต้น

3.6 นายอำเภอ มอบหมายให้ปลัดอำเภอที่ได้รับมอบหมายรับผิดชอบ สมัครเข้าร่วมเป็นอำเภอคุณธรรม สามารถดาวน์โหลดเอกสารได้จากเว็บไซต์สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดจันทบุรี หรือ QR Code

3.7 นายอำเภอ มอบหมายให้ปลัดอำเภอที่ได้รับมอบหมายรับผิดชอบทำหน้าที่กำกับติดตามการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาชุมชนคุณธรรม อำเภอคุณธรรมและการดำเนินงานของคณะทำงาน ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนด้วยพลังบวรฯ ในพื้นที่

ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายให้การทำนุบำรุงและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ สนับสนุนให้องค์กรทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างสันติสุขและความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ โดยกระทรวงวัฒนธรรมมีนโยบายในการดำเนินงาน 3 มิติ คือ 1) มิติการพัฒนาคนและสังคมในชาติ โดยการส่งเสริมให้คนมีคุณธรรมจริยธรรม เกิดภาคภูมิใจในความเป็นไทยและให้สังคมเป็นสังคมที่เอื้ออาทรเกิดความสมานฉันท์ 2) มิติของการสร้างการกินดีอยู่ดี และความมั่งคั่งของประเทศชาติ โดยนำมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างรายได้และขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้แก่ประเทศชาติ 3) มิติการนำวัฒนธรรมมาสร้างเกียรติภูมิของชาติ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศ โดยมีจุดเน้นที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศาสนา คือ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมการพัฒนาสังคมไทย ให้เป็นสังคมที่มีความสงบสุขบนพื้นฐานของความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์สร้างค่านิยมในการรักษาสืบสาน คุณค่าวิถีวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของชาติ กรมการศาสนา มีภารกิจหลักที่จะส่งเสริมให้คนไทยน้อมนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตโดยได้ดำเนินการส่งเสริมในวงกว้างแก่ประชาชนทั่วประเทศ

กิจกรรมการส่งเสริมและพัฒนาแบบบูรณาการ “บวร” ดังกล่าวสอดคล้องกับงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในทุกกระดับ โดยเฉพาะศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นองค์การที่จัดตั้งขึ้นโดยภาคคณะสงฆ์ เพื่อเป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กเยาวชน และประชาชนให้มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา สามารถจูงใจนำเด็กและเยาวชนให้เข้าวัด เป็นการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคง ดังเช่น งานวิจัยของ พระอธิการโสภณ ปิยธมโม (กิ่งแก้ว), ละเอียด จงกลณี และพระฮอนด้า วาทสโท (เข้มมา) (2564) ในการศึกษาเรื่อง พลังบวร : พลังหลักของชุมชนคุณธรรม การบริหารจัดการ โดยการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและสร้างความรู้คู่คุณธรรมของชุมชน กล่าวคือ ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ประเทศมี ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้คนไทยมีความสุข สำหรับกระทรวงวัฒนธรรมได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยมีวิสัยทัศน์ “วัฒนธรรมไทยเข้มแข็งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคน สังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างยั่งยืน โดยเน้นสร้างคนดี สังคมดี มีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะมีการเสริมสร้างชุมชนคุณธรรม องค์กรคุณธรรม” รวมทั้งต้องการสืบสานสร้างสรรคงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยใช้ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมเป็นเครื่องหล่อหลอม ยึดเหนี่ยว สร้างคุณค่าทางสังคมและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสถาบันครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิตอย่างรู้รักสามัคคีกระทรวง

วัฒนธรรม ในฐานะองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ในการทำนุบำรุงส่งเสริมและอนุรักษ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนา โดยการนำเสนอประเด็นที่เป็นหลักการในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวรไว้ดังนี้ 1) ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยพลังบวร 3) แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ เกิดเป็นพลังบวรที่เข้มแข็ง คนมีคุณธรรม ครอบครัวมีคุณธรรม หน่วยงานมีคุณธรรม ชุมชนมีคุณธรรมและสังคม มีคุณธรรมเป็นพลังหลักของชุมชนไทย

ซึ่งรวมไปถึงสอดคล้องกับผลงานทางวรรณกรรมของ สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระครูปริยัติคณานุรักษ์ ศรีสมงาม และพระวีระพงษ์ โคษา (2564) ในการศึกษาเรื่อง พลังบวรในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธในสังคมไทย ที่พบว่า กระบวนการขับเคลื่อนและเป้าหมายที่สำคัญ คือ คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รู้จักดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง ซึ่งขั้นตอนการปฏิบัติการเป็นสิ่งสำคัญ ในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวรบ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็น 3 องค์กรหลักในชุมชนเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งต่างมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาให้เป็นชุมชนคุณธรรม โดยโรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของสังคม และวัดก็มีบทบาทหน้าที่ ที่จะให้การอบรมกลุ่มเยาวชนในชุมชนให้เป็นคนดีในสังคมดั่งนั้น “บวร” บ้าน-วัด-โรงเรียน จึงเป็นองค์กรในพื้นที่ที่มีความสำคัญที่ได้ร่วมพัฒนาคนไทยสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน

6.4 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ข้อค้นพบเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือ Community Based Tourism ถือเป็น การท่องเที่ยวทางเลือกที่บริหารจัดการโดยชุมชนเพื่อให้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวส่งไปถึงคนในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้ทำเพื่อปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังเป็นความหวังไปถึงความยั่งยืนในอนาคต ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพราะการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ใช่การท่องเที่ยวกระแสหลัก แต่เป็นการเดินทางไปในชุมชนหรือทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีคุณค่า มีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์เป็นของตัวเอง นำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุขของเจ้าของบ้าน และความประทับใจของผู้มาเยือนจนต้องเดินทางกลับมาเยือนซ้ำ พร้อมทั้งบอกต่อให้ผู้อื่นได้มาสัมผัสประสบการณ์ ซึ่งจะเป็นโอกาสให้การท่องเที่ยวไทยเติบโตได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นมี 10 ข้อ ได้แก่ 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ 2) การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจโดยคนในชุมชน 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง 4) ยกระดับคุณภาพชีวิต 5) มีความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม 6) ชุมชนยังคงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม 8) เข้าใจและเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น 10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน

จึงเป็นความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ไปสู่ความยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนโดยแท้จริง

การท่องเที่ยวโดยชุมชนบางสระแก้ว เป็นไปเพื่อความยั่งยืนของ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม 1) ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจนั้นไม่มุ่งหมายให้การท่องเที่ยวเป็นเศรษฐกิจหลักของชุมชน เพราะอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และชุมชนจะไม่สามารถอยู่ได้หากภาวะท่องเที่ยวในชุมชนซบเซาลง แต่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ อาชีพเสริมที่เกิดจากการจัดสรรทรัพยากร ในพื้นที่ให้เกิดมูลค่าและประโยชน์สูงสุด นำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดี พร้อมทั้งนำบรรยากาศแห่งความอบอุ่นและ ความเข้มแข็งกลับคืนสู่ชุมชนอีกด้วย 2) ผลประโยชน์ด้านสังคมวัฒนธรรม คือ ผลประโยชน์ที่ชัดที่สุดและเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นจากการร่วมมือกันของคนในชุมชน การสำรวจชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี อัตลักษณ์ที่เป็นมรดกทางสังคมของแต่ละชุมชนซึ่งไม่เพียงเป็นเสน่ห์ของการทำการท่องเที่ยว โดยชุมชนแต่ยังเป็นการค้นพบคุณค่าที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความมีส่วนร่วม และความเป็นหนึ่งเดียวกันของชุมชน 3) ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การคืนสิ่งแวดล้อมสู่ชุมชนผ่านเงื่อนไขของการท่องเที่ยว ที่ใช้ความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมเป็นลู่ทางเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันยังสามารถป้องกันการเข้ามาของนายทุนที่อาจสร้างเงินสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน แต่สิ่งที่ถูกทำลายคือสิ่งแวดล้อมจากการเข้ามาโดยไม่คำนึงถึงชุมชน ดังนั้นการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นทั้งการรักษาสิ่งแวดล้อมที่อาจเปลี่ยนแปลงไปและปกป้องสิ่งแวดล้อมในชุมชนไม่ให้ถูกรุกรานจากคนภายนอก

แนวคิดยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งชุมชนบางสระแก้วมีการทำงานทั้งระบบเพื่อใช้การท่องเที่ยวมาเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีการกระจายรายได้มากขึ้น เน้นการเชิดชูทรัพยากรธรรมชาติวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น กระตุ้นจิตสำนึก การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นโจทย์ในการทำงานร่วมกัน จึงมีแนวคิดสำคัญที่จะช่วยยกระดับให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์ต่อชุมชน 5 แนวคิดสำคัญ ได้แก่ 1) การพัฒนาคนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนในชุมชนและท้องถิ่นเพื่อให้สามารถบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้ 2) การเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้าใจตัวเองว่ามีดีอะไรและต่อยอด นำเสนอจากทรัพยากรที่มีไม่จำเป็นต้องสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่อาจจะไม่ใช่อัตลักษณ์ของท้องถิ่น 3) การตลาดที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อแสวงหาตลาดนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน และสร้างความสามารถในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยไม่เสียอัตลักษณ์ของชุมชนนอกจากนั้น เพื่อเชื่อมโยงผู้ประกอบการนำเที่ยวให้นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมเพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าเส้นทางการท่องเที่ยว 4) การสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถเชื่อมโยง แลกเปลี่ยนทรัพยากรความรู้ และประสบการณ์ร่วมกันเพื่อทำงานเป็นเครือข่ายภาคประชาชน ที่เข้มแข็งได้ในระยะยาว โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการสนับสนุนของภาครัฐหรือภาคเอกชนเสมอไป 5) การประเมินผลด้วยตัวชี้วัดความสุขของชุมชนและนักท่องเที่ยวเนื่องจากวัตถุประสงค์หลัก ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์ดังนั้นตัวชี้วัดความสำเร็จจึงไม่ใช่เพียงรายได้ที่เพิ่มขึ้น

หรือนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น แต่เป็นความอยู่ดีมีสุขในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคำนึงถึงประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเป็นการแลกเปลี่ยนของเจ้าบ้าน และผู้มาเยือนที่เท่าเทียม มีความสุขร่วมกัน ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยว

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนประกอบด้วยกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการเสริมสร้างอำนาจทางวัฒนธรรมหรือซอฟพาวเวอร์ (Soft Power) กล่าวได้ว่า สังคมบนโลกในยุคปัจจุบันมีลักษณะเป็นแบบหมู่บ้านโลก (Global Village) โดยประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนี้ซึ่งถูกกระแสโลกาภิวัตน์ครอบงำจากอิทธิพลเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) ที่ได้เริ่มแผ่ขยายในราวปี พ.ศ. 2535 เรียกกันว่า “คลื่นลูกที่ 3 ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ” ส่งผลให้โลกในปัจจุบันกลายเป็นโลกที่ไร้พรมแดน (Borderless World) ประเทศระดับผู้นำโลกได้หันมาขยายอิทธิพลของตนไปยังภูมิภาคต่าง ๆ โดยอาศัยอำนาจละมุน หรืออำนาจแบบอ่อน (Soft Power) มากยิ่งขึ้น ซึ่งมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การชักจูงหรือการโน้มน้าวประเทศอื่นให้ปฏิบัติตามความประสงค์โดยสร้างเสน่ห์ภาพลักษณ์ ความชื่นชม และความสมัครใจพร้อมที่จะร่วมมือกันต่อไป อำนาจในลักษณะนี้มักเป็นที่ยอมรับมากกว่าการใช้อำนาจแบบแข็งหรืออำนาจในเชิงบังคับ (Hard Power) หรืออำนาจในเชิงบังคับ เช่น ในมิติทางการทหาร ซึ่งประเทศไทยมีพลังอำนาจแห่งชาติซอฟต์พาวเวอร์ที่โดดเด่นเป็นที่ยกย่องยอมรับในระดับโลกหลายด้าน เช่น วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวและอาหารหากมีการเสริมสร้างบูรณาการเชิงวิชาการผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ในลักษณะภาพรวมของประเทศไทยจะทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอด ได้หลากหลายมิติเพื่อเพิ่มศักยภาพการพัฒนาชาติบ้านเมืองอย่างมีส่วนร่วมให้ได้มากที่สุดแต่ปัญหา คือ ประเทศไทยในปัจจุบันยังขาดเสาหลักนี้ ประเทศไทย ใต้ร่มพระบารมีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงครองราชย์ยาวนานที่สุดในประเทศไทยถึง 70 ปีตลอดรัชกาลของพระองค์ได้ทรงนำพลังอำนาจแห่งชาติซอฟต์พาวเวอร์ มาบูรณาการการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณีค่านิยม ทั้งด้านอาหารและแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติ พืชผักที่มีคุณสมบัติเป็นสมุนไพร ผลไม้แร่ธาตุ และมีความหลากหลายทางชีวภาพดีที่สุดในแห่งหนึ่งในโลก ซึ่งเป็นพลังของแผ่นดินหรือพลังอำนาจของชาติโดยที่รัฐบาลปัจจุบันได้นำไปใช้ในการบริหารราชการแผ่นดินด้วยการใช้เป็นพลังอำนาจแห่งชาติซอฟต์พาวเวอร์ในด้านต่าง ๆ ในรูปแบบนโยบายสาธารณะที่มีการวางกรอบไว้ในยุทธศาสตร์ชาติคือ เศรษฐกิจการเมืองการทหารสังคมจิตวิทยา วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมตามห่วงเวลาและสถานการณ์ของประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โลกอย่างมีศักยภาพ

กิจกรรมการเสริมสร้างอำนาจทางวัฒนธรรมหรือซอฟพาวเวอร์ (Soft Power) ของชุมชนบางสระเก้าสอดคล้องกับงานวิจัยของ อิงอร เนตรานนท์ (2563) ในการศึกษาเรื่องพลังอำนาจแห่งชาติซอฟต์พาวเวอร์ของไทย ในศตวรรษที่ 21 ผลการวิจัยพบว่า พลังอำนาจแห่งชาติดั้งเดิมมีศักยภาพไม่เพียงพอรับมือกับการบริหารราชการแผ่นดิน ยุคโลกาภิวัตน์ รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงจากแบบฮาร์ดพาวเวอร์ดั้งเดิมไปสู่การใช้ซอฟต์พาวเวอร์และพบว่าตัวบ่งชี้หรือดัชนีซอฟต์พาวเวอร์ ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ พุทธศาสนาคณะกริ่งเชิงสถาบันและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชาวพุทธ เอกลักษณ์และวัฒนธรรมความเป็นไทยค่านิยม นโยบายรัฐ ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไทย อาหารไทย ละครภาพยนตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ การทูต นโยบายต่างประเทศ การแพทย์ทันสมัยและการแพทย์

สมุนไพรรไทย สถาบันการศึกษา กีฬาไทย กอล์ฟ มวยไทย-สากล และแบดมินตันไทย การสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ในรูปของการรณรงค์ ส่วนข้อเสนอแนะ คือ การสร้างเสริมศักยภาพซอฟต์แวร์ของไทยสร้างพันธมิตรร่วมเพื่อการพัฒนาประเทศ สร้างดุลอำนาจ สร้างองค์ความรู้การวิจัยและพัฒนา สร้างทุนมนุษย์ สร้างปราชญ์ชาวบ้าน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การปฏิบัติที่ต่อเนื่องสืบทอดเจตนารมณ์แห่งรัฐ ปรับรูปแบบการใช้ซอฟต์แวร์ตามการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI) และปฏิบัติการข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ (Information Operation : IO) ที่เหมาะสม ให้ความรู้แก่ประชาสังคมทุกระดับ แต่ภาพรวมการทำงานที่เชื่อมโยงกันของพลังอำนาจแห่งชาติยังไม่ชัดเจน ส่วนคำศัพท์ “ซอฟต์แวร์” ให้ใช้คำเรียกทับศัพท์

กิจกรรมการสนับสนุนส่งเสริมเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) กล่าวได้ว่า อาหารนับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเดินทางท่องเที่ยว ในปัจจุบันจึงเกิดการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่เรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) ขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการมีประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความนิยมในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หลายพื้นที่มีการนำอาหารประจำถิ่นมาเป็นแรงจูงใจดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาสัมผัสประสบการณ์การทำอาหาร ลิ้มลองรสชาติความอร่อยตามเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของอาหารประจำถิ่นซึ่งมีความเป็นอัตลักษณ์ เกิดเป็นการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่งดงามให้คงอยู่ในชุมชนเกิดเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง องค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอาหารมี 5 ส่วนดังนี้ 1) แรงจูงใจ (Motivation) คือ การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรม คุณลักษณะทางประสาทสัมผัสของอาหารที่โดดเด่น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสร้างความตื่นเต้นและการสร้างคุณค่าเชิงสุขภาพให้นักท่องเที่ยว 2) วัฒนธรรม (Culture) คือ คุณลักษณะที่ปรากฏรสชาติ ปริมาณ การใช้ประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) ความดั้งเดิมของอาหาร (Authenticity) คือ การเชื่อมโยงที่หลากหลายระหว่างสถานที่ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม สถานที่ รสชาติ และประวัติผู้สร้างสรรค์รายการอาหาร 4) การจัดการและการตลาด (Management and Marketing) คือ การแสดงถึงความน่าเชื่อถือของสถานที่ การสร้างภาพลักษณ์ วิธีการนำเสนอ แรงจูงใจ ความพึงพอใจ และพฤติกรรมผู้บริโภค และ 5) การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนของพื้นที่ท่องเที่ยว (Destination Orientation) เช่น การแสดงถึงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและอาหารของแหล่งท่องเที่ยวอย่างชัดเจน อาจกล่าวได้ว่า อาหาร คือ องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ใช้อาหารเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์และความเพลิดเพลินจากการเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างจากถิ่นที่ตนเองอยู่อาศัย ดังนั้นการใช้อาหารและผลิตภัณฑ์อาหารเป็นปัจจัยผลักดันที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวจึงมีหลักการที่ตรงกับการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ที่ไม่เน้นการจัดแสดงเพื่อให้นักท่องเที่ยวชม ดังเช่นรูปแบบการท่องเที่ยวในอดีต แต่เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากการที่นักท่องเที่ยวต้องการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในสถานที่ที่พวกเขาเดินทางไป เพื่อสัมผัสและเรียนรู้วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งตามสภาพความเป็นจริง

กิจกรรมการสนับสนุนส่งเสริมเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวเชิงอาหาร มีแนวทางการเป็นไปได้ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธา ทรัพย์สมบูรณ์ และวริยา ภักดิ์ภูโยพงษ์ (2564) ศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างสร้างสรรค์ กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง ตำบลม่วงงาม อำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างสร้างสรรค์สำหรับชุมชนลาวเวียงม่วงงามสามารถดำเนินการในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เกษตรกรรม ในรูปแบบการท่องเที่ยววิถีชาวนาที่มีความโดดเด่นของการเป็นพื้นที่ปลูกข้าวเจ้าก๊วย เสาไห้ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI)
- 2) การสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับฤดูกาลหรือเทศกาลต่าง ๆ และควรเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ประกอบด้วยกลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มศึกษาดูงานและกลุ่มครอบครัว
- 3) ด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น จากการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารที่เกี่ยวข้องกับข้าวเจ้าก๊วย เสาไห้และแสดงถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ลาวเวียง
- 4) ด้านการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ในกลุ่มเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว
- 5) ด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านสื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักมากขึ้น
- 6) ด้านสุขลักษณะ และความปลอดภัยของอาหารท้องถิ่น รวมทั้งการให้บริการที่เป็นมาตรฐาน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนทรัพยากรการท่องเที่ยวผ่านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทางด้านอาหาร วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนวิถีเกษตร และเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรข้าวที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้แล้วยังมีความสอดคล้องกับผลงานการศึกษาของ สรिता พันธุ์เทียน, ทรงคุณ จันทจร และมาริสสา โภคเศโยธิน (2561) ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงอาหารไทย : แนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในเขตจังหวัดลุ่มแม่น้ำภาคกลาง โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า

- 1) ด้านปัญหาการจัดการการท่องเที่ยวที่ควรได้รับการแก้ไขของการท่องเที่ยวที่ใช้อาหารเป็นจุดดึงดูด คือ ท้องถิ่นต่าง ๆ ควรมีการพัฒนาด้านรูปแบบ ผลิตภัณฑ์อาหารของฝากให้มีความทันสมัย ด้านการตลาดควรให้การอบรมการประชาสัมพันธ์และการทำการตลาดแก่ชุมชน เพื่อเผยแพร่ข่าวสารได้ด้วยตนเองผ่านสื่อต่าง ๆ อีกทั้งการบริการในแหล่งท่องเที่ยวควรมีการปรับปรุงด้านความสะอาดของห้องน้ำและสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ที่พักหรือร้านอาหารต้องมีความสะอาด การคมนาคมขนส่งควรปรับปรุงให้มีความสะดวกและเข้าถึงง่ายเนื่องจากสภาพพื้นฐาน ทางการท่องเที่ยวต่าง ๆ เหล่านี้สามารถทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย อีกทั้งได้รับความสะดวกและมีความปลอดภัยทำให้นักท่องเที่ยวต้องการมาท่องเที่ยวได้มากขึ้น
- 2) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถทำได้โดยการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงอาหารไทยและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สามารถใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการขับเคลื่อนทรัพยากรและแหล่งท่องเที่ยวเดิมให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ เช่น การเยี่ยมชมการเพาะปลูกและการปศุสัตว์ในแหล่งทรัพยากรด้านอาหารในท้องถิ่น และทดลองทำอาหาร การใช้วัฒนธรรมการปรุงอาหารในการนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เพื่อ เรียนรู้วัฒนธรรมผ่านการประกอบอาหาร กิจกรรมเหล่านี้สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและสร้างเอกลักษณ์ ด้านวัฒนธรรมของชุมชนและประเทศต่อไป

6.5 ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล

ข้อค้นพบเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล พบว่า ชุมชนตำบลบางสระแก้ว เป็นชุมชนหนึ่งที่ประสบวิกฤตในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่แตกมีหนี้สินติดตัวจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ แคนน้ำและชาวบ้านจึงหาทางออกร่วมกัน โดยการหวนคืนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เริ่มจากการทอเสื่อกกจนสามารถจัดตั้ง "ศูนย์ศิลป์เสื่อบางสระแก้ว" เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอเสื่อกก ขยายตัวเป็นกลุ่มอาชีพเดิมในท้องถิ่นอีกกว่า 40 กลุ่ม และในที่สุดก็นำไปสู่การรวมตัวเป็น "เครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระแก้ว" วางโครงสร้างทำแผนแม่บทและเกิด 4 ยุทธศาสตร์หลักในการบริหารจัดการ ซึ่งทำให้ป่าตะกาดใหญ่ของชุมชนกลายเป็นตู้กับข้าวใบใหญ่ของผู้คนชาวบางสระแก้ว พื้นที่ตำบลบางสระแก้วมีลักษณะเป็นที่เนินราบลุ่ม อยู่ในเขตชายทะเลมีลำคลองไหลผ่าน แบ่งแยกพื้นที่ป่าเบญจพรรณกับป่าชายเลน ในอดีตป่าผืนนี้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด ตั้งแต่ช้างป่า เสือลายพาดกลอน เสือปลา เสือแปง นากทะเล จระเข้ น้ำเค็มจนถึงลิงแสม โดยมีบทเรียนที่เจ็บปวด ในปี 2527 ชุมชนบางสระแก้ว ได้รับผลกระทบจากระบบอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการทำบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ซึ่งในเวลานั้นเป็นอาชีพที่สร้างการเริ่มต้นตัว บ่อกุ้งขยายวงกว้างเข้าสู่ชุมชน เนื่องจากลักษณะพื้นที่เอื้ออำนวย ส่งผลให้น้ำขุ่นของชาวบ้านถูกกลืนไปเป็นน้ำกุ้งของนายทุน ส่วนป่าชายเลนที่เคยเขียวขจีบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติก็ถูกถากถางกลายเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งเช่นกัน เมื่อการเลี้ยงกุ้งขยายวงกว้าง ราคากุ้งเริ่มตกต่ำลง ต้นทุนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นอาหารกุ้ง วิตามินเสริม เกลือแร่ ปูน ปรับสภาพดิน น้ำ ยาฆ่าเชื้อ เครื่องยนต์ อุปกรณ์ชุดตีน้ำ น้ำมันเชื้อเพลิง ฯลฯ ต่างมีราคาถีบตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง พื้นที่เลี้ยงกุ้งหลายแห่งมีสภาพเสื่อมโทรม ทำให้เกิดโรคระบาดอย่างรุนแรง เกษตรกรประสบกับภาวะขาดทุน บางรายหมดตัวต้องเลิกกิจการ

ในท้ายที่สุดคือ ผลกระทบที่เกิดกับแหล่งอาหารของชุมชนบางสระแก้ว สัตว์น้ำตามธรรมชาติลดจำนวนลงเพราะสารเคมีตกค้างที่ไหลออกสู่ลำคลองธรรมชาติก็เพิ่มมากขึ้นของชุมชน เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการอาหารจากธรรมชาติก็เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ การจับสัตว์น้ำเพื่อบริโภคในครัวเรือนถูกแทนที่ด้วยการจับเพื่อการค้าขาย ชุมชนประมง “เรืออวนรุน” เริ่มรุกเข้ามาในลำคลองเพราะความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในลำคลองยังคงหลงเหลืออยู่ เกิดความขัดแย้งในการทำมาหากิน ลอบปู ลอบอวน สายเบ็ดราว ที่ชาวบ้านได้วางไว้ในลำคลองถูกเรืออวนรุนทำลายเสียหาย “นาก” ทรัพยากรพื้นฐานตามวิถีท้องถิ่นก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน วิถีชีวิตการสานเสื่อกกเริ่มสูญหายเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปทำนากุ้งกันหมด แต่ในความมืดมิดก็ยังมีแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ เมื่อชุมชนได้รวมตัวกันหาสาเหตุของปัญหา ทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและเสนอแนวทางแก้ไข โดยเสนอโครงการต่อกองทุนเพื่อการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund หรือ SIF) แนวคิดยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล แคนน้ำชุมชนบางสระแก้ว ได้รวมตัวแลกเปลี่ยนเรียนรู้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน และค้นหาทางออกร่วมกัน คือตัดสินใจรื้อฟื้นวิถีชีวิตดั้งเดิม และทางที่เป็นไปได้ง่าย คือ การทอเสื่อกกเป็นสิ่งเดียวที่ชาวบ้านพอจะฝากความหวังไว้ได้ จึงได้จัดตั้ง "ศูนย์ศิลป์เสื่อบางสระแก้ว" เพื่อส่งเสริมพัฒนาทอเสื่อกก เมื่อประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ชาวบ้านได้ขยายพื้นที่ปลูกวัตถุดิบมากขึ้น และสามารถลดต้นทุนในการทอ จากการสำรวจเก็บข้อมูลกลุ่ม องค์กรชุมชนแบบไม่เป็นทางการ

พบว่า ตำบลบางสระเก้ายังมีกลุ่มอาชีพ กลุ่มการเงิน กลุ่มเล็กกลุ่มน้อย ที่มีการจัดตั้งแล้วกว่า 40 กลุ่ม แต่เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำไม่เกิดพลังจึงมีการรวบรวมองค์ความรู้จากกลุ่มต่าง ๆ มาจัดให้เป็นระบบ

ด้วยปัจจัยสาเหตุดังกล่าว จึงจำเป็นจะต้องมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในแต่ละหมู่บ้าน คือ หมู่ 1 ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง หมู่ 2 ศูนย์การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากทะเล หมู่ 3 ศูนย์เกี่ยวกับพืชเส้นใย เพื่อเพิ่มมูลค่าพวกต้นปอ กก หมู่ 4 ป่าตะกาดใหญ่ ดูแลด้านการอนุรักษ์ และ หมู่ 5 เป็นบ้านปลา ธนาคารปูหักชะจากหมู่ต่าง ๆ กลายเป็นเกลียว เชือกที่ควั่นรวมกัน เป็น “เครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระเก้า” โดยวางโครงสร้างเพื่อจัดการทำแผนแม่บทชุมชน ตามลักษณะกิจกรรมของกลุ่มองค์กรชุมชนเป็น 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์องค์กรการเงินและสวัสดิการ มีการตั้งสถาบันการเงิน และตั้งธนาคารชุมชน ซึ่งได้ดำเนินการแล้ว 2) ยุทธศาสตร์ส่งเสริมอาชีพ เศรษฐกิจชุมชน ตั้งเป้าให้เป็นรัฐวิสาหกิจชุมชน โดยมี “ศูนย์ศิลป์สื่อบางสระเก้า” เป็นต้นแบบ 3) ยุทธศาสตร์เกษตรสิ่งแวดล้อม คือ การฟื้นฟูป่าตะกาดใหญ่ 4) ยุทธศาสตร์สังคมวัฒนธรรม และสื่อชุมชน เป็นยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อสื่อวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน โดยใช้สื่อชุมชนสร้างความเข้าใจระหว่างภาครัฐ เอกชน และชาวบ้าน ให้เข้าใจตรงกัน เกิดการขับเคลื่อนไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดพลัง ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของเครือข่ายชุมชนตำบลบางสระเก้า และพยายามขับเคลื่อนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ถึงปี พ.ศ. 2544

ในภายหลังต่อมา เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าอาชีพการเลี้ยงกุ้งกุลาดำซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนบางสระเก้า เกิดปัญหาราคากุ้งเริ่มตกต่ำลง ต้นทุนการผลิตสูง กำไรน้อย ขาดทุนต่อเนื่องจึงกลับมาทำอาชีพทอเสื่อกกกันมาก แต่ต้นทุนในการผลิตเสื่อกกสูงขึ้นเนื่องจากที่นาที่เคยปลูกกก ปลูกปอนั้น ชาวบางสระเก้าได้ขุดทำเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำกันมากถึงร้อยละ 80 พื้นที่ทำนากกจึงไม่เพียงพอต่อการผลิต พอจะฟื้นฟูทำนากกได้ก็ใช้เวลาหลายปีกว่าดินพื้นที่นาก็มีความเค็มลดลงพอที่จะปลูกกกได้อีกทั้งตลาดเสื่อกกมีคู่แข่งมาก เนื่องจากเสื่อพลาสติกมีราคาถูกกว่าหลายเท่าและมีลวดลายที่หลากหลายกว่า จึงทำให้ตลาดเสื่อกกไม่คึกคัก ราคาเสื่อถูกลงมาก ถ้าลดราคาลงมากก็ไม่เหลือกำไรหรือค่าแรงน้อยไม่พอเลี้ยงชีพ ถ้าขายราคาแพงก็ขายไม่ได้ สถานการณ์เหล่านี้จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพไปอย่างมาก ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาเดียวกับยุคเศรษฐกิจถดถอยหรือยุคฟองสบู่แตก แผนแม่บทชุมชนที่เคยใช้ ปี พ.ศ. 2537 ถึงปี พ.ศ. 2544 จึงได้ผลไม่คึกคัก การวางแผนแม่บทชุมชนจึงจำเป็นต้องนำการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมามาถอดบทเรียนเพื่อให้เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ จึงต้องให้เกิดการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์และหลักการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนให้เกิดการเรียนรู้ก่อนการประกอบอาชีพ

อย่างไรก็ดี ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบลบางสระเก้า ประกอบด้วยกิจกรรม ได้แก่

1. กิจกรรมการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร คือ คำที่ถูกกล่าวถึงในช่วงทศวรรษ 1970 ซึ่งเป็นช่วงที่โลกกำลังเกิดวิกฤตขาดแคลนอาหารอย่างหนัก ทำให้องค์กรอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO ได้ให้นิยามเอาไว้ว่า ความมั่นคงทางอาหาร คือ สภาวะที่ทุกคน และทุกช่วงเวลา เข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะด้วยความสามารถทางกายภาพหรือเศรษฐกิจก็ตาม อีกทั้งอาหารที่ได้รับจะต้องปลอดภัย มีคุณค่าด้านโภชนาการต่อ

ร่างกาย เพื่อให้เกิดความพึงพอใจและตอบสนองได้อย่างเหมาะสม องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ 1) การได้รับอาหารที่เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในประเทศหรือการนำเข้าจากต่างประเทศต้องเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคในประเทศของตนเอง 2) การเข้าถึงอาหาร ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงอาหารที่เหมาะสมกับตนเอง แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของโภชนาการที่ดี มีการควบคุมอาหารให้เป็นไปตามกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคม 3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร นอกจากการมีอาหารเพียงพอแล้ว ทุกคนยังต้องใช้ประโยชน์ จากอาหารที่ทานเข้าไปได้ ตามหลักทางด้านของความปลอดภัยและสุขอนามัย 4) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงอาหารได้อย่างเหมาะสม ไม่อดอยาก แม้ว่าจะมีเหตุการณ์วิกฤตฉุกเฉิน เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สภาพดินฟ้าอากาศ โรคระบาด หรือแม้กระทั่งการเป็นไปตามวัฏจักรธรรมชาติ เช่น ในช่วงฤดูหนาวของทางยุโรป ทุกคนก็ต้องมีสิทธิได้รับอาหารอย่างเพียงพอที่สุด ความสำคัญของอาหารแน่นอนว่าอาหารคือ สิ่งสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตของทุกคนมาตั้งแต่เกิด หรือจะบอกว่าตั้งแต่อยู่ในครรภ์คงไม่ผิดนัก จึงเชื่อว่าทุกคนเองมองเห็นอยู่แล้ว นอกจากทำให้ท้องอัมยังช่วยสร้างสุขภาพที่ดีให้กับชีวิตอีกด้วย เมื่อทั้งร่างกายและจิตใจทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ก็จะเสริมสร้างความสามารถในการทำสิ่งดี ๆ เพื่อดำรงชีวิต อีกทั้งยังช่วยพัฒนาประเทศชาติให้ก้าวหน้า สังเกตว่าประเทศไหนที่ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องขาดแคลนอาหาร ประเทศนั้นมักจะมีความสุขง่ายกว่า ปัญหาอาชญากรรมน้อย ผู้คนอาศัยกันแบบเรียบง่าย สบายใจ อัมท้องในทุกมื้อ ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยและของโลก สำหรับประเทศไทยของเราได้มีรายงานจากสำนักเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบุว่า ประเทศไทยเราจัดเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งสำคัญในการเพาะปลูกและผลิตอาหารออกมาได้หลายชนิด จึงทำให้ความมั่นคงทางอาหารอยู่ในเกณฑ์สูง ซึ่งเมื่อเทียบกับการประเมินของสากลซึ่งจัดทำขึ้นมาโดย The Economist Intelligence เมื่อปี 2019 คะแนน ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยอยู่ที่ 65.1 จาก 100 คะแนน และอยู่ในอันดับ 52 จากทั้งหมด 113 ประเทศที่ได้มีการประเมินเอาไว้

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความมั่นคงทางอาหารไทยและระดับโลกในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดจากเชื้อโควิด-19 ถือว่าน่าเป็นห่วงอยู่พอควร เนื่องจากแทบทุกประเทศจำกัดการเดินทางเข้าออก จึงส่งผลต่อเรื่องของการนำเข้า-ส่งออกสินค้าตามไปด้วย ประกอบกับอุตสาหกรรมอาหารเองก็ได้รับผลกระทบอย่างหนัก บางแห่งต้องปิดกิจการชั่วคราว สิ่งเหล่านี้คืออีกปัจจัยที่บ่งบอกได้ชัดเจนว่าความมั่นคงในด้านของอาหารไม่ใช่แค่เรื่องของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่ทุกประเทศก็ต้องพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน และถ้าเกิดวิกฤตที่ลุกลามไปทั่วโลกย่อมส่งผลกระทบต่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามหากมองในภาพรวมก็มี 5 ปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ 1) ประชากรโลกมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว 2) ภาวะโลกร้อนมีผลกระทบต่อจำนวนพื้นที่ด้านการเกษตรที่ลดลง 3) หลายพื้นที่เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำอันเป็นต้นเหตุสำคัญที่ผลผลิตต้องหยุดชะงัก 4) แรงงานด้านการเกษตรน้อยลง ขาดคนที่จะเข้ามาทำงานในด้านนี้ 5) การบริโภคในปัจจุบันมีการสูญเสียอาหารจนเกิดเป็นขยะอาหารมากขึ้นเรื่อย ๆ

สำหรับกิจกรรมการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบางสระแก้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และชิตชงค์ นันทนาเนตร (2560) ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน กรณีศึกษาบ้านยางแดง

ตำบลคูยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาความรู้ความสามารถและความคิดของเกษตรกร นำไปสู่การดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การตระหนักและสนใจในปัญหาเรื่องปากท้อง 2) การทบทวนความคิดและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน 3) การเรียนรู้และปฏิบัติร่วมกัน 4) การสรุปบทเรียน และ 5) การขยายผลและสร้างเครือข่าย โดยมีเป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง คือ การเห็นความสำคัญและเพิ่มความมั่นใจในการพึ่งตนเองด้านอาหารและการผลิตอาหารที่ปลอดภัยภายในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

นอกเหนือจากนั้นแล้วกิจกรรมการสร้างความมั่นคงทางอาหารดังกล่าวสอดคล้องกับการวิจัยของ มินตรา สารรักษ และเสาวลักษณ์ แสนนาม (2557) ในการศึกษาเรื่อง ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของประชาชนบ้านเมืองหมื่นน้อย ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 67.11 โดยสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีอาหารเพียงพอรับประทานจนอิ่มทุกมื้อเป็นประจำมากที่สุด ร้อยละ 53.95 แต่ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ในครอบครัวไม่เพียงพอต่อการซื้ออาหารสำหรับคนในครอบครัวบ่อยครั้ง ร้อยละ 59.21 ส่วนแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนโดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. กิจกรรมการสร้างความยั่งยืนทางอาหาร กล่าวได้ว่า ระบบอาหาร (Food Systems : FS) ครอบคลุมผู้เกี่ยวข้องทุกช่วงและทุกกิจกรรมที่เชื่อมโยงกันในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ประกอบด้วย การผลิต การรวบรวม การแปรรูป การกระจาย การบริโภค และการกำจัดผลิตภัณฑ์อาหารที่มาจาก การเกษตร การป่าไม้ หรือการประมง และบางส่วนของเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบอาหาร ซึ่งระบบอาหารประกอบด้วยระบบย่อย (เช่น ระบบการเกษตร ระบบการจัดการของเสีย ระบบปัจจัยการผลิต ฯลฯ) และปฏิสัมพันธ์กับระบบสำคัญอื่น ๆ (เช่น ระบบพลังงาน ระบบการค้า ระบบสุขภาพ ฯลฯ) ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในระบบอาหารอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ในระบบอื่น ตัวอย่างเช่น นโยบายส่งเสริมการใช้เชื้อเพลิงชีวภาพที่มากขึ้นในระบบพลังงานจะมีผลกระทบต่อระบบอาหาร และระบบอาหารที่ยั่งยืน (Sustainable Food Systems : SFS) เป็นระบบอาหารที่ให้ความมั่นคงด้านอาหาร และโภชนาการแก่ทุกคนในมิติด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการสำหรับคนรุ่นต่อไปซึ่งจะไม่ลดลง หมายความว่า มีกำไรตลอด (ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ) มีประโยชน์ในวงกว้างต่อสังคม (ความยั่งยืนทางสังคม) และมีผลกระทบเชิงบวกหรือเป็นกลางต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (ความยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อม) ดังนั้นระบบอาหารยั่งยืนเป็นหัวใจสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals : SDG) ซึ่งนำมาใช้ในปี พ.ศ. 2558 โดย SDGs เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในด้านการเกษตรและระบบอาหาร เพื่อยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงด้านอาหารและปรับปรุงโภชนาการภายในปี พ.ศ. 2573 ดังนั้น ระบบอาหารทั่วโลกจะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีประสิทธิผลมากขึ้น ครอบคลุมถึง ประชากร ที่ยากจนและด้อยโอกาส เกิดสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนและสามารถส่งมอบอาหารที่ดีต่อสุขภาพ และมีคุณค่าทางโภชนาการสำหรับทุกคน ซึ่งเป็นความท้าทายเชิงระบบและมีความซับซ้อนที่ต้องการ

การผสมผสานของการดำเนินการที่เชื่อมโยงกันทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลก

กิจกรรมการสร้างความยั่งยืนทางอาหารของชุมชนบางสระเก้าที่เป็นข้อค้นพบในเชิงยุทธศาสตร์ในการศึกษานี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธันยชนก ปะวะละ และภณิตา สุนทรไชย (2561) ในการศึกษาเรื่อง รูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานทรัพยากรทางธรรมชาติ และทุนทางสังคม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ศักยภาพของชุมชนด้าน ความมั่นคงทางอาหาร ชุมชนสามารถพึ่งตนเองด้านอาหารจาก 3 แหล่งคือ 1) อาหารในบ้าน ครัวเรือนสามารถผลิตอาหารเองโดยใช้วัตถุดิบในชุมชน 2) แหล่งอาหารจากน้ำ และ 3) แหล่งอาหารจากป่าชุมชน ได้แนวทางสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนมีปัจจัยสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ความสามารถในการหาอาหารมารับประทานได้ (มีอาหารอย่างเพียงพอสม่ำเสมอ) การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน (มีแหล่งทรัพยากรเพียงพอที่ทุกครัวเรือนจะหาอาหารได้) และการใช้ประโยชน์จากอาหาร (มีความรู้และวิธีการที่จะใช้ประโยชน์จากอาหาร รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งอาหารในน้ำและป่าไม้อย่างถูกสุขอนามัย) การอนุรักษ์ พื้่นฟู เพื่อให้มีแหล่งอาหารอย่างเพียงพอ คนในชุมชนมีแนวปฏิบัติร่วมกัน คือ ช่วยกันดูแลรักษาแหล่งอาหารของชุมชน ไม่ทิ้งขยะลงแหล่งน้ำ ไม่ตัดไม้ทำลายป่าปลูกผักเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง ไม่จับปลาในฤดูวางไข่ ช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้เสื่อมโทรมใช้ชีวิตแบบพอเพียง ปลูกจิตสำนึก ปลูกป่าทดแทน การส่งเสริมให้คนในชุมชนลดการใช้สารเคมี เพื่อคำนึงถึงความยั่งยืนทางระบบนิเวศและปลอดภัยต่อสุขภาพในอนาคต เช่น ลดการใช้สารเคมีเก็บผลผลิตให้ตัวเองได้บริโภคอย่างเพียงพอ และเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเองในฤดูถัดไปและมีการสืบทอดประเพณีสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน เพื่อแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนอาหารกันในชุมชน

รวมถึงรูปแบบและเนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูธรรมธรรวเดชา (อศศเตโช) (2560) ในการศึกษาเรื่อง การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทางการเกษตร เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของชุมชน การเกษตรอินทรีย์ เดิมเกษตรกรทำอาชีพการเกษตรโดยใช้สารเคมี ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพและภาวะหนี้สิน เพราะต้องลงทุนมาก แต่หลังจากได้เปลี่ยนไปใช้ปุ๋ยอินทรีย์ คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น ภาวะหนี้สินลดน้อยลง คุณภาพชีวิตของเกษตรกรหลังจากเลิกใช้สารเคมีได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น หลักธรรมที่เกษตรกรนำมาใช้ก็คือ ศีล 5 และอริยมรรคมีองค์ 8 แนวทางบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวพุทธจิตวิทยา ควรส่งเสริมเพื่อนำไปสู่ความสงบสุข และมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

3. กิจกรรมการสร้างอาชีพหลักและอาชีพเสริม กล่าวได้ว่า การพัฒนาสังคมและประเทศชาติจะให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุขความอบอุ่นความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ประการสำคัญ คือ ประชาชนจะต้องมีสถานะเศรษฐกิจที่มั่นคง สถานะสังคมที่อบอุ่นและมั่นคง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจนั้น จะต้องมียาได้ลดรายจ่ายลดหนี้สินและเพิ่มทรัพย์สินจากอาชีพหลักและอาชีพเสริม ปัจจุบันเกษตรกรซึ่งอยู่ในชนบทมีจำนวนถึงร้อยละ 80 ของประชาชนทั้งหมด มีอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่นา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลาเมื่อหมดฤดูปักดำและเก็บเกี่ยว เกษตรกรจะประกอบอาชีพเสริมโดยใช้แรงงานในครัวเรือนที่มีอยู่ประจำ เช่น รับจ้าง

ตัดอ้อย ชูดมันสำปะหลัง หรือทำงานก่อสร้างภายในจังหวัดเดียวกัน หรือไปรับจ้าง ทำงานต่างจังหวัด และในเมืองใหญ่ นอกจากนี้การประกอบอาชีพเสริมของบางกลุ่มเช่นการทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย ทอเสื่อ การเลี้ยงปลา อาชีพเสริมด้านเกษตร เช่น การปลูกผัก ปลูกผลไม้ อาทิ ปลูกมะนาว มะกรูด แก้วมังกร ประเภทดอกไม้ประดับ เช่น ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ดอกมะลิ ดอกพุด อาชีพเสริมเหล่านี้บางแห่งเกษตรกรจะยึดเป็นอาชีพหลัก โดยที่รูปแบบและวิธีการดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจนจิรา ขุนอ่อน และคณะ (2564) ในการศึกษาเรื่อง ปลาตุ๊กควน: การเลี้ยงปลาตุ๊ก เพื่อสร้างอาชีพเสริมของเกษตรกรรายย่อย บ้านบนควน หมู่ที่ 5 ตำบลนาโพธิ์ อำเภอร่องาง จังหวัด นครศรีธรรมราช ผลของการวิจัยพบว่า วิธีการเลี้ยงปลาตุ๊กเพื่อสร้างอาชีพเสริมของเกษตรกรรายย่อย พบว่า การเตรียมพื้นที่ การเตรียมบ่อ การเลือกสายพันธุ์ปลาตุ๊ก การให้อาหารปลาตุ๊ก การถ่ายน้ำบ่อ ปลาตุ๊ก และการจับปลาตุ๊ก สภาพปัญหาในการเลี้ยงปลาตุ๊ก เพื่อสร้างอาชีพเสริมของเกษตรกรรายย่อย พบว่า ปัญหาน้ำ ปัญหาโรคในปลาตุ๊ก ปัญหาสถานที่เลี้ยงปลาตุ๊ก และแนวทางการแก้ปัญหาการเลี้ยง ปลาตุ๊ก เพื่อสร้างอาชีพเสริมของเกษตรกรรายย่อย พบว่า แก่ความเป็นกรดของบ่อปูนซีเมนต์ โดยการเติมเกลือลงไปบ่อให้อาหารอย่างเหมาะสม เปลี่ยนน้ำ และทำความสะอาดบ่ออย่างสม่ำเสมออาทิตย์ หรือทางมะพร้าวมาคลุมบ่อ เพื่อป้องกันสิ่งต่าง ๆ ร่วงลงไป และให้ปลาได้หลบ แสงแดด สรุปได้ว่า ผลการศึกษาคั้งนี้ มีประโยชน์ต่อผู้สนใจนำไปใช้แก้ไขปัญหา และแนะนำ แนวทางสำคัญในการส่งเสริมให้กับผู้ที่เลี้ยงปลาตุ๊กใช้เป็นประโยชน์ได้

กิจกรรมการสร้างอาชีพหลักและอาชีพเสริมของชุมชนบางสระแก้ว ตามข้อเสนอจากการศึกษาในเบื้องต้นนั้นสอดคล้องกับผลงานของ ศุภรดา แสนยาโต, ลักขณา เก้วใจ และจินตกานต์ สุธรรมดี (2562) ในการศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างอาชีพแปรรูปกล้วยน้ำว้าโดยใช้ภูมิปัญญา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชนท้องถิ่น ตำบลนาฝาย จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มสตรีแม่บ้านมีความรู้ความเข้าใจในการแปรรูปอย่างชัดเจน ได้พัฒนาขีดความสามารถในการแปรรูปจากกล้วยมากขึ้น โดยสามารถแปรรูปกล้วยน้ำว้าได้หลากหลายประเภท เช่น กล้วยเบรคแตก กล้วยน้ำว้าเพิ่มฉาบไส้มะขาม กล้วยฉาบสมุนไพร กล้วยตากสมุนไพร สามารถเสริมสร้างรายได้ในระดับครอบครัวและชุมชน เกิดการพึ่งพากัน มีความสามัคคีในชุมชนและชุมชนมีความเข้มแข็ง เกิดการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างเครือข่ายสมาชิกกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์สู่ชุมชนใกล้เคียง ข้อเสนอแนะ ควรมีการส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มสตรีแม่บ้านตลอดจนผู้สนใจในชุมชน ด้านการผลิต การแปรรูปและการตลาดอย่างต่อเนื่อง ควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการขยายไปสู่ตำบลอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูน ศักยภาพของกลุ่มสตรีในการแปรรูปผลผลิตการเกษตรให้มากยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษาต่อยอดจากการวิจัยนี้ โดยการติดตามการปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งผลการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ได้รูปแบบ การบริหารงานของกลุ่มและเป็นตัวอย่างการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

6.6 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

เมื่อได้ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากส่วนราชการระดับจังหวัด ที่เคยร่วมทำแผนในการพัฒนาเศรษฐกิจให้กับชุมชนบางสระแก้ว โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดจำนวน 9 ท่าน โดยได้ตอบเอกสารการตรวจสอบความเหมาะสม

และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ อีกทั้งยังได้ให้ข้อเสนอแนะตามที่ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์ไปแล้ว โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. นายมนต์สิทธิ์ ไพศาลธนวัฒน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทุกประการมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในการปฏิบัติ มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าอยากให้ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จนในเรื่องของการจัดทำเข้มทิศชีวิตสร้างความเข้าใจในการพัฒนา ถ้ามีการศึกษาภูมิสังคมจะมองเห็นอาชีพของคนบางสระแก้ว ซึ่งในปัจจุบันมีหลากหลายอาชีพ จะได้ส่งเสริมอาชีพตามภูมิสังคมที่ชาวบ้านมีความถนัด ภาครัฐและผู้สนับสนุนต่าง ๆ จะได้ช่วยเสริมอาชีพพื้นฐานให้ชาวบ้านมีรายได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น และที่สำคัญจะได้รักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี อาชีพดั้งเดิม ไว้อีกทางหนึ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมคู่ขนานกัน โดยเฉพาะการฟื้นฟูอาชีพทอเสื่อกจันทบูร เป็นของดีเมืองจันทที่ กำลังจะหายไป ก็จะได้ฟื้นฟูมาสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

2. นายธวัชชัย นามสมุทร รองผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ในฐานะที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีได้มอบหมายให้รับผิดชอบงานด้านเศรษฐกิจของจังหวัด ได้พิจารณายุทธศาสตร์ที่จะสามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาแล้วนั้นทุกข้อมีความเหมาะสมและจำเป็นในทางปฏิบัติ อาจจะมีบางกิจกรรมที่อาจจะต้องเสริมขึ้นมาอีกในอนาคตเพราะการทำงานด้านเศรษฐกิจจะต้องติดตามประเมินผลอยู่ตลอดเวลา ตรวจสอบบัญชีครัวเรือน รายรับรายจ่ายว่าประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ความเป็นอยู่ดีขึ้นหรือไม่ ดัดจริตเรื่องอะไรบ้างและเสริมกิจกรรมที่จำเป็นเรียกว่าเสริมกระบวนการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน หากชาวบ้านมีรายได้ มีชีวิตที่ดีขึ้นโดยไม่ต้องไปหางานทำข้างนอกถิ่นฐาน อยู่ในชุมชนมีระบบการรวมกลุ่มกันจัดการตลาด สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ช่วยกันดูแลชุมชนของตนเอง ลดปัญหาสังคมได้อีกด้วย ถือเป็นความสำเร็จสูงสุดของยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ

3. นายวิสุทธิ ประกอบความดี รองผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วมีความเหมาะสมและเป็นไปได้สูงมาก ในฐานะที่เป็นประธานขับเคลื่อนเขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงของตำบลบางสระแก้ว เนื้อหาของยุทธศาสตร์มีความสอดคล้องกับปัญหาที่ชาวบางสระแก้วประสบอยู่ในขณะนี้ และยุทธศาสตร์นี้ยังตรงกับที่คณะกรรมการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงได้เสนอเข้าเป็นโครงการต่าง ๆ ที่ชาวบางสระแก้วต้องการอีกด้วย อยากให้เร่งนำยุทธศาสตร์นี้ไปใช้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้ความเป็นอยู่ของคนบางสระแก้วดีขึ้นและยกระดับอย่างยั่งยืน

4. นางภาสินี สุวรรณเจริญ หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ตำบลบางสระแก้วไม่มีแหล่งน้ำจืดเป็นของตนเอง ในฤดูแล้งจะประสบปัญหาภาคการเกษตรขาดน้ำทุกปีเพราะไม่มีพื้นที่เก็บน้ำ อีกทางหนึ่งช่วงฤดูฝนก็ประสบภัยน้ำท่วมพื้นที่ทางการเกษตรเพราะไม่มีทางน้ำไหลเพียงพอน้ำระบายไม่ได้ จึงขอเสนอแนะให้ทำแก้มลิงเพื่อช่วย

ระบายน้ำลงสู่ทะเลและช่วยเก็บน้ำในฤดูฝนไว้ใช้ สิ่งจำเป็นอีกอย่างหนึ่งคือการพัฒนาเส้นทางน้ำจากน้ำตกพลิวมาสู่ตำบลบางสระเก้าเพื่อช่วยเพิ่มน้ำต้นทุนทางเข้าสู่ระบบอีกด้วย

5. นายจักรพันธ์ ตระการศาสตร์ พัฒนาการจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า การซื้อเป่าคริวเรือนอาจทำได้ไม่มีประสิทธิภาพมากนักแต่มีความจำเป็นและเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และจะแก้ปัญหาความยากจนด้วยวิธีการให้ความรู้ใหม่ ๆ ชาวบ้านมักไม่ค่อยเปิดรับและไม่ได้อยู่ในวัยเรียนรู้ ในการปฏิบัติอาจเป็นไปได้ยาก การแก้ปัญหาภัยแล้งและการปลูกพืชน้ำกร่อยอาจจะไม่เหมาะสมด้วยภูมิสังคมใกล้น้ำทะเล นำมาสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีวัตถุดิบในการผลิต กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบพัฒนาคนเน้นเรียนรู้คู่กับการท่องเที่ยวอาจจะไม่ได้ผลมากนักและอาชีพหลักอาชีพเสริมจะต้องกำหนดและสร้างการรวมกลุ่มให้ได้

6. นายสุรศักดิ์ แจ่มจุล ผู้อำนวยการสำนักงานเจ้าท่าส่วนภูมิภาคสาขาจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ทุกยุทธศาสตร์มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ดีติดปัญหาอยู่เรื่องหนึ่งที่สำคัญต่อชาวบ้านบางสระเก้ามาก ๆ คือ เรื่องการแก้ปัญหาหน้าท่วม น้ำแล้ง เรื่องนี้ทางส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันแก้ปัญหามานานมากแต่ยังติดขัดเรื่องกฎหมายที่พื้นที่ทับซ้อนกับพื้นที่อนุรักษ์ป่าชายเลนที่ห้ามทำประโยชน์และเรื่องงบประมาณที่ยังขาดอยู่อีกจำนวนมากเพราะทางส่งน้ำระยะทางกว่า 6 กิโลเมตร จึงยากในทางปฏิบัติ

7. นายบุญธรรม เทพพิชัย ท้องถิ่นจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า การสร้างความเข้าใจในการพัฒนาและการพัฒนาคุณภาพของคนต้องกำหนดแผนในระยะยาวและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เพื่อให้ง่ายต่อการปฏิบัติ กิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชน้ำกร่อย ในปัจจุบันมีความพยายามฟื้นฟูอาชีพการทอเสื่ออกแต่ที่ผ่านมายังไม่ได้ผล นำมาสู่การพัฒนาเสื่อจันทบุรีที่หลาย ๆ หน่วยงานช่วยกันทำแต่พบว่าได้ผลน้อย ยังพบอีกว่าบางสระเก้าไม่สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอในระยะยาว

8. นางสาวศรินทร์ พุกษاطر นายอำเภอแหลมสิงห์ ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้ามีความเหมาะสมและได้ผลดี ในขณะที่ส่วนราชการของอำเภอแหลมสิงห์ได้นำเป็นนโยบายขับเคลื่อนบางอย่างทำไปแล้วได้ผลดี ในขณะนี้ได้นำยุทธศาสตร์ไปใช้กับพื้นที่ตำบลอื่น ๆ ในอำเภอแหลมสิงห์ที่มีบริบทคล้ายกับตำบลบางสระเก้าอีกด้วย

9. นางชนิดา นามวงษ์ ผู้อำนวยการกลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ปัญหาภัยแล้งของบางสระเก้าค่อนข้างมีความรุนแรงและจัดทำโครงการเพื่อขอรับงบประมาณจากภาครัฐได้ยากจึงจำเป็นต้องหาวิธีหาแหล่งน้ำขนาดเล็กและสร้างธนาคารน้ำใต้ดินไว้เพิ่ม กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เสื่อมถอยจากคนรุ่นใหม่มีความรุนแรงมากขึ้นและการบูรณาการ “บวร” เป็นไปได้ยากขึ้นจากปัญหาความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวแบบให้ความรู้หรือการศึกษาดูงานได้ผลน้อยและมักไม่ได้นำไปใช้จริง ควรพัฒนาตลาดชุมชนที่ทันสมัยเหมาะสมกับสินค้าที่มีในชุมชนและอยากให้ดูความต้องการของนักท่องเที่ยวอีกด้วย รายได้จะเข้าสู่ชุมชนมากขึ้น

ในการนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ตามประเด็นยุทธศาสตร์ โดยได้สรุปดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน การดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจน และลดความเหลื่อมล้ำในชุมชน ยังขาดความเชื่อมโยงของข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ในระยะที่ผ่านมาภาครัฐได้ ดำเนินการให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน และมีความก้าวหน้าของการให้ความช่วยเหลือที่ตรงเป้าหมายมากขึ้นจากการเปิดให้ลงทะเบียนเพื่อขอรับความช่วยเหลือ ทำให้สามารถบ่งชี้การเป็นบุคคลที่มีรายได้น้อยหรือยากจน การเป็นผู้สูงวัย และเป็นผู้พิการ ได้ตรงเป้าหมายและทำให้มีข้อมูลระดับบุคคลที่บ่งชี้ถึงสถานะทางเศรษฐกิจ และสวัสดิการที่ได้รับมากขึ้น ดังนั้นกระบวนการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ 4 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการที่ 1 ชีวีชีพิตครวีเรือนยากจน (Life Identification) กระบวนการที่ 2 การจัดทำเข็มทิศชีวิต หรือ “แผนที่ชีวิต” (Life Compass) กระบวนการที่ 3 บริหารจัดการชีวิต (Life Management) และกระบวนการที่ 4 ดูแลชีวิต (Life Improvement) ทั้งนี้การแก้ปัญหาคความยากจนเป็นเรื่องที่สำคัญที่ทุกคนในสังคมต้องให้ความร่วมมือกัน เพื่อท้ายที่สุดแล้วผลประโยชน์จะตกสู่ประชาชนทุกคนในระยะยาวต่อไป การแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดำเนินโครงการและมาตรการที่สำคัญ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาคความยากจนและเหลื่อมล้ำในสังคม

2. ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต หากมีการยกระดับวิสาหกิจชุมชนให้เกิดการพึ่งตนเองมีศักยภาพต้องปรับตัวให้ทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่มีความไม่แน่นอน การประเมินความเสี่ยง การกำหนดกรอบ การปรับปรุงวิสาหกิจชุมชน ต้องดึงศักยภาพความสามารถของชุมชนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสม่ำเสมอ มีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์และมุมมองต่าง ๆ เพื่อเพิ่มทางเลือกใหม่ให้เกิดการพัฒนา นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาบิบทบาทในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนภายในกลุ่ม สร้างความร่วมมือร่วมใจ ส่งเสริมการพัฒนาบทบาททางสังคม ตอบสนองความต้องการของชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการ ดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รักษาภูมิปัญญาไทย ศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีคุณภาพมีเอกลักษณ์ที่หลากหลายให้เกิดความคุ้มค้ำมั่นคง ได้แก่

- 1) สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ควรได้รับความรู้ด้านการบริหารงานกลุ่มและการวางแผนการดำเนินงาน ควรให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มในทุกด้าน มีความรับผิดชอบต่อกกลุ่มและชุมชน และผลักดันให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานของกลุ่ม
- 2) การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรมีการจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อให้สมาชิกทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางการดำเนินงาน ควรจัดหาตลาดซื้อขายปัจจัยการผลิตที่ราคาถูกแก่สมาชิก ควรจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจระดับพื้นที่ เช่น จังหวัด อำเภอ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ เทคโนโลยีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้การช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ
- 3) นโยบายของภาครัฐควรให้การสนับสนุนการดำเนินอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ความรู้ทางวิชาการเพิ่มศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและควรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มากขึ้น

3. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ควรส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ ความสามารถและทักษะดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมาและทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันกันเหมือนเครือญาติอย่างเหนียวแน่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีคุณค่าควรได้รับการจดจำเพื่อการอนุรักษ์และถ่ายทอดต่อชุมชนรุ่นหลัง ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่ามากมาย ในหลากหลายด้าน เช่น การแพทย์ วิทยาศาสตร์ รวมถึงข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันพบว่าประเทศไทยมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายเป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชนอย่างหลากหลาย แต่ในยุคของการแข่งขันทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ทำให้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์อยู่รอดและได้รับความนิยมอย่างยั่งยืนจะต้องมีความแตกต่างและไม่ซ้ำแบบเดิม แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จึงเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคการแข่งขันได้เป็นอย่างดี

4. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การเพิ่มศักยภาพของการท่องเที่ยววิถีชุมชน มีกิจกรรม รายการท่องเที่ยวที่ให้คุณค่า รายการนำเที่ยวที่มีความที่น่าสนใจ เช่น เส้นทางขี่จักรยานเพื่อเป็นการออกกำลังกาย รวมถึงมีแหล่งที่พักและร้านอาหารเพียงพอ และมีจุดศูนย์รวมที่แวะพักและเช็คอิน (ร้านอาหารและกาแฟ) และมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ป่าชายเลน วิถีทิวทัศน์บริเวณโดยรอบ มีความสวยงามและบรรยากาศที่สดชื่นในยามเช้า ซึ่งมีจุดเด่นในการท่องเที่ยววิถีชุมชน ในด้านความสวยงามของสิ่งแวดล้อม และภูมิอากาศในวิถีชุมชนดีเหมาะกับการพักผ่อน การปั่นจักรยานเพื่อการท่องเที่ยว มีทำเลพื้นที่ใกล้แหล่งสถานที่ท่องเที่ยว เช่น วัดวาอาราม และมีสัตว์เศรษฐกิจในชุมชน ในด้านความต้องการส่งเสริมและปรับปรุงการท่องเที่ยววิถีชุมชน ในเรื่องที่พักค้างแรม และที่พักผ่อนที่ได้คุณภาพและมาตรฐาน รวมถึงเพิ่มกิจกรรมและการบริการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย และสร้างแผนที่บอกบริเวณเส้นทางท่องเที่ยวชมแหล่งต่าง ๆ ในวิถีชุมชนที่ชัดเจน ในแหล่งท่องเที่ยวควรสร้างห้องน้ำ ห้องสุขา เพื่อให้มีบริการกับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอและสะอาด

5. ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล การส่งเสริมให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง และปฏิบัติได้ผลจริง อย่างเป็นรูปธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้เพื่อเป็นการฟื้นฟูภูมิปัญญาที่เคยมีอยู่คู่สังคมไทยให้กลับคืนมา เป็นสังคมที่สามารถพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนในที่สุด การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงขึ้น เพื่อเป็นต้นแบบศูนย์เรียนรู้ของชุมชนที่มีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง “สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและชุมชนพึ่งตนเอง อันจะส่งผลต่อความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนในท้องถิ่น และเพื่อให้เกิดการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และขยายผล จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นศูนย์รวบรวมข้อมูล และให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพและขยายผลอย่างรวดเร็วในรูปแบบของเครือข่ายอันจะก่อให้เกิดพลังขับเคลื่อน เกิดการติดต่อทางปัญญาแก่ชุมชน และบุคลากรที่เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความสำเร็จตามเป้าหมายและเชื่อมโยง

สู่ชุมชน เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และจิตวิญญาณแห่งการดำรงชีวิตที่สมดุลในทุกมิติ

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนทั้งหมดที่กล่าวมา ผู้วิจัยกล่าวได้ว่า ความยั่งยืนจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น เนื่องจากชุมชน คือ หน่วยย่อยของสังคม เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของคนในสังคม และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ การมีชุมชนที่สามารถดำรงวิถีชีวิตอยู่อย่างยั่งยืน ใช้ระบบการพึ่งตนเองและระบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามกระบวนการทางภูมิปัญญาในสังคมของชุมชนจากอดีต ร่วมกันพัฒนาในด้านต่าง ๆ ขึ้น ให้มีความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตในแต่ละชุมชน ย่อมเป็นหนทางและพื้นฐานที่ดีเพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาประเทศที่ดีด้วยเช่นกัน และเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ อันเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ภาครัฐควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมองค์ความรู้ภูมิปัญญาประยุกต์ใช้นโยบายต่าง ๆ อย่างกลมกลืน เพื่อให้เกิดการยอมรับและนำไปสู่แนวทางปฏิบัติ นำไปสู่การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 6.1 การตรวจสอบเชิงสามเส้า (Triangulation)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
-บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2365-2510 วิถีชีวิตของชาวชุมชนบางสระแก้วในยุคดั้งเดิมนั้นส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีลักษณะของการผลิตแบบเลี้ยงชีพและเพื่อการแลกเปลี่ยน หมายถึง การผลิตเพื่อไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน และเมื่อมีส่วนเหลือก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ผลิตได้ภายในชุมชน การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว 1. ปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ 2. ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร 3. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี 4. ปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร 5. ปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน มีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้	ข้อค้นพบที่ได้รับจากการศึกษาสามารถนำเสนอยุทธศาสตร์ที่สำคัญออกได้เป็น 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้ 1. ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน 2. ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต 3. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน 4. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 5. ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล 6. การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไป	1. นายมนตรีสิทธิ์ ไพศาลธนวัฒน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่ายุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทุกประการมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในการปฏิบัติ มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าอยากให้ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จนในเรื่องของการจัดทำเข้มทิศชีวิต สร้างความเข้าใจ

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
<p>- บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2510-2528 (ช่วงยุคเริ่มการก่อสร้างงานสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและเหลือขาย)</p> <p>ชุมชนบางสระเก้า ในช่วงหลังทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ระบบการพึ่งตนเองของชุมชนเริ่มเสื่อมลง ผู้คนในชุมชนอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจมากกว่าชีวิตทางสังคม กลไกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ผนวกเอาผู้คนในชุมชนเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายในไทย</p> <p>บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2528-2544 (ช่วงยุคการผลิตเพื่อการขายเต็มรูปแบบ)</p> <p>ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมครั้งใหญ่ของชุมชนบางสระเก้าเกิดขึ้นภายหลังจากการเข้ามาของกระแสการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในช่วงปี พ.ศ. 2528-2530 กล่าวได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวกระแสความคิดเรื่องการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง</p>	<p>1. ปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ</p> <p>ข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ พบว่าเป็นปัจจัยที่มีผลมาจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอันได้แก่ ถนน ไฟฟ้า และประปาเป็นสำคัญ ทั้งนี้จากการศึกษาบริบทพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบางสระเก้า เรียกได้ว่าเป็นช่วงพัฒนาการของชุมชนบางสระเก้าในยุคดั้งเดิมหรือยุคการผลิตเพื่อการยังชีพและการแลกเปลี่ยน เป็นชุมชน ชายฝั่งทะเลที่มีการวิเคราะห์กันว่าชุมชนแห่งนี้ น่าจะเป็นชุมชนเก่าแก่มากกว่า 200 ปี</p> <p>ในอดีตชุมชนมีลักษณะเป็นเกาะทำให้เป็นชุมชนกึ่งปิด ทั้งนี้เนื่องมาจากการคมนาคมติดต่อกับชุมชนแห่งนี้ สามารถกระทำได้โดยทางเรือแต่เพียงอย่างเดียว</p> <p>เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนชุมชนบางสระเก้า บนฐานความคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลา</p>	<p>ได้ในการปฏิบัติ มีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้</p> <p>1. ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน</p> <p>สำหรับแนวคิดของยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จนผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษายกจนแบบบูรณาการ โดยรายละเอียดดังนี้</p> <p>1) กรอบแนวคิดในการแก้ไขปัญหายากจนแบบบูรณาการที่ประกอบไปด้วย ความยากจนเกิดจากการบริหารจัดการชีวิตที่ไม่เหมาะสม สามารถแก้ไขด้วยการบริหารจัดการชีวิต รวมถึงปัญหายากจนเป็นปัญหาเชิงซ้อนไม่ใช่ปัญหาเชิงเดี่ยว ต้องแก้ไขเป็นรายครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ปัญหาความยากจน ต้องแก้ไขเป็นกระบวนการบูรณาการ และใช้เวลาในการดำเนินการ</p> <p>2) กระบวนการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ 4 กระบวนงาน คือ กระบวนงานที่ 1 ซึ่เป่าชีวิตครัวเรือนยากจน (Life Identification)</p>	<p>ในการพัฒนา ถ้ามีการศึกษาภูมิสังคมจะมองเห็นอาชีพของคนบางสระเก้า ซึ่งในปัจจุบันมีหลากหลายอาชีพ จะส่งเสริมอาชีพตามภูมิสังคมที่ชาวบ้านมีความถนัด ภาครัฐและผู้สนับสนุนต่าง ๆ จะช่วยเสริมอาชีพพื้นฐานให้ชาวบ้านมีรายได้มากยิ่งขึ้น และที่สำคัญจะได้รับการขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพดั้งเดิมไว้อีกทางหนึ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมคู่ขนานกัน โดยเฉพาะการฟื้นฟูอาชีพทอเสื่อกจันทบูร เป็นของดีเมืองจันทบุรีกำลังจะหายไป ก็จะได้ฟื้นฟูมาสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่งด้วย</p> <p>2. นายธวัชชัย นามสมุทร รองผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ในฐานะที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีได้มอบหมายให้รับผิดชอบงานด้านเศรษฐกิจของจังหวัด ได้พิจารณายุทธศาสตร์ที่จะสามารถฟื้นฟู</p>

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
<p>โดยเฉพาะกุ้งกุลาดำขยายตัวอย่างมาก อันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจสินค้าภาคการเกษตรโดยเฉพาะผลผลิตสัตว์น้ำหรือสินค้าประมง จากประมงทะเลมาสู่การสนับสนุนประมงเพาะเลี้ยงเพื่อตอบสนองกับความต้องการของตลาดในต่างประเทศ โดยเฉพาะ ญี่ปุ่นและประเทศอื่น ๆ ที่ต้องการผลผลิตด้านนี้สูงขึ้น ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนบางสระเก้าในช่วงเวลานี้ก็คือ ชาวบ้านหลายต่อหลายคนต่างพากัน ละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตนเองและเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวให้กลายเป็นบ่อกุ้ง</p> <p>ปรากฏการณ์ที่เป็นเสมือนปฏิกริยาผกผันจากการขยายตัวของการทำนากุ้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบางสระเก้าช่วงนี้ก็คือ พื้นที่ป่าชายเลนที่อยู่รายรอบชุมชนเริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อบุกเบิกเป็นนาุ้ง นอกจากนี้ปัญหาการบุกรุกและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าชายเลนแล้วสิ่งหนึ่ง</p>	<p>นี้มีข้อค้นพบว่ามาจากปัจจัยที่สำคัญ 3 ปัจจัยได้แก่ ระบบเครือญาติ ความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ระบบเครือญาติที่ตั้งที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นมีสายสัมพันธ์แบบสายโลหิต ต่อมาระบบเครือญาติซึ่งความสัมพันธ์กันเช่นนี้ถูกขยายขอบเขตกว้างขวางมากขึ้นด้วยการแต่งงาน ดังนั้น ระบบเครือญาติที่เกิดขึ้นในชุมชนบางสระเก้า จึงมีบทบาทต่อชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง</p> <p>2. ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร</p> <p>คนบางสระเก้าประกอบอาชีพทางการเกษตรตั้งแต่จำความได้ก็เห็นกันมานานก่อนปี พ.ศ. 2500 จะเห็นได้ว่าการปลูกพืช 3 ฤดูมีประโยชน์มาก ฤดูฝนมีน้ำเข้านามากก็ปลูกข้าวเอาไว้กินทั้งปี ที่เหลือขายบ้างก็มีไม่มาก ฤดูร้อนก็ปลูก ถั่วลิสง หัวมันเทศ ขายได้ราคาแพงและได้เอาสารอาหารลงพื้นฟูดิน ฤดูหนาวปลูกข้าวโพดพืชไร่ต่าง ๆ ขายได้ราคาดีต่อมายุคนาุ้ง</p>	<p>กระบวนการงานที่ 2 การจัดทำเข็มทิศชีวิต หรือ “แผนที่ชีวิต” (Life Compass)</p> <p>กระบวนการงานที่ 3 บริหารจัดการชีวิต (Life Management)</p> <p>กระบวนการงานที่ 4 ดูแลชีวิต (Life Improvement)</p> <p>ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จนประกอบด้วยกิจกรรมได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) กิจกรรมการขอใช้พื้นที่ป่าชายเลน 2) กิจกรรมการจัดเขตการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ดินชายฝั่งพื้นที่ชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ 3) กิจกรรมการจัดตั้งจิตอาสาพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม <p>2. ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต</p> <p>แนวคิดวิสาหกิจชุมชนเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ชาวบ้านใช้ในการผลิตของกินหรือของใช้ โดยวิธีการผลิตที่ไม่ได้ซับซ้อน ใช้วัตถุดิบที่หาได้ง่ายใน</p>	<p>เศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาแล้วนั้นทุกข้อมีความเหมาะสมและจำเป็นในทางปฏิบัติ อาจจะมีบางกิจกรรมที่อาจจะต้องเสริมขึ้นมาอีกในอนาคต เพราะการทำงานด้านเศรษฐกิจจะต้องติดตามประเมินผลอยู่ตลอดเวลา ตรวจสอบบัญชีครัวเรือน รายรับรายจ่าย ว่าประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ มีความเป็นอยู่ดีขึ้นหรือไม่ ติดขัดเรื่องอะไรบ้างและเสริมกิจกรรมที่จำเป็นเรียกว่าเสริมกระบวนการให้เกิดความยั่งยืน หากชาวบ้านมีรายได้ มีชีวิตที่ดีขึ้นโดยไม่ต้องไปหางานทำข้างนอกถิ่นฐานอยู่ในชุมชนมีระบบการรวมกลุ่มกันจัดการตลาดสร้างอาชีพสร้างรายได้ช่วยกันดูแลชุมชนของตนเอง ลดปัญหาสังคมได้อีกด้วย ถือเป็นความสำเร็จสูงสุดของยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ</p> <p>3. นายวิสุทธิ ประกอบความดี รองผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า</p>

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
<p>ที่เป็นปัญหาตามมาจากการขยายตัวของนาุ้งก็คือ ผลกระทบต่อระบบนิเวศในหลากหลายรูปแบบ - บริบททางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าตั้งแต่ พ.ศ. 2544-2565 (ช่วงยุคปัจจุบันและเศรษฐกิจสร้างสรรค์) ภายใต้อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จึงเกิดการเปลี่ยนอาชีพมาทำหัตถกรรมกันมากขึ้น โดยเฉพาะวิชาการทอเสื้อที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดวิชาไว้ให้ บวกกับแหล่งผลิตต้นกก ต้นปอคุณภาพดี เพราะบางสระเก้ามีดิน 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ทำให้มีวัสดุในการทำเสื้อคุณภาพดี จึงเริ่มทอเสื้อขายกันมากจนผลิตวัตถุดิบไม่ทัน เมื่อเสื่อมีคุณภาพดีก็ได้ส่งขายไปทั่วประเทศ</p> <p>นักท่องเที่ยวที่เข้ามาหาซื้อเสื่ออกบางสระเก้ากันมากจนผลิตแทบไม่ทัน ในยุคนี้ พ.ศ. 2538 ทุก ๆ บ้านต้องทอเสื้อเป็นอาชีพหลัก หรือเมื่อประกอบอาชีพอื่นก็จะใช้เวลาว่างทอเสื้อ บางรายทอเสื้อ</p>	<p>คนก็เปลี่ยนมาทำนาุ้งกันหมดเพราะทำนาุ้งลำบากได้เงินช้า ทำนาุ้งปีละ 2 รอบ ได้เงินไวกว่าไรดี การเลี้ยงกุ้งของคนบางสระเก้าในช่วงเริ่มต้นเป็นการทำนาุ้งแบบธรรมชาติ</p> <p>การขยายตัวของการเลี้ยงกุ้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 ได้เพิ่มขึ้นอย่างมากในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก เนื่องจากราคากุ้งและผลตอบแทนที่สูงมาก แต่อย่างไรก็ตามได้เกิดโรคไวรัสดวงขาวระบาดขึ้นในกลุ่มประเทศอเมริกากลางและอเมริกาใต้ ส่งผลให้ผลผลิตกุ้งจากกลุ่มประเทศดังกล่าวลดลงมากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ทำให้ราคากุ้งในประเทศไทยยังคงสูงต่อเนื่องจากในระยะปี พ.ศ. 2540 จนถึง พ.ศ. 2543 ทำให้เกษตรกรยังคงมีการขยายพื้นที่การเลี้ยง และพยายามเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหากย้อนมาดูประสิทธิภาพการผลิตกุ้งในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา จะพบว่า</p>	<p>ชุมชน และมุ่งตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก หากมีช่องทางและความเป็นไปได้ในทางธุรกิจ จึงค่อยขยายไปสู่ตลาดภายนอกชุมชน ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะใกล้เคียงกับ “ธุรกิจชุมชน” ในประเด็นการซื้อขายสินค้าหรือบริการ และมีความเชื่อมโยงกับ “เศรษฐกิจชุมชน” ในประเด็นอุปสงค์และอุปทานระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ทว่ายังอยู่บนฐานคิดของ “เศรษฐกิจ พอเพียง” เลี้ยงตนเองในครอบครัวให้เพียงพอ เหลือจึงแบ่งปันให้คนอื่น เมื่อมีความก้าวหน้ามากขึ้น จึงค่อยเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย พร้อมกับประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อขยายธุรกิจไปสู่ตลาดภายนอกชุมชน การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต จึงเป็นเครื่องมือการจัดการทุนของชุมชนบางสระเก้า โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ทั้งยัง</p>	<p>ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้ามีความเหมาะสมและเป็นไปได้สูงมาก ในฐานะที่เป็นประธานขับเคลื่อนเขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงของตำบลบางสระเก้า เนื้อหาของยุทธศาสตร์มีความสอดคล้องกับปัญหาที่ชาวบางสระเก้าประสบอยู่ในขณะนี้ และยุทธศาสตร์นี้ยังตรงกับที่คณะกรรมการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงได้เสนอเข้าเป็นโครงการต่าง ๆ ที่ชาวบางสระเก้าต้องการอีกด้วย อยากให้เร่งนำยุทธศาสตร์นี้ไปใช้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้ความเป็นอยู่ของคนบางสระเก้าดีขึ้นและยกระดับอย่างยั่งยืน</p> <p>4. นางภาสินี สุวรรณเจริญ หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ตำบลบางสระเก้าไม่มีแหล่งน้ำจืดเป็นของตัวเอง ในฤดูแล้งจะประสบปัญหาภาคการเกษตรขาดน้ำ</p>

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
<p>ปลดหนี้ได้คืนโฉนดเมื่อครั้งเลี้ยงกุ้งขาดทุนได้เลยก็มี ทางส่วนราชการเข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากและเอาสื่อบางสระเก้าไปเป็น คำขวัญจังหวัดจันทบุรีตอนหนึ่งว่า “สื่อจันทบุรี” ในยุคนั้นชาวบางสระเก้ามีรายได้ดีจากการทอเสื่อจึงนิยมส่งลูกหลานไปเรียนให้จบในชั้นสูง ๆ หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2544 จันทบุรีได้ประสบภัยพิบัติ เขาดล่ม เขื่อนรับน้ำไม่ไหว น้ำหลากเข้าท่วมเมืองจันทน์นานหลายวัน ผลิตภัณท์เสื่อถูกเสียหายจำนวนมาก นักท่องเที่ยวเริ่มไม่มาเที่ยวเมืองจันทน์และซื้อเสื่อเป็นของฝากมากเท่าเดิม ราคาเสื่อจึงถูกลงมาก ชาวบ้านจึงมาร่วมกันแก้ปัญหา มีการจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อและศูนย์กลางการค้าเสื่อ เช่นกลุ่มสตรีทอเสื่อ ศูนย์ศิลป์เสื่อ บางสระเก้าและกลุ่มปั่นปอทอเสื่อทุกหมู่บ้าน เป็นต้น จึงเริ่มมีการเรียนรู้การตลาดพัฒนาผลิตภัณท์แปรรูปเสื่ออกและออกแบบเป็นลวดลายต่าง ๆ ประยุกต์จากเสื่อรองนอนนำมาเย็บใส่</p>	<p>ขนาดของกุ้งที่จับขายหน้าฟาร์มจะเล็กลงเรื่อย ๆ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเป็นกุ้งที่ได้จากการเลี้ยงในระบบปิดที่มีการปล่อยลูกกุ้งในความหนาแน่นสูง ประกอบกับภาวะราคากุ้งที่ยังคงสูงต่อเนื่อง เกษตรกรก็ยังคงได้กำไร แม้ว่าຈจะจับกุ้งขนาดเล็กก็ตาม นอกจากนี้ผลผลิตต่อพื้นที่การเลี้ยงก็เริ่มลดลงตามมาด้วยเพราะอัตราการรอดของกุ้งเมื่อจับขายก็มีแนวโน้มต่ำลงจาก 80-90 เปอร์เซ็นต์ จนเหลือประมาณ 50-60 เปอร์เซ็นต์ โดยสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อัตราการตายของกุ้งต่ำลงก็คือปัญหาในเรื่องโรค และคุณภาพของลูกกุ้งที่ลดลงจากราคาลูกกุ้งที่ต่ำลงด้วย</p> <p>จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เริ่มปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงเข้าสู่ระบบปิดมากขึ้น และมีการปล่อยลูกกุ้งหนาแน่นมากขึ้น เพื่อชดเชยกับอัตราการรอดที่ต่ำลง ซึ่งถือได้ว่า เป็นจุดเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งในระยะปี พ.ศ. 2543 โดยมีการใช้ยาและเคมีภัณฑ์</p>	<p>ใกล้เคียงกับขบวนการ “สหกรณ์” ซึ่งเป็นกิจกรรมทางธุรกิจของสมาชิก โดยสมาชิกและเพื่อสมาชิกในที่สุดก็อาจพัฒนาต่อยอดเป็น “วิสาหกิจขนาดกลางและย่อม” ได้ในอนาคต</p> <p>ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต ประกอบด้วย กิจกรรม ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพ 2. กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต 3. กิจกรรมการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้ง 4. กิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชน้ำกร่อย <p>3. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณท์ชุมชน</p> <p>ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณท์ชุมชน ประกอบด้วย กิจกรรม ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมการส่งเสริมถนนสายวัฒนธรรม 2. กิจกรรมการพัฒนาและการแปรรูปผลิตภัณท์ชุมชน 	<p>ทุกปีเพราะไม่มีพื้นที่เก็บน้ำอีกทางหนึ่งช่วงฤดูฝนก็ประสบภัยน้ำท่วมพื้นที่ทางการเกษตรเพราะไม่มีทางน้ำไหลเพียงพอน้ำระบายไม่ได้ จึงขอเสนอแนะให้ทำแก้มลิงเพื่อช่วยระบายน้ำลงสู่ทะเลและช่วยเก็บน้ำในฤดูฝนไว้ใช้ สิ่งจำเป็นอีกอย่างหนึ่งคือการพัฒนาเส้นทางน้ำจากน้ำตกพลิ้วมาสู่ตำบลบางสระเก้าเพื่อช่วยเพิ่มน้ำต้นทุนเข้าสู่ระบบอีกด้วย</p> <p>5. นายจักรพันธ์ ตระการศาสตร์ พัฒนาการจังหวัดจันทบุรีได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่าการซื้อเป่าคริวเรืออาจทำได้</p> <p>ไม่มีประสิทธิภาพมากนัก แต่มีความจำเป็นและเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และจะแก้ปัญหาความยากจนด้วยวิธีการให้ความรู้ใหม่ ๆ ชาวบ้านมักไม่ค่อยเปิดรับและไม่ได้อยู่ในวัยเรียนรู้ ในการปฏิบัติอาจเป็นไปได้ยาก การแก้ปัญหาภัยแล้งและการปลูกพืชน้ำกร่อย อาจจะไม่เหมาะสม</p>

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
<p>พองน้ำเป็นสื่อพักราคาสูง เศษสื่อทำกระเป่า ทำรองเท้า ทำเป็นสื่อรองงานได้อีก</p>	<p>ในการแก้ปัญหาการเลี้ยงมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรก็ยังคงมีกำไร ถึงแม้ต้นทุนการผลิตจะสูงขึ้นก็ตามเพราะราคาขายยังคงสูง และยังคงผลิตกุ้งได้มากกว่าปีละ 300,000 ตันจนกระทั่งปี พ.ศ. 2544 ราคากุ้งเริ่มลดต่ำลงเรื่อย ๆ จากผลผลิตกุ้งที่เพิ่มขึ้นทั่วโลกและผู้ซื้อเริ่มใช้มาตรการการตรวจสอบสารตกค้างในผลิตภัณฑ์กุ้งทำให้แนวโน้มราคาต่ำลงประกอบกับประสิทธิภาพการเลี้ยงที่ลดต่ำลงด้วยเกษตรกรบางรายเมื่อขาดทุนในการประกอบอาชีพทำนากุ้งมาก ๆ ก็เปลี่ยนมาเลี้ยงสัตว์น้ำอื่น เช่น ปลาเก๋า ปลากะพง ปลาหางง ปลาตะเพียน ปลาหมอเทศ ปลานิล ปลาทับทิม เป็นต้น</p> <p>จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตรของชุมชนบางสระเก้าเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากเกษตรแบบดั้งเดิมกลายเป็นอาชีพทำนากุ้งที่ลงทุนมาก ขาดทุนหรือได้กำไรมาก ตามยุคตามสมัยที่</p>	<p>3. กิจกรรมการส่งเสริมและพัฒนาแบบบูรณาการ “บวร”</p> <p>4. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน</p> <p>ข้อค้นพบเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือ Community Based Tourism ถือเป็นทางเลือกที่บริหารจัดการโดยชุมชน เพื่อให้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวส่งไปถึงคนในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้ทำเพื่อปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังเป็นความหวังไปถึงความยั่งยืนในอนาคต ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีกิจกรรมประกอบด้วยการส่งเสริมสร้างอำนาจทางวัฒนธรรมหรือซอฟพาวเวอร์ (Soft Power) กิจกรรมการสนับสนุนส่งเสริมเกี่ยวกับการเดินทาง</p>	<p>ด้วยภูมิสังคมใกล้น้ำทะเล นำมาสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีวัตถุดิบในการผลิต กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบพัฒนาคน เน้นเรียนรู้คู่กับการท่องเที่ยวอาจจะไม่ได้ผลมากนักและอาชีพหลักอาชีพเสริมจะต้องกำหนดและสร้างการรวมกลุ่มให้ได้</p> <p>6. นายสุรศักดิ์ แจ่มจุล ผู้อำนวยการสำนักงานเจ้าท่าส่วนภูมิภาคสาขาจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ทุกยุทธศาสตร์มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ดี ปัญหาอยู่เรื่องหนึ่งที่สำคัญต่อชาวบางสระเก้ามาก ๆ คือ เรื่องการแก้ปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้ง เรื่องนี้ทางส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันแก้ปัญหามานานมาก แต่ยังคงติดขัดเรื่องกฎหมายที่พื้นที่ทับซ้อนกับพื้นที่อนุรักษ์ป่าชายเลนที่ห้ามทำประโยชน์และเรื่องงบประมาณที่ยังขาดอยู่อีกจำนวนมากเพราะทางส่งน้ำระยะทาง</p>

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
	<p>เกษตรกรชาวบางสระเก้าได้ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพมาโดยตลอด และเห็นได้ว่าในยุคปัจจุบันนี้ ราคากุ้งขาวแวนนาไมหรือราคากุ้งกุลาดำและอาหารทะเลอื่นยังคงมีราคาแพงกว่าพืชผลทางการเกษตรแบบเก่า เช่น ข้าว ถั่วลิสง มันเทศ ข้าวโพด เป็นต้น</p> <p>3. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี</p> <p>ยุคทำนาในอดีต ต้อง “ไถนา” ซึ่งเป็นการเตรียมที่นาให้พร้อม ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกสุดของการปลูกข้าว ก่อนที่ชาวนาจะลงมือทำนาด้วยวิธีการปักดำต้นกล้าหรือหว่านเมล็ดข้าวลงในที่นา การไถนาเป็นการพรวนดิน ทำให้ดินร่วนซุยขึ้น ช่วยกำจัดวัชพืช เช่น ต้นหญ้าต่าง ๆ ที่ไม่ต้องการให้ออกไปจากที่นา และปรับพื้นดินให้ราบเรียบเสมอกัน ชาวนาเริ่มลงมือไถนาประมาณปลายเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ฤดูฝน ก่อนลงมือหว่านเมล็ดข้าวหรือปักดำ</p>	<p>ท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism)</p> <p>5. ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล</p> <p>ข้อค้นพบเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบลพบว่า ชุมชนตำบลบางสระเก้า เป็นชุมชนหนึ่งที่ประสบวิกฤตในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่แตกมีหนี้สินติดตัวจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ แขนงนำและชาวบ้านจึงหาทางออกร่วมกัน โดยการหวนคืนสู่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเริ่มจากการทอเสื่อกกจนสามารถจัดตั้ง "ศูนย์ศิลป์เสื่อบางสระเก้า" เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอเสื่อกก ขยายตัวเป็นกลุ่มอาชีพ เดิมในท้องถิ่นอีกกว่า 40 กลุ่ม และในที่สุดก็นำไปสู่การรวมตัวเป็น “เครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระเก้า”</p> <p>ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์</p>	<p>กว่า 6 กิโลเมตร จึงยากในทางปฏิบัติ</p> <p>7. นายบุญธรรม เทพพิชัย ท้องถิ่นจังหวัดจันทบุรีได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบ ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่าการสร้างความเข้าใจในการพัฒนาและการพัฒนาคุณภาพของคนต้องกำหนดแผนในระยะยาวและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เพื่อให้สอดคล้องต่อการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชน้ำกร่อยในปัจจุบันมีความพยายามฟื้นฟูอาชีพการทอเสื่อกกแต่ที่ผ่านมายังไม่ไ้ผล นำมาสู่การพัฒนาเสื่อจันทบุรีที่หลากหลาย ๆ หน่วยงานช่วยกันทำแต่พบว่าได้ผลน้อยยังพบอีกว่าบางสระเก้าไม่สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอในระยะยาว</p> <p>8. นางสาวรัศมีนทร์ พุกษาทร นายอำเภอแหลมสิงห์ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่ายุทธศาสตร์การฟื้นฟู</p>

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
	<p>ต้นกล้า ชาวนาจะไถนาอย่างน้อย 2 ครั้ง ไถครั้งแรก เรียกว่า “ไถตะ” ไถครั้งที่สอง เรียกว่า “ไถแปร” เครื่องมือที่ใช้ในการไถนาหรือพรวนดินในที่นา เรียกกันว่า “คันไถ” ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ตัวคันไถ หางยาม (หางไถ) และหัวหมู ทำด้วยไม้เนื้อแข็งและประกอบเข้าด้วยกัน โดยการต่อเข้าลิ้นในสมัยโบราณชาวนาใช้แรงงานวัวควายในการลากไถนา แต่ปัจจุบันนิยมใช้รถแทรกเตอร์หรือที่เรียกกันว่าควายเหล็กไถนาแทนวัวควาย เพราะสะดวก รวดเร็ว ประหยัดเวลา และแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม การใช้เครื่องจักรกลเข้ามาแทนแรงงานวัวควายในการไถนา ทำให้ชาวนาปัจจุบันประสบปัญหาต้นทุนจากค่าใช้จ่ายเรื่องราคาน้ำมันเชื้อเพลิงที่เพิ่มสูงขึ้น</p>	<p>การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบลบางสระเก้า ประกอบด้วยกิจกรรม ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมการสร้างความมั่นคงทางอาหาร 2. กิจกรรมการสร้าง ความยั่งยืนทางอาหาร 3. กิจกรรมการสร้างอาชีพหลักและอาชีพเสริม 	<p>เศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้ามีความเหมาะสมและได้ผลดี ในขณะนี้ส่วนราชการของอำเภอแหลมสิงห์ได้นำเป็นนโยบายขับเคลื่อน บางอย่างทำไปแล้วได้ผลดี ในขณะนี้ได้นำยุทธศาสตร์ไปใช้กับพื้นที่ตำบลอื่น ๆ ในอำเภอแหลมสิงห์ที่มีบริบทคล้ายกับตำบลบางสระเก้าอีกด้วย</p> <p>9. นางชนิดา นามวงษ์ ผู้อำนวยการกลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดจันทบุรี ได้ให้ความเห็นในการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและให้ข้อเสนอแนะว่า ปัญหาภัยแล้งของบางสระเก้าน่าจะมีความรุนแรงและจัดทำโครงการเพื่อขอรับงบประมาณจากภาครัฐได้ยากจึงจำเป็นต้องหาวิธีหาแหล่งน้ำขนาดเล็กและสร้างธนาคารน้ำใต้ดินไว้เพิ่ม กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เสื่อมถอยจากคนรุ่นใหม่มีความรุนแรงมากขึ้นและการบูรณาการ “บวร” เป็นไปได้ยากขึ้น จากปัญหาความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม</p>

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
	<p>ปัจจุบันชาวบางสระเก้าได้พัฒนาการปลูกพืชด้วยวิธีไฮโดรโปนิคส์มีเทคนิคที่คิดค้นใหม่ ๆ หลากหลายรูปแบบ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะการปลูกพืชในน้ำ (Water Culture) เท่านั้น บางกรณีมีการใช้วัสดุปลูก (Substrate) ทดแทนดินทั้งหมดและรดด้วยสารละลายธาตุอาหารพืช ซึ่งเรามักเรียกว่า ซบส์เทรต คัลเจอร์ (Substrate Culture) หรือมีเดีย คัลเจอร์ (Media Culture) หรือ แอกริเกต ไฮโดรโปนิคส์ (Aggregate Hydroponics) เทคนิคดังกล่าวนิยมเรียกว่า การปลูกโดยไม่ใช้ดิน หรือการปลูกพืชไร้ดิน (Soiless Culture) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเทคนิคการปลูกพืชในน้ำก็ดี หรือการปลูกพืชด้วยวิธีไฮโดรโปนิคส์รูปแบบอื่น ๆ ก็ดี บางครั้งก็อาจเรียกรวม ๆ ว่า Soiless Culture แทนคำว่า Hydroponics ก็ได้ ไฮโดรโปนิคส์ มีประโยชน์หลัก ๆ 2 ประการด้วยกันประการแรกคือช่วยให้มีสิ่งแวดล้อม</p>		<p>การท่องเที่ยวแบบให้ความรู้ หรือการศึกษาดูงานได้ผลน้อยและมักไม่ได้นำไปใช้จริง ควรพัฒนาตลาดชุมชนที่ทันสมัยเหมาะสมกับสินค้าที่มีในชุมชนและอยากให้ความต้องการของนักท่องเที่ยวอีกด้วย รายได้จะเข้าสู่ชุมชนมากขึ้น</p>

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
	<p>ที่ควบคุมได้มากขึ้นสำหรับการเติบโตของพืช แทนที่จะเป็นการใช้ดินอย่างเดิม ทำให้กำจัดตัวแปรที่ไม่ทราบออกไปจากการทดลองได้จำนวนมาก ประการที่สองก็คือ พืชหลายชนิดจะให้ผลผลิตได้มากในเวลาสั้นกว่าเดิม และในบางครั้งก็มีคุณภาพที่ดีกว่าเดิมด้วย ซึ่งในสภาพแวดล้อมและสภาพการเศรษฐกิจหนึ่ง ๆ การปลูกพืชแบบไฮโดรโปนิคส์จะให้ผลกำไรแก่เกษตรกรมากขึ้น และด้วยการปลูกที่ไม่ใช้ดินจึงทำให้พืชไม่มีโรคที่เกิดในดิน ไม่มีวัชพืช ไม่ต้องจัดการดินและยังสามารถปลูกพืชใกล้กันมากได้ ด้วยเหตุนี้พืชจึงให้ผลผลิตในปริมาณที่มากกว่าเดิม ขณะที่ใช้พื้นที่จำกัด</p> <p>นอกจากนี้ยังมีการใช้น้ำน้อยมากเพราะมีการใช้ภาชนะหรือระบบวนน้ำแบบปิด เพื่อหมุนเวียนน้ำเมื่อเทียบกับการเกษตรแบบเดิมแล้ว นับว่าใช้น้ำเพียงส่วนน้อยนิดเท่านั้น</p> <p>4. ปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร</p> <p>การผลิตเพื่อการยังชีพของชาวบางสระเก้า</p>		

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
	<p>เกิดจากเงื่อนไขที่สำคัญคือ การใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น ดิน น้ำ แร่ธาตุในดิน เพราะในช่วงนั้นธรรมชาติของพื้นที่ตำบลบางสระเก้า เอื้ออำนวยที่ชุมชนบางสระเก้าเป็นเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ</p> <p>เนื่องจากชุมชนบางสระเก้าประมาณปี พ.ศ. 2500 มีการทำการเกษตรประเภท การเกษตรกรรมคือ การทำนาเพื่อเอาผลผลิตไว้เพื่อการรับประทาน ภายในครัวเรือนและชุมชน รวมถึงการปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งเป็น การทำการเกษตร ที่มีได้ มุ่งหวังผลผลิตเพื่อการจำหน่าย แต่เพื่อเป็นแหล่งอาหารและใช้ในครอบครัว อาจมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันบ้าง ผลิตโดยใช้พันธุ์พืชที่มีอยู่ ใช้ปัจจัยที่หาได้ในชุมชนเป็นหลัก</p> <p>ชุมชนบางสระเก้าเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองมาโดยตลอด คือ รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างเหมาะสมและคุ้มค่าที่สุด ต่อมาเมื่อเกิดวิวัฒนาการใหม่ขึ้น โดยที่ภาคการผลิตเริ่ม</p>		

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระแก้ว	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
	<p>มีการพัฒนาด้วยการนำเอาเครื่องจักร เข้ามาสู่ระบบการผลิตเพื่อทดแทนแรงงานสัตว์เลี้ยงประเภทวัวควาย นอกจากนั้นแล้วยังปรากฏว่าเกิดกระบวนการจ้างแรงงานขึ้นมาบ้าง ซึ่งใช้การช่วยเหลือเอาแรงกันในลักษณะของ “การลงแขก” เหมือนแต่ก่อน</p> <p>ค่าตอบแทนการทำงานจะมีค่าเป็นเงินทองมากกว่าสิ่งของหรือเครื่องอุปโภคบริโภคที่ต่างฝ่ายต่างมอบให้กันและกัน ตามสภาพฐานะและโอกาส</p> <p>5. ปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน</p> <p>เนื่องจากช่วง พ.ศ. 2515-2538 กฎหมายบัญญัติให้ต้องมีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน เมื่อเป็นดังนี้การบริหารจัดการปกครองชุมชนบางสระแก้ว เริ่มมีความยากลำบาก เพราะการลงรับสมัครเลือกตั้งนี้เองทำให้สังคมชุมชนเริ่มมีรอยปริร้าว เนื่องจากมีการแบ่งฝ่ายสนับสนุน และการหาเสียงให้ผู้สมัครอย่างออก</p>		

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
	<p>หน้าออกตา คนเริ่มไม่กลัวเกรงกัน ประกอบกับการเกิดมีสภาพตำบลขึ้น ยิ่งทำให้คนลืมนัว บางครั้งก็ปราศจากเหตุผลในการแสดงพฤติกรรมทางสังคม ส่วนรวมบทบาทของนายบ้านเริ่มเลือนหายไป บทบาทของราชการ เช่น ตำรวจ เป็นต้น เริ่มมีบทบาทสำคัญแก่อิทธิพลเข้าสู่ชุมชน ซึ่งถ้าหากใครสามารถเข้าถึงฝ่ายข้าราชการได้ก็จะได้เปรียบผู้อื่น เพราะยุคนี้ข้าราชการโดยเฉพาะฝ่ายปกครองสามารถให้คุณให้โทษได้มาก ปัญหาความขัดแย้งหลักจะเป็นกลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่น กลุ่มผู้ที่ไม่ได้การเลือกตั้ง การทำงานระหว่างท้องถิ่นกับสภาองค์กรชุมชนเป็นไปในลักษณะคู่ขนาน กล่าวคือจะทำงานตรวจสอบจับผิดกันเสียเอง มากกว่าการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง</p> <p>นอกจากนี้ความเร่งรีบในการปลูกพืชเพื่อขายยังทำให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นมากขึ้น ส่งผลให้ดินเสื่อมสภาพ</p>		

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า	ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้า	ความสอดคล้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
	<p>อย่างรวดเร็วจึงยังต้องการใช้เครื่องจักรเพื่อทุนแรงประกอบกับเพื่อช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานด้วย แต่เนื่องจากวิถีชีวิตเศรษฐกิจชุมชนบางสระเก้า มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นไปในลักษณะก้าวกระโดด เนื่องจากส่วนราชการกลางได้มีการจัดทำงบประมาณเพื่อสนับสนุนการก่อสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประปา และอื่น ๆ ขณะที่ราคาที่ดินก็มีการซื้อขายกันอย่างแพร่หลายเป็นเหตุให้การเงินภายในชุมชนบางสระเก้าเกิดความคล่องตัวในการใช้จ่ายใช้สอยมากเป็นประวัติกาล</p>		

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ในกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยขอเสนอสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ในบทที่ 7 ตามหัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้

7.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

7.2 สรุปผลการวิจัย

7.3 อภิปรายผล

7.4 ข้อเสนอแนะ

7.5 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

7.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

7.2 สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พัฒนาการทางเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี สามารถสรุปข้อค้นพบได้ว่ามีชุมชนบางสระเก้ามีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงแบ่งออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ด้วยกันได้แก่

ช่วงที่ 1 เป็นช่วงเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ พบว่า ชุมชนบางสระเก้าในอดีตเป็นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำเกษตรกรรม และการเลี้ยงสัตว์ ชุมชนมีรูปแบบการพึ่งตนเองได้ โดยการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบเครือญาติคือการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครอบครัว โดยอาศัยสายใยของความเป็นสายเลือดเดียวกัน หรือความเป็นญาติจากการแต่งงาน ดังนั้นในสมัยก่อนบางสระเก้าจะไม่มีจ้างแรงงานหากบ้านใดต้องการแรงงานก็จะอาศัย “ลงแขก” หรือ “ขอแรง” โดยจะร่วมมือกันตามลักษณะของงานและความหนักเบาของการใช้แรงงานตามกำลัง ส่วนที่เหลือชาวบ้านจะนำข้าวและมันออกไปแลกเปลี่ยนสิ่งของที่จำเป็นด้วยการใช้เกวียนในการบรรทุกผลผลิต ไปแลกเปลี่ยนตามหมู่บ้านใกล้เคียงเหตุที่เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้า เพราะสิ่งของบางสิ่งบางอย่างชุมชนบางสระเก้าไม่มีอยู่ในชุมชนจึงต้องนำสินค้าที่มีอยู่ในชุมชนไปทำ

การแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ ชาวบ้านบางสระเก้าในอดีตยังมีวิธีการพึ่งตนเองในการสร้างบ้านเรือนกล่าวคือในสมัยนั้นมีการสร้างบ้านเรือนแบบเอาแรงกัน และใช้วัสดุตามธรรมชาติ ไม่ต้องซื้อหา การมุงหลังคาด้วยใบจากหรือใบหญ้าคาซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ใช่ตะปูในการยึดบ้านแต่ใช้สลักเป็นการยึดบ้านแล้วใช้เชือกหวายผูก ฝาบ้านทำจากไม้ไผ่ เสื่อที่ใช้นอนก็จักสานกันเอง ส่วนการรักษาพยาบาลในสมัยนั้นแม้ยังไม่มีแพทย์แผนปัจจุบันแต่ก็สามารถใช้วิธีการรักษาโดยใช้สมุนไพรที่ขึ้นอยู่ตามป่าเอามาเป่า ฟัน และต้มกิน มีการใช้คาถาอาคมกำกับ ชาวชุมชนบางสระเก้าใช้ยาจากธรรมชาติคือ สมุนไพรเป็นการรักษาโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย

ในด้านการเมืองการปกครองจะมีลักษณะของการจัดตั้ง ได้แก่ การที่ชาวบ้านจะเลือกผู้นำขึ้นมาเองเพื่อความสะดวกในการติดต่อราชการและสังคมภายนอก ชาวบ้านแต่ละชุมชนก็จะพากันเลือกผู้ที่เห็นว่ามีศีลธรรม มีญาติพี่น้องมากหรือเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนที่หากบุคคลดังกล่าวพูดหรือขอร้องในเรื่องใด ๆ ชาวบ้านในชุมชนก็มักจะเชื่อถือและรับฟังขึ้นเป็นผู้นำของชุมชนที่ไม่เป็นทางการนักในลักษณะของ “นายบ้าน” ผู้นำชุมชนที่ว่าเป็นผู้ช่วยหรือไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทรวมถึงนำชาวบ้านพัฒนาสาธารณูปการด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ขุดลอกคลองตลอดจนวัชพืชในแม่น้ำลำคลองให้สะอาดและมีน้ำเพื่อการเกษตรกรรม สารเคมี ของเสียในลำคลอง สิ่งปฏิภูลอันกระทบกับทรัพยากรต่าง ๆ นอกจากนี้แล้วผู้นำชุมชนยังมีหน้าที่ปกป้องชาวบ้านในชุมชนเพื่อไม่ให้ถูกรังแกจากโจร หรือนักเลงต่างถิ่นที่เข้ามารุกราน

ช่วงที่ 2 เป็นช่วงเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเหลือขาย พบว่า พืชเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าคือ ข้าว สัตว์น้ำทะเล และของป่า เป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญเป็นอันดับหนึ่งของชุมชนบางสระเก้า มีการปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อไว้รับประทานกันอย่างเพียงพอในครัวเรือน เมื่อเหลือจึงขายเป็นรายได้เสริม การปลูกผักสวนครัวเป็นการใช้เวลาว่างที่เหลือจากการทำเกษตรกรรมหลัก เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเหลือขาย จากการศึกษาพบว่า ประมาณปี พ.ศ. 2517 มีถนนไฟฟ้าเริ่มเข้ามาในหมู่บ้าน บางสระเก้าเป็นการสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้าน เพิ่มความสะดวกสบายแก่ชุมชนบางสระเก้าเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดความสะดวกทางการขนส่งที่ดีขึ้น และความต้องการสิ่งของที่นอกเหนือไปจากปัจจัยสี่ที่มีมากขึ้น ส่งผลให้ชาวชุมชนบางสระเก้ามีความต้องการหารายได้เพื่อมาทดแทนรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น

ในช่วง พ.ศ. 2515-2538 ของชุมชนบางสระเก้า สมัยนี้เกิดการเลือกตั้งตามกฎระเบียบวิธีการของทางราชการอย่างเป็นทางการด้วยการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยตรง ขณะที่ผลประโยชน์รูปแบบต่าง ๆ เริ่มเกิดขึ้นในชุมชนบางสระเก้าอยู่เรื่อย ๆ โดยที่นักการเมืองการปกครอง เช่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น มีหน้าที่หลักคือการดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชนและเป็นตัวเชื่อมเพื่ออำนวยความสะดวกระหว่างหน่วยงานราชการกับชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้ยังมีองค์การบริหารส่วนตำบลบางสระเก้า ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยราชการที่มีความใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด มีหน้าที่คอยกำกับดูแลโครงการและนโยบายต่าง ๆ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนในเขตตำบลบางสระเก้านั้นเมื่อหน่วยงานของรัฐเข้ามาดูแลจัดระเบียบและพัฒนาชุมชนโดยการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวในภาคการเกษตร ด้วยการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างทาง การสนับสนุนเงินทุนด้วยการตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การให้มีเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลประจำ การสนับสนุนทางวิชาการและเทคนิคต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดล้วนมุ่งขยาย

การผลิตต่อไร่เพื่อตอบสนองตลาดโลก มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกมากยิ่งขึ้น ทำให้ผลกระทบทำให้พื้นที่ทางธรรมชาติของชุมชนบางสระเกล้าลดลงอีกด้วย

ดังนั้นจากจุดนี้เองกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงสถานะทางเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการพัฒนาจากเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพในอดีต ก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเหลือขาย แบบเศรษฐกิจระบบทุนนิยม ซึ่งได้ก่อให้เกิดวิกฤติในรูปแบบใหม่ นั่นคือ วิกฤติที่เกิดจากระบบทุนนิยมและลัทธิวัตถุนิยม หรืออาจเรียกว่า “ทุนโลกาภิวัตน์” ได้ก่อรูปและเติบโตขึ้นมาและมีพลังอำนาจในการสะสมทุนแบบการเก็งกำไร หรือที่เรียกอีกอย่างว่า “ระบบทุนนิยมโลก” เหตุการณ์นี้เองชาวบ้านชุมชนบางสระเกล้าย่อมได้รับผลกระทบและอิทธิพลดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจโดยรวมจึงจำเป็นต้องสร้างนวัตกรรมด้านการผลิตใหม่ เริ่มจากลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนแบบการผลิตเพื่อการยังชีพเหลือขายเป็นหลัก

ช่วงที่ 3 เป็นช่วงเศรษฐกิจเพื่อขาย พบว่า จากการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งไม่มีค่ากำหนดที่แน่นอน ต่อมาเมื่อมีการใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนของแก่กันและกันนั่นคือ ค่าเงินในปัจจุบัน ดังนั้นจึงหันมาใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร ยังผลให้คนในชุมชนบางสระเกล้าเริ่มมีการทำการเกษตรเพื่อขายเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจสร้างรายได้ ปลูกข้าวขายเริ่มลดน้อยลง หากแต่มีการหันไปเลี้ยงกุ้งกันมากยิ่งขึ้น เพื่อนำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตมาลงทุนธุรกิจต่าง ๆ อาทิ เช่น การเปิดค้าขายของชำ การขยายที่ดินทำกิน การขุดบ่อเลี้ยงกุ้ง หรือแม้กระทั่งซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ที่นอกเหนือไปจากปัจจัยสี่แล้วนั้น เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

มีการก่อตั้งโรงเรียนโดยรัฐบาลส่งเสริมเรื่องการศึกษาในระบบโรงเรียน การที่คนเห็นความสำคัญของการศึกษาที่จะเป็นหนทางให้ได้ประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เด็ก ๆ ที่เคยเป็นแรงงานสำคัญในบางประเภท รวมทั้งคนหนุ่มสาวก็ต้องออกไปทำงานตามที่เล่าเรียนมา ทำให้ครัวเรือนขาดแคลนแรงงานในการผลิตภาคการเกษตรกรรม ส่งผลให้แรงงานส่วนหนึ่งที่เคยใช้สำหรับทำการผลิตในครอบครัวน้อยลง นอกจากนี้แล้วความสะดวกของการคมนาคมก่อให้เกิดการติดต่อกับสังคมภายนอกสะดวกขึ้นและเป็นช่องทางสำคัญในการนำผลผลิตจากชุมชนเข้าสู่ระบบการตลาด ความรู้จากภายนอกทำให้เกิดการเปรียบเทียบรายได้จากผลผลิต เช่น การเปรียบเทียบรายได้ระหว่างการปลูกข้าวกับการเลี้ยงกุ้ง เป็นต้น ความต้องการบริโภคอุปโภคตามการกระตุ้นของสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งเข้ามาหลังจากไฟฟ้าได้เข้ามาในชุมชน ทำให้ความคิดเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตของชุมชนบางสระเกล้าเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งครอบครัวต่าง ๆ ได้ตกอยู่ในภาวะการดำเนินชีวิตในลักษณะเดียวกัน จึงต้องจ้างแรงงานและเครื่องจักรในการผลิตแทน ดังนั้นเมื่อต้นทุนสูงขึ้นจากเมื่อก่อนการผลิตเพื่อขายจึงกลายเป็นทางเลือกที่เกษตรกรชาวบางสระเกล้าเลือกเป็นหนทางแก้ไข และเพื่อให้ได้ทุนมาหมุนเวียนต่อไป

อย่างไรก็ดี นโยบายด้านการเกษตรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จากสถานการณ์วิกฤตอาหารและพลังงานของโลกในช่วงกลางปี 2551 ส่งผลกระทบให้เกิดการขาดแคลนอาหารเกือบทั่วโลก จึงทำให้ราคาสินค้าเกษตร ด้านอาหารมีราคาสูงขึ้นตามไปด้วย แต่สำหรับประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนบางสระเกล้ามีศักยภาพการผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นอาหารพอเพียง

และมีเหลือส่งออกเหลือเลี้ยงประชากรทั้งไปมาโดยตลอด แต่ปัจจัยการผลิตทุกประเภทนั้นมีตัวแปรสำคัญจากการที่น้ำมันและปุ๋ยเคมีมีราคาสูงขึ้น ในขณะที่ราคาสินค้าเกษตรปรับราคาสูงขึ้นไม่สอดคล้องกับต้นทุนการผลิต ท่ามกลางค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลา ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรบางสระเกล้าอย่างยิ่งยวด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องรักษาเสถียรภาพราคาสินค้าเกษตรที่เป็นอาหาร เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อเกษตรกร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการกำหนดนโยบายเพื่อช่วยเหลือชาวเกษตรกรดังนี้

นโยบายการส่งเสริมการเกษตรของรัฐบาลที่สำคัญที่จะการเร่งรัดส่งเสริมการเพิ่มผลิตผลพืชและสัตว์เศรษฐกิจ พร้อมกับการอนุรักษ์และนำทรัพยากรการผลิตจากธรรมชาติไปใช้ให้คุ้มค่าด้วยการใช้เทคโนโลยีให้มากที่สุด เพื่อให้ได้ผลทั้งปริมาณและคุณภาพตามความต้องการของตลาดภายในและต่างประเทศ และพยายามสนับสนุนสถาบันเกษตรกรให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง อันจะเป็นการเพิ่มอำนาจการต่อรองให้เกษตรกรดีขึ้น ได้รับราคาผลิตผลที่เป็นธรรมมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้นด้วย

นโยบายเกี่ยวกับสินเชื่อการเกษตร สินเชื่อการเกษตรมีความสำคัญต่อเกษตรกร เพราะการผลิตสินค้าเกษตรมีลักษณะเป็นฤดูกาล ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ และการเกษตรต้องมีการลงทุนระยะสั้น-ยาว แต่การกู้เงินของเกษตรกรมีปัญหาหลายประการ ได้แก่ ดอกเบี้ยสูงปริมาณเงินที่กู้ได้น้อยไม่เพียงพอกับความต้องการ ขาดหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ วิธีการกู้สลับซับซ้อน ลำบาก และเกษตรกรใช้เงินกู้ไปในทางที่ไม่ก่อให้เกิดการเพิ่มผลิตผล เป็นต้น รัฐบาลมีนโยบายเพิ่มอุปทานสินเชื่อการเกษตรจากแหล่งสถาบันการเงินในระบบโดยการจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพิ่มสาขาของธนาคารในต่างจังหวัด และเพิ่มปริมาณเงินให้กู้เรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีนโยบายให้ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ปลดปล่อยสินเชื่อการเกษตรในปริมาณที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยรัฐบาลมีนโยบายให้สถาบันการเงินในระบบให้เกษตรกรกู้เงิน โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินนอกระบบ

จากวิถีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพและแลกเปลี่ยนสินค้าก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเหลือขายและมีการพัฒนาตามยุคสมัยของการผลิตเพื่อขายอย่างรวดเร็วชาวบ้านเกือบทุกหมู่บ้านในชุมชนบางสระเกล้าเกิดความลุ่มหลงวัตถุนิยม ระบบทุนนิยมด้วยการให้เช่าที่ดินหรือขายที่ดินของตนเพื่อนำเงินไปซื้อความสุขให้ตนเอง คนหนุ่มสาวในชุมชนหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือสถานประกอบการต่าง ๆ

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเกล้า ตำบลบางสระเกล้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี สามารถสรุปข้อค้นพบได้ว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 5 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ปัจจัยด้านการแย่งชิงทรัพยากร และปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน ดังนี้

ปัจจัยด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ พบว่า ชุมชนบางสระเกล้าเป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองมาโดยตลอดและเมื่อมีการคมนาคมที่ดีขึ้นจากอดีต เนื่องจากมีถนนและไฟฟ้าเข้ามาในชุมชนบางสระเกล้า ประมาณปี พ.ศ. 2527-2535 ตามลำดับ เป็นการสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้าน

เพิ่มความสะดวกสบายแก่ชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างมาก ความสะดวกทางการขนส่งที่ดีขึ้น และความต้องการสิ่งของที่นอกเหนือไปจากปัจจัยสี่ที่มีมากขึ้น ส่งผลให้ชาวชุมชนบางสระแก้วมีความต้องการหารายได้เพื่อมาทดแทนรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น ความต้องการสินค้าฟุ่มเฟือยที่เพิ่มมากขึ้นของชุมชนบางสระแก้วมาจากเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามากขึ้นตามยุคตามสมัย ความอยากมีอยากได้ที่เพิ่มมากกว่าปัจจัยสี่ จึงเป็นตัวกระตุ้นให้ชุมชนบางสระแก้วต้องมีเศรษฐกิจเพื่อขาย เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนมากยิ่งขึ้นตามลำดับ

ปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร พบว่า การที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนบางสระแก้วปลูกพืชเศรษฐกิจและส่งเสริมการผลิตเพื่อการขาย เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนบางสระแก้วและการส่งออกของประเทศได้ด้วยอีกทางหนึ่ง ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเหลือขายไปสู่เศรษฐกิจเพื่อการขายอย่างเต็มรูปแบบ ด้วยการช่วยเหลือจากทางรัฐบาลที่สนับสนุนพันธ์พืชและเงินทุนต่าง ๆ จากทางภาครัฐ มีการจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรหรือที่เรียกอีกอย่างว่า “ธนาคาร ธ.ก.ส.” เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนให้แก่เกษตรกรเป็นกองทุนกู้ยืมสำหรับเกษตรกรที่มีดอกเบี้ยต่ำ เป็นสถาบันการเงินที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรด้วยการให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่ภาคการเกษตรและชนบท ควบคู่กับการเสริมสร้างองค์ความรู้และสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ เน้นการบริหารจัดการที่เชื่อมโยงภาคธุรกิจกับชุมชน เป็นธนาคารพัฒนาชนบทที่มั่นคง มีการจัดการที่ทันสมัย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรรายย่อย ส่งเสริมองค์ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องที่กระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม แต่พบว่ากระบวนการดังกล่าวนี้มีผลทำให้มูลค่าราคาสินค้าทางการเกษตรกลับตกต่ำลง มีผลทำให้เกิดภาวะการขาดทุนในภาคการผลิต

ปัจจัยด้านเทคโนโลยี พบว่า ในช่วงแรก ๆ ของการตั้งชุมชนบางสระแก้ว ชาวบ้านยังคงเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจและสิ่งเร้นลับ โดยมีวัดบางสระแก้ว เป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจ มีวัฒนธรรมในเรื่องของการช่วยเหลือในลักษณะของการ “ขอแรง” “ตักแรง” และการ “ลงแขก” ที่ถูกกลืนหายไปจากสังคมชุมชนบางสระแก้ว ในเวลาต่อมา วัฒนธรรมที่เต็มไปด้วยสัมพันธภาพอันดีที่เป็นคุณลักษณะสำคัญของคนไทย ที่เกิดขึ้นมาในอดีตตลอดจนดำรงอยู่ในปัจจุบันและกำลังจะเสื่อมไปในอนาคตอันใกล้นี้ มีสาเหตุมาจากความเจริญด้านเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลสำคัญมากต่อการแพร่ขยายของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม มิติที่สำคัญอันเป็นข้อค้นพบจากการศึกษาก็คือ คนเสื่อมจากศีลธรรม คนหันหลังให้วัด ประเพณีไปลามาไหว้ที่เคยเป็นเอกลักษณ์เด่นของชุมชนกลับกลายเป็นเรื่องน่าละอายในการปฏิบัติของผู้คนรุ่นใหม่

ปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร พบว่า การบริหารการจัดตั้งชุมชนบางสระแก้วเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่มีการจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติมจนถึงปัจจุบัน คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว เล็งเห็นปัญหาและความเดือดร้อนของประชาชนอย่างใกล้ชิดและตรงจุด มีการส่งเสริมด้านการศึกษาสร้างโรงเรียนที่ให้ความรู้ทางการศึกษาด้านวิชาการแก่ชุมชน และสถานีนอนามัยที่คอยตรวจและดูแลรักษาป้องกันโรคภัยต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น และจากการเข้ามาของนโยบายทางด้านการศึกษา

ด้านสถานีอนามัย และความช่วยเหลือต่าง ๆ จากทางภาครัฐตามนโยบายการพัฒนาประเทศที่ดี เป็นการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ชุมชนและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วให้ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงไปจากการเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อกินใช้ในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน ปรับเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพในครัวเรือนเหลือขายเป็นการสร้างรายได้แก่คนในชุมชน เพราะนโยบายด้านคมนาคมที่เข้ามาในหมู่บ้านการสร้างถนนหนทางที่ดีขึ้น ตลอดจนไฟฟ้าที่ส่องสว่างในชุมชนอันเป็นผลทำให้เศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วเปลี่ยนแปลงไปสู่เศรษฐกิจเพื่อขายอย่างในปัจจุบัน เนื่องมาจากความสะดวกสบายทางการเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวกเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดนของยุคโลกาภิวัตน์ ที่ทำให้การติดต่อสื่อสารรวดเร็วตลอดจนการเข้ามาดูแลของภาครัฐการให้ความช่วยเหลือชุมชนบางสระแก้ว ด้านเงินทุนและความรู้ทางด้านเกษตรแบบสมัยใหม่ เพื่อลดระยะเวลาการเก็บเกี่ยวและเพิ่มคุณภาพผลผลิตทางการเกษตร แต่เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนของประชากรที่เพิ่มมากขึ้น มีผลทำให้ขาดความสมดุลขึ้นระหว่างประชากรกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงมักเกิดการแย่งชิงจนเกิดความขัดแย้งต่อเนื่อง ๆ

ปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน พบว่า การปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญให้คนในชุมชนบางสระแก้วต้องจัดความสัมพันธ์กันในรูปแบบต่าง ๆ ที่แตกต่างไปจากแบบแผนการผลิตแบบดั้งเดิม สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต คือ การที่ชุมชนต้องปรับตัวตามอิทธิพลการพัฒนาของรัฐและตลาด การที่คนในชุมชนจะสามารถรักษาความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพากันได้ และลดการพึ่งพาภายนอก จะต้องสร้างความเข้มแข็งทั้งเรื่องของเป้าหมายการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความมีเหตุผลของตนเองในการผลิต ความกล้าหาญในการวิเคราะห์วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ จากภายนอกด้วยข้อมูลและเหตุผล การปรับเปลี่ยนแบบแผนการดังกล่าวก่อให้เกิดกลุ่มนายทุนหรือกลุ่มพ่อค้าคนกลาง ที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมกลไกตลาด โดยสามารถกำหนดราคาเอง ที่ไม่เป็นธรรมเอาเปรียบผู้ผลิตรายย่อยอยู่ตลอดเวลา

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี สามารถสรุปข้อค้นพบได้ว่า ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรีที่เหมาะสมนั้น จะต้องมีการบูรณาการร่วมกันใน 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก่จัน 2) ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่มการผลิต 3) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน 4) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 5) ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล

7.3 อภิปรายผล

จากการวิจัยและวิเคราะห์เรื่อง ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์ ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายกับทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ทฤษฎีการสร้างความทันสมัย เป็นทฤษฎีพัฒนาสังคมที่เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญซึ่งมีระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมล้าหลังเปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูงตามแบบประเทศยุโรปตะวันตก และในอเมริกาเหนือ ทฤษฎีการสร้างความทันสมัยเมื่อนำมาวิเคราะห์กับการศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์มองว่า ชุมชนเกษตรกรรมของบางสระแก้วเป็นลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิม ดังนั้นชุมชนเกษตรกรรมบางสระแก้วจึงกำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น โดยทำให้ชาวเกษตรกรรมบางสระแก้วเปลี่ยนมาเป็นผู้ประกอบการจากการอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำให้การผลิตขนาดใหญ่ขึ้น มีการจ้างแรงงานและการผลิตจะเปลี่ยนจากเป้าหมายของการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการตลาดหรือเพื่อขาย

2. ทฤษฎีมาร์กซิสต์ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนเกษตรกรรมในประเทศไทยมี 2 กระแส คือ ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับ และวิธีการผลิตตามแบบเอเชีย

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับเมื่อนำมาวิเคราะห์กับการศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์มองว่า ชุมชนเกษตรกรรมบางสระแก้วเป็นระบบก่อนทุนนิยม ซึ่งชาวเกษตรกรรมบางสระแก้วมีลักษณะเป็นชนชั้นหนึ่ง และการขยายตัวของระบบทุนนิยมแบบอุตสาหกรรมจะมีผลให้ชุมชนเกษตรกรรมบางสระแก้วต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยการทำให้แตกหัวออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ชาวเกษตรกรรมมีฐานะรวย ชาวเกษตรกรรมมีฐานะปานกลาง และชาวเกษตรกรรมยากจน กล่าวคือ จะมีชาวเกษตรกรรมบางสระแก้วส่วนหนึ่งกลายมาเป็นผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของเครื่องมือ และปัจจัยการผลิตตลอดจนการจ้างแรงงาน ในขณะที่ชาวเกษตรกรรมบางสระแก้วอีกส่วนหนึ่งจะสูญเสียปัจจัยการผลิตกลายมาเป็นชาวเกษตรกรรมรับจ้าง ดังนั้นชุมชนเกษตรกรรมในตำบลบางสระแก้วก็จะเปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยม

ส่วนวิธีการผลิตตามแบบเอเชีย เมื่อนำมาวิเคราะห์กับการศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์มองว่า ชุมชนเกษตรกรรมบางสระแก้วเป็นหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยผู้ผลิตรายย่อยอิสระ ชุมชนเกษตรกรรมบางสระแก้วเป็นสถาบันเก่าแก่ที่มีความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากชาวเกษตรกรรมบางสระแก้วตั้งอยู่บนค่านิยมที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงทำให้มีความเป็นชุมชนสูง ดังนั้นเมื่อมีการขยายตัวของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมความเป็นชุมชนจึงป้องกันมิให้แตกหัวออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ อย่างง่ายตาย ง่ายไรก็ดี ชุมชนเกษตรกรรมบางสระแก้วก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ไปสู่วิธีการผลิตแบบทุนนิยมเพื่อเป็นวิธีการผลิตที่ก้าวหน้ากว่า

3. ในส่วนของทฤษฎีชยานอฟ จากการสังเคราะห์ทฤษฎีสองระบบของเศรษฐกิจชุมชนของฉัตรทิพย์ นาถสุภา เมื่อนำมาวิเคราะห์กับการศึกษายุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์มองว่าได้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเกษตรกรรมบางสระแก้วถูกแบ่งออกเป็นอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่งที่ต่างไปจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เนื่องจากชุมชนเกษตรกรรมบางสระแก้วมีจุดกำเนิดและประวัติความเป็นมาของตนเองมีกลไกของตนเอง ดังนั้นเศรษฐกิจของชาวเกษตรกรรมบางสระแก้วจะคงอยู่คู่ไปกับเศรษฐกิจนิยมกลายเป็นเศรษฐกิจสองระบบ

จากทฤษฎีทั้ง 3 พบว่าข้อค้นพบในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับทฤษฎีของสายทฤษฎีมาร์กซิสต์ ทฤษฎีชานอฟและทฤษฎีการสร้างความทันสมัยกล่าวคือ เมื่อมองในแง่ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง จะพบว่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนบางสระแก้วมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ เป็นการเกษตรกรรมเพื่อขาย ดังนั้น จึงสอดคล้องกับทฤษฎีของชานอฟเพราะสามารถปรับตัว เพื่อรักษาวิถีชีวิตที่มีอยู่เดิมได้

7.4 ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะที่เป็นนัยยะในเชิงนโยบาย ที่สำคัญดังนี้

1. ควรมีการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรในการทำเกษตรกรรมในชุมชนบางสระแก้วและให้การช่วยเหลือและสนับสนุนให้ประชาชนกลุ่มนี้มีต้นทุนการผลิตที่ต่ำลง เพื่อจะได้มีเงินทุนหมุนเวียนในการทำเกษตรกรรมต่อไป เช่น การปรับราคาผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้นตามกระแสเศรษฐกิจในปัจจุบัน การจัดหาวัตถุดิบราคาถูกเพื่อเป็นการช่วยลดต้นทุนแก่เกษตรกรบางสระแก้ว เป็นต้น

2. ชาวบางสระแก้วต้องยึดหลักเศรษฐกิจพออยู่ พอกินและพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้ชาวบางสระแก้วรู้จักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด มีผลผลิตมากเอาออกมาจำหน่ายใช้พื้นที่อาศัยอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น ปลูกข้าว ตะไคร้ มะม่วง เป็นต้น การปลูกต้นไม้ยืนต้นเพื่อให้ร่มเงาแก่บ้าน และปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษ เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ไข่ไว้เก็บไข่รับประทานในครัวเรือน เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน อีกทั้งมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครัวเรือน

3. ควรมีการแก้ไขค่านิยมและการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยของคนในชุมชนบางสระแก้วตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 คือ การใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง พออยู่พอกินและพอใช้ เพราะการใช้ชีวิตที่ดีและมีเหตุมีผลเป็นปัจจัยหนึ่งของความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและอนาคต

4. ควรส่งเสริมการพัฒนาอาชีพให้กับแม่บ้านและพ่อบ้านที่อยากทำอาชีพเสริม เพื่อช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชาวบางสระแก้วนอกจากการรับประทานความสดของพืชผลไม้แล้วควรมีการแปรรูปเป็นอย่างอื่นหลาย ๆ อย่าง หรือเป็นสินค้า OTOP เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าต่าง ๆ ของตำบลบางสระแก้ว ส่งออกไปขายตามหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นสินค้าประจำตำบลเป็นของฝากประจำจังหวัดจันทบุรีได้อีกด้วย

7.4.1 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินวิจัยหลังจากนี้ คือ

1. ควรจะขยายขอบเขตการวิจัยการทำเกษตรกรรมในเขตตำบลบางสระแก้วที่มีการลดจำนวนลงอย่างมากไปสู่การศึกษากับคนรุ่นใหม่ที่ต้องมีอาชีพใช้แรงงานจากภาคโรงงานอุตสาหกรรม

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบางสระเก้าในมิติอื่น ๆ เช่น ด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเทคโนโลยี เป็นต้น ที่ผู้วิจัยมองว่าการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในสังคมยุคโลกาภิวัตน์นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องมีการถักทอเชื่อมโยงปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องกลมกลืนและบูรณาการ

3. ควรส่งเสริมงานวิจัยที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบางสระเก้า ในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน

7.5 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

ผู้วิจัยได้นำยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าในกระแสโลกาภิวัตน์ นำเสนอต่อนายอำเภอแหลมสิงห์และผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2565 พบว่ามีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และยังอยู่ระหว่างการนำเสนอให้กระทรวงมหาดไทย ได้นำผลการวิจัยไปขับเคลื่อนชุมชนบางสระเก้าในการแก้ปัญหาความยากจน โดยได้จัดทำโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง (SEDZ) ด้วยโมเดลเศรษฐกิจใหม่ ในเขตตำบลบางสระเก้า มีประชาชนเข้าร่วมโครงการจำนวน 408 ครัวเรือน อยู่ระหว่างการขับเคลื่อนและขยายผลของโครงการ และมีโอกาสเป็นไปได้สูงที่จะสามารถฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าได้ หากสำเร็จจะมีการขยายผลนํางานวิจัยฉบับนี้ไปจัดทำเป็นโครงการฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ให้แก่ชุมชนที่มีบริบทคล้ายคลึงกับชุมชนบางสระเก้าต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บรรณานุกรม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ทองใบ. (14 มกราคม 2556). สัมภาษณ์.
- กมลวรรณ ฉัตรมงคล. (2556). ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี. การค้นคว้าอิสระ ปร.ม. (นโยบายสาธารณะ). ชลบุรี : วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กมลศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว, จิระพงศ์ เรืองกุล และสายใจ ชุนประเสริฐ. (2559). การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนพุน้ำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- กฤษณ์สัมพันธ์ เมนะสุด. (2560, มิถุนายน 26). แนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. มติชน. 7.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือนุชย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาการวิจัย. (2549). ศาสตร์และสื่อแห่งวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัทเอ็ดมันเพสโพลติกส์ จำกัด.
- กำพล กาญจนสกุล และชูลีรัตน์ เจริญพร. (2563). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของถนนสายวัฒนธรรมบางเสร่ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี. การประชุมนำเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 15 ประจำปีการศึกษา 2563 วันที่ 13 สิงหาคม 2563 . กิตติพล แต่งผิว และจินตนา อมรสวงสิน. (2558). ปัจจัยที่มีผลต่อจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลมะขาม อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. วารสารวิจัยรำไพพรรณี, 9(3), 5-15.
- กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย. (2561). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 6(1), 131-148.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- จริยา มหาเทียร. (2559, กันยายน 9). การบริหารสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา. พุทธจักร, 70(9), 98-111.
- จริยาพร รัศมีแพทย์. (2544). รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ สก.ม. (การวางผังเมือง). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จักรกฤษณ์ จันทร์แฉล้ม. (2558). กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเป็ดใน ตำบลห้วงน้ำขาว อำเภอมือง จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (พัฒนศึกษา). นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- จันทิมา อยู่ถาวร, ยงยุทธ ไตรสุรัตน์ และวัฒนชัย ตาเสน. (2564). ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความเหมาะสมของการกระจายต้นเสม็ดขาว (*Melaleuca cajuputi* Powell) ในประเทศไทย. **วารสารวนศาสตร์ไทย**, 40(2), 155-171.
- จำนง ทองประเสริฐ. (2557). **ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาบรรณการ.
- จารุวรรณ อ่างเกียรติ. (2529). **การศึกษาการเจริญเติบโตของชุมชนในจังหวัดปทุมธานี กรณีศึกษา การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนประชาธิปไตยและคลองหลวง**. วิทยานิพนธ์ กส.ม. (การผังเมือง). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำนง อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2540). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จีรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2522). **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เจนจิรา ขนุนอ่อน และคณะ. (2564). ปลาตุ๊กควน: การเลี้ยงปลาตุ๊กเพื่อสร้างอาชีพเสริมของเกษตรกรรายย่อย บ้านบนควน หมู่ที่ 5 ตำบลนาโพธิ์ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครศรีธรรมราช. **วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์**, 5(1), 103-122.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2545). **จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ**. ในปาฐกถาสุภา เฉลิมชัย ทองอยู่. (1 ธันวาคม 2562). ผู้อาวุโสในชุมชน. สัมภาษณ์. _____ . (6 พฤษภาคม 2565). ผู้อาวุโสในชุมชน. สัมภาษณ์. _____ . (16 พฤษภาคม 2565) ผู้อาวุโสในชุมชน. สัมภาษณ์.
- ชนิตา รัชทรัพย์เมือง. (2545). **สังคมวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัช กิจธรรม. (2529). **ประชาธิปไตยและสังคมนิยม : วิวัฒนาการของเอกภาพแห่งหลักการ มนุษยนิยม**. เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 35. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2556). **ความไม่เป็นธรรมทางด้านสุขภาพกับการปฏิรูประบบทุนนิยม : กรณีศึกษาโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก จังหวัดจันทบุรี**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (ม.ป.ป.). **รายงานการประเมินผลภายนอกโครงการชุมชนเป็นสุข ภาคตะวันออก**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ชิรวัดน์ นิจนตร. (2528). **การศึกษาการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : หน่วยการศึกษานิเทศก์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2549). **รัฐ-ชาติกับ (ความไร้) ระเบียบโลกชุดใหม่**. กรุงเทพฯ : วิชาษา. _____ . (2549). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ฐิรวุฒิ เสนาคำ. (2548). **จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง**. (แปลจากหนังสือเดวิท แมทิวส์). กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2561). **แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <https://econ.rsu.ac.th/econ/wp-content/uploads/2020/06/แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศไทย.pdf>. 10 มิถุนายน 2565.
- ณัฐพงษ์ คันธรส และเกียรติสุดา โสตามรรค. (2565). **การจัดการที่ดินในเขตป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์**, 10(1), 10-19.
- ดารณี ถวิลพิพัฒนกุล. (2539). **กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงสิทธิ์ ตงศิริ. (2561). **ภาวะผู้นำกับการเป็นชุมชนเข้มแข็งในเขตชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนสังคมศาสตร์).
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2535). **การบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2550). **ข้าราชการระดับสูงของไทยและความมุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2545). **ประชาธิปไตยไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ธงชัย สมบูรณ์. (2549). **การบริหารและจัดการมนุษย์ในองค์กร**. กรุงเทพฯ : ประชาสัมพันธ์สยาม.
- ธัญชนก ปะวะละ และภณิตา สุนทรไชย. (2561). **รูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหาร บนฐานทรัพยากรทางธรรมชาติและทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**, 5(1), 143-154.
- ธีระ เยี่ยงวิศวกูร. (2542). **การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในย่านบางลำภู อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว**. วิทยานิพนธ์ คพ.ม. (การผังเมือง). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรวรรณ ใจชื่น และรังษี ตองอ่อน. (2548). **ฝันเสื้อ...สายใยทางสังคม “คนบางสระแก้ว”**. สระแก้ว : ชมรมนักพัฒนาเพื่อนตะวันออก ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- นรวรรณ ใจชื่น. (2549). **หนีนहींให้มีกิน การจัดการความรู้แก้ไขปัญหาความยากจน**. กรุงเทพฯ : ฝ่ายประสานงานวิชาการชมรมนักพัฒนาเพื่อนตะวันออกภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- นาถนเรศ อากาศสุวรรณ. (2561). **การศึกษาพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งและแนวทางป้องกันภัยแล้งในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ. วารสารอินทนิลทักษิณสาร**, 13(1), 9.
- บุรชัย ศิริมหาสาร. (2555). **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพฯ : บุ๊คพอยท์.
- ประมาณ เทพสงเคราะห์ และวรุฒม์ นานี. (2560). **"การสร้างฐานข้อมูลและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อการจัดการความรู้ของทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. อินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ**, 12(2), 59-71.

- ประเวศ วะสี. (2541). **บนเส้นทางใหม่การส่งเสริมสุขภาพ อภิวัฒน์ชีวิตและสังคม**
หมอชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- ประเสริฐ ฐ นคร. (2562). **บทความจากสารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**.
 ใน อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ฐ นคร. กรุงเทพฯ :
 สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- ปรารมภ์ รัตนภส. (23 ธันวาคม 2564). **ตัวแทนกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ**. สัมภาษณ์.
 _____ . (15 มกราคม 2565). **ตัวแทนกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ**. สัมภาษณ์.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สาน. (2543). **นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง**. กรุงเทพฯ : โครงการ
 พัฒนาตำรา ศูนย์บริการเอกสารวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิด
 สู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พงศ์อมร คชศิลา และคณะ. (2561). **การสร้างคู่มือฝึกอบรมสำหรับพัฒนาคุณลักษณะอาสาสมัคร
 พิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านจังหวัดตราด**. **วารสารวิชาการ
 มหาวิทยาลัยศรีปทุม**, 10(2), 137-143.
- พรรณธิดา เหล่าพวงศักดิ์. (2563). **การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์
 มะพร้าวตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม**. **วารสาร
 เศรษฐศาสตร์และกลยุทธ์การจัดการ**, 7(1), 95-108.
- พรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และชิตชงค์ นันทนาเนตร. (2560).
 กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน กรณีศึกษาบ้านยางแดง
 ตำบลคูยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. **วารสารสาขามนุษยศาสตร์
 สังคมศาสตร์ และศิลปะ**, 10(2), 22.
- พระครูธรรมธรรวเดชา (อคคเตโช). (2560). **การบูรณาการพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาทาง
 การเกษตร เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน**. พระนครศรีอยุธยา :
 สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปรีชาวารพินันท์. (2564). **การพัฒนาถนนศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเทศบาลตำบล
 สันทราย อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ
 ระดับชาติครั้งที่ 7 “วิถีพุทธ วิถีชุมชน รากฐานชีวิตคนเชิงสังคมล้ำนาในสังคมวิถีใหม่”
 วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2564 ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโสภณสาสนานุรักษ์. (6 พฤศจิกายน 2564). สัมภาษณ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2554). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : สหธรรมมิก.
- พระอธิการโสภณ ปิยธมโม (กิ่งแก้ว), ละเอียด จงกลณี และพระสอนดำ วาทสพโท (เข้มมา). (2564).
 พลังบวร : พลังหลักของ ชุมชนคุณธรรม. **วารสารปัญญาปณิธาน**, 6(1), 69-80.
- พศิน โยธาจันทร์. (2562). **มาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของโรงงานอุตสาหกรรม
 ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. **วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**, 6(2), 357-380.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2547). **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคม**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. (2546). **ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิริยะ ผลพิรุฬห์. (2552). **การวางแผนกลยุทธ์และการวิเคราะห์โครงการ**. กรุงเทพฯ : ซีไอเดียเคชั่น.
- พิศสมัย พึ่งวิกัย. (2538). **การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในภาคกลาง อันเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรม**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพโรจน์ ศิริมาลย์. (22 ธันวาคม 2564). **ข้าราชการครูเกษียณ**. สัมภาษณ์.
_____. (15 พฤษภาคม 2565). **ข้าราชการครูเกษียณ**. สัมภาษณ์.
- ภัคพัฒน์ ทิพย์ประไพ. (2540). **แนวคิดวิธีการผลิตแบบเอเชียกับการอธิบายหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ภุชงค์ สายทอง. (6 พฤศจิกายน 2564). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (15 พฤศจิกายน 2564). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (22 พฤศจิกายน 2564). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (5 ธันวาคม 2564). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (22 ธันวาคม 2564). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (3 มกราคม 2565). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (6 พฤษภาคม 2565). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (8 พฤษภาคม 2565). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (9 พฤษภาคม 2565). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
_____. (10 พฤษภาคม 2565). **ผู้อาวุโสในชุมชน**. สัมภาษณ์.
- มานิตตา ชาญไชย. (2554). **การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์**. **จุฬาลงกรณ์วารสาร**, 23(90), 12.
- มินตรา สารระรักษ และเสาวลักษณ์ แสนนาม (2557). **ความมั่นคงทางด้านอาหารในครัวเรือนของประชาชนบ้านเมืองหมื่นน้อย ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย**. **วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี**, 16(3), 25-27.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2556). **เศรษฐกิจพอเพียง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <https://www.chaipat.or.th/>. 10 มิถุนายน 2565.
- ยุค ศรีอาริยะ. (2544). **มายาโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- ยุคลดา ทรัพย์สมบูรณ์ และวริยา ภัทรภิญโญพงศ์. (2564). **แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างสร้างสรรค์ กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง ตำบลม่วงงาม อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี**. **ศิลปะศาสตร์ปริทัศน์**, 16(2), 125-140.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ การพิมพ์.
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2555). **แนวคิดและทฤษฎีการปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

- ฤชวีร์ ทองชนะ และคณะ. (2562). การจัดการธุรกิจจำหน่ายหอยนางรมเพื่อส่งเสริมอาชีพในชุมชน
กรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์หอยนางรมบ้านแหลม หมู่ที่ 3 ตำบลวังวน อำเภอกันตัง
จังหวัดตรัง. **วารสารสังคมพัฒนศาสตร์**, 2(1), 59-74.
- วรสิทธิ์ เจริญพุด. (2563). รูปแบบการจัดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ด้วยการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและความผูกพันพื้นที่โดยชุมชนร่วมกับ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. **วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา**,
7(1), 14-16.
- วรารักษ์ เฉลิมพจนุศักดิ์. (2550). **รัฐศาสตร์การเมืองไทย**. นนทบุรี : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วัฒนา สุกันต์ศิลป์. (2548). **โลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. (2546). **บรรพบุรุษไทย : สมัยรัตนโกสินทร์ยุคใหม่ถึงการเปลี่ยนแปลง
การปกครองในปี พ.ศ.2475**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยา ด้านธำรงกุล. (2546). **การบริหาร**. กรุงเทพฯ : เอ็ดดูเคชั่น.
- วิทยา เวชศิลป์. (15 มกราคม 2565). ตัวแทนกลุ่มสวัสดิการชุมชน. สัมภาษณ์.
- วิภาภรณ์ เครือจันทร์. (2563). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบ
การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษา ชุมชนป่าชายเลน
แห่งหนึ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารการพัฒนาสังคม).
กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2550). **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ
และหน่วยงานของรัฐ**. กรุงเทพฯ : นิติธรรม.
- ศศิภา ปัญญาวัฒนาสกุล และคณะ. (2559). พัฒนาการแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้
ชุมชน : กรณีศึกษาเขื่อนฝายชะลอคลับในพื้นที่ชายฝั่งทะเลจังหวัดสมุทรสาคร. **Veridian
E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**, 9(3), 29-47.
- ศิริภิญญา อาสา, ปิยภัทร โกษาพันธุ์ และปิยวิทย์ เอี่ยมพรั่ง. (2564). เครื่องสไลด์น้ำมันพริกทอดเพื่อ
เพิ่มคุณภาพผลิตภัณฑ์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองบัวแดง. **วารสารวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยี**, 5(2), 35-44.
- ศุภชัย ยาวะประภาษ และไตรรัตน์ โภคพลากรณ์. (2530). **แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการบริหาร
แผนงานโครงการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : โมเดิร์นเพรส.
- ศุภชัย ยาวะประภาษ. (2552). **นโยบายสาธารณะ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภรดา แสนยาโต, ลักขณา เกว๋ใจ และจินตกานต์ สุธรรมดี. (2562). การเสริมสร้างอาชีพแปรรูป
กล้วยน้ำว้าโดยใช้ภูมิปัญญา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชนท้องถิ่น ตำบลนาผาย
จังหวัดชัยภูมิ. **วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์**, 3(1), 85-95.
- สถิต แสนเสนาะ. (23 พฤศจิกายน 2562). ผู้นำชุมชน. สัมภาษณ์.
_____. (15 มกราคม 2565). ผู้นำชุมชน. สัมภาษณ์.

- สถิตย์ แสนเสนา และกนกวรรณ ทองใบ. (23 ธันวาคม 2564). สัมภาษณ์.
- สนธยา พลศรี. (2533). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- _____. (2545). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- สนุพงษ์ จิระวาลวิสุทธิ, จำสืบเอก. (2558). **ปัญหาและอุปสรรคการปฏิบัติงานของนายทหาร
ประทวน ค่ายภานุรังษีจังหวัดราชบุรี**. วิทยานิพนธ์ บธ.ม. (บริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ด.
- สมชาย ทองอ่อน. (23 ธันวาคม 2564). นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว. สัมภาษณ์.
- สมบัติ ฉำรงธัญวงศ์. (2539). **นโยบายสาธารณะ : แนวความคิด การวิเคราะห์และกระบวนการ**.
พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : เสมาธรรม.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน. (2527). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ
ชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น : หมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นคูณ**. ขอนแก่น :
ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). **สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชน**
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2533). **แนวคิดมาร์กซิสต์กับการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงในสังคม
ชวาณาประเทศโลกที่สาม**. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- _____. (2558). **การพัฒนาการจัดการความขัดแย้ง การมีส่วนร่วมและสังคมเข้มแข็ง**.
กรุงเทพฯ : นิเวศ เมคเกอร์.
- สริตา พันธุ์เทียน, ทรงคุณ จันทจร และมาริสสา โกเศยะโยธิน. (2561). การท่องเที่ยวเชิงอาหารไทย :
แนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในเขตจังหวัดลุ่มแม่น้ำภาคกลาง
โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์. **วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์**, 5(2),
184-195.
- สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นคืออะไร อย่างไร**. ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
ภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว.
- สายเมฆ ใจชื่น. (10 พฤษภาคม 2565). ตัวแทนกลุ่มมะพร้าวแปลงใหญ่. สัมภาษณ์.
- สาวิกา กัลปพฤกษ์, สิทธิ กุหลาบทอง และพัชรินทร์ สายพัฒนา. (2557). ความหลากหลายชนิดพันธุ์
และความชุกชุมของปลาน้ำกร่อยในพื้นที่ป่าชายเลนปากแม่น้ำเพชรบุรี. **วารสาร
VeridianE-Journal, Science and Technology University**, 1(3), 77-90.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2558). **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน
ระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2557**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2530). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่หก พ.ศ. 2530-2534**. กรุงเทพฯ : ยูไนเต็ต โปรดัคชั่น.
- _____. (2540). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544**.
กรุงเทพฯ : เม็ดทรายพรินติ้ง.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2546). **คู่มือคำอธิบายและแนวทางปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546.** กรุงเทพฯ : สำนักงาน.
- สำราญ แก้วมณี. (5 พฤษภาคม 2565). สัมภาษณ์.
- สินีภา บัวสรวง และคณะ. (2559). การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อการชะล้างหน้าดินในเขตเงาฝน พื้นที่ลุ่มน้ำพุสวรรค์ จังหวัดเพชรบุรี. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 19, 244-261.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระครูปริยัติคณานุรักษ์ ศรีสมงาม และพระวีระพงษ์ โศษา. (2564). พลังบวรในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมเชิงพุทธในสังคมไทย. **วารสารวิชาการ มจร. บุรีรัมย์**, 6(2), 346-359.
- สุนิชา ผ่านภูวงค์. (2560). การนำนโยบายว่าด้วยการแก้ไขปัญหาภัยแล้งไปสู่การปฏิบัติของกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สุพัทธา สุภาพ. (2543). **สังคมและวัฒนธรรมไทย : คานิยม ศาสนา ประเพณี.** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุเมษย์ ทนทหลัง. (2558). กิจกรรมเสมือนชุมชนเพื่อการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ในชุมชน: การบูรณาการแนวคิดสู่การปฏิบัติ. **วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร**, 5(2), 1-13.
- สุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์. (10 ธันวาคม 2562). ผู้อาวุโสในชุมชน. สัมภาษณ์.
 _____ . (11 ธันวาคม 2562). ผู้อาวุโสในชุมชน. สัมภาษณ์.
 _____ . (6 มกราคม 2564). ผู้อาวุโสในชุมชน. สัมภาษณ์.
 _____ . (5 ธันวาคม 2564). ผู้อาวุโสในชุมชน. สัมภาษณ์.
- สุรศักดิ์ บรรเทาวงษ์. (5 พฤษภาคม 2565). สัมภาษณ์.
- สุรศักดิ์ อินอุดม. (2543). การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่ป่าชายเลนกรณีศึกษา จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (เศรษฐศาสตร์เกษตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2545). **โลกกว้าง จิตแคบ สู่ทางเลือกทางวัฒนธรรมและความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก.
- สุรรัตน์ ณ นคร. (2526). การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตชานเมืองกรุงเทพมหานครและผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคมที่มีต่อเกษตรกรชานเมือง: กรณีศึกษาเขตหนองแขม. วิทยานิพนธ์. วท.ม. (วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุวลักษณ์ สารอุ่มนัสพันธ์. (2555). **การจัดการชายฝั่ง : การบูรณาการสู่ความยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสถียร เขยประทับ. (2531). **การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศด้อยพัฒนา.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- แสวง รัตนมงคลมาศ. (2534). **ทฤษฎีสังคม**. กรุงเทพฯ : ชมรมพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว. (2562). รายงานผลการติดตามประเมินผลแผนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 (เดือนตุลาคม 2561-เดือนกันยายน 2562). จันทบุรี : องค์การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว.
- _____. (2565). รายงานผลการติดตามประเมินผลแผนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565. จันทบุรี : องค์การบริหารส่วนตำบลบางสระแก้ว.
- อนัญญา เณรจิตต์. (2535). ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจอ่าวประมงพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านตำบลบางชัน อำเภอลอง จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาชุมชน). กรุงเทพฯ : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิญา รัตนมงคลมาศ และวิวัฒน์ คติธรรมนิตย์. (2547). **คนไทยกับการเมือง: ปิติฤวิโยค**. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา.
- อัจฉรา โพธิยานนท์. (2539). การศึกษากับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2530). **ความคิดและความเคลื่อนไหวทางสังคม : แนวการศึกษาทางประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิงอร เนตรานนท์. (2563). พลังอำนาจแห่งชาติซอฟต์แวร์ของชาวไทยในศตวรรษที่ 21. **วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ**, 11(1), 33-47.
- อิสมาแอ ยี่มะแซ และอิมจิต เลิศพงษ์สมบัติ. (2558). การจัดการสารสนเทศการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนจังหวัดปัตตานี โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การจัดการสารสนเทศ). สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อุทัย สีเผือก. (20 ธันวาคม 2562). นักประวัติศาสตร์. สัมภาษณ์.
- _____. (8 พฤศจิกายน 2564). นักประวัติศาสตร์. สัมภาษณ์.
- _____. (18 มกราคม 2565). นักประวัติศาสตร์. สัมภาษณ์.
- _____. (6 พฤษภาคม 2565). นักประวัติศาสตร์. สัมภาษณ์.
- _____. (8 พฤษภาคม 2565). นักประวัติศาสตร์. สัมภาษณ์.
- อุทัย หิรัญโต. (2522). **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). **ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- Almond, Gabriel A. and Verba, Sidney. (1965). **The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations**. Boston : Little Brown and Company.
- Apter, D. E. (1955). **The Gold Coast in Transition**. Princeton : Princeton University Press.
- Bardach, E. (1977). **The Implementation Game: What Happens after a Bill becomes a Law**. Cambridge, Mass: MIT Press.

- Barry, B. & Rae, D. W. (1975). Political Evaluation in F.I. Greenstein & N.W. Polsby (eds.). **Handbook of Political Science**, 1, 10-14.
- Beane, J. A. (1991). **Curriculum Planning and Development**. Boston : Allyn and Bacon.
- Bishop, M. & Kay, J. A. (1989). **Privatization and the Performance of Public Firms**. A paper presented at the conference on Privatization : Lessons from Europe & Asean, Singapore.
- Davies, J. W. (1970). Public administration and development : Notes on Their Relationship. **Journal of Development Administration**, 2, 66
- Dawson, Richard E. and Prewitt, Kenneth. (1969). **Political Socialization**. Boston : Little Brown and Co.
- Department of United Nations Economic and Social Affairs. (n.d.). **Division for Inclusive Social Development**. (online). Available : <https://www.un.org/development/desa/dspd/dspd-home-page.html>. 10 June 2022.
- Durkheim, Emile. (1933). **The division of labor in society**. New York : Free Press
อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล. (2556). **ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี**. การค้นคว้าอิสระ ปร.ม. (นโยบายสาธารณะ). ชลบุรี : วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Dye, T. R. (1981). **Understanding Public Policy**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Dye, Thomas R. (1972). **Understanding Public Policy**. New Jersey : Prentice-Hall.
- Easton, David. (1965). **The Political System**. New York : Knopf.
- Eisenstaedt. (1962). **Initial Institutional Pattern of Political Modernizations Civilization**. Brussels : International Institute of Differing Civilization.
- Galbraith, J. K. (1965). **Economic Development**. Boston : Houghton Mifflin. Co.
- Greenberg, E.S. (1983). **The American Political System : A Radical Approach**. Boston : Little, Brown and Co.
- Gurnach, A. M. & Harty, S.S. (1987). The Emergence of Policy Implementation Analysis : The Wyatt ve. Stickney Decision. **International Journal of Public Administration**, 9(4) : 84-89.
- Gusztav N. (2005). **Integrated Management**. (online). Available : <https://www.behindthename.com/name/gustav>. 10 June 2022.
- Hardt, M., & Negri, A. (2000). **Empire**. Cambridge, MA : Harvard University Press อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. (2549). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกักษณ์ และความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.

- Harvey, David. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism : The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. **Geografiska Annaler. Series B, Human Geography**, 71(1), 15.
- Hawley, H. A. (1950). **Human Ecology: A Theory of Community Structure**. New York : The Ronald Press Company. อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. (2539). **กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Honadale and Rudi. (1979). **International Development Administration : Implementation Analysis of Development Projects**. New York : Praeger Publishers.
- Hues, E. F. and Bowditch, J. L. (1977). **Behavior in Organizations : A System Approach**. (Managing. 2nd ed). Reading, Mass : Addison-Wesley Publishing Co.
- Huntington, S.P. and Dominguez, J. I. (1975). **“Political Development” Handbook of Political : Macro Political Reading**. Massachusetts : Addition Wesley Publishing Co.
- Jennings, A and Weiss, T. C. (1982). **The Challenge of Development in the Eighties : Our Response**. Oxford Pergamum Press.
- John, D. (2002). **Integrated Approaches to Active Welfare and Employment Policies**. New York : John Wiley & Sons.
- Mehment, O. (1978). **Economic Planning and Social Justice in Developing Countries**. London : Croom Helm.
- Meir, G. M. and Baldwin, R. E. (1957). **Economic Development Theory, History, Policy**. New York : John Wiley & Sons.
- Nigro, F. A., and Nigro, L. G. (1984). **Modern public administration**. (6th ed.). New York : Harper & Row.
- Okun, A. M. (1975). **Equality and Efficiency : The Big Trade-off Washington**. D.C. : The Brookings Institution.
- Poplin, Dennis E. (1972). **Communities : A survey of theories and methods of research**. New York : macmillan. อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล. (2556). **ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี**. การค้นคว้าอิสระ รป.ม. (นโยบายสาธารณะ). ชลบุรี : วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Pressman, Jefferey L. and Wildavsky, Aaron. (1973). **Implementation Berkeley**. (2nd ed). CA : University of California.

- Pries, Ludper. (2001). "The approach of transnational social spaces" In new transnational social space. New York : Routledge. อ้างถึงใน รัฐวุฒิ เสนาคำ. (2548). จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง. (แปลจากหนังสือเดวิท แมทิวส์). กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- Randolph, W. A. and Posner, B. Z. (1988). **Effective Project Planning and Management : Getting the Job Done.** Englewood Cliffs. N.J. : Prentice Hall.
- Redfield, R. (1941). **The Folk Culture of Yucatan.** Chicago : University of Chicago Press. อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล. (2556). ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี. การค้นคว้าอิสระ รม. (นโยบายสาธารณะ). ชลบุรี : วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Riggs, F. W. (1970). **The Concept of development Administrations.** In Riggs, F.W. **Frontiers of Development Administration.** Durham, North Carolina : Duke University.
- Seers, D. (1979). **The Meaning of Development in Lehmann, D. (ed.). Development Theory : Four Critical Studies.** London : Frank Call.
- Taylor, W. J. and Watling, T. E. (1979). **Successful Project Management.** London : T.J.
- Toennies, F. (1957). **Community & society (Gemeinschaft und Gesellschaft).** Michigan : The Michigan University Press. อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล. (2556). ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี. การค้นคว้าอิสระ รม. (นโยบายสาธารณะ). ชลบุรี : วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Villard, H. H. (1963). **Economic Development (Revised ed).** New York : Holt, Rinhart and Winston.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. **The American Journal of Sociology**, 44, 1-24 อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. (2539). กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

เครื่องมือฉบับที่ 1

แนวการสัมภาษณ์บริบทของชุมชน
การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว
ในกระแสโลกาภิวัตน์

วันที่สัมภาษณ์

สถานที่สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ 1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

คำชี้แจง แนวทางการสัมภาษณ์บริบทชุมชนเป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนบางสระแก้ว

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบางสระแก้ว

1.1 ชื่อชุมชนบางสระแก้วมีความหมายหรือไม่ และมีความหมายว่าอย่างไร

.....

1.2 ชุมชนบางสระแก้วมีอายุนานเท่าไร ทำไมถึงมาตั้งชุมชนที่นี่ และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

1.3 คนในชุมชนบางสระแก้วมาจากไหน และประกอบด้วยเชื้อชาติอะไร

.....

1.4 ชุมชนบางสระแก้วมีเครือข่ายกับชุมชนอื่นหรือไม่ และมีลักษณะเครือข่ายของชุมชนเป็นอย่างไร

.....

2. เศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้ว

2.1 ชุมชนบางสระแก้วในอดีตพึ่งตนเองด้านปัจจัย 4 ได้หรือไม่ และพึ่งตนเองได้อย่างไร

.....

.....

2.2 ระบบเครือญาติมีผลต่อการพึ่งตนเองหรือไม่ และช่วยให้พึ่งตนเองได้อย่างไร

.....

.....

2.3 วัดในอดีตมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระแก้วอย่างไร

.....

.....

2.4 ถนนที่ใช้เดินทางได้เข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

2.5 ไฟฟ้าเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

2.6 หน่วยงานราชการเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

2.7 การค้าขายเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

2.8 สินค้าฟุ่มเฟือยผ่อนส่งเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

2.9 หนี้สินชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างไร และเกิดปัญหาหนี้สินเมื่อไร

.....

.....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

2.10 การถือครองที่ดินในชุมชนบางสระแก้วมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

.....

.....

3. วัฒนธรรมของชุมชนบางสระแก้ว

3.1 มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคมของขอม ในชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ และมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระแก้วอย่างไร

.....

.....

3.2 มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ในชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ และมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระแก้วอย่างไร

.....

.....

3.3 ในชุมชนบางสระแก้วใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเมื่อไร และมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระแก้วอย่างไร

.....

.....

3.4 ระบบอุปถัมภ์เกิดขึ้นในชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

3.5 มีวัฒนธรรมแบบหัวการค้าเกิดขึ้นมาหรือไม่ เกิดขึ้นเมื่อไร และเป็นอย่างไร

.....

.....

4. การเมืองการปกครองชุมชนบางสระแก้ว

4.1 ในชุมชนบางสระแก้วมีการปกครองตนเองโดยไม่เกี่ยวกับราชการหรือไม่ และปกครองอย่างไร

.....

.....

4.2 การปกครองท้องถิ่นที่เข้ามาตั้งแต่เมื่อไร มีผลอย่างไร

.....

.....

4.3 องค์ประกอบส่วนท้องถิ่น ตั้งขึ้นเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

4.4 มีการตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลหรือไม่ ตั้งเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

เครื่องมือฉบับที่ 2

แนวการสัมภาษณ์กลุ่ม
การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว
ในกระแสโลกาภิวัตน์

วันที่สัมภาษณ์

สถานที่สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ 1

2

3

4

5

คำชี้แจง แนวทางการสัมภาษณ์บริบทชุมชนเป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนบางสระแก้ว

1. ชุมชนบางสระแก้วในอดีตพึ่งตนเองด้านปัจจัย 4 ได้หรือไม่ และพึ่งตนเองได้อย่างไร

.....

2. ระบบเครือญาติมีผลต่อการพึ่งตนเองหรือไม่ และช่วยให้พึ่งตนเองได้อย่างไร

.....

3. วัดในอดีตมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระแก้วอย่างไร

.....

4. ถนนที่ใช้เดินทางได้เข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

5. ไฟฟ้าเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

6. หน่วยงานราชการเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

7. การค้าขายเข้ามาชุมชนบางสระเก้าเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระเก้า

.....

8. สินค้าฟุ่มเฟือยผ่นส่งเข้ามาชุมชนบางสระเก้าเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระเก้า

.....

9. หนี้สินชุมชนบางสระเก้าเป็นอย่างไร และเกิดปัญหาหนี้สินเมื่อไร

.....

10. การถือครองที่ดินในชุมชนบางสระเก้ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

.....

11. มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคมของขอม ในชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ และมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระเก้าอย่างไร

.....

12. มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ในชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ และมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระเก้าอย่างไร

.....

13. ในชุมชนบางสระเก้าใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเมื่อไร และมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระเก้าอย่างไร

.....

14. ระบบอุปถัมภ์เกิดขึ้นในชุมชนบางสระเก้าเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระเก้า

.....

15. มีวัฒนธรรมแบบหัวการค้าเกิดขึ้นมาหรือไม่ เกิดขึ้นเมื่อไร และเป็นอย่างไร

.....

16. ในชุมชนบางสระแก้วมีการปกครองตนเองโดยไม่เกี่ยวกับราชการหรือไม่ และปกครองอย่างไร

.....

.....

17. การปกครองท้องถิ่นที่เข้ามาตั้งแต่เมื่อไร มีผลอย่างไร

.....

.....

18. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งขึ้นเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

19. มีการตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลหรือไม่ ตั้งเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

เครื่องมือฉบับที่ 3

แนวการสัมภาษณ์บริบทของชุมชน
การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า
ในกระแสโลกาภิวัตน์

วันที่สัมภาษณ์

สถานที่สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ 1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

คำชี้แจง แนวทางการสัมภาษณ์บริบทชุมชนเป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนบางสระเก้า

1. อะไรที่ทำให้ชุมชนบางสระเก้าในอดีตพึ่งตนเองด้านปัจจัย 4 ได้หรือไม่ และพึ่งตนเองได้อย่างไร

.....
.....

2. อาชีพอะไรที่ชาวบ้านที่ชุมชนบางสระเก้าใช้หารายได้

.....
.....

3. พระสงฆ์ในอดีตมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระเก้าอย่างไร

.....
.....

4. ใครทำถนนที่ใช้เดินทางได้เข้ามาชุมชนบางสระเก้า ทำเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระเก้า

.....
.....

5. ไฟฟ้าเข้ามาชุมชนบางสระเก้าเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระเก้า

.....
.....

6. มีหน่วยงานราชการไหนบ้างที่ช่วยพัฒนาชุมชนบางสระแก้ว และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

7. ใครที่เริ่มทำการค้าขายในชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

8. มีสินค้าฟุ่มเฟือยผ่อนส่งเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

9. หนี้สินชุมชนบางสระแก้วมาจากอาชีพอะไร และเกิดปัญหาหนี้สินเมื่อไร

.....

.....

10. การถือครองที่ดินในชุมชนบางสระแก้วมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

.....

.....

11. ในชุมชนบางสระแก้วมีการปกครองตนเองโดยไม่เกี่ยวกับราชการหรือไม่ และปกครองอย่างไร

.....

.....

12. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งขึ้นเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

13. มีการตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลหรือไม่ ตั้งเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว

.....

.....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก
ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว
การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว

วันที่สัมภาษณ์

สถานที่สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ 1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

คำชี้แจง แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึก เป็นแนวทางการสัมภาษณ์เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว

1. เศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้วมีลักษณะความเป็นมาอย่างไร

.....

2. ในยุคเริ่มแรกชาวชุมชนบางสระแก้วส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไรเป็นหลัก มีลักษณะอย่างไร และเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น

.....

3. ชาวชุมชนบางสระแก้วเริ่มมีการผลิตสินค้าเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนบางส่วน และเมื่อมีส่วนเหลือก็จะนำไปขายเมื่อใด มีลักษณะอย่างไร และเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น

.....

4. ชาวชุมชนบางสระแก้วมีการผลิตสินค้าเพื่อขายเป็นหลักเมื่อใด มีลักษณะอย่างไร และเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น

.....

5. ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว เพราะอะไรจึงกล่าวเช่นนั้น

.....

6. อาชีพหลักที่สร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัวของชาวชุมชนบางสระแก้ว ได้แก่อาชีพอะไรบ้าง

.....
.....

7. ชุมชนบางสระแก้วทุนทางเศรษฐกิจมีทางเศรษฐกิจฐานราก (เงิน ที่ดิน ทรัพยากร เป็นต้น) ที่ส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็งอะไรบ้าง และอย่างไร

.....
.....

8. กติกาทางสังคม, บรรทัดฐานทางสังคม, องค์กรทางสังคม มีผลต่อการดำเนินวิถีทางเศรษฐกิจของชาวชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

9. ท่านคิดว่าชุมชนบางสระแก้วสามารถช่วยกันกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้หรือไม่ อย่างไร เพราะอะไร

.....
.....

10. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

11. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

12. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านเทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

13. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

14. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

15. ท่านคิดว่าชุมชนชาวบ้านสามารถช่วยกันกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน อย่างไร เพราะอะไร

.....

.....

16. หลังจากที่มีแผนพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน ท่านคิดว่าชุมชนชาวบ้านสามารถเข้าร่วมติดตามและประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของชุมชน ได้หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แนวการสัมภาษณ์กลุ่ม

ยุทธศาสตร์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว
การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว

วันที่สัมภาษณ์

สถานที่สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ 1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

คำชี้แจง แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึก เป็นแนวทางการสัมภาษณ์เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย
ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว

1. ท่านคิดว่าจะทำอย่างไรให้เศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้วดีขึ้น

.....
.....

2. อาชีพอะไรที่จะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วดีขึ้น และเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....

3. ชาวชุมชนบางสระแก้วเริ่มมีการผลิตสินค้าอะไรบ้างที่จะเอาไว้บริโภคในครัวเรือนและเมื่อมีส่วน
เหลือ ก็จะนำไปขาย

.....
.....

4. ชาวชุมชนบางสระแก้วมีการผลิตสินค้าอะไรเป็นหลัก และมีรายได้พอเลี้ยงชีพหรือไม่

.....
.....

5. อาชีพอะไรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้ว เพราะอะไรจึงกล่าว
เช่นนั้น

.....
.....

6. อาชีพหลักที่สร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัวของชาวชุมชนบางสระแก้ว ได้แก่อาชีพอะไรบ้าง

.....
.....

7. ชุมชนบางสระเก้าทุนทางเศรษฐกิจมีทางเศรษฐกิจฐานราก (เงิน ที่ดิน ทรัพย์สิน เป็นต้น) ที่ส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็งอะไรบ้าง และอย่างไร

.....

.....

8. กติกาทางสังคม, บรรทัดฐานทางสังคม, องค์กรทางสังคม มีผลต่อการดำเนินวิถีทางเศรษฐกิจของชาวชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

9. ท่านคิดว่าชุมชนบางสระเก้าสามารถช่วยกันกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้หรือไม่ อย่างไร เพราะอะไร

.....

.....

10. ท่านคิดว่าด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ของชุมชนบางสระเก้า เป็นอย่างไร อะไรที่ท่านต้องการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

.....

.....

11. ท่านคิดว่ามูลค่าสินค้าทางการเกษตร ของชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

12. ท่านคิดว่าด้านเทคโนโลยี ของชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

13. ท่านคิดว่าการแข่งขันทรัพยากร ของชุมชนบางสระเก้ายังมีหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

14. ท่านคิดว่าผลประโยชน์ส่วนเกิน หรือผลพลอยได้ของชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ อย่างไร

.....
.....

15. ท่านคิดว่าชุมชนชาวบ้านสามารถช่วยกันกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนอย่างไร เพราะอะไร

.....
.....

16. หลังจากที่มีแผนพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน ท่านคิดว่าชุมชนชาวบ้านสามารถเข้าร่วมติดตามและประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของชุมชน ได้หรือไม่ อย่างไร

.....
.....

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าในประเด็นอื่น ๆ อีกหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาคผนวก ข
ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางผลวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ
ข้อคำถามเกี่ยวกับบริบทของชุมชน

รายการ	ประมาณค่า ความคิดเห็น ของผู้ทรงคุณวุฒิ			ค่า IOC	แปลผล
	1	2	3		
1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบางสระแก้ว					
1.1 ชื่อชุมชนบางสระแก้วมีความหมายหรือไม่ และมีความหมายว่าอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
1.2 ชุมชนบางสระแก้วมีอายุนานเท่าไร ทำไม ถึงมาตั้งชุมชนที่นี่ และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชน หรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
1.3 คนในชุมชนบางสระแก้วมาจากไหนและ ประกอบด้วยเชื้อชาติอะไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
1.4 ชุมชนบางสระแก้วมีเครือข่ายกับชุมชนอื่น หรือไม่ และมีลักษณะเครือข่ายของชุมชนเป็น อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2. เศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้ว					
2.1 ชุมชนบางสระแก้วในอดีตพึ่งตนเองด้าน ปัจจัย 4 ได้หรือไม่ และพึ่งตนเองได้อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2.2 ระบบเครือญาติมีผลต่อการพึ่งตนเอง หรือไม่ และช่วยให้พึ่งตนเองได้อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2.3 วัดในอดีตมีความสำคัญต่อชุมชนบางสระ แก้วอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2.4 ถนนที่ใช้เดินทางได้เข้ามาชุมชนบางสระ แก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2.5 ไฟฟ้าเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และ มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2.6 หน่วยงานราชการเข้ามาชุมชนบางสระแก้ว เมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2.7 การค้าขายเข้ามาชุมชนบางสระแก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2.8 สินค้าฟุ่มเฟือยผ่อนส่งเข้ามาชุมชนบางสระ แก้วเมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

รายการ	ประมาณค่า ความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ			ค่า IOC	แปลผล
	1	2	3		
2.9 หนี้สินชุมชนบางสระแก้วเป็นอย่างไร และ เกิดปัญหาหนี้สินเมื่อไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2.10 การถือครองที่ดินในชุมชนบางสระแก้วมี การเปลี่ยนแปลงอย่างไร ตั้งแต่อดีตมาจนถึง ปัจจุบัน	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3. วัฒนธรรมของชุมชนบางสระแก้ว					
3.1 มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม ของขอม ในชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ และมี ความสำคัญต่อชุมชนบางสระแก้วอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3.2 มีระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ในชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ และมีความสำคัญ ต่อชุมชนบางสระแก้วอย่างไร	+1	+1	0	0.60	ใช้ได้
3.3 ในชุมชนบางสระแก้วใช้หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาเมื่อไร และมีความสำคัญต่อชุมชน บางสระแก้วอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3.4 ระบบอุปถัมภ์เกิดขึ้นในชุมชนบางสระแก้ว เมื่อไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3.5 มีวัฒนธรรมแบบหัวการค้าเกิดขึ้นมา หรือไม่ เกิดขึ้นเมื่อไร และเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4. การเมืองการปกครองชุมชนบางสระแก้ว					
4.1 ในชุมชนบางสระแก้วมีการปกครองตนเอง โดยไม่เกี่ยวกับราชการหรือไม่ และปกครองอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4.2 การปกครองท้องถิ่นที่เข้ามาตั้งแต่เมื่อไร มีผล อย่างไร	0	+1	+1	0.60	ใช้ได้
4.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งขึ้นเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4.4 มีการตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลหรือไม่ ตั้งเมื่อไร มีผลอย่างไรต่อชุมชนบางสระแก้ว	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

สรุปผลการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) ของเครื่องมือ ได้ดังนี้

$$1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+0.6+1+1+1+1+0.6+1+1 = 22.2$$

$$= 22.2 / 23$$

$$= 0.97$$

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางผลวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ
ข้อความถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า

รายการ	ประมาณค่า ความคิดเห็น ของผู้ทรงคุณวุฒิ			ค่า IOC	แปลผล
	1	2	3		
1. เศรษฐกิจชุมชนบางสระเก้ามีลักษณะความเป็นมาอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2. ในยุคเริ่มแรกชาวชุมชนบางสระเก้าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไรเป็นหลัก มีลักษณะอย่างไร และเพราะอะไรเป็นเช่นนั้น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3. ชาวชุมชนบางสระเก้าเริ่มมีการผลิตสินค้าเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนบางส่วน และเมื่อมีส่วนเหลือก็จะนำไปขายเมื่อใด มีลักษณะอย่างไร และเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4. ชาวชุมชนบางสระเก้ามีการผลิตสินค้าเพื่อขายเป็นหลักเมื่อใด มีลักษณะอย่างไร และเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
5. ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้า เพราะอะไรจึงกล่าวเช่นนั้น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
6. อาชีพหลักที่สร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัวของชาวชุมชนบางสระเก้า ได้แก่อาชีพอะไรบ้าง	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
7. ชุมชนบางสระเก้าทุนทางเศรษฐกิจมีทางเศรษฐกิจฐานราก (เงิน ที่ดิน ทรัพย์สิน เป็นต้น) ที่ส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็งอะไรบ้าง และอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
8. กติกาทางสังคม บรรทัดฐานทางสังคม องค์กรทางสังคม มีผลต่อการดำเนินวิถีทางเศรษฐกิจของชาวชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
9. ท่านคิดว่าชุมชนบางสระเก้าสามารถช่วยกันกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้หรือไม่ อย่างไร เพราะอะไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
10. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระเก้าหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

รายการ	ประมาณค่า ความคิดเห็น ของผู้ทรงคุณวุฒิ			ค่า IOC	แปลผล
	1	2	3		
11. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านมูลค่าสินค้าทางการเกษตร เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
12. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านเทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
13. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านการแข่งขันทรัพยากร เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
14. ท่านคิดว่าปัจจัยด้านผลประโยชน์ส่วนเกิน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
15. ท่านคิดว่าชุมชนชาวบ้านสามารถช่วยกันกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน อย่างไร เพราะอะไร	0	+1	+1	0.60	ใช้ได้
16. หลังจากที่มีแผนพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน ท่านคิดว่าชุมชนชาวบ้านสามารถเข้าร่วมติดตามและประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของชุมชน ได้หรือไม่ อย่างไร	+1	0	+1	0.60	ใช้ได้
17. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจของชุมชนบางสระแก้วในประเด็นอื่น ๆ อีกหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

สรุปผลการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) ของเครื่องมือ ได้ดังนี้

$$1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+1+0.6+.6+1 = 16.2$$

$$\frac{16.2}{17} = 0.95$$

ดังนั้น การตรวจสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) ของเครื่องมือทั้งฉบับ คือ

$$= 0.97+0.95 / 2$$

ร้อยละค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.96

ภาคผนวก ค
การเก็บรวบรวมข้อมูลทางเอกสาร

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

การเก็บรวบรวมข้อมูลทางเอกสาร

แบบบันทึกผลการสังเคราะห์เอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์
การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์

เอกสารชั้นต้น หมายถึง ข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์จัดเป็นประเภทข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ เช่น วารสารเกี่ยวกับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ บันทึกการประชุม เอกสารทางราชการ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประวัติของหมู่บ้าน ประวัติการย้ายถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมถึงวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ

ตารางที่ 3 เอกสารชั้นต้น

สาระสำคัญ	ชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์
1. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ชุมชน ความหมายชุมชน ประเภทของชุมชน ความแตกต่างทางด้าน นิเวศวิทยา ความแตกต่างทางด้านสังคม วัฒนธรรม	แมคไอเวอร์ ,1959 อ้างถึงใน อัจฉรา โพธิยานนท์, 2539 ชีรวัดน์ นิจนตร, 2528 จีรพรรณ กาญจนะจิตรา, 2522 และอุทัย หิรัญโต, 2522 จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2540 กาญจนา แก้วเทพ, 2538 ประเวศ วะสี, 2541 ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543 สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 หน้า 10-13 โทนี่ (Toennies. 1957) อ้างถึงในกมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546 เรค ฟิวส์ (Redfield. 1941) อ้างถึงในกมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546 ดรูคคิม (Durkheim. 1933) อ้างถึงในกมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546 ป็อบลิน (Poplin. 1972) อ้างถึงใน กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546 กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546 Hawley. 1950 อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2539 ไวท์น (Wirth,1938) อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2539
2. แนวคิดเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ ทันสมัย	กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546 แสวง รัตนมงคลมาศ, 2534 : 43 สนธยา พลศรี, 2533 : 55 ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543

ทฤษฎีมาร์กซิสม์	พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2547 : 92
ทฤษฎีสองระบบ	พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, 2546 : 8 และกาญจนา แก้วเทพ,
ทฤษฎีเศรษฐกิจแบบชวา	2549 : 200
ทฤษฎีมาร์กซิสม์แนวใหม่	ภาคพัฒน์ ทิพย์ประไพ, 2540 : 48-70 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545 สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533

เอกสารชั้นรอง หมายถึง เอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว เอกสารชั้นรองเหล่านี้มีความสำคัญและนำมาใช้ในงานวิจัย เช่น ตำราทางวิชาการ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ตารางที่ 4 เอกสารชั้นรอง

สาระสำคัญ	ชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์
ตำราทางวิชาการ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546 อนัญญา เณรจิตต์, 2535 สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน, 2524 พิศสมัย พึ่งวิกรัย, 2538 สรีรัตน์ ณ นคร, 2526 จารุวรรณ อารังเกียรติ, 2529 ชัย กิจธรรม, 2529 ธีระ เยี่ยงวิศวกูร, 2542 จริยาพร รัศมีแพทย์, 2544 ดวงสิทธิ์ ตงศิริ, 2561 กมลศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว, จิระพงศ์ เรืองกุน และสายใจ ชุนประเสริฐ, 2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาคผนวก ง
แบบตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แบบตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้วในกระแสโลกาภิวัตน์
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏ
รำไพพรรณี

เกณฑ์การพิจารณา

+1 = มั่นใจว่ามีความเหมาะสม หรือมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ กับชุมชนบางสระแก้ว

0 = ไม่แน่ใจว่ามีความเหมาะสม หรือไม่แน่ใจว่าความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ กับชุมชนบางสระแก้ว

-1 = ไม่เหมาะสม หรือเป็นไปได้ไม่ในการปฏิบัติ กับชุมชนบางสระแก้ว

เนื้อหาข้อตรวจสอบ	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	+1	0	-1	
1. ยุทธศาสตร์การสร้างรายได้เพื่อแก้จน							
กระบวนการที่ 1 ซึ่เป้าครัวเรือนยากจน							
กระบวนการที่ 2 การจัดทำเข้มทิศชีวิต สร้างความเข้าใจในการพัฒนา							
กระบวนการที่ 3 บริหารจัดการชีวิต พัฒนา คุณภาพให้พ้นความยากจน							
กระบวนการที่ 4 ดูแลชีวิต ให้ความรู้ใหม่ ระดมความคิด							
2. ยุทธศาสตร์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน และการรวมกลุ่มการผลิต							
กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพ							
กิจกรรมแก้ไขปัญหาน้ำท่วม/ภัยแล้ง							
กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต							
กิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชน้ำกร่อย							
3. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน							
กิจกรรมการส่งเสริมถนนสายวัฒนธรรม							
กิจกรรมการพัฒนาและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ชุมชน							
กิจกรรมการส่งเสริมและพัฒนาแบบบูรณาการ “บวร”							
4. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน							
กิจกรรมการท่องเที่ยวพัฒนาคน							

เนื้อหาข้อตรวจสอบ	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	+1	0	-1	
กิจกรรมการสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย							
กิจกรรมการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่น							
การประเมินตัวชี้วัดความสุขของชุมชนและ นักท่องเที่ยว							
พัฒนาการตลาดที่เหมาะสมกับชุมชน							
5. ยุทธศาสตร์การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบล							
กิจกรรมการสร้างความมั่นคงทางอาหาร							
กิจกรรมการสร้างความยั่งยืนทางอาหาร							
กิจกรรมการสร้างอาชีพหลักและอาชีพเสริม							

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน พระปลัดสาธิต ทองเปรม ผู้ทำวิจัย

ลงชื่อ.....ผู้ให้ข้อมูล

ตำแหน่ง.....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	พระปลัดสาธิต ฉายา สุจิณฺโณ นามสกุล ทองเปรม
การศึกษา	<p>ฐานานุกรมในพระสุธีปริยัติยาภรณ์ วัดพลับ อำเภอเมืองจันทบุรี</p> <p>จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จากโรงเรียนวัดบางสระเก้า จังหวัดจันทบุรี</p> <p>จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จากโรงเรียนเบญจมานุสรณ์ จังหวัดจันทบุรี</p> <p>- การงานและเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์</p> <p>จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี</p> <p>- ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชน</p> <p>จบการศึกษาระดับปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p> <p>- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ</p> <p>จบการศึกษานักธรรมชั้นตรี โท เอก สำนักเรียนวัดบางสระเก้า</p> <p>หลักสูตรนักบริหารระดับสูง EEC รุ่น 1 สถาบันการสร้างชาติ</p>
สังกัด	วัดบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
ตำแหน่งหน้าที่	<p>เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแหลมสิงห์</p> <p>ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางสระเก้า</p> <p>หัวหน้าสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี</p> <p>พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p> <p>พระวินยาธิการ ศูนย์พระวินยาธิการจังหวัดจันทบุรี</p> <p>พระคิลานุปัฏฐาก กรมอนามัย</p> <p>ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักเรียนวัดบางสระเก้า</p> <p>คณะกรรมการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดจันทบุรี</p> <p>เลขานุการศูนย์ประสานงานสาธารณสุขสงเคราะห์คณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี</p> <p>เลขานุการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์คณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี</p> <p>ที่ปรึกษาชมรมอาสาพัฒนาชุมชนจังหวัดจันทบุรี</p> <p>ที่ปรึกษาคณะกรรมการศูนย์ผู้นำจิตอาสาจังหวัดจันทบุรี</p> <p>เลขานุการกองบุญพระภิกษุอาพาธจังหวัดจันทบุรี</p> <p>พระธรรมวิทยากรประจำจังหวัดจันทบุรี</p> <p>ผู้นำการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ประจำจังหวัดจันทบุรี</p> <p>ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ</p> <p>ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กระทรวงยุติธรรม</p> <p>ผู้ตรวจการณ์งานนมัสการรอยพระพุทธบาทพลวง มูลนิธิพระพุทธบาทพลวง</p>